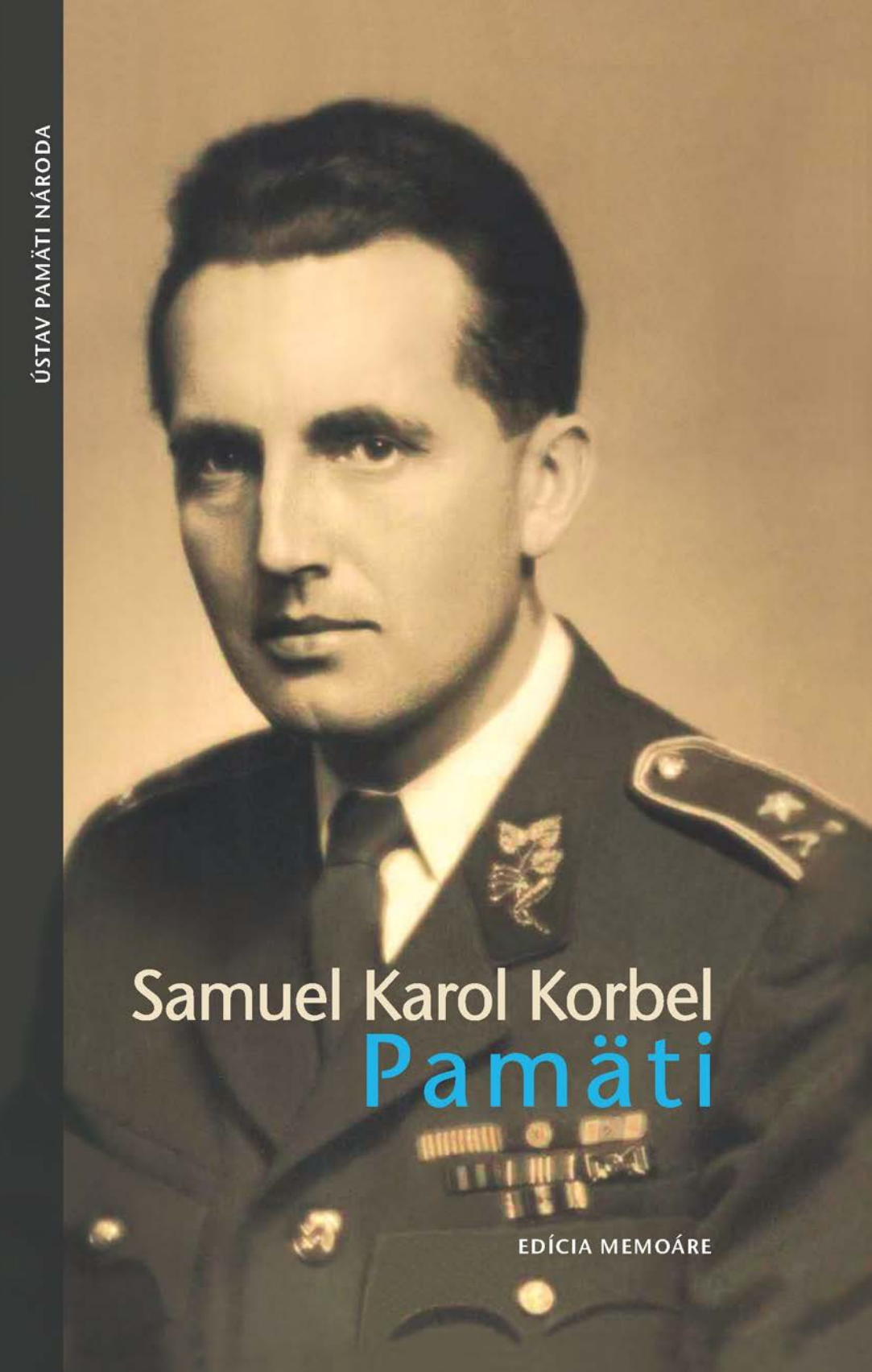

A sepia-toned portrait of Samuel Karol Korbel, a man with dark hair, wearing a dark military uniform with a white shirt and tie. He has several medals and ribbons on his chest and a pilot's wing badge on his left lapel. The background is a plain, light-colored wall.

Samuel Karol Korbel Pamäti

EDÍCIA MEMOÁRE

Samuel Karol Korbel

PAMÄTI

Ústav pamäti národa
Bratislava 2011

Samuel Karol Korbel
PAMÄTI

Edícia MEMOÁRE

Vydal
Ústav pamäti národa
Námestie slobody 6
817 83 Bratislava 15
www.upn.sk

Prvé vydanie

Z rukopisu prepísal, edične upravil a poznámky vypracoval
doc. František Vnuk

Recenzenti
PhDr. Martin Lacko, PhD.
Prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
PhDr. Pavel Mičianik, PhD., M. A.

Zodpovedná redaktorka Alžbeta Poparová
Jazyková redaktorka Božena Rolková
Grafická koncepcia edície Erik Jakub Groch a Martin Groch
Návrh obálky Bruno Musil

Sadzba a tlač Róbert Jurových – Nikara
Printed in Slovakia

© Samuel Karol Korbel, dedičia 2011
© Ústav pamäti národa 2011
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89335-47-3

Obsah

Samuel K. Korbel (1909 – 1997) a jeho Pamäti	7
Úvod.	21
Krátky historický pohľad	27
Vojenské súdnictvo	31
Prečo a ako som sa stal vojenským sudcom.	32
Keď sa menila mapa Európy...	34
Dva trestné prípady	35
Keď sa Hitler zmocnil vlády...	37
Po Mníchove	38
Bombardovanie Bratislavy	39
Organizovanie justičnej služby	41
Ako sme prekazili zámery Dr. Sekáča	47
Prípád Jána Ambruša a slovenských letcov	50
Židia na Slovensku počas vojny	53
Nemeckí zajatci	55
Pomoc ľuďom v núdzi	56
Prípád majora Kristina	60
Papierové rozsudky – prípady Viest, Ambruš a Sznačský	61
Slovenská vojenská justícia v praxi: Prípád Tomaščik	63
Ako sme odolávali nemeckému tlaku. Stanné právo na Ukrajine	66
Dezercie a ich následky	69
Prípád generála Jurecha	71
„Železný kapitán“ Stanek	73
Poručík Čambalík	74
Prokurátor kapitán Anton Rašla	77
Slabosti nekomunistických politikov	80
Sabotážnik Hanzel	81
Úvaha nad februárovými a pofebruárovými udalosťami	83
Major Čipka	85
Generál Ferdinand Čatloš	87
Plukovník Viliam Talský	91
Čo sledovali Čatloš a Tiso	94
Slovenské národné povstanie	95
Generál Viest a česko-slovenská vládna delegácia	98
Vojenská klika a jej výčiny	101
Masové vraždy	103
Prípád plukovníka Urbana	106

Zavraždenie plukovníkov Kanáka a Zverina	108
Ďalšie prípady povstaleckej justície	108
Ústup do hôr	112
Osudy generálov Viesta a Goliana	114
Dvojtvárnosť Dr. Ferjenčíka	115
Účasť v podzemnej činnosti a v povstaní	117
Na úteku pred Nemcami	120
Oddych v Ľubietovej	123
Odchod k Lučencu	124
Príchod Červenej armády	127
Putovanie do Chustu	130
V Chuste	132
Pohľad na Slovenské národné povstanie	134
Stretnutia v Chuste	136
Komunistické zločiny na Podkarpatskej Ukrajine	139
Návrat do Banskej Bystrice	140
Pozadie komunistického uchvátenia moci v roku 1948	143
Po uchvátení moci	148
Čo je komunizmus?	149
Zločiny komunizmu	150
Kto bol a čo robil Bedřich Reicin?	151
Vojnové a povojnové zločiny	156
Ďalšie hromadné vraždenia	158
Pokusy zneškodniť Reicina	165
Nekomunistickí politici sklamali	167
Osobný súboj s Reicinom	168
Príčiny komunistického víťazstva	172
Pofebruárové útrapy	173
Do emigrácie...	177
V krážoch ilegálnej skupiny majora Prokeša	180
Ďalšie hľadania cesty na Západ	181
Útek rodiny	185
Emigrácia do Austrálie	186
V Austrálii	187
Dodatok. Pokusy o moju rehabilitáciu	189
Záverečné slovo	192
Summary	195
Menný register	198
Miestny register	204
Obrazová príloha	209

Samuel Karol Korbel (1909 – 1997) a jeho Pamäti

V armáde predmníchovskej Česko-Slovenskej republiky boli Slováci veľmi skromne zastúpení v dôstojníckom zbore. Slovenskí autonomisti často poukazovali v parlamente i v tlači na tento nezdravý zjav. Konštantín Čulen v svojom diele *Česi a Slováci v štátnych službách Č-SR* (Bratislava 1944, s. 149 – 150) štatisticky vyčíslil účasť slovenských dôstojníkov v dôstojníckom zbore na začiatku roka 1938. Situácia vyzerala takto:

Vojenská hodnosť	Celkový počet	Počet Slovákov	V %
Generáli (armádni, divízní, brigádni a služieb)	139	1	0,72
Generálny štáb	343	11	3,21
Vyšší dôstojníci (plk., pplk., majori a štábni kapitáni)	5 439	67	1,23
Nižší dôstojníci (kapitáni, nadporučíci a poručíci)	6 871	356	5,18
Rotmajstri (práporčíci, štábni rotmajstri a rotmajstri)	8 008	395	4,93
Spolu	20 800	830	3,99

Keby sa podobná tabuľka zostavovala v roku 1932, obraz by bol ešte horší a medzi generálmi by nebolo ani jediného Slováka. Prvý a do zániku Česko-Slovenska v roku 1939 jediný slovenský generál Rudolf Viest dosiahol hodnosť brigádneho generála v roku 1933.

Za takýchto okolností si mladý 25-ročný slovenský právnik Samuel Karol Korbel podal žiadosť o prijatie do služby vo vojenskej justícii. V svojich *Pamätiach* sa zmieňuje, ako sa jeho prvý pokus skončil: „K veľkému môjmu údivu a tiež rozčarovaniu pražské ministerstvo národnej obrany zamietlo moju žiadosť so známou a nepopulárnou krátkou odpoveďou

Nelze vyhověti.“ S. Korbel sa však nedal odradiť prvým neúspechom. Postupne na svoju podporu získal poslanca Česko-slovenskej národno-socialistickej strany Igora Hrušovského a ministra zahraničia Edvarda Beneša. Ich intervencia mu pomohla. Dňa 1. júla 1934 bol ako aspirant na dôstojníka justičnej služby pridelený k divíznemu súdu v Bratislave. Aj on bol prvý a do novembra 1934 (keď bol do justičnej služby prijatý Ivan Trebichavský) jediný Slovák v justičnej službe česko-slovenskej armády.

Na úlohu vojenského sudcu bol Samuel Korbel mimoriadne vhodným kandidátom. Svoju pozíciu chápal nie ako zamestnanie, ale ako poslanie. Dôsledne a nekompromisne dbal o to, aby sa zachovávali tradičné európske hodnoty spravodlivosti. Svoj zmysel pre spravodlivosť spájal s hlbokým súcitom k ľudskej dôstojnosti. Usilovnosťou a odbornosťou sa prepracoval až na najvyššie miesto v slovenskej i česko-slovenskej vojenskej justícii. Keď sa jeho postoje stali nezlučiteľnými s politickou situáciou, jeho kariéra sa náhle skončila. Ale pri tom všetkom v jeseni svojho života s hrdosťou mohol povedať, že „zo všetkých štátov nachádzajúcich sa pod Hitlerovou nadvládou iba na Slovensku nebol nikto popravený. Som naozaj hrdý, že pod mojím vedením slovenská justícia zostala nepoškvrnená a nekrváva.“

Za tieto svoje ľudské postoje v neľudskom svete musel S. Korbel draho platiť. Stratil zamestnanie a aby si zachránil život, musel opustiť vlasť a žiť vo vyhnanstve. Zomrel v ďalekej Austrálii 1. augusta 1997. Aj naňho sa vzťahujú slová: *Dilexi justitiam in odio habui iniquitatem, propterea in exilio morior.* (Miloval som spravodlivosť, nenávidel nepravosť, a preto zomieram vo vyhnanstve.)

Jeho životné osudy boli ozaj rušné a dramatické, ako bolo storočie, v ktorom mu bolo prisúdené žiť. Hoci sa nikdy neprestal cítiť ako Slovák, narodil sa v cudzine, väčšinu svojho života prežil v cudzine. Na Slovensku žil prakticky len v rokoch 1919 – 1945.

Narodil sa 26. apríla 1909 v malej obci Lesnoje-Savaslajka vo Vladimírskjej gubernii cárskeho Ruska, kde jeho otec, lesný inžinier Samuel Korbel st., bol správcom lesov grófký Uvarovovej. Lesnoje bolo malou vidieckou osadou pre grófstvo a ich zamestnancov, ktorí sa starali

o rozsiahle lesy šľachtickej rodiny Uvarovcov. Tam strávil prvé roky bezstarostného detstva a mladosti a tam si osvojil dokonalú znalosť ruského jazyka a lásku k ruskému ľudu a jeho kultúre.

Do pokojného a idylického života kruto zasiahla prvá svetová vojna, ktorá rozdelila Európu na dva nepriateľské tábory. Samuel Korbel st. bol rakúsko-uhorský občan a hoci sa v Rusku cítil slobodnejšie a voľnejšie ako na rodnom Slovensku, ktoré trpelo pod nadvládou Maďarov, po vypuknutí vojny, ako príslušník znepriateleného štátu, sa z jedného dňa na druhý stal nenávideným a nevítaným cudzincom. Vojnovou atmosférou vybičovaný ruský nacionalizmus ohrozoval všetkých a všetko, čo bolo nemecké alebo rakúsko-uhorské. V Lesnom popri Korbelovcoch žili aj niekoľké nemecké rodiny a na ich ochranu pred rozvášnenými nacionalistami poslala ruská vláda 30 ozbrojených kozákov. Neskôr boli všetci príslušníci znepriatelených národov internovaní. Rodina Korbelovcov bola v domácom internovaní v Rjazani. Boli relatívne voľní, ale otec rodiny sa každý deň musel hlásiť na políciu.

V roku 1917 Rusko prechádzalo veľkou spoločenskou i politickou krízou, ktorá si vynútila rezignáciu cára a v novembri vyústila do bolševickej revolúcie. Vodcovia bolševikov sľubovali ľudu „chlieb a mier“ a v duchu tohto hesla podpísali mierovú zmluvu s Ústrednými mocnosťami. Mier podpísaný v Brest-Litovsku v marci 1918 – okrem iného – zaviazal Sovietov repatriovať všetkých zajatcov a internovaných nemeckých i rakúsko-uhorských občanov. Repatriovala aj rodina Korbelová, ale bez otca. Samuel Korbel st. vedel, že po návrate by ho hneď odvedli do rakúsko-uhorskej armády a on sa – celkom pochopiteľne – chcel tomu vyhnúť. A tak sa vracala z Ruska len jeho manželka Mária, rodená Medvecká s dvomi synmi Samuelom a Fedorom. Nevrátili sa však do Tisovca, odkiaľ Samuel st. pochádzal, ale odišli do Selenče na Dolnej zemi, kde otec Márie Korbelovej, Karol Medvecký, bol evanjelickým farárom. V tom čase totiž Báčka, Banát, Sriem a Slavónsko, práve tak ako Slovensko, boli čiastkou „veľkého Uhorska“. Prepravu zabezpečoval medzinárodný Červený kríž. Pôvodne mala cesta trvať sedem dní, ale vzhľadom na chaotické pomery vo vtedajšej Európe trvala sedem týždňov. Počas cesty chlapci ochoreli na španielsku chrípku, ale sa z nej šťastlivo zotavili.

V Selenči ostala rodina až do konca vojny. Keď sa vojna skončila, prevažná časť Dolnej zeme sa stala čiastkou Juhoslávie a Slovensko ako celok tvorilo súčasť Česko-Slovenska. Samuel st. sa začiatkom roku 1919 vrátil na Slovensko, kde ako lesný inžinier vstúpil do služieb ministerstva poľnohospodárstva (Riaditeľstvo štátnych lesov) so sídlom v Banskej Bystrici. Tam mladý Samuel a jeho brat Fedor navštevovali základnú i strednú školu. Počas stredoškolských štúdií ich otec zomrel na zápal pľúc.

Samuel maturoval v roku 1927. Po maturite chcel študovať medicínu, ale jeho strýc ho prehovoril, a tak sa napokon rozhodol študovať právo. Dňa 12. decembra 1931 mu Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave udelila akademický titul doktora práv (JUDr.). Rodina sa medzitým presťahovala do Bratislavy.

Od januára do septembra 1932 S. Korbel pracoval ako auskultant (právník v prípravnej sudcovskej službe) pri Okresnom a Krajskom súde v Bratislave. Vojenskú aktívnu službu nastúpil 1. októbra 1932. V rámci vojenčiny, ktorú si odbavoval v Liberci, v západných Čechách, absolvoval aj Školu pro důstojníky dělostřelectva v záloze (ŠDDZ) v Domažliciach. Vojenskú službu skončil ako čatár-ašpirant v septembri 1933.

Už počas vojenčenia ho zaujala myšlienka stať sa vojenským sudcom. Ako píše v svojich pamätiach: „Moje rozhodnutie byť vojenským sudcom stalo sa počas mojej povinnej vojenskej služby, kedy som sa zoznámil s plukovníkom justície, majorom Hruškom. Ten ma upozornil, že vo vojenskej justícii niet ani jedného Slováka a že podľa jeho mienky kvalifikovaní Slováci by mali vážne uvažovať o tejto profesii. Povedal tiež, že vojenská justícia prejednáva trestné prípady oveľa svedomitejšie ako civilná justícia, ktorá v tom čase nemala dosť sudcov. Výzva Dr. Hrušku sa mi zdala správna a pohla ma k činu... Tak som sa stal prvým Slovákom v česko-slovenskej vojenskej justícii. Bolo to 16 rokov po vzniku našej republiky, ktorá bola založená na rovnosti, ale Praha ani vtedy nefavorizovala Slovákov v armáde. Tí, ktorí tam boli, mali podradné pozície. Vyzeralo to tak, akoby Slováci neboli spoľahliví pre armádu a tým menej pre vojenskú justíciu... Keďže som mal už prax pri civilných súdoch, bol som v pomerne krátkom čase pripustený

k skúške pre vojenských sudcov, ktorú som zložil veľmi úspešne. Prezident najvyššieho vojenského súdu, generál Zelený, pri vyhlásení výsledkov vyhlásil, že som správnym dôstojníkom na pravom mieste.“

Ako mladý dôstojník vojenskej justície sa Samuel Korbel zasnúbil a krátko nato (5. augusta 1935 v Bratislave) oženil s Vierou B. Jindříšskou Svobodovou (nar. 1913). V manželstve sa im narodili tri deti: Fedor Jozef (nar. 1936), Milan Peter (nar. 1939) a Nadežda Viera (nar. 1942).

V roku 1937 bol S. Korbel povýšený na kapitána justície a v roku 1938, počas septembrovej mobilizácie, bol prednostom brigádneho súdu v Banskej Bystrici.

Po vyhlásení slovenskej samostatnosti v marci 1939 sa v rámci slovenskej armády musela organizovať aj samostatná vojenská justícia. S. Korbel, ako justičný dôstojník s najvyššou hodnosťou, prevzal funkciu prednostu justičného oddelenia ministerstva národnej obrany. V máji 1939 ho povýšili na majora justície. V tomto povolaní vykonal cenné služby formujúcej sa slovenskej armáde. Spolu so známym právnym odborníkom Ladislavom Udvardym pripravil *Vojenský trestný poriadok* (Bratislava 1942), ktorým sa počas trvania Slovenskej republiky riadilo nielen slovenské vojenské súdnictvo, ale používali ho aj iné ozbrojené zložky ako polícia, pohraničná stráž a žandárstvo.

V júli 1941 bol S. Korbel povýšený na podplukovníka. Neskoršie pôsobil vo funkcii hlavného vojenského prokurátora a od februára 1944 ako prednosta justičnej správy na ministerstve národnej obrany.

Vo všetkých týchto funkciách sa usiloval vysluhovať spravodlivosť miernenú ohľaduplnosťou a ľudskosťou. V svojich *Pamätiach* uvádza niekoľko príkladov, ako prekazil výkony trestu smrti, ktorý sa vo vojnových rokoch tak často vysluhoval v armádach bojujúcich štátov na oboch stranách frontovej línie. Slovenské vojenské súdy vyniesli síce obligatórne rozsudky smrti, ale to boli – ako ich on priliehavo pomenoval – „papierové rozsudky“. Vzťahovali sa na osoby, ktoré boli už na druhej strane, alebo v emigrácii, teda v relatívnom bezpečí. V prípadoch, kde išlo o osoby v dosahu slovenského súdnictva, S. Korbel za každým odporučil milosť a často sám osobne intervenoval u prezidenta

Tisu, ktorý mu vždy šiel po ruke. A tak opakuje niekoľkokrát vo svojich memoároch, že Slovensko bolo jediným vojnu vedúcim štátom, kde nebol vykonaný ani jeden trest smrti.

S. Korbel ťažko niesol nemecký vplyv v armáde i vo verejnom živote. To ho viedlo, aby sa zapojil do ilegálnej činnosti, ktorá sa sústreďovala okolo Vavra Šrobára. So Šrobárom ho viazala aj príslušnosť k slobodomurárskemu Bratstvu, ktorého vedúcimi slovenskými predstaviteľmi boli niekdajší minister a politik Vavro Šrobár a banskobystrický bankár Viliam Paulíny. A tu opäť zdôrazňuje, že tieto jeho kroky si neslobodno vykladať, ako by v nich išlo o zrieknutie sa štátnej samostatnosti, ale že mu šlo o zbavenie Slovenska nemeckého vplyvu. Jeho postoj k Slovenskému štátu bol celkovo pozitívny. I keď kritizuje niektoré negatívne aspekty režimu prvej Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945, vo svojich úsudkoch prejavuje porozumenie, objektivitu a ohľaduplnosť pre mladý a malý štát, ktorý musí čeliť mnohým ťažkostiam a problémom spôsobeným nestálou politickou a vojenskou situáciou. Nikde v jeho *Pamätiach* sa nevyskytujú výrazy ako „klérofašistický, nacistický, takzvaný...“ a sústavne píše Česko-Slovensko, česko-slovenský – so spojovníkom.

Svoju ilegálnu činnosť a účasť na povstaní vysvetľuje ako boj proti hitleizmu a v tomto zmysle ani samotné povstanie nepokladá za akciu proti štátnosti. Píše: „Slovenské povstanie nebolo namierené proti existencii Slovenského štátu, ale iba proti nemeckej expanzii, proti ľubovoľnému miešaniu sa do nášho života a za demokratický život. Aj keď sme proklamovali svetu obnovenie Česko-Slovenskej republiky, čo znamenalo logicky zánik Slovenského štátu (ako sa už spomenulo, veľmoci, vrátane ZSSR, rozhodli za obnovenie Česko-Slovenskej republiky a nie pre Slovenský štát) my – aspoň vo veľkej väčšine – sme sa nechceli vzdať našich politických a národných práv v prospech Čechov a nahradiť tak jednu formu ovládnutia druhou.“

Svoju účasť na ilegálnej činnosti a pôsobenie počas povstania opisuje S. Korbel vlastnými slovami vo svojich *Pamätiach*. V tom istom duchu, v akom kritizoval násilnosti a protiprávne konanie Nemcov, vyznieva aj jeho kritika niektorých „hrdinov povstania“. Nijako neskrýva svoje rozhorčenie nad mnohými nepotrebnými ukrutnosťami a nezákonnosťami

partizánov a odsudzuje výčiny „kliky“ niekoľkých mladých dôstojníkov. Ide tu o autentickú výpoveď hodnoverného človeka-dôstojníka, ktorý bol očitým svedkom napríklad masakry nevinných slovenských občanov v Mičinej pri Banskej Bystrici.

Po potlačení povstania odchádza – v civile a vybavený falošnými dokladmi – s menšou skupinou z Donovalov cez Prašivú do Ľubietovej. Po mnohých útrapách sa mu podarí šťastlivo prejsť cez nemecké obklúčenie. V snahe dostať sa čím skôr na druhú stranu frontu odchádza z Ľubietovej do Lovinobane, odtiaľ do Veľkej Vsi a Málinca a keď Červená armáda 14. januára 1945 dobyla Lučenec, vybral sa cez maďarské územie do Chustu, kde sa v tom čase zdržiavala česko-slovenská vládna delegácia. Ako všetci odbojáři aj on očakával, že Česko-Slovensko sa obnoví v svojich predmníchovských hraniciach a že Zakarpatská Ukrajina bude jej integrálnou časťou. Chust mal byť dočasným hlavným mestom obnovujúcej sa Č-SR. Ale Sovietom sa páčilo ináč a Zakarpatskú Ukrajinu pripojili ku Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike. V Chuste mal ešte možnosť začleniť sa do 1. česko-slovenského armádneho zboru v ZSSR.

Ďalšie jeho osudy sa rozvíjajú v Košiciach, kde bol 17. apríla ustanovený za prednostu legislatívneho odboru ministerstva národnej obrany a krátko nato povýšený na plukovníka justičnej služby. Nové povinnosti ho teraz viazali na Prahu, ktorá sa stala trvalým sídliskom až do jeho odchodu do zahraničia v roku 1949.

Hoci v obnovenej Č-SR mal prakticky tú istú pozíciu ako v Slovenskom štáte, okolnosti mu nedovoľovali pokračovať v tom štýle práce, ktorý s takým úspechom praktizoval v službách slovenskej armády. Jeho úhlavným nepriateľom bol Bedřich Reicin, prednosta obávaného OBZ (Obranné spravodajstvo). Táto organizácia vznikla v roku 1945 ako komunistická protiváha 2. (spravodajského) odboru ministerstva národnej obrany, na čele ktorého až do apríla 1945 stál plk. František Moravec. V skutočnosti tu išlo o tradičnú leninskú taktiku. (O Leninovi jeho kritickí životopisci napísali, že skupinu alebo organizáciu, ktorú sa mu nepodarilo ovládnuť, zákerne likvidoval). Reicin, podporovaný a usmerňovaný sovietskou rozvedkou (KGB), zavádzal v obnovenej republike nové poriadky bez ohľadu na zákon, predpisy, alebo tradičné európske

hodnoty. Bol obávaným nástrojom bolševického teroru a nikto – ani minister národnej obrany L. Svoboda, ani prezident republiky E. Beneš – nemal dosť odvahy, aby sa mu postavil do cesty.

Kým Korbelovi (ktorý bol medzitým – 20. februára 1947 – povýšený na generála justičnej služby) išlo o obnovenie zákonnosti, poriadku a pokojného života v povojnovom období, Reicin a jeho OBZ boli stelesnením bezprávia, teroru a násilia. Bolo nevyhnutné, že tieto dve osobnosti sa dostanú do prudkého konfliktu, ktorý skončí pádom jedného z nich. S. Korbel v svojich *Pamätiach* registruje kroniku tohto zápasu. Pravda, nemal moc a autoritu premôcť takú presilu, akou disponoval Reicin, a preto hľadal spojenectvo a pomoc parlamentných a ústavných činiteľov. V tejto záležitosti trikrát navštívil prezidenta Beneša, dokumentárne mu odhalil ohavnosti páchané príslušníkmi OBZ. Predložil mu svoje návrhy na eliminovanie Reicina, ale jeho úsilie nenašlo podporu, akú očakával. OBZ a bezpečnostné služby, ktoré mali komunisti od začiatku v svojich rukách, a nedostatok odvahy i apatické postoje nekomunistických politických vodcov na strane druhej, paralyzovali českú a slovenskú pospolitosť do takej miery, že keď vo februári 1948 došlo k politickej kríze, komunisti sa bez väčších ťažkostí zbavili svojich buržoáznych partnerov vo vedení štátu a strhli na seba všetku moc. S. Korbel predvídal tragické následky takéhoto ľahostajného postoja a vo svojich *Pamätiach* poukazuje na slabosti nekomunistických politikov, ktorí pokladali jeho varovania za pesimistické a prehnané.

Po komunistickom uchvátení moci vo februári 1948 bol S. Korbel medzi prvými, na ktorého dopadla železná päšť komunistickej pomsty. Už 4. marca ho zbavili výkonu služby a krátko na to poslali na nútenú dovolenku. Všetky jeho kroky sledovala polícia. Vedel, že jeho zatknutie je otázkou niekoľkých dní alebo týždňov, a preto sa rozhodol ilegálne opustiť vlasť a zdieľať neistý a ťažký osud politického emigranta. Útek sa mu podaril až pri druhom pokuse. V máji 1949 prekročil česko-nemeckú štátnu hranicu a prišiel do americkej zóny západného Nemecka. Jeho rodina – manželka s tromi deťmi – prišli za ním asi o tri mesiace neskôr.

V emigrácii hneď prejavila oňho veľký záujem americká kontrarozvedka CIC (Counter Intelligence Corps). S. Korbel im vyložil osobné dôvody svojho úteku, ale odmietol kúpiť si ich priazeň vyzradením

dôverných a kompromitujúcich informácií. No napriek tomu ho nielen komunistickí, ale aj postkomunistickí autori ho obviňujú, že spolupracoval s americkou tajnou službou. On však v svojich *Pamätiach* osobitne zdôrazňuje, že po príchode do Západného Nemecka akúkoľvek spoluprácu so západnými spravodajskými organizáciami odmietal. Píše: „Držali ma v „zlatej kletke“¹ (v privátnej vile pre prominentných utečencov) a sľubovali zariadiť mi vstup do USA a všelijaké iné výhody, ak im poviem nejaké dôverné informácie o komunistickom režime, o vojenskej spravodajskej službe a podobne. Keď som sa rozhodol neodpovedať na ich otázky, ich pohostinstvo sa zrazu zmenilo a poslali ma do tábora pre politických utečencov do Ludwigsburgu.“

A tak kým vyložení spolupracovníci a ochotní prisluhovači komunistického teroru nielen pred februárom, ale aj po februári 1948 (ako napríklad generál Mikuláš Ferjenčík) si bez mihnutia oka kupovali emigráciu do USA podrobnými výpoveďami o všetkom, čo vedeli, alebo o čom si mysleli, že to Američania chcú od nich počuť, S. Korbel sa neznižil na takúto úroveň. To bol jeden z dôvodov, prečo sa napokon musel uspokojiť s emigráciou do ďalekej Austrálie, kam prišiel 22. januára 1951.

Život emigranta v Austrálii nebol ľahký. Austrália vtedy uznávala iba britské akademické kvalifikácie. Emigranti ako S. Korbel boli iba lacnou pracovnou silou a prvé dva roky po príchode do Austrálie boli viac-menej nútení prijať prácu, akú im ich nová vlasť ponúkla. Bez znalosti anglickej reči aj S. Korbel spočiatku pracoval v továrni ako robotník. Neskôr, keď sa naučil reč a oboznámil sa s prostredím, našiel si vhodnejšie a primerané zamestnania. Zložil potrebné skúšky a zamestnal sa ako právnický pracovník v štátnej notárskej kancelárii. Žil v mestečku Mornington (prakticky predmestie veľkomesta Melbourne, asi 50 km južne od stredu mesta). V roku 1971 odišiel do dôchodku a začal písať svoje spomienky. Po smrti svojej manželky sa presťahoval do štátu Queensland, do mesta Merang (Gold Coast), kde zomrel 1. augusta 1997.

S. Korbel začal písať svoje spomienky krátko po tom, čo odišiel do dôchodku, teda niekedy v prvej polovici sedemdesiatych rokov.

1 Korbel má na mysli CIC.

Na túto prácu sa mentálne pripravoval už niekoľko rokov. V mysli zhromažďoval udalosti a fakty, ktoré považoval za dôležité a o ktorých predpokladal, že ich treba zaznamenať, pretože sa o nich nepísalo, alebo písalo skreslene. K zápiskom sa vracal aj v neskorších rokoch, aby niektoré údaje doplnil a rozšíril. To sa dá dedukovať z číslovania stránok (napríklad 71, 71a, 72; alebo 105, 105a, 105b, 106), ktoré zrejme pridal k rukopisu neskoršie. Posledné stránky rukopisu vznikli niekedy na začiatku deväťdesiatych rokov, ako to vyplýva z vnútornej evidencie textu (píše o udalosti, ktorá sa stala v roku 1988 a o G. Husákovi hovorí ako o „bývalom“ prezidentovi).

Autor klepal svoje „pamäti“ na malom anglickom prenosnom písacom stroji, ktorý nemal mäččene, dlžne a iné diakritické znamienka bežné v slovenčine.

Pamäti sú napísané ako jedna dlhá súvislá kapitola. Kvôli lepšej prehľadnosti a čitateľnosti boli rozčlenené do kratších tematicky samostatných celkov.

Ako poznamenáva na začiatku, S. Korbel sa spoliehal výlučne na svoju pamäť. Tá bola síce vynikajúca, ale v pokročilom veku nebýva vždy sto-percentne spoľahlivá. To spôsobilo, že kde-tu bolo treba niektoré údaje faktograficky alebo chronologicky opraviť.

Pretože posledné roky svojho pôsobenia autor žil v Prahe (1945 – 1949) a od roku 1951 až do smrti v Austrálii, jeho slovenčina bola do značnej miery poznačená prostredím, v ktorom žil. A tak sa v pôvodnom texte nachádzajú viaceré bohemizmy (napríklad: vliv, poneváž, ovšem, obdržal, výsluch, včetně, pozde, rôzny...) a české zvraty i výrazy. Vplyv anglosaského prostredia sa prejavil častým používaním pasívneho tvaru a nepotrebným plytvaním osobnými zámenami: ja, on, my... Z tohto hľadiska bolo potrebné prispôsobiť text súčasným pravopisným pravidlám a literárnemu úzu.

Autorov vyjadrovací štýl má svoje osobné zvláštnosti. Používa dlhé a komplikované vety a súvetia, často začína vetu spojkami: keďže, že... a má svoje obľúbené slová, ako napríklad: našťastie, nanešťastie, dokonca, a tiež... Tiež sa žiada upozorniť, že autor mnohokrát použil prídavné

meno „ruský“, kde by bolo lepšie pristalo označenie „sovietsky“. Vo väčšine prípadov sa tieto štylistické zvláštnosti ponechali, inde však bolo žiaduce urobiť korektorské zásahy a zmeny. Týka sa to predovšetkým dlhých súvetí.

A napokon bol text vybavený vysvetľujúcimi poznámkami, najmä pri identifikovaní osôb, ktoré autor spomína a z ktorých mnohé sú dnešnému čitateľovi málo známe, alebo neznáme.

Ak sa hovorí, že knihy majú svoje osudy (*habent sua fata libelli*), tak potom ich majú aj pamäti S. Korbela. Krátko po páde komunistickej totality gen. Korbel navštívil Česko-Slovensko. Tu sa stretol so svojimi príbuznými a s viacerými bývalými spolupracovníkmi a priateľmi. Priniesol so sebou aj kópiu rukopisu svojich pamätí s úmyslom vykonať potrebné opatrenia na ich vydanie. To sa mu však nepodarilo. Podľa rozprávania svojej dcéry rukopis nechal na Slovensku u svojich príbuzných, od ktorých sa potom dostal do archívu Múzea SNP v Banskej Bystrici. Rukopis uložený v archíve Múzea SNP je o tri stránky kratší (neobsahuje stránku 71a, ani dve posledné stránky – 155 a 156) než kópia, ktorú autor odovzdal pred smrťou svojej dcére Nadežde Korbelovej-Riceovej (Nada Rice) a ktorá sa tu predkladá slovenskej verejnosti v knižnej forme. Stojí ešte za zmienku, že v archíve Múzea SNP sa nachádzajú aj pripomienky, ktoré k pamätiam S. Korbela napísal Anton Rašla.

A ešte jedna vecná poznámka: Priezvisko Samuela K. Korbela sa v slovenskej odbornej literatúre vyskytuje v dvoch variantoch: Korbel i Korbeľ. K rozhodnutiu uvádzať jeho priezvisko v prvom variante, t. j. s tvrdým „l“, som pristúpil z týchto dôvodov: V Austrálii Korbel vždy používal formu s „l“. To však mohlo byť podmienené aj skutočnosťou, že v anglickej abecede niet písmena „ľ“. A tak, v úsilí overiť si správnu formu priezviska, obrátil som sa na jeho dcéru Nadeždu Korbelovú-Riceovú. Ona síce nevedela dať definitívnu odpoveď, ale poskytla k nahliadnutiu ukážku z písomnej pozostalosti svojho otca. Tam všade, či už v úradnom styku, alebo v osobnej korešpondencii, autor používal formu Korbel. Najsmerodajnejší bol však jej rodný list, kde sa rodinné priezvisko uvádza ako Korbel.

Nemožno zakončiť tento úvod bez priznania, že pri zostavovaní poznámkového aparátu užitočnými radami a pripomienkami prispeli recenzenti rukopisu Pavel Mičianik, Martin Lacko a Róbert Letz, ktorým aj touto cestou chcem vyjadriť moje úprimné poďakovanie.

František Vnuk

Samuel Karol Korbel

PAMÄTI

Úvod

Mnohí moji priatelia, ktorí mali možnosť sledovať moju činnosť a tiež účasť v podzemnom hnutí odporu, nabádali ma už dlhší čas, aby som napísal pamäti ohľadne vojenskej justície a tiež ohľadne udalostí, ktoré sa udiali od marca 1939, t. j. od vzniku Slovenského štátu do februára 1948, keď sa komunisti zmocnili vlády v našej krajine. V tej dobe som zastával vo vojenskej justícii najvyššie funkcie v oboch štátoch, t. j. v Slovenskom štáte a v tzv. Tretej republike, a tak som mal možnosť vidieť aj do zákulisia politického života. Azda je tiež niečo pravdy na tom, že osoby zastávajúce vysoké funkcie nemali by odchádzať zo sveta bez zanechania svojich zážitkov budúcim generáciám.

Už skoro po usadení v Austrálii² začal som si robiť presné poznámky, dôležité pre pamäti, hoci všetko, čo som videl, robil a zažil, som tak živo prežíval, že sa mi to vrylo priamo do pamäti a tak vari poznámky neboli ani potrebné.

Na napísanie pamätí ma tiež povzbudzovala „Dubčekova jar“, ako aj ruská, žalostná a neospravedlniteľná invázia v roku 1968. Za Dubčeka sa občania začali prebúdzar z dvadsaťročného teroru a začali kráčať po ceste demokracie a slobody, ktoré boli vždy charakteristickým rysom nášho štátneho a národného života.

Pamäti som chcel vydať a aj prepašovať do našej vlasti, no s tým som sa tak ani neponáhľal, aby som neuškodil určitým „podzemným organizáciám“, ktorých činnosť, ako viem, nebola namierená proti štátu, ako skôr na pomoc osobám ohrozeným na živote, dostať sa do slobodného sveta a tak zachrániť ich hole životy. Ja som tiež patril medzi takých.

Tiež predčasným vydaním pamätí nechcel som špiniť do vlastného hniezda. Obával som sa totiž, že predložením objektívneho a verného obrazu toho obdobia³ mohol by som postaviť niektorých našich politikov, a to či už komunistických vládcov našej vlasti, alebo bývalých politikov, žijúcich teraz v exile, do nepriaznivého svetla. V tom čase totiž naši

2 Samuel Korbel prišiel s rodinou do Austrálie v januári 1951.

3 Autor má na mysli hlavne povojnové roky 1945 – 1948.

politici okrášľovali svoju činnosť a aj nečinnosť všelijakými bájkami, kým v rozhodnej chvíli žalostne zlyhali. Politici v exile sa usilovali ospravedlniť svoje chyby, fiaská, nečinnosť a nedostatok predvídavosti zvaňovaním viny za našu tragédiu na komunistov, kým komunisti, pre nedostatok opozície a objektívne písaného materiálu, si prisvojovali všetky zásluhy, hoci ich bývalí kolegovia hrali tiež určitú a niekedy ešte konštruktívnejšiu rolu.

A tak odkladaním vydania pamätí som nechcel uviesť do pohybu vzájomné obviňovanie politikov v oboch táboroch.

V pamätiach tiež chcem osvetliť určité nesprávnosti a nepravdy, ktoré môj kolega Dr. Rašla⁴ a spisovateľ Mňačko,⁵ či už pre neinformovanosť,

4 Anton Rašla (1911 – 2007) – právnik, publicista, pedagóg. V rokoch 1939 – 1943 vyšetrojúci sudca Vojenského súdu v Bratislave (v tejto funkcii sa zúčastnil ťaženia proti Poľsku a ZSSR). Pre protištátnu činnosť zbavený funkcie a v máji 1944 vylúčený zo slovenskej armády. V povstaní hlavný vojenský (poľný) prokurátor 1. česko-slovenskej armády na Slovensku, člen SNR. Od roku 1945 prednosta druhého (spravodajského) oddelenia hlavného štábu ministerstva národnej obrany a námestník generálneho vojenského prokurátora, obžalobca na úrade obžaloby retribučného Národného súdu v Bratislave (1945 – 1946), prokurátor oddelenia Štátnej prokuratúry v Bratislave (1948 – 1949), štátny viceprokurátor na oddelení Štátnej prokuratúry v Bratislave (1949), vyšší vojenský prokurátor (1949 – 1952). Aktívne sa podieľal na príprave viacerých vykonštruovaných politických procesov. Zaistený v roku 1952, obvinený z vojenskej zrady, velezrady a špionáže, v roku 1954 vojenským kolégiom Najvyššieho súdu vo vykonštruovanom procese odsúdený na doživotné väzenie. Prepustený z väzby v roku 1956. Opäť väznený v rokoch 1957 – 1958. Pracovník katedry trestného práva na Právnickej fakulte v Bratislave (1963 – 1968). Vedúci katedry trestného práva UPJŠ v Košiciach (1977 – 1984). Rašľova kniha, na ktorú sa tu S. Korbel ťažuje, sú jeho spomienky: RAŠLA, A.: *Civilista v armáde*. Bratislava 1967, 186 s.

5 Ladislav Mňačko (1919-1994) – novinár, publicista. Člen KSČ od roku 1945, redaktor *Rudého práva* (1945 – 1948), *Pravdy* (1948 – 1953), zahraničný spravodajca (1954 – 1966), redaktor, od roku 1956 šéfredaktor *Kultúrneho života*. Svoj novinársky a spisovateľský talent dal úplne do služieb komunistickej strany. V roku 1960 s hrdosťou vyhlasoval: „Za pätnásť let jsem napsal několik stranických cestopisů a brožur, stovky stranických reportáží... Vždycky to byl smysl, tendence, vůle pomoci straně v jejím gigantickém zápase za socialismus... Tomu jsem po celý život podřídil všechno ostatní, formu, druh, smysl své tvorby.“ Podľa stranickej potreby písal proti buržoazným nacionalistom, katolíckym biskupom, zradným emigrantom i partizánovi Žingorovi (ktorému venoval celú knihu, *Proces proti velezradným fabrikantom, veľkostatkárom a zapredancom*, Bratislava 1950). Od druhej polovice 50. rokov začal vnímať realitu kritickjšie. V roku 1967 emigroval do Izraela. Odtiaľ sa vrátil v roku 1968, ale po vpáde vojsk Varšavského paktu znovu emigroval do Rakúska. Tam žil v mestečku Eisenstadt až do pádu komunizmu. Do Českej republiky sa vrátil v roku 1993. Zomrel počas návštevy v Bratislave.

alebo krátkosť pamäti napísali: vraj za Slovenského štátu vojenské súdy popravili určité osoby.

Chcem tak hneď na začiatku zdôrazniť, že zo všetkých štátov Európy ovládaných Hitlerom⁶ jedine v Slovenskom štáte nikto nebol popravený, hoci sme vtedy boli vo vojne a mali stovky, ba tisícky dezertérov⁷ a iných zločínov, na ktoré zákon ukladal trest smrti.⁸ Dokonca aj pri dezercii celej poľnej divízie, počítajúcej asi 2 500 vojakov,⁹ sa nám

6 Adolf Hitler (1889 – 1945) – nemecký politik, diktátor. Zakladateľ Nemeckej národnosocialistickej („nacistickej“) robotníckej strany a jej vodca (Führer). Ríšsky kancelár (1933 – 1945).

7 Počet dezertérov tu autor trochu preháňa. Podľa správy vypracovanej pre Predsedníctvo SNR, prechody hodné zmienky sa začali až na začiatku roka 1943 po porážke nemeckého vojska v severnej Afrike (El Alamein) a pri Stalingrade. V správe sa píše, že vo februári 1943 por. Marcely a ppor. Mravec so 150 vojakmi prešli na sovietsku stranu. V máji 1943 prešlo k Sovietom na Kryme 210 vojakov a v lete 1943 por. Kabát a por. Pagáč previedli na sovietsku stranu ďalších asi 150 vojakov. Okrem toho asi 150 – 200 vojakov prešlo ojedinele alebo v malých skupinkách k partizánom na Bielej Rusi a na Ukrajine. Ale aj tieto údaje sú prehnane. Historik Martin Lacko napísal o dezerciách podrobnú monografiu (*Dezercie a zajatia príslušníkov Zaisťovacej divízie v ZSSR v rokoch 1942 – 1943*. Bratislava 2007), kde uverejňuje menný zoznam slovenských vojakov a dôstojníkov, ktorí od júna 1941 do konca roka 1943 skončili na druhej strane frontovej línie a uzatvára, že celkovo išlo o 488 príslušníkov zaisťovacej divízie, z ktorých bolo 382 dezertérov a 106 zajatcov. V tom čase sa na východnom fronte vystriedalo asi 80 000 bojovníkov. Počet dezertérov je dnes už presne známy. Slovenské MNO evidovalo k 31. marcu 1944 celkovo 617 dezertérov. (AM SNP, XII, príř. č. S 118/86, ŠKULTĚTY, J.: *Štatistický pohľad do vojenskej minulosti Slovenska*. s. 47.). V apríli 1944 dezertovalo v priestore Odessy ďalších zhruba 110 mužov, takže celkový počet dezertérov zo slovenskej armády na východnom fronte do vypuknutia SNP bol okolo 730 mužov. Teda ide o 0,91 % mužstva a nie o „stovky ba tisícky dezertérov“. Npor. Pavel Marcely a dôst. zástupca Samuel Mravec nedezeretovali so svojimi vojakmi, ale ich jednotky padli do zajatia na predsunutých obranných pozíciách pred riekou Kubáň. Bližšie o tom píše MIČIANIK, P.: *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) III. – Rýchla divízia*. Banská Bystrica 2009, s. 322 – 323, 326.

8 V skutočnosti slobodník Ján Tehlárik (nar. 1917 v Zamarovciach) bol 23. marca 1944 Vojenským súdom v Poprade odsúdený, okrem iného, za zločin lúpežného zabitia a dvanásťnásobnej krádeže na trest smrti. Popravený bol 16. októbra 1944, a to zastrelením.

9 V tomto prípade nemožno hovoriť o dezercii, ale definitívne a výslovne o zajatí. Veliteľ divízie, plk. Lendvay, bojovníkov opustil a opustený štáb a vojsko nijaké iné východisko nemali. Rozhodne tu nešlo o nejakú plánovanú, vopred pripravovanú alebo dokonca o dohovorenu akciu. Historik M. Lacko napísal: „V situácii rýchle sa posúvajúceho frontu však sotvarkto z nich mohol vedieť, že úsek frontu, do ktorého sa podľa rozkazu presúvali v noci z 29. na 30. októbra

podarilo obísť popravy. Neskoršie, po potlačení Slovenského národného povstania, vojenská nemecká justícia nechala popraviť nejakých povstalcov, partizánov, židov a pod., lenže to už nebolo súdnictvo, ale skôr masakrovanie našich vlastencov, čomu slovenskí politici nemohli nijako zabrániť.

V tomto smere som sa snažil sledovať politiku nášho prvého prezidenta republiky Dr. T. G. Masaryka,¹⁰ jedného z najväčších svetových demokratov. Za jeho vlády nikto nebol popravený pre politický zločin, dokonca ani vrah Dr. Rašína, nášho ministra financií.¹¹

obkľučujú sovietske tankové a jazdecké vojská. Dňa 30. októbra tak počas niekoľkých hodín padlo vyše 2 000 vojakov a 50 dôstojníkov divízie do zajatia, ďalších 20 zahynulo počas obojstrannej palby a nemeckého bombardovania. Práve z týchto zajatcov sa väčšina rozhodla vstúpiť do zahraničných légii, ako podľa vzoru svojich otcov z 1. svetovej vojny nazývali zahraničné odbojové vojsko.“ LACKO, Martin: *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava 2008, s. 112. Aj slovo „divízia“ by sa malo uvádzať v úvodzovkách, pretože slovenská 1. pešia divízia mala v tom čase viac ako 10 000 mužov. Do sovietskeho zajatia padlo zhruba 2 100, a nie 2 500 mužov, čo je zhruba 1/5 jej celkového počtu. Preukázateľne v tom zmätku dezertovali pplk. Viliam Lichner a stot. Viliam Pavlovič, ktorí na svojom osobnom aute spolu s Lichnerovou ukrajinskou milenkou zamierili v ústrety sovietskym vojskám. Pozri: LACKO, M.: *Údalošti 30. októbra 1943 pri Kachovke – mýta skutočnosti*. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Trnava 2003.

- 10 Tomáš Garrigue Masaryk (1850 – 1937) – filozof, politik, štátnik. Stúpenec ideológie čechoslovakizmu. V roku 1882 mimoriadny, roku 1897 riadny profesor na českej univerzite v Prahe. Od roku 1890 poslanec Ríšskej rady vo Viedni za liberálnu mladočeskú stranu. V roku 1900 zakladateľ a predseda Českej strany lidovej, neskôr premenovanej na Českú stranu pokrokovú. Od 80. rokov 19. storočia udržiaval kontakty so Slovákmi. Ako mladočeský politik a tzv. realista spočiatku stál jednoznačne na pozíciách zachovania Rakúsko-Uhorska. Až pred vypuknutím prvej svetovej vojny sa postupne zblížoval s radikálnym protirakúskym krídlom českej politiky a prehodnocoval svoj negatívny postoj k českému historickému štátnemu právu. Vedúca postava zahraničného odboja za utvorenie česko-slovenského štátu. Podpisovateľ Pittsburskej dohody, ktorá mala, v rámci spoločného štátu, zaručiť pre Slovensko politickú autonómiu. V rokoch 1918 – 1935 prezident Č-SR.
- 11 Vrah ministra A. Rašína, Josef Šoupal (1903 – 1959), nebol odsúdený na smrť nie preto, že prezidentom Č-SR bol T. G. Masaryk, ale preto, lebo v čase atentátu (5. januára 1923) nemal ani 20 rokov. V tom čase v Č-SR ešte platil rakúsky trestný zákon, podľa ktorého mladistvých zločincov nebolo dovoľné odsúdiť na smrť. Na základe tohto zákona nebol popravený ani Gavrilo Princip, ktorý v roku 1914 spáchal v Sarajeve atentát na následníka trónu Františka Ferdinanda.

Chcem tiež poukázať, že som nikdy nepatril k nijakej politickej strane a ako viem, bol som vždy považovaný za objektívneho a nezaujatého človeka a to všetkými vtedy existujúcimi stranami. Tiež som nikdy nebol proti akejkolvek vláde zvolenej demokratickou cestou a skutočne reprezentujúcej vôľu ľudu, hoci som presvedčený, že sociálny štát so slobodou a demokraciou je najlepšou formou vlády.

Aj po februári 1948 snažil som sa ostať zhovievavý k tzv. „vláde ľudu“, dúfajúc, že počiatočné chyby a nespravodlivosti sú iba dočasné. Ale moja tolerantnosť sa ukázala neopodstatnená. Komunizmus ostáva stále diktujúcim a často tyranským a bezohľadným systémom. Aj po rozpustení Kominterny¹² v roku 1943 sa prakticky nič nezmenilo v ZSSR, ako to mnohí politici očakávali.

Určitú toleranciu voči komunistickej vláde som ukázal aj pri vyšetrovaní americkou spravodajskou službou v Západnom Nemecku, keď som schválne nevypovedal nič pre vládu nepriaznivú. Tam ma držali v „zlatej klietke“ (v privátnej vile pre prominentných utečencov) a sľubovali zariadiť mi vstup do USA a všelijaké iné výhody, ak im poviem nejaké dôverné informácie o komunistickom režime, o vojenskej spravodajskej službe a podobne. Keď som sa rozhodol neodpovedať na ich otázky, ich pohostinstvo sa zrazu zmenilo a poslali ma do tábora pre politických utečencov do Ludwigsburgu, kde sa nachádzalo mnoho stoviek utečencov, ale aj veľa dobrodruhov, ba aj zločincov. Moje rozhodnutie nespolupracovať s americkou spravodajskou službou¹³ sa ukázalo ako správne, lebo už v rokoch 1949 – 1951 celá spravodajská služba bola prereorganizovaná, a to po celej Európe. Mnohí jej členovia boli vyšetrovaní pre rozličné nezákonnosti, ba aj pre zločiny.

12 Kominternu – skratkové vlastné meno ruského názvu Tretej komunistickej internacionály, ktorú založil V. I. Lenin v marci 1919 a „rozpustil“ J. V. Stalin v máji 1943.

13 Tu treba opraviť Miloslava Čaploviča, ktorý nesprávne uvádza, že S. Korbel „aktívne pracoval pre americkú CIC“. In: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha 2005, s. 141. Rovnako nezodpovedá pravde, že v Austrálii spočiatku pracoval ako zametač ulíc (Tamže).

Chcem sa ešte zmieniť, že som neprijal členstvo v „česko-slovenskom parlamente v exile“, vo Washingtone,¹⁴ ktoré mi ponúkali naši politici niekedy v rokoch 1951 – 1952. Podobne som postupoval, keď ponuka prišla od slovenských politikov. Dokonca aj v Austrálii som sa rozhodol nezúčastniť sa politického života, čo bolo nesprávne interpretované, že som separatista.

Stále verím, že Česi a Slováci ako najbližší slovanskí bratia by mali žiť spolu vo federácii, ledaže by sa naše národy po získaní slobody chceli rozhodnúť inak. Samozrejme, také žitie vo federácii by malo byť na základe úplnej a patrične garantovanej rovnosti. Vždy som bol proti šovinistom, fanatikom a rasistom. Zlo, násilie, tyrania, útlak, vykorisťovanie, nespravodlivosť a podobne ostávajú v mojich očiach stále opovrhovateľnými neresťami a to bez ohľadu, kto ich robí, alebo ako sú zamaskované.

Aj keď hovorím o komunistoch, slovo „komunista“ nemá sa vykladať v derogatívnom zmysle. Bol som vychovaný v kresťanskom duchu a tolerancii. Nikdy som nerozlišoval ľudí podľa rasy, národnosti, náboženstva, alebo politickej príslušnosti. Jediným kritériom v tomto smere pre mňa bolo ich správanie. Aj dnes rešpektujem viac slušného komunistu ako pseudodemokrata, alebo kresťana-hypokrita chodiaceho do kostola, ale inak správajúceho sa ako dobytok. Niektorí z mojich bližších alebo vzdialenejších príbuzných patrili už od študentských dní ku komunistom, no ich konanie bolo vždy bezchybné, niekedy až príkladné. Jeden z mojich komunistických priateľov bol Dr. Bystrický,¹⁵ neskorší česko-slovenský vyslanec vo Veľkej Británii. Tiež profesor Dr. Karol Šiška,¹⁶ medzinárodne známy v svojom odbore, bol ďalším

14 Názov tejto organizácie bol: Rada svobodného Československa. S. Korbel odmietol ponúkané členstvo v pléne tejto organizácie.

15 Rudolf Bystrický (pôvodne: Weichherz, 1908 – 2001) – právnik a diplomat. Velyslanec Č-SR vo Veľkej Británii v rokoch 1949 – 1951. Profesor medzinárodného práva na Karlovej univerzite v Prahe (1953 – 1968). V roku 1968 odišiel do emigrácie. Pôsobil vo Švajčiarsku. Zomrel v Ženeve v roku 2001.

16 Karol Šiška (1906 – 2000) – kardiochirurg, vedecký pracovník, pedagóg. V rokoch 1931 – 1939 pracoval ako ústavný lekár sanatória v Podolí v Prahe a asistent 2. chirurgickej kliniky v Prahe. Roku 1939 sa stal primárom liečebných ústavov v Dolnom Smokovci a vo Vyšných Hágoch. Roku 1950 primárom Mestského ústavu národného zdravia, roku 1954 prednosta 2. chirurgickej kliniky v Bratislave. V roku 1953 profesor na lekárskej fakulte UK v Bratislave. Zameriaval sa na pľúcnu, srdcovú a experimentálnu chirurgiu. Na čele skupiny

mojím komunistickým priateľom. Skoro všetci komunisti, s ktorými som sa stýkal, vrátane Vlada Clementisa,¹⁷ zahraničného ministra, prezývaného tiež „parlour (salónny) komunista“, boli veľmi slušní ľudia. Slušnosť a individualita posledného dokazuje, že pri konflikte s radikálnymi komunistami stratil život.

Ak v mojich spomienkach nehovorím veľmi lichotivo o komunistoch, týka sa to iba komunistov, ktorí zabúdajú, že sú tiež ľudia a vo svojom fanatizme, netolerantnosti a bezohľadnosti idú aj cez mŕtvolu statočných a nevinných ľudí, dokonca aj cez mŕtvolu svojich kamarátov.

Krátky historický pohľad

Myslím, že bude vhodné povedať niekoľko slov o Česko-Slovensku¹⁸ a Slovenskom štáte, aby sa čitatelia oboznámili s atmosférou, v ktorej sme žili a pracovali. A trocha histórie tiež neuškodí, najmä pre anglický svet.

Česko-Slovensko vstúpilo do života ku koncu prvej svetovej vojny v roku 1918. Ako názov ukazuje, je to spojenie dvoch blízkych národov – Čechov a Slovákov – v jeden štát. Hoci Česko-Slovensko bolo utvorené iba v roku 1918 Versaillskou mierovou zmluvou, Česi a Slováci patria medzi veľmi staré európske národy a už v 7. storočí si založili vlastný štát pod vládou franského obchodníka Sama. Neskôr v 9. storočí založili vlastný štát známy pod menom Veľká Morava, ktorú v roku 906 zničili Maďari. Od tej doby po celých 10 storočí Česi a Slováci žili osobitne; Slováci pod Maďarmi, Česi pod Nemcami. Kým Slováci, podľa maďari-

lekárov v roku 1968 uskutočnil prvú transplantáciu srdca v strednej a východnej Európe. Roku 1970 ho vymenovali za predsedu Slovenskej akadémie vied.

17 Vladimír Clementis (1902 – 1952) – právnik, politik, publicista. Poslanec KSČ (1935 – 1938). V roku 1939 emigroval do Paríža, odkiaľ v roku 1940 prešiel do Londýna, kde sa po vťahnutí Sovietskeho zväzu do vojny (1941) zapojil do česko-slovenského zahraničného odboja. V roku 1939 vylúčený z KSČ pre nesúhlas so sovietsko-nemeckým paktom (v roku 1945 prijatý späť do KSČ). Štátny tajomník (1945 – 1948) a neskôr minister zahraničia (1948 – 1950). V roku 1952 v procese s Rudolfom Slánskym a spol. obvinený z buržoázneho nacionalizmu, odsúdený na smrť a popravený. Rehabilitovaný v roku 1960.

18 Na tomto mieste chcem zdôrazniť, že S. Korbel vždy a sústavne píše „Česko-Slovensko“, „česko-slovenský“, t. j. so spojovníkom.

začného plánu, museli bojovať o holé prežitie, Česi v Rakúsko-maďarskej federácii mali viac slobody. História oboch národov je históriou dlhého boja za samostatnosť. Tú dosiahli iba v roku 1918.

Vďaka za samostatnosť patrí hlavne západným mocnostiam a tiež prezidentovi Wilsonovi¹⁹ a jeho zásadám o sebaurčení národov. Wilsonove zásady ovplyvnili Čechov a Slovákov v USA podpísať Pittsburskú dohodu o vytvorení Česko-Slovenska ako federálneho štátu. Česko-slovenské oslobodzovacie hnutie počas prvej svetovej vojny bolo reprezentované prof. Dr. T. G. Masarykom, Dr. Edvardom Benešom²⁰ a generálom Dr. M. Rastislavom Štefánikom.²¹ Česko-Slovensko bolo vyhlásené v októbri 1918 a neskoršie uznané parížskymi mierovými zmluvami. Dr. Masaryk sa stal prvým prezidentom Česko-Slovenska.

Nanešťastie, zmluva určujúca česko-slovenské hranice zahrnula do republiky nielen malé národnostné menšiny, ale aj veľký počet Nemcov (asi tri milióny) žijúcich v Sudetách. To sa urobilo hlavne zo strategických dôvodov, lebo v tej dobe Sudety tvorili prirodzenú hranicu proti Nemecku. A tak sme mali na Slovensku Maďarov, v Čechách Nemcov a v Sliezsku poľskú menšinu. Keďže Podkarpatskí Rusíni, ktorí tiež žili pod Maďarmi, optovali pre Česko-Slovensko, ich územie tiež bolo zahrnuté do našej republiky.

19 Thomas Woodrow Wilson (1856 – 1924) – 28. prezident Spojených štátov amerických (1913 – 1921), nositeľ Nobelovej ceny za mier z roku 1919.

20 Edvard Beneš (1884 – 1948) – politik, diplomat, stúpenec čechoslovakistickej myšlienky. Minister zahraničných vecí v rokoch 1918 – 1935 a potom prezident Č-SR (1935 – 1938). V októbri 1938 sa vzdal prezidentského úradu a odišiel do zahraničia, kde sa v jeseni 1939 ustanovil za vodcu zahraničného odboja. Postupne dosiahol uznanie od spojeneckých veľmocí, zrušenie Mníchovskej zmluvy a obnovenie Č-SR, ktorej bol opäť prezidentom. Jeho domáca politika bola silne centralistická a jeho zahraničná politika bola orientovaná na Sovietsky zväz. V júni 1948 abdikoval druhýkrát a po troch mesiacoch zomrel.

21 Milan Rastislav Štefánik (1880 – 1919) – astronóm, generál, politik. Po štúdiách v Prahe pracoval od roku 1905 ako astronóm vo Francúzsku, kde v roku 1912 získal francúzske občianstvo. V roku 1915 nastúpil do francúzskej armády, kde postupne dosiahol hodnosť generála. V Paríži – spolu s T. G. Masarykom a E. Benešom – založil v roku 1916 Národnú radu česko-slovenskú, v rámci ktorej vyvíjal úsilie o vytvorenie spoločného štátu Slovákov a Čechov. Organizoval česko-slovenské légie vo Francúzsku, Taliansku a Rusku. V prvej česko-slovenskej vláde bol ministrom vojny. V máji 1919 sa vracal talianskym lietadlom na Slovensko, ale zahynul pri havárii, ktorej okolnosti sú dosiaľ nevyjasnené. Česko-slovenská vláda odmietala ustanoviť komisiu, ktorá by vyšetrila príčiny havárie, a táto neochota potom vyvolala podozrenie, že išlo o úmyselný zločin.

Hoci naša republika bola pomerne malá, bola vždy najpokrokovejším a demokratickým štátom v Európe.²² Bola to demokracia s ústavou podobnou ústave Spojených štátov a Francúzska. Občania predstavovali najvyššiu moc. Volebné právo bolo všeobecné, slobodné a tajné, s pomerným zastúpením. Parlament volil prezidenta. Zákonodarstvo, súdnictvo a exekutíva boli oddelené. Národnostné menšiny mali pomerné zastúpenie v parlamente a rovnaké práva s ostatnými občanmi. Sociálna politika bola pokroková. (Republika bola prvým štátom, ktorý zaviedol osemhodinový pracovný čas a robotnícku účasť v továrenských poradách). Zdravotná služba mala vysoký štandard. Vzdelanie bolo povinné a bezplatné, vrátane univerzít.

Keď sa v Nemecku stal kancelárom Adolf Hitler a začal s agresívnou politikou, ohrozené štáty, vrátane Česko-Slovenska, uzavierali pakt kolektívnej bezpečnosti. Česko-Slovensko uzavrelo pakt o vzájomnej pomoci proti možnému útoku s Francúzskom. Francúzsko urobilo podobný pakt so ZSSR. Podľa paktu ZSSR bol povinný poskytnúť vojenskú pomoc Česko-Slovensku v prípade, že bude napadnuté a to za predpokladu, že Francúzsko prv splní jeho dohodnutý záväzok voči Česko-Slovensku.

Posledné roky pred začiatkom druhej svetovej vojny boli veľmi rušné a nebezpečné. Najkritickejší rok pre našu republiku bol rok 1938 a začiatok roka 1939, keď Hitler v marci 1938 obsadil Rakúsko a zvýšil svoju agresívnu politiku proti Republike. Keď vyzval nemecké menšiny v Sudetách k sabotážam, ktoré mohli paralyzovať život v tom kraji a začal s koncentráciou nemeckej armády na našich hraniciach, prezident Beneš (nástupca nášho prvého prezidenta Masaryka) nariadil čiastočnú mobilizáciu armády, čím Hitlerov plán obsadiť Sudety bol – aspoň na nejaký čas – zmarený.

Keď sa Hitler stal agresívnejším, mali sme v septembri 1938 ďalšiu krízu. Anglický predseda vlády Chamberlain²³ vyslal k nám lorda Run-

22 Obraz Česko-Slovenska, ako ho tu vykresľuje generál Korbel, je zidealizovaný a berie do úvahy iba pozitívne skutočnosti.

23 Arthur Neville Chamberlain (1869 – 1940) – štátnik, konzervatívny politik. Predseda britskej vlády v rokoch 1937 – 1940.

cimana,²⁴ ktorý navrhol, aby sme odstúpili Nemecku Sudety. To vlastne znamenalo zmrzačenie našej republiky a vydanie všetkých našich opevnení, ktoré sme na radu Veľkej Británie a Francúzska vybudovali proti nemeckej agresii. Keď Anglicko a Francúzsko – v snahe uspokojiť Hitlera – brali jeho rady odstúpiť Sudety celkom vážne a dokonca prehlásili, že v opačnom prípade sa nemôžeme spoliehať na existujúce paky, naša vláda sa zmenila na vojenskú vládu a naše národy boli odhodlané bojovať aj bez spojencov. Keď Hitler stále zvyšoval svoje požiadavky a Chamberlain sa konečne prebudil z bludu, Anglicko a Francúzsko zmenili svoje stanovisko voči republike a prezident Beneš 22. septembra 1938 nariadil všeobecnú mobilizáciu.

Okrem toho, že naše národy boli pripravené na boj proti agresii aj bez spojencov, mali sme na hraniciach tisíce opevnení a dostatočný počet výborne vybavených divízií a tiež naše letectvo bolo jedným z najlepších. Tu nás však Anglicko a Francúzsko nehanebne zradili: 30. septembra 1938 v Mníchove, kde naša republika nebola ani zastúpená, rozhodli odstúpiť Nemecku Sudety. Tak sa naša republika stala otvorenou a nechránenou proti Hitlerovi, ktorý hneď pripojil Sudety k Ríši a za pár mesiacov rozdelil ostávajúcu časť republiky na dve časti. Česko a Morava sa stali protektorátom Ríše, kým Slovákom bola daná voľba: alebo prijať Hitlerovo ultimátum a oddeliť sa od Čechov, alebo byť rozdelení medzi susedov: Maďarov, Nemcov a Poliakov. V dôsledku tohto ultimáta Slováci vyhlásili 14. marca 1939 Slovenský štát.

Slováci neprispeli k rozpadnutiu republiky, ale konali zodpovedne a realisticky. Po stretnutí nášho predsedu vlády s Hitlerom, Slováci mali iba jednu voľbu: buď sa oddeliť od Čechov, alebo byť rozdelení medzi susedov. A museli sa rozhodnúť ihneď, lebo rozkúskovanie Slovenska bolo už na ceste. Iba niekoľko dní po vyhlásení Slovenského štátu, Maďari už začali obsadzovať východnú časť slovenského územia a ustúpili iba na Hitlerovu intervenciu.

24 Walter Runciman (1870 – 1949) – britský liberálny politik. V roku 1938 viedol osobitnú misiu do Č-SR a v svojej správe informoval, že túžba sudetských Nemcov o pripojenie k Nemecku je za daných okolností celkom prirodzený jav („their desire to join the Reich is a natural development in the circumstances“).

Slovenský štát mal pomerne nezávislý život až do konca druhej svetovej vojny, keď bola Česko-Slovenská republika obnovená.

Ako je dobre známe, všetci účastníci Mníchovskej dohody platili za zradu veľkú cenu. Nemecko a Taliansko boli porazené, kým Anglicko a Francúzsko tiež zažili hrôzy vojny a utrpeli značné materiálne škody a tiež ohromné straty na ľudských životoch.

Budete počuť viac o Slovenskom štáte a jeho nanútenom spojení s Hitlerovým Nemeckom, o obnovení Česko-Slovenskej republiky o našich národoch a ich vodcoch, o našej politike, podzemnej činnosti a podobne neskôr, keď budem písať o vojenskej justícii a trestných prípadoch, čo je vlastne jeden z hlavných predmetov mojich spomienok.

Ak sa v spomienkach niečo bude opakovať, je to hlavne pre lepšie porozumenie a ujasnenie.

Vojenské súdnictvo

Súdne prípady, o ktorých sa budem zmieňovať, nie sú stereotypné, ale skôr charakteristické, ktoré pritiahli moju pozornosť a vyžadovali moju účasť. Za normálnych okolností zákroky do súdnych prípadov sú neprípustné. Počas vojny a za stáleho nemeckého tlaku však vynášať odstrašujúce rozsudky, na to podmienky neboli normálne, a tak aj môj občasný záujem a zákrok boli opodstatnené. Mnohé trestné prípady odzrkadľujú tiež náš národný, politický a vojenský život, ustavičné problémy a nebezpečenstvo, a tiež ukazujú, že aj za vojny a ustavičného nemeckého tlaku naši sa vždy ľudia, ktorí boli ochotní, hoci riskovali vlastné životy, robiť všetko možné, aby paralyzovali násilie a útlak.

Za Slovenského štátu sa skoro všetci naši občania stavali proti útlaču, čo neskôr viedlo k národnému povstaniu proti Hitlerovi, kým za tzv. Tretej republiky (po druhej svetovej vojne) iba niekoľko ľudí, ktorí boli nespokojní s „novým poriadkom“, keď mnohé fundamentálne práva boli postupne potláčané, bolo ochotných riskovať život, aby zabránili nepriaznivému vývoju. A tak ku koncu pre neporozumenie najvyšších politických a vojenských kruhov každá snaha zvrátiť nepriaznivo sa

vyvíjajúcu situáciu ukázala sa takmer zbytočnou. V dôsledku toho zahynula sloboda v našom štáte, ktorý za vlády Dr. T. G. Masaryka bol považovaný za jeden z najväčších demokratických štátov. A tak porekadlo „Kto neodporuje zlu, často je ním pohltený“ má svoje opodstatnenie. Keď sa zlo a zločiny trpia a ustavične pardonujú, rozmáhajú sa v štáte na účet dobra a poriadku. Tak aj v našej krajine v Tretej („ľudovodemokratickej“) republike zlo pohltilo dobro a poriadok v štáte a občania, ktorí boli – z komunistického hľadiska – na nesprávnej strane, pokiaľ neboli zlikvidovaní, nachádzajú sa buď v žalároch, v táboroch nútenej práce, alebo v exile, roztrúsení po celom svete.²⁵

Prečo a ako som sa stal vojenským sudcom

Je na čase, aby som povedal niekoľko slov, čo ma viedlo k vojenskej justícii a prečo som sa rozhodol stať sa vojenským sudcom. Verím, že aj táto osobná skúsenosť osvetlí nezdravú a centralistickú pražskú politiku. Ľutujem, že napriek mojej známej tolerancii považujem za potrebné zmeniť sa o nepriaznivej a pre Slovákov nepriateľskej politike.

Moje rozhodnutie byť vojenským sudcom sa stalo počas mojej povinnej vojenskej služby, kedy som sa zoznámil s plukovníkom justície, majorom Hruškom. Ten ma upozornil, že vo vojenskej justícii niet ani jediného Slováka a že podľa jeho mienky kvalifikovaní Slováci by mali uvažovať vážne o tejto profesii. Povedal tiež, že vojenská justícia pojednáva trestné prípady oveľa svedomitejšie ako civilná justícia, ktorá v tom čase nemala dosť sudcov. Výzva Dr. Hrušku sa mi zdala správna a pohla ma k činu. K veľkému môjmu údivu a tiež rozčarovaniu pražské ministerstvo národnej obrany zamietlo moju žiadosť so známou a nepopulárnou krátkou odpoveďou *Nelze vyhověti*. Negatívny postoj Prahy pohlal ma k činu. Po porade s kolegami a priateľmi kontaktoval som člena parlamentu Igora Hrušovského,²⁶ ktorý cez Dr. Beneša, vtedy

25 Toto sa vzťahuje na sedemdesiate roky minulého storočia, keď S. Korbel písal tieto riadky.

26 Igor Hrušovský (1872 – 1937) – úradník, politik, publicista. Zástanca „československej národnej jednoty“. Poslanec od roku 1919, konateľ Klubu slovenských poslancov v Revolučnom národnom zhromaždení. Predstaviteľ Č.-s. strany národnosocialistickej na Slovensku, ktorú zastupoval v pražskom parlamente do roku 1936.

ministra zahraničia, neskoršie prezidenta republiky, prinútil Prahu zmeniť svoje pôvodné rozhodnutie. Tak som sa stal prvým Slovákom v česko-slovenskej vojenskej justícii. Bolo to 16 rokov po vzniku našej republiky, ktorá bola založená na rovnosti, ale Praha ani vtedy nefavorizovala Slovákov v armáde.²⁷ Tí, ktorí tam boli, mali podradné pozície. Vyzeralo to tak, akoby Slováci neboli spoľahliví pre armádu, a tým menej pre vojenskú justíciu. Jedine plukovník a neskorší generál Viest,²⁸ vojak česko-slovenského razenia, zastával zodpovednejšiu funkciu.

Keďže som už mal prax v civilných súdoch, bol som v pomerne krátkom čase pripustený k skúške pre vojenských sudcov, ktorú som zložil veľmi úspešne. Prezident najvyššieho vojenského súdu, generál Zelený,²⁹ pri vyhlásení výsledkov vyhlásil, že som správnym dôstojníkom na pravom

27 Táto diskriminácia v armáde pretrvávala až do zániku 1. Č-SR. Tak, napríklad, v školskom roku 1938/1939 na Vysokej škole válečnej v Prahe bolo 25 frekventantov – z nich 1 Slovákov. Na Vysokej škole intendenčnej v Prahe z 21 poslucháčov – ani jeden Slovákov. Na Vojenskej akadémii v Hraniciach z 302 frekventantov – z nich 74 Slovákov. Na aplikačnom kurze delostrelectva (Delostrelecké učilište) zo 120 frekventantov – 5 Slovákov. Na aplikačnom kurze pre poručíkov letectva (Letecké učilište) z 96 frekventantov – 4 Slováci. Vo februári 1939 „len na zabezpečenie funkčnosti vojenských útvarov na Slovensku by bolo potrebných 3 151 dôstojníkov-Slovákov na rôznych stupňoch velenia (2 264 dôstojníkov zbraní a 887 dôstojníkov služieb), pričom česko-slovenská vojenská správa mala v tom čase k dispozícii len 428.“ Pozri: ČAPLOVIČ, M.: Československá armáda medzi Mníchovom 1938 a marcom 1939 s dôrazom na Slovensko. In: BYSTRICKÝ, V., MICHELA, M., SCHVARC, M. a kol.: *Rozbitie alebo rozpad*. Bratislava 2010, s. 119 – 120.

28 Rudolf Viest (1890 – 1945?) – jediný slovenský dôstojník, ktorý v predmníchovskej Č-SR dosiahol hodnosť generála v čase, keď česko-slovenská armáda mala 139 generálov. V lete 1939 odišiel do emigrácie. V Benešovej exilovej vláde bol štátnym tajomníkom. Od roku 1942 zástupca ministra národnej obrany. V októbri 1944 prišiel cez Moskvu do Banskej Bystrice, aby sa ujal velenia povstaleckej armády. V novembri 1944 padol do nemeckého zajatia. Po výsluchoch ho odtransportovali do nemeckého koncentračného tábora Flossenbürg. Okolnosti jeho smrti ostali nevyjasnené. Dodnes sa s určitou nevie, kedy a kde a zomrel.

29 Adolf Zelený (1877 – ?) – generál, šéf justičnej služby armády v predmníchovskej Č-SR. V rokoch 1904 – 1914 sudca posádkových súdov v Miskolci, Josefove, v roku 1914 sudca divízného súdu v Josefove, v rokoch 1914 – 1918 vojenský prokurátor veliteľstva 9. zborovej oblasti Litoměřice. V roku 1919 vstúpil do služieb česko-slovenskej armády ako sudca divízného súdu Josefov (1919 – 1921), v rokoch 1921 – 1928 predseda divízných súdov v Josefove a Hradci Králové, v rokoch 1928 – 1930 radca Najvyššieho vojenského súdu, v rokoch 1930 – 1937 prezident Najvyššieho vojenského súdu.

mieste. Tak som dostal aspoň nejaké zadostučinenie. Nestážujem sa, iba uvádzam fakt.

Prax vo vojenských súdoch ma uspokojovala viac ako v civilných súdoch, ale ani tam som sa nemohol zmieriť s vyšetrovaním a súdením tzv. „vojenskej zrady“, ktorá bola príliš mnohými direktívami tak skreslená, že nakoniec každá maličkosť, ako strata vojenského bajonetu, bola pripisovaná vojakovi ako zrada, za ktorú sa mu často dostalo niekoľko rokov žalára. Sudca, ktorý použil zdravý rozum a nestotožnil sa s takýmito direktívami, bol preložený k prokurátorovi, kde musel počúvať direktívy, alebo k administratíve.

Keď sa menila mapa Európy...

V septembri [1938], počas všeobecnej mobilizácie proti Hitlerovmu Nemecku a ku koncu našej prvej Česko-Slovenskej republiky, bol som ustanovený za prezidenta (predsedu) poľného súdu. V tejto funkcii som sa zúčastnil vyšetrovania dvoch trestných prípadov, ktoré odzrkadľovali nepokojné a pre náš štát veľmi nebezpečné časy. Tieto prípady sa stali, keď Slovensko už malo autonómiu, ktorá bola Slovákom konečne daná 6. októbra 1938. Autonómia spolu so všeobecnou mobilizáciou vytvárali veľmi napätú situáciu a atmosféru, a to nielen medzi Čechmi a Slovákmí, ale aj medzi našimi národmi a susedmi, hlavne medzi nami a Hitlerovým Nemeckom. Určití radikálni Česi sa vždy snažia nájsť triesku v očiach suseda, ale nevšímajú si brvno v ich vlastných očiach. Obviňujú Slovákov, že zápasom o autonómiu prispeli k rozdeleniu republiky v marci 1939. Pravda, toto je úplne nesprávne, lebo formálne udelenie autonómie iba spadalo do času, keď nemecká menšina v Sude-toch začala svoj zápas o pripojenie k Ríši. Slovenská autonómia nemala nič do činenia s nemeckými požiadavkami, ktoré boli rozvírené samým Hitlerom. Slováci po celých dvadsať rokov zápasili za svoje práva, ktoré podľa platných dohôd mali im byť dané už na začiatku našej spoločnej republiky. Český vojenský puč generála Homolu³⁰ a zavedenie stanného

30 Bedřich Homola (1887 – 1943) – česko-slovenský generál. V rokoch 1935 – 1939 bol veliteľom 7. armádneho zboru v Banskej Bystrici. V dňoch 9. – 11. marca 1939 sa podieľal vo svojom obvode na vykonaní rozkazu o výnimočnom stave na Slovensku, zameranom proti slovenskej autonómnej vláde J.

práva na Slovensku v marci 1939 hraničili s nepríčetnosťou pražskej vlády. Bol to úplne apolitický krok, ktorý spôsobil ešte väčší antagonizmus a napätie medzi Čechmi a Slovákmi.

Dva trestné prípady

Jedným z trestných prípadov tejto doby bola vzbura armády a civilného obyvateľstva v Urmíne,³¹ dediny blízko Nitry. Napätú politickú atmosféru rozhodol sa riešiť nešťastný a trochu zaostalý vojak Maronek vraždou českého dôstojníka. Maronek bol okamžite zaistený a nachádzal sa vo väznici veliteľstva tankovej brigády,³² toho času v Urmíne. Dedinčania poštvaní agentmi dobre vedeli, že za vraždu nadriadeného dôstojníka je trest smrti, a preto sa rozhodli vyslobodiť Maroneka. Veliteľstvo brigády odmietlo rokovať so vzbúrencami až do príchodu vojenského súdu. Okolo 2 000 vzbúrencov z Urmína a z okolia obklúčilo veliteľstvo. Situácia bola hrozivá, keď vzbúrenci nedovolili ani vojenskému súdu, vlastne za mobilizácie už poľnému súdu, vstúpiť do dediny. Pražské ministerstvo národnej obrany poverilo vyšetrovaním prípadu mňa. Spreádzaný vojenským sudcom v zálohe, poručíkom Dr. Mišíkom³³ a patričným personálom, vybral som sa hneď do Urmína. V Nitre, kde som sa zastavil, vojenské veliteľstvo radilo, ba vlastne ma varovalo, aby som nepokračoval v ceste, lebo vraj rozzúrení dedinčania hrozia zabiť akéhokoľvek funkcionára, ktorý by mal prípad vyšetrovať. Napriek varovaniu pokračoval som v ceste, viediac veľmi dobre, že v pozadí vzbury je vzájomná nevráživosť medzi Čechmi a Slovákmi. Približujúc sa autom k prvej grupe vzbúrencov, oslovil som ich veľmi hlasito v slovenskej reči a v priateľskom tóne. Už pár slov v slovenčine zapôsobilo

Tisu. Dobové správy z jeho angažovania vytvorili symbol vojenského zásahu na Slovensku (tzv. Homolov puč). Po 15. marci 1939 sa vrátil do Prahy, kde organizoval ilegálnu vojenskú skupinu *Obrana národa*. Koncom roka 1941 ho zatklo gestapo. Popravený v Berlíne v roku 1943.

31 Dnes: Mojmirovce.

32 Tu ide o nepresný údaj. V predvojnovnej česko-slovenskej armáde (ani v slovenskej armáde) tankové brigády neexistovali. Boli len pluky útočnej vozby, ktoré sa mali stať súčasťou plánovaných tzv. rýchlych divízií.

33 Jozef Mišík (1904 – 1970) – právnik, policajný úradník. Prednosta ÚŠB v januári – júli 1940. Pre svoje blízke vzťahy s ministrom F. Ďurčanským ho po salzburských rokovaníach z funkcie odvolali.

na vzbúrencov ako čarovný prútik. Asi nikdy predtým nepočuli sudcu Slováka. Správa o slovenskom sudcovi sa rozniesla po dedine a vzbúrenci hneď uvoľnili cestu môjmu autu.

Na veliteľstve som prerokoval prípad s veliteľom, s českým plukovníkom a stopercentným džentlmenom, ktorý mi povedal, že dosiaľ nepoužil tanky na rozohnanie vzbúrencov, aby sa predišlo zbytočnému krviprelievaniu a rozšíreniu vzbury na okolité okresy. Potom som z balkóna veliteľstva vyzval vzbúrencov na upokojenie a na vyslanie dvoch dôverníkov. Tým som potom vysvetlil, že Maronek spáchal obyčajnú vraždu, za ktorú sa bude musieť zodpovedať pred vojenským súdom, zloženým zo slovenských sudcov. Požiadal som ich odovzdať patričné vysvetlenie ostatným a vyprázdniť námestia a ulice okolo veliteľstva, inak budú použité tanky a armáda, aby zaviedli poriadok. Moja výzva mala okamžitý účinok a v priebehu hodiny bolo po vzburе.

Medzitým však bol Maronek vyslobodený z väznice vojakmi, ktorí ho mali strážiť. Podarilo sa mu utiecť do Maďarska, keďže hranica nebola ďaleko od Urmína. Vzburа dedinčanov a vojakov, ktorí pomohli Maronekovi dostať sa zo zaisťovacej väzby a utiecť, sa vyšetrovala, no trestné pokračovanie bolo zastavené, aby sa ešte viac nerozdúchali vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi.

Po vyhlásení Slovenského štátu sa Maronek vrátil na Slovensko, veriac, že staré zločiny budú pardonované. Keďže Slovenský štát hneď od začiatku stál na právnom základe a nemohol tolerovať vraždy, Maronek bol odsúdený slovenským vojenským súdom na doživotie.

Ďalším prípadom z doby napätia a iracionálnej nenávisti medzi Čechmi a Slovákmi bol prípad slovenského vojaka (na jeho meno sa už nepamätám), ktorý náhodou zastrelil spoluvojaka českej národnosti a ktorý som mal ja súdiť namiesto českého sudcu, do jurisdikcie ktorého prípad patrila. Nešťastný prípad sa stal na poľovačke. Pretože vojaci zúčastnení na poľovačke boli veľmi dobrí priatelia, obžaloba znela iba na zabitie z nedbalosti, na čo zákon stanovil iba jeden rok. Neinformovaní ľudia, vrátane niekoľko príslušníkov Hlinkovej gardy, nerozlišovali vraždu od zabitia a očakávali vynesenie rozsudku smrti. Boli zorganizované demonštrácie, ktoré mali ovplyvniť súd na vynesenie miernejšieho

trestu. Demonštranti naplnili súdnu sieň, no ja som pripustil iba dvoch dôverníkov. Zabitie človeka som posudzoval veľmi prísne a dal som obžalovanému najvyšší prípustný trest: jeden rok. Demonštranti boli s rozsudkom nadšení a pripisovali to k tomu, že prípad súdil Slovak. Svoju spokojnosť dali hneď najavo tým, že ma celkom neočakávane vyzdvihli na ruky a spievali slovenskú hymnu.

Počas revolučných a neustálych pomerov v našej krajine bol som často žiadaný intervenovať za obžalovaného, no ja som sa vždy držal zákona a konal podľa svedomia. Výnimočne som sa odchyľil iba vtedy, keď išlo o prípad vysoko politického charakteru a najmä, keď život obžalovaného bol v stávke.

Keď sa Hitler zmocnil vlády...

Keď sa Hitler zmocnil vlády v Nemecku a prebudil vojenské aspirácie národa, západné veľmoci, hlavne Anglicko a Francúzsko, sa s úzkosťou dívali na vývoj. Keďže Česko-Slovensko, zemepisne skoro pohltené a obkolesené Nemeckom, bolo najviac zraniteľnou krajinou v strednej Európe, veľmoci povzbudzovali našich vodcov budovať a udržiavať veľkú armádu. S anglickou a francúzskou pomocou boli vybudované pozdĺž našich hraníc veľké opevnenia *à la* Maginotova línia,³⁴ aby posilnili prirodzenú obranu, ktorú vtedy poskytovali naše vysoké hory. Tiež naša armáda mala najlepších inštruktorov a bola vybavená najmodernejšími zbraňami. Počet vojenských jednotiek ďaleko prevyšoval potrebu brániť vlasť, dokonca jednotky boli často nafúknuté do ťažko zvládnuteľných rozmerov. Naše letectvo bolo jedno z najsilnejších v Európe a hneď za nemeckou *Luftwaffe*.³⁵ Okrem toho duch národa bol ohromný a naše národy boli pripravené bojovať do posledného muža.

34 Maginotova línia – reťaz moderných vojenských opevnení pozdĺž nemecko-francúzskych hraníc, pomenovaná po francúzskom ministrovi vojny André Maginotovi (1877 – 1932).

35 *Luftwaffe*, čiže nemecké letectvo, sa začalo budovať až nástupe Hitlera k moci a teda je celkom pochopiteľné, že v roku 1938 česko-slovenská armáda mala k dispozícii početne viacej lietadiel ako nemecká.

S Anglickom a Francúzskom sme boli spojencami a vzhľadom na menšie národy Európy, ktoré tiež mohli byť obeť Hitlerovej agresie, boli sme známi ako členovia *Little Entente*.³⁶

Napriek týmto paktom o vzájomnej pomoci a našej materiálnej a duchovnej pripravenosti, veľmoci v Mníchove, kde náš štát nebol ani zastúpený, rozhodli, že nemáme brániť našu vlasť. Tak sme museli odstúpiť časť našej krajiny, spolu s našimi prirodzenými hranicami a opevneniami, Hitlerovmu Nemecku, dokonca bez jedného výstrelu. Takto sme otvorili krajinu nemeckej invázii, ktorá sa o niekoľko mesiacov aj uskutočnila. Stalo sa to napriek všetkým garanciam, daným veľmocami i samým Hitlerom. Tak sme boli úplne zradení a v Prahe nejaký vlastenec napísal pod sochou sv. Václava veľmi vtipné slová: „Vojna je odložená a nebude sa konať pre neúčast našich veľkých spojencov a priateľov.“

Iba Rusko ponúkalo pomoc proti agresii,³⁷ ak republika o ňu požiada. Bohužiaľ, na radu našich veľkých spojencov, nemohli sme ani túto ponuku prijať.

Po Mníchove

Udalosti, ktoré nasledovali po Mníchovskom verdikte, sú veľmi dobre známe. Hitlerovým ďalším krokom bolo pripojenie Sudet a potom rozdelenie republiky, vytvorenie Protektorátu nad Čechmi a Moravami a slovenského štátu nad Slovákmi. O niekoľko mesiacov neskoršie vojna proti Poľsku a nakoniec druhá svetová vojna s jej hrozivými následkami.

Naši veľkí spojenci v ich štedrosti voči Hitlerovi celkom chybné verili, že rozštvrtenie našej republiky bude dostatočným sústom pre neho a uchráni ich od vlastných obetí. Nanešťastie naše porekadlo „Kto druhému jamu kope, sám do nej padne“ ukázalo sa ako pravdivé.

36 *Little Entente* (správnejšie: *Petit Entente*) – Malá dohoda. Spojenecko-vojenská dohoda uzavretá medzi Č-SR, Rumunskom a Južosláviou v rokoch 1920 – 1921 a namierená predovšetkým proti revizionistickým zámerom Maďarska.

37 Sovietsky zväz nijakú reálnu a vážne mienenú pomoc neponúkol.

Človek nemôže mať pokoj a poriadok na účet a nešťastie druhých. „Božie mlyny melú pomaly, ale isto,“ hovorí iné naše porekadlo.

Zrada spojencov bola príliš trpkou skúsenosťou pre naše inak na západ orientované národy, poškodila veľmi nášmu dobrému pomeru so Západom a dokonca zahнала mnohých do opozičného tábora.

Počas druhej svetovej vojny, keď naše národy už chceli zabudnúť zradu našich spojencov, keďže sme s nimi museli bojovať proti spoločnému nepriateľovi, proti Hitlerovmu Nemecku, čakalo nás nové rozčarovanie. Ku koncu vojny americké a anglické letectvo malo veľkú prevahu nad Hitlerovou *Luftwaffe* a prakticky ovládalo vzduch. Ich lietadlá sa v stovkách a stovkách objavovali nad naším teritóriom, no neprišli na pomoc nášmu národnému povstaniu, hoci dobre vedeli, že náš boj s menejcennou výzbrojou proti silným pancierovým divíziám je nerovný. I keď naše vzbúrenecké jednotky boli potlačené a my sme vysielali svetu SOS, veľmoci na to nereagovali, hoci predtým úspešne bombardovali rafinérie v Bratislave, Dubnici, Plzni, Brne a na iných miestach, ktoré boli nútené pracovať pre Ríšu. Keďže ani ruské letectvo sa s pomocou neponáhľalo, alebo prišlo na pomoc len v nepatrnom počte a dosť neskoro, naše povstanie sa muselo skončiť s fiaskom.

Podobne sa skončilo aj varšavské povstanie, ktoré napriek obrovskému hrdinstvu bolo tiež ponechané osudu a vykrvácaniu do posledného muža.

Bombardovanie Bratislavy³⁸

Bombardovanie rafinérie vyvoláva vo mne vždy spomienku na môj let z Banskej Bystrice do Bratislavy. V tom čase sa moje oddelenie justície nachádzalo v Banskej Bystrici, kým ministerstvo národnej obrany bolo ešte stále v Bratislave. Ja som s ním udržiaval týždenný kontakt. Keď naše malé lietadlo iba s jedným sedadlom za pilotom malo pristáť na letisku vo Vajnoroch, pilot (letecký poručík) spozoroval v diaľke stovky amerických alebo anglických lietadiel. Hoci letisko malo vzdušný alarm

38 Ide tu o prvý spojenecký nálet na Bratislavu, ktorý sa uskutočnil 16. júna 1944.

zakazujúci pristátie akýchkoľvek lietadiel, pilot sa rozhodol to ignorovať, lebo považoval za bezpečnejšie pristáť, než sa stretnúť s ohromnou masou lietadiel vo vzduchu. Po pristátí sme museli hneď ísť do podzemného krytu a čakať tam až do ukončenia poplachu. Potom sme autom pokračovali do Bratislavy. Nepočuli sme ďalší alarm, ak vôbec bol a ja som mal sotva čas vykriknúť: „Pozri, Bratislava horí“, keď sa začalo bombardovanie ropných rafinérií v bratislavskom prístave. My sme hneď utekali skryť sa pod stromy. Lietadlá nám krúžili nad hlavami a nejaké vyľakané kone, ktoré sa tam na poli museli pásť, skákali okolo nás.

Keď bol nálet skončený, prezreli sme si z auta poškodené a zničené zariadenia rafinérií a pri spiatočnom odlete tiež z lietadla. Museli sme obdivovať presné zásahy vtedy ešte nepriateľských lietadiel.

Potom počas povstania objavenie sa spojeneckého letectva v masách nad naším územím vyvolávalo u našich ľudí zatrpknutosť a rozčarovanie, najmä keď neposkytovali našim bojujúcim jednotkám pomoc, ktorú viac ako potrebovali.

Práve tak to bolo aj s pozemnou spojeneckou armádou. Niekoľko dní pred skončením druhej svetovej vojny Česi povstali proti Nemcom, aby sa im odplatili za šesť rokov okupácie ich vlasti. Hoci sa americké jednotky nachádzali už v Plzni, ba niektoré prenikali už aj do pražského predmestia, Američania nepohli ani prstom, aby pomohli povstalcovi, ktorí štyri dni museli viesť nerovný boj s ustupujúcou nemeckou, ale ešte dobre vyzbrojenou armádou a čakať na príchod ruskej armády, ktorá mala priniesť oslobodenie Prahy a Čechom.³⁹ Tak sa celkom zbytočne stratili stovky a stovky mladých životov. Aj keď sme sa neskoršie dozvedeli, že o našom oslobodení sa už dávno predtým

39 V skutočnosti najvyšší veliteľ americkej armády Eisenhower poslal ešte 4. mája 1945 sovietskemu armádnemu veleniu ponuku, že americká armáda je pripravená pokračovať vo svojom postupe do Čiech až k Labe a Vltave. Šéf sovietskeho generálneho štábu generál Alexej I. Antonov ho v odpovedi požiadal, aby upustil od tohto zámeru a pridržoval sa dohodnutej línie Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice. Velenie Červenej armády nezmenilo svoj postoj ani po vypuknutí pražského povstania 5. mája 1945.

rozhodlo na konferencii na Jalte⁴⁰ medzi veľkými vodcami Stalinom,⁴¹ Rooseveltom⁴² a Churchillom,⁴³ ktorí rozdelili Európu na oblasti ich vplyvu, spojenecká nečinnosť a letargia bola v očiach našich národov považovaná za zradu. Veď konečne povstanie bolo do značnej miery povzbudzované londýnskym rozhlasom a direktívami exilovej vlády a mladá generácia bojovala proti spoločnému nepriateľovi, za slobodu, demokraciu, proti tyranii a nespravodlivosti.

Organizovanie justičnej služby

Už v prvých dňoch našej nezávislosti maďarské oddiely, nevšímajúc si dohody medzi Hitlerom a slovenským štátom garantujúcej slovenskú nezávislosť, vstúpili na naše územie a snažili sa využiť chaos, ktorý tu vznikol po rozpade Česko-Slovenskej republiky. Aj keď hádam nechceli obnoviť tzv. „svätoštefanskú korunu“, chceli aspoň zabrať podstatnú časť nášho územia a tak zredukovať dôležitosť nášho Slovenského štátu. Podobne postupovali aj nemecké oddiely, ktoré obsadzovali územie západne od rieky Váh a prenikli skoro až k Bratislave a stiahli sa iba na slovenskú intervenciu u Hitlera.

Rozpad Česko-Slovenskej republiky sa odrážal aj na vojenskej justícii. Právny život bol takmer paralyzovaný, aspoň v prvých dňoch. Keďže vojenská justícia musela fungovať čo najskôr, bolo ju treba rýchlo zreorganizovať, a to bez ohľadu na mnohé prekážky personálneho, technického a právneho charakteru. Ja som bol poverený s jej reorganizáciou. Reorganizácia spočiatku narazila na negatívny postoj ministra spravodlivosti, ktorý pod vplyvom svojich poradcov bol za zlúčenie vojenskej

40 Konferencia najvyšších predstaviteľov troch spojeneckých veľmocí USA, Veľkej Británie a ZSSR sa konala na Jalte v dňoch 4. – 11. februára 1945.

41 Josif V. Stalin (1879 – 1953) – revolucionár, sovietsky politik, diktátor. Všemocný generálny tajomník Komunistickej strany ZSSR (1922 – 1953), maršal Červenej armády.

42 Franklin Delano Roosevelt (1882 – 1945) – americký demokratický politik, 32. prezident USA (1933 – 1945).

43 Winston L. Spencer Churchill (1874 – 1965) – britský politik a štátnik, spisovateľ. Predseda vlády v rokoch 1940 – 1945 a 1951 – 1955. Nositeľ Nobelovej ceny za literatúru.

a civilnej justície s osobitným senátom pre vojenské trestné prípady. Ja som obhajoval organizovanie vojenskej justície na osobitnom a samostatnom základe, zdôrazňujúc rozdielnu štruktúru a charakter armády a tiež, že zlúčením justícií by nastal prietah v prerokovaní prípadov, čo by rozhodne nebolo žiadateľné pre udržanie poriadku a disciplíny v armáde.

Bolo rozhodnuté organizovať vojenskú justíciu osobitne a príslušný zákon č. 89/39 bol uverejnený už 5. mája 1939. Vojenský trestný poriadok z roku 1912 s jeho zastaranými princípmi, systémom dvoch apelačných súdov s dlhými periódami pojednávania a podobne bol celkom nepoužiteľný pre novotvoriacu sa justíciu a pomerne malý štát. Dočasný a iba rámcový zákon č. 89/39 bol neskôršie dôkladne zrevidovaný, poopravený a uzákonený v roku 1941 ako zákon č. 232/41. Zákon bol vypracovaný na najmodernejších princípoch trestného práva a bol opatrený podrobným komentárom. Počas prípravných prác ohľadne zákona a komentára bol som v styku s najznámejšími právnikmi trestného práva a z ich stredu som vybral ako svojho spolupracovníka Dr. Ladislava Udvardyho.⁴⁴ Spoločne sme vydali Vojenský trestný poriadok,⁴⁵ ktorý po mnohé roky (až do konca Slovenského štátu) používali vojenské súdy a prokurátori a tiež polícia a žandárske stanice.

V tých rokoch som bol idealista a veril som v spravodlivé usporiadanie nášho verejného života. Vždy som mal pred sebou humanitu a demokraciu, propagovanú naším prvým prezidentom Dr. T. G. Masarykom a tiež medzinárodnou organizáciou Bratstva⁴⁶, ktorej som bol členom. Snažil som sa preto uviesť tieto princípy aj do života a aj do zákona a tiež do praxe vojenskej justície. V nijakom prípade som nechcel, aby sa naša justícia stala kabinetnou justíciou, t. j. nástrojom politiky vlády alebo vojenských hodnostárov. Na začiatku totiž taká tendencia existovala, a to najmä u hodnostárov starej školy, ktorí nevedeli pochopiť, že justícia aj v armáde musí zostať nezávislá, a tak

44 Ladislav Udvardy – prednosta legislatívneho referátu Slovenského snemu, po roku 1945 pracovník Povereníctva spravodlivosti. Autor publikácií *Poslanecká imunita* (Bratislava 1940), *Zákon o trestných činoch proti štátu* (Bratislava 1941).

45 UDVARDY, L., KORBEL, S.: *Vojenský trestný poriadok*. Bratislava 1942.

46 Bratstvo – slobodomurárska lóža.

nemôže podliehať ani najvyššiemu vojenskému veleniu. Dokonca aj niektorí členovia parlamentu sa pokúšali zasahovať do výkonu civilnej, ako aj vojenskej justície. Pravda, bezúspešne. Počas vojny pod vojenskú justíciu patrili nielen vojenské, ale aj určité civilné osoby, ako sabotéri a dezertéri muničných podnikov a podobne.

Vyradiť nežiaduce živly a zasahovanie do justície, bolo treba mať spoľahlivých sudcov a to nebolo ľahké, pretože sme nemali kvalifikovaných ľudí. Aby sa ušetrilo na sudcoch a skúsenom personáli, musel som, ba mohol som zriadiť iba jeden vojenský súd, a to v Bratislave, hoci excentrická poloha tohto mesta a rozmiestnenie vojenských jednotiek hovorili proti tomu. Zachovanie nezávislosti justície bolo hneď od začiatku mojim cieľom a cieľom Dr. Hajdua. Dr. Hajdu⁴⁷ bol mojim konškolákom a veľmi dobrým priateľom a vždy sa snažil podporiť ma v mojej zodpovednej úlohe. Spolu sme riešili nielen personálne, ale aj právne problémy. Aj keď sme z času na čas museli „tancovať medzi vajcami“, snažili sme sa zachovať právne princípy.

Znie to neuveriteľne, ale je to fakt, ktorý musím podčiarknuť, že zo všetkých štátov Európy okupovanej Hitlerom iba na Slovensku nebol nikto popravený, hoci sme mali stovky a stovky dezertérov⁴⁸ a iných ťažkých zločinov, ktoré sa trestali smrťou. Tak sme zachránili mnoho životov a zároveň sme poskytli pomoc nášmu podzemnému hnutiu proti Hitlerovmu Nemecku, ktoré neskôr, v auguste 1944, vyvrcholilo v národnom povstaní.

Naše hlavné princípy, ktoré dodržiavali všetci justiční dôstojníci (okrem jedného, ktorý bol nemeckého pôvodu), možno zhrnúť takto: Držať sa vždy zákona a keď sa zákon zdá prísny (lebo počas vojny všetky trestné sadzby boli zvýšené) nájsť čo najviac poľahčujúcich okolností. V prípade, že rozsudku smrti sa nemožno vyhnúť, snažiť sa ho vyniesť iba nad osobami, ktoré sú mimo dosahu našich súdov a v bezpečí. Ak takto odsúdený by sa predsa dostal do súdnej jurisdikcie, využiť všetky

47 Tibor Hajdu – vojenský prokurátor, autor *Trestného poriadku Hlinkovej gardy*.

48 Ako sa na to už poukázalo vyššie, od 22. júna 1941 do 29. augusta 1944 zo slovenskej armády na východnom fronte dezertovalo okolo 730 mužov.

prostriedky, aby rozsudok nebol vykonaný a odporučiť odsúdeného na milosť.

Na záruku spomenutých princípov urobil som všetko možné, aby sa senát hlavného vojenského súdu skladal vždy zo sudcov vysokej reputácie a integrity, ako Dr. Terebessy,⁴⁹ prezident trestného súdu, Dr. Igor Daxner,⁵⁰ sudca hlavného súdu, Dr. Ladislav Udvardy, Dr. Matuškovič,⁵¹ Dr. Ponický⁵² a ďalší. Všetci títo boli známi nielen v svojom odbore, ale aj proti Hitlerovmu Nemecku, a tak sa garantovalo, že bez ohľadu na vonkajší tlak naše vyššie spomenuté princípy budú zachované. Ja som bol stále v styku s týmito právnikmi, a tak boli vždy dobre informovaní o nežiaducom nemeckom tlaku a miešani sa do našej justície.

Je poľutovaniahodné, že sa po druhej svetovej vojne Dr. Igor Daxner stal horlivým stúpencom a lokajom komunistickej strany a ponížil sa v procese proti prezidentovi Slovenského štátu Dr. Tisovi⁵³ a odsúdil ho na smrť.

49 Ján Terebessy (1881 – 1958) – právnik, tabulárny sudca. Predseda súdneho senátu pri procese s V. Tukom a spol. v roku 1929. Predseda Najvyššieho súdu (1939 – 1945). Pre mierne rozsudky nad osnovecami povstania interviewovaný v Ilave od januára do marca 1945. V roku 1957 zatknutý ako trockista a odsúdený na 9 rokov väzenia. Z väzenia prepustený v roku 1960.

50 Igor Daxner (1893 – 1960) – právnik. Po štúdiách pracoval na Hlavnom súde a Generálnej prokuratúre. V rokoch 1939 – 1943 bol vrchným radcom Najvyššieho súdu v Bratislave. Angažoval sa v ilegálnej politickej činnosti. Prijal členstvo v ilegálnom Národnom revolučnom výbore ako zástupca agrárnikov. V roku 1943 zatknutý. V roku 1944 náčelník rozvedky 4. partizánskej brigády, spolupracovník NKVD. Po vojne ho KSS presadila za predsedu Národného súdu (1946 – 1947). V rokoch 1949 – 1953 zastával funkciu predsedu Najvyššieho súdu Č-SR. Podieľal sa na vzniku a činnosti komunistickej kabinetnej justície. V tomto postavení si vyslúžil titul „slovenský Višinský“.

51 Ctibor Matuškovič – generálny štátny zástupca, prokurátor (1939 – 1945)

52 Július Ponický – advokát, ministerský radca. Prednosta legislatívneho odboru ministerstva pravosúdia (1939 – 1944).

53 Jozef Tiso (1887 – 1947) – kňaz, štátnik, prezident Slovenskej republiky. Po Hlinkovi najvýraznejšia osobnosť ľudáckeho hnutia. Kňazskú vysviacku prijal vo Viedni v roku 1910, kaplán v Oščadnici, Rajci, Bánovciach nad Bebravou, v rokoch 1914 – 1915 poľný kurát, v rokoch 1915 – 1921 spirituál veľkého seminára v Nitre, 1918 – 1924 profesor morálnej a pastorálnej teológie v Nitre, 1930 – 1938 podpredseda HSES, minister zdravotníctva a telesnej výchovy v rokoch 1927 – 1929, predseda slovenskej autonómnej vlády v rokoch 1938 – 1939, v roku 1939 predseda vlády 1. Slovenskej republiky, v rokoch 1939 – 1945 prezident 1. Slovenskej republiky. V roku 1945 odišiel

Ak napriek všetkým opatreniam sa nedalo vyhnúť vyneseniu rozsudku smrti, ja som sa vždy mohol spoľahnúť na ministra národnej obrany, ktorý rozhodne nebol taký krvilačný, ako ho jeho reči občas ukazovali a nakoniec aj na prezidenta republiky a na jeho právneho poradcu Dr. Fordinála,⁵⁴ ktorý bol vždycky veľmi nápomocný.

Môj kontakt s vládou mi bol značne uľahčený ministrom justície Dr. Fritzom⁵⁵ a tiež Dr. Jozefom Kirschbaumom,⁵⁶ na ktorých som sa vždy mohol spoľahnúť.

Dr. Kirschbaum slúžil časť svojej povinnej vojenskej služby vo vojenskom súde v Bratislave. To bolo rozhodnutie vtedajšieho predsedu vlády Dr. Tuku,⁵⁷ germanofila. Mal to byť pre Dr. Kirschbauma akýsi trest za jeho otvorený a nie práve priaznivý postoj voči Nemcom a za obranu slovenských záujmov; vysokí funkcionári štátu obyčajne mali totiž výnimku alebo odklad nastúpenia vojenskej služby. Naša známosť sa začala vlastne na koňoch. Pred začiatkom úradovania vyšli

do emigrácie. Američania ho však vydali česko-slovenským úradom. V roku 1947 ho Národný súd v Bratislave odsúdil na trest smrti obesením. Popravený 18. apríla 1947.

- 54 Štefan Fordinál – právnik, prednosta legislatívneho oddelenia Prezidentskej kancelárie (1939 – 1945).
- 55 Gejza Fritz (1880 – 1957) – právnik, politik. Poslanec Slovenského snemu (1938 – 1939) a minister pravosúdia (1939 – 1944). V rokoch 1939 – 1944 predseda Najvyššieho správneho súdu. Člen Štátnej rady (1940 – 1943). Odsúdený Národným súdom na 2 roky väzenia.
- 56 Jozef M. Kirschbaum (1913 – 2001) – právnik, publicista, politik, diplomat. V roku 1939 – 1940 bol generálnym tajomníkom HSLS a veliteľom akademickej HG. Pre svoje protinemecké zmýšľanie musel po salzburských rokovaniach v roku 1940 odísť z domácej politiky. V rokoch 1942 – 1945 bol slovenským *chargé d'affaires* v Berne. Od roku 1950 žil v Kanade, kde pôsobil v kanadsko-slovenských i celosvetových spolkoch a organizáciách. Autor mnohých vedeckých publikácií a kníh.
- 57 Vojtech Tuka (1880 – 1946) – právnik, univerzitný profesor, publicista. Reprezentoval radikálny prúd v HSLS. V rokoch 1925 – 1929 bol poslancom pražského parlamentu. V roku 1928 bol obvinený z úkladov proti republike a vojenskej zrady, pozbavený poslaneckej imunity a v roku 1929 odsúdený na 15 rokov väzenia. Z väzenia ho prepustili v roku 1937. Po vyhlásení autonómie sa vrátil na Slovensko. V prvej vláde Slovenskej republiky zastával funkciu podpredsedu vlády a ministra vnútra (1939). Predseda vlády (1939 – 1944) a minister zahraničných vecí (1940 – 1944). Národný súd ho v roku 1946 odsúdil na smrť obesením.

sme si na výjazdku. Jazdenie na koni bol môj obľúbený šport. Von z mesta a na krásnych poliach okolo Bratislavy sme často prejednávali aj slovenské problémy. Zistil som, že Kirschbaum je otvorený a prístupný človek, čo bolo v rozpore so všeobecnou mienkou, líčiacou ho ako bigota a šovinistu.

Keď Dr. Rašla, člen vojenskej justície, bol vo väzení pre vlezradu, bol to Kirschbaum, ktorý mi zariadil cestu k ministrovi Machovi⁵⁸ a zaistil jeho miernejší postoj voči tzv. „nepriateľovi štátu“. Prípád Dr. Rašlu je opísaný inde.

Keďže okrem plukovníka Dr. Wirtha,⁵⁹ jediného Nemca medzi našimi sudcami, boli sme takmer zajedno používať už spomenuté princípy, podarilo sa nám udržať vysoký štandard justície. Mne sa obvyčajne podarilo udržať aj Dr. Wirtha v medziach našej politiky. Slúžil som s ním už v česko-slovenských súdoch a boli sme spolu dobre oboznámení. Keďže bol celkom miernej povahy a dostatočne prispôsobený slovenskému mysleniu, neváhal som odporučiť ho za prezidenta hlavného vojenského súdu, veriac, že vždy budem mať na neho vplyv. Jeho ustanovenie na tento úrad ukázalo sa veľmi dobrým riešením, lebo keď nemecké úrady neboli spokojné s naším výkonom justície, on slúžil ako štít pomáhajúci nám vydržať neoprávnené útoky.

Že vojenská justícia nebola kabinetnou justíciou, alebo v obľube režimu, ukazuje fakt, že počas vojny a existencie Slovenského štátu nikto z našich (justičných) dôstojníkov nedostal uznanie alebo nejaké vyznamenanie, hoci vyznamenania všelijakého druhu sa len tak sypali.

Iba raz minister národnej obrany, generál Čatloš,⁶⁰ vyslovil justícii svoje uznanie. Stalo sa to na zhromaždení najvyšších predstaviteľov

58 Alexander Mach (1902 – 1980) – novinár, politik. Patril k radikálnemu krídlu HSĽS. Šéfredaktor denníka Slovenská pravda (1936 – 1939). Šéf úradu propagandy (1938 – 1940), hlavný veliteľ Hlinkovej gardy (1939 – 1945), minister vnútra a podpredseda vlády (1940 – 1945). V roku 1947 odsúdený Národným súdom na 30 rokov väzenia. Z väzby prepustený v roku 1968.

59 Friedrich Wirth – plukovník justičnej služby, hlavný vojenský prokurátor.

60 Ferdinand Čatloš (1895 – 1972) – dôstojník, politik. Od októbra 1938 prednosta Vojenskej kancelárie slovenskej autonómnej vlády a styčný dôstojník pri slovenskej autonómnej vláde. V rokoch 1939 – 1944 minister národnej

armády. Zhromaždenie bolo zvolané, aby pripravilo uspokojivé odpovede na obvinenia šéfa nemeckej vojenskej misie generála Ottu,⁶¹ ktorý pri odvolaní z nášho štátu do Berlína, označil našu armádu za úplne nespoľahlivú, ba až nepriateľskú nemeckému režimu. Ja som vypracoval požadované odpovede a pripravil report. V správe som poukázal, že Slováci – a práve tak aj slovenská armáda – sú mierumilovní ľudia s dobre vyvinutým zmyslom pre spravodlivosť. Ak Nemci vycítili akúsi nevraživosť voči ich režimu, bolo to na účet nemeckých krutostí a násilí voči civilnému obyvateľstvu, hlavne v Poľsku a na Ukrajine, čo naši vojaci nemohli znášať.

Minister národnej obrany bol správou veľmi pohnutý a ukázal to pochvalou – po prvýkrát. Samozrejme, bol som veľmi prekvapený jeho zmeneným postojom a mal som dojem, že aj on musí byť v nejakom podzemnom hnutí. To mi uľahčovalo moju úlohu v budúcnosti, hoci aj potom jeho verejné reči mňa, ako aj iných, často znepokojovali a aj poplietli.

Ako sme prekazili zámery Dr. Sekáča

Všeobecná nedôvera voči vojenskej justícii a jej šéfovi sa ukazovala od počiatku a bola viac zrejma počas vojny proti Poľsku, v ktorej sa určité naše vojenské jednotky museli zúčastniť. V tom čase Dr. Sekáč⁶² bol pridelený k ministrovi národnej obrany ako jeho právny poradca. Ja som nebol s jeho ustanovením spokojný, lebo to značilo určitú nedôveru

obraný Slovenskej republiky. Organizoval a viedol slovenskú účasť na vojne proti Sovietskemu zväzu. V roku 1944 vypracoval plán prechodu Slovenskej republiky na stranu Spojencov a zapojenia sa slovenskej armády do protinacistického zápasu spojeneckých síl. Odsúdený Národným súdom v roku 1947 na 5 rokov väzenia.

61 Paul Otto (1881– 1961) – generál, diplomat. Šéf nemeckej vojenskej misie na Slovensku v rokoch 1939 – 1942.

62 Ján Sekáč (1882 – 1964) – právnik. V rokoch 1905 – 1918 pôsobil ako vojenský sudca. Župan Abovskej a neskôr Podtatranskej župy (1919 – 1925), potom úradník ministerstva vnútra a prednosta Zemského úradu v Bratislave (1926 – 1937). V roku 1937 odišiel do dôchodku, ale v roku 1939 ho znova povolali do služieb ministerstva národnej obrany.

voči mne, no nemohol som nič robiť. Dr. Sekáč bol vtedy už 65-ročný⁶³ a mal údajne veľkú skúsenosť vo vojenskom trestnom práve, čo sme veru my nemohli nijako poznať. Snažil sa do vojenskej justície zaviesť staré metódy rakúsko-uhorskej školy. Najmä decimovanie vzbúrencov, t. j. odstrelenie každého desiateho vzbúrenca v prípade, že sa nenájde vinník. Bolo naozaj ťažko paralyzovať rady tohto „právneho poradcu“, lebo jeho staré novoty sa vtedy páčili nielen ministromi národnej obrany, ale aj vojenským veliteľom, ktorí dlho nevedeli pochopiť, že vojenská justícia aj v armáde musí byť nezávislá a nepodliehať nijakému veliteľovi.

Dr. Sekáč sa tiež snažil zaviesť do armády inštitúciu „príslušného veliteľa“. Taký veliteľ mal byť najvyššou autoritou aj pre vojenskú justíciu, s právomocou potvrdzovať rozsudky, udeľovať pardon, nariadiť popravu a podobne. Všetky tieto staré novoty sa Sekáčovi skoro podarili, lebo tie existovali aj v nemeckej armáde a v tom čase kopírovanie „veľkých vzorov“ bolo celkom móдне. Dr. Sekáč mal výhodu aj v tom, že sa nachádzal vždy v hlavnom stane, ktorý bol v tom čase umiestnený blízko slovensko-poľských hraníc, teda v blízkosti ministra, kým ja som sa zdržiaval v Bratislave. Vybalansovať túto nevýhodu a získať ministra na svoju stranu, musel som použiť dôvtip.

Sekáčovo vymenovanie sa stalo v čase, keď sa mnohé posádky búrili proti ich vyslaniu do poľa proti slovanskému Poľsku a Rusku.⁶⁴ Keď vzbury dosiahli vrchol v posádkach Zvolen a Kremnica, kde viac tisíc vojakov odoprelo ísť do poľa, Čatloš ta poslal Sekáča vyšetrovať a urobiť poriadok za každú cenu. Predvídajúc, že Sekáč postúpi proti vzbúrencom nezákonne, odobral som sa hneď do Zvolena a Kremnice. Tam som hneď zistil, že Sekáč, odchovanec starej rakúsko-uhorskej školy, plánuje proti vzbúrencom použiť zastaraný a u nás už dlho neplatný paragraf o decimovaní vzbúrencov. Zhrozený takým postupom a vidiac, že Sekáča nemôžem presvedčiť, prevzal som iniciatívu vyšet-

63 V skutočnosti Sekáč mal vtedy 57 rokov.

64 V súvislosti s poľským ťažením je doložená väčšia vzbura iba v Kremnici, aj tá však mala skôr sociálne než politické príčiny (katastrofálne sociálno-hygienické podmienky v kasárni). Ružomerská vzbura s touto vojnou súvisieť nemôže, lebo sa udiala 4. júna 1939. V súvislosti s vojnou proti ZSSR v lete 1941 nie je doložená ani jedna vzbura.

rovania do vlastných rúk a nariadil som veliteľovi posádky, majorovi Kristinovi,⁶⁵ prepraviť všetkých známych a zaistených účastníkov (72 mužov) do Bratislavy s cieľom okamžitého vyšetrovania a urýchleného súdenia. Sekáč bol mojim rozhodnutím trochu zmätený, ale zároveň aj uspokojený, hoci ešte stále šermoval starým a zastaraným paragrafom, aby vraj v budúcnosti nedošlo k podobným vzburám a nepokojom.

Chvalabohu, Čatloš sa nechal v tomto smere presvedčiť, že aj v budúcnosti sa obídeme bez Sekáčových novôt, t. j. bez zastaraných a krvavých zákonov minulosti.

Pod veľkým nemeckým tlakom vzbúrencov popraviť bolo zvolané zvláštne zasadanie vlády, ale pretože Čatloš bol spokojný s mojim vysvetlením a uistením, vláda nevyniesla v tomto smere nijakú rezolúciu a rozhodla sa čakať na rozsudok nad vzbúrencami. Rozsudok bol mierny. Jedného vzbúrenca – Cigána, ktorý bol už predtým trestaný, odsúdili na tri roky žalára, ďalší dvaja vzbúrenci dostali po dva roky väzenia a ostatní vzbúrenci iba 10 mesiacov väzenia, a to podmienene na dva roky. Čatloš a niektorí vládni činitelia neboli s rozsudkom spokojní a musel som hodne presviedčať, že rozsudok je primeraný, keďže zaistení vzbúrenci hrali iba vzdialenú a nevinnú úlohu, boli zvedení neznámymi a na slobode sa nachádzajúcimi podnecovateľmi, že väčšina z nich boli roľníci a všetci boli dobrej povesti.

Aby miernosť rozsudku bola vyvážená, poľný súd vyniesol súčasne rozsudok smrti nad dezertérom, ktorý v tom čase už bol niekde v Rusku alebo v Poľsku. Taký rozsudok mal ukázať, že vojenský súd vynáša rozsudky podľa závažnosti trestného činu. Také rozsudky bývali oznamované vojakom pri denných rozkazoch. Ich papierový charakter nebol nikdy udaný. Takáto prax bola potrebná pre uspokojenie Nemcov, ktorí

65 Jozef M. Kristin (1897 – 1970) – dôstojník. V rokoch 1935 – 1938 pôsobil na spravodajskom oddelení štábu Zemského vojenského veliteľstva v Bratislave, a v roku 1939 na veliteľstve 7. armádneho zboru. V roku 1940 ako major a prednosta Pracovnej služby ministerstva národnej obrany sa zapojil do ilegálneho odboja. Po odhalení bol odsúdený na smrť, ale rozsudok bol zmenený na doživotné väzenie. V roku 1945 prijatý do česko-slovenskej armády a povýšený na brigádneho generála. V marci 1948 z armády prepustený, v júni 1951 uväznený, v roku 1952 odsúdený na 4,5 roka väzenia.

od svojich poradcov v armáde a tiež od vojakov nemeckej národnosti vedeli presne o počte dezercií a iných politických trestných činoch.

Tu opísané vzbury neboli ojedinelé. Okrem väčších vzbúr v Ružomberku a Spišskej Novej Vsi, menšie sa vyskytli po celom štáte a boli vždy súdené veľmi mierne. Niekedy aj velitelia posádok, súc proti Hitlerovi ako väčšina nášho obyvateľstva, potlačili všetky sluchy o vzburách v ich oblastiach bez uvedomenia vyšších veliteľov alebo prokurátorov. Niekedy sa mi velitelia zverili o takto potlačených vzburách, aby sa tak chránili pre prípad, že neskoršie ich nehlásené vzbury vyjdú najavo. Ja som mal pre nich veľké porozumenie, keďže sme boli rovnako proti Hitlerovi.

V súvislosti so vzburami Čatloš vyhlásil tiež stanné právo, ale mne sa vždy podarilo ho presvedčiť, aby netrvalo dlho, a tak nikto nebol postavený pred stanný súd. Vždy som zastával názor, že za nijakých okolností nesmieme pripustiť ani len jednu popravu, lebo inak v budúcnosti sa nebudeme môcť ubrániť nemeckému tlaku v tomto smere.

Keď sa Sekáčovo pridelenie skončilo, hodne sa mi uľavilo, hoci Sekáč sa aj zo súkromia snažil udržiavať styk s ministrom a navrhoval stále jeho zastarané a krvavé paragrafy.

Prípad Jána Ambruša a slovenských letcov

Pod vplyvom Dr. Sekáča a určitých nemeckých odborníkov Čatloš z času na čas zasahoval do vojenskej justície, no vždy neúspešne. Vždy trval na uverejňovaní súdnych rozsudkov vojakom pri denných rozkazoch. Niekedy aj on sám čítal vojakom súdne rozsudky, aby tak zdôraznil vážnosť situácie. Bolo to hlavne vtedy, keď sa vojaci búrili. Vždy trval na tom, aby bol o všetkom informovaný, dokonca aj o bezvýznamných maličkostiach. Príliš veril v seba a myslel si, že vie urobiť všetko lepšie ako kvalifikovaní odborníci. Často, najmä zo začiatku, prevzal veci z rúk odborníkov a snažil sa im ukázať, ako majú postupovať. Bolo to často divadlo, na ktoré sa prítomní velitelia iba usmievali. Taká jeho demonštrácia sa stala už v máji alebo júni 1939. Po odlete pilotov zo Žiliny do Poľska nariadil zaistiť a vyšetrovať aj priateľov dezertérov (tí by

boli vyšetrovaní aj tak), lebo bol presvedčený, že tí môžu osvetliť príčiny odletu a podobne. Keďže v tom čase sme nemali autá na transportovanie väzňov, zaistenci sa vozili na ministerstvo v ambulančných autách vojenskej nemocnice. Keď po dlhom vyšetrovaní zistil, že ani on nemôže nič vytiahnuť od zaistencov, prestal pokračovať v divadle a v prípade sa postupovalo normálnou a zákonnou formou.

Niekedy neskôr, keď skupina pilotov dezertovala z Piešťan,⁶⁶ zase nedôveroval vojenskej justícii a nariadil šéfovi letectva majorovi Ambrušovi⁶⁷ zistiť situáciu na mieste a spolu so mnou prípad vyšetriť.

A tak spolu s Ambrušom sme odleteli na ľahkom vojenskom lietadle do Piešťan. Ako sa dalo očakávať, vyšetrovanie nebolo úspešné, lebo nikto z posádky nechcel nič zlé vypovedať proti dezertérovi a ani my sme sa veľmi nesnažili, lebo sme s nimi sympatizovali. Ambruš vzal od letcov formálnu prísahu vernosti a potom sme sa vydali na spiatocný let, ktorý sa stal pre mňa celkom pamätným. Či som chcel, alebo nechcel, musel som odrazu podstúpiť dva *loopingy*.⁶⁸ Ambruš

66 Išlo o prvý hromadný úlet troch lietadiel Š-328 a jedného Ab-101 z letiska v Piešťanoch, ktorý sa uskutočnil 7. júna 1939. Do Poľska s týmito strojmi uletelo spolu 7 pilotov (J. Lazar, F. Knotek, J. Káňa, K. Valach, J. Hrala, Ľ. Ivanič, I. Gablech). Ich príklad nasledovali 27. júna dvaja mechanici letky 10 v Nitre (P. Rajták, J. Krošlák), ktorí uleteli s lietadlom Š-328. Ich úlet sa však skončil tragicky. Lietadlo sa zrútilo na Magure a Krošlák v ňom zahynul. Tieto udalosti viedli k odvolaniu veliteľa letectva pplk. letectva Jána Ambruša, ktorý bol nahradený gen. II. triedy A. Pulanichom. Ten, hoci letecký laik, upevnil disciplínu v letectve tak, že dezercie prestali. SÚDNY, B.: Úlet osemčlennej skupiny slovenských vojenských letcov z Piešťan do Poľska dňa 7. júna 1939. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava 2002, s. 125 – 139; SÚDNY, B.: Úlety slovenských letcov v rokoch 1939 – 1941. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Trnava 2003, s. 221 – 227.

67 Ján Ambruš (1899 – 1994) – dôstojník, diplomat. Bol jedným z najvýkonnejších a najznámejších letcov česko-slovenskej armády. V septembri 1939 emigroval zo Slovenska a pridal sa k Benešovmu odboju. Veliteľ česko-slovenskej stíhacej perute 312 vo Veľkej Británii (1940). V decembri 1940 bol však odvolaný (jeho letka zostrelila britské lietadlo a krátko na to trojka lietadiel pod jeho vedením stratila orientáciu, pri čom boli rozbité všetky tri lietadlá) a v marci 1941 odišiel do Kanady. V rokoch 1942 – 1945 česko-slovenský vojenský a letecký atašé v Kanade. Po vojne sa vrátil na Slovensko. Politicky sa angažoval v Demokratickej strane. V roku 1948 znovu odišiel do emigrácie. Zomrel v Chicagu. Jeho telesné pozostatky sú pochované v Slávičom údolí v Bratislave.

68 *Looping* (angl.) – letecký akrobatický výkon, pri ktorom lietadlo opíše vo vzduchu uzavretý kruh vo vertikálnej rovine.

bol môj priateľ a medzinárodne známy ako letec-akrobat. Zistiac, že nemám žiadne ťažkosti, ba naopak, že mám pôžitok z letu, urobil zrazu premet – *looping*. Keď videl, že som O.K., urobil ďalší a ešte tretí premet. Prestal v premetoch až vtedy, keď zbadal, že mám toho už dosť. Po pristáť v Bratislave (Vajnoroch) zistil, že som nemal padák a nebol som ani pripásaný, no predsa len tvrdil, že to nebolo pre mňa nebezpečné, lebo vraj keď sa premety robia správne, ani pohár vody sa nevyleje. Bol som rád, že premety boli už za mnou, no keby som bol vedel, že ich hodlá robiť so mnou, asi by som do lietadla nenasadol. Jeho veľká dôvera v akrobaciú sa neukázala celkom správnou, lebo keď o niekoľko mesiacov neskôr som vyšetroval haváriu troch vojenských lietadiel v Žiline a oboznámil sa s príslušnou literatúrou, dozvedel som sa, že keď lietadlo sa počas *loopingov* ocitne vo vzduchoprázdnom priestore, stráca všetko, čo je uvoľnené.

Spomienka na uvedený let mi prináša vždy na myseľ ďalší a tiež hodne hazardný let, tentoraz s pilotom Šiškom. Vracali sme sa z Tatier do Bratislavy na dvojseďadlovom vojenskom lietadle. Podľa Ambruša, Šiška bol jedným z najlepších mladých pilotov. On ozaj pilotoval lietadlo ohromne cez čierne mraky, vyhýbal sa búrke a podobne. Keď sme leteli ponad Žilinu, spustil lietadlo až takmer k zemi, a potom zase vzlietol do predpísanej výšky. Týmto spôsobom signalizoval svojej neveste, že sa nachádza nad mestom. Tento hlúpy spôsob signalizovania sa mu nevyplatil, lebo asi o tri týždne po našom lete naozaj havaroval, a to v blízkosti domu svojej nevesty. Dúfam, že nenudím čitateľa týmito spomienkami na moje lietanie, no ony vždy mi prídu na um, keď si spomínam na našich hrdinských pilotov-dezertérov.

Ďalším prípadom dezercie bol pilot Horváth. Prípad vyvolal veľkú pozornosť nemeckých kruhov, ktoré stále pozorovali našu justíciu. Horváth chcel pristáť v Rusku. Na nešťastie buď pre nedostatok paliva alebo z iných dôvodov, bol prinútený pristáť na Podkarpatskej Ukrajine, ktorá pôvodne bola časťou našej republiky, ale po Mníchovskom verdikte bola odstúpená Maďarsku.⁶⁹ Prípad vyvolal konflikt medzi Slovenskom

⁶⁹ Pilot Peter Horváth sa pokúsil o prelet na územie ZSSR z letiska v Spišskej Novej Vsi 20. júna 1941. Po polhodinovom lete musel kvôli poruche motora pristáť vo Veľkom Bereznom na území Zakarpatskej Ukrajiny, v tom čase súčasť Maďarska. Dňa 10. septembra 1941 bol odsúdený na trest smrti. Časť

a Nemeckom, lebo oba štáty žiadali o jeho vydanie. Vyzeralo to ako zápas medzi obrom a trpaslíkom. Napriek tomu, že Nemecko bolo našou ochrannou mocnosťou, ja som sa rozhodol vyhrať prípad a tak zachrániť pilotov život. Po odoslaní nóty nemeckej vojenskej misie v Bratislave, v ktorej som rozviedol všetky právne hľadiská, dosiahli sme vydanie pilota. Keďže šéf nemeckej vojenskej misie silne intervenoval a žiadal trest smrti, súd vyniesol rozsudok smrti. Ja som nariadil vojenskému prokurátorovi, aby sa odvolal pre „formálne nepravidelnosti“ a zariadil som, aby sa odvolací súd skladal z protinemeckých sudcov. Odvolací súd odsúdil Horvátha na doživotie. Pravda, musel som zas použiť výrečnosť, aby som presvedčil Nemcov, že rozsudok bol primeraný. A tak Horváth bol zachránený a prežil nemecko-hitlerovskú éru.

Židia na Slovensku počas vojny

Zásady ľudskosti, slobody, rovnosti a spravodlivosti, uvedené tiež v štatúte Rádu Bratstva, s ktorým som bol spojený viac rokov, ovplyvňovali celý môj život. Tieto princípy riadili každý môj krok aj potom, keď som sa na našom ministerstve musel zúčastniť na príprave zákona „o židovskej otázke“. Nemci prinútili nielen náš štát, ale aj ostatné vlády Hitlerom okupovanej Európy „regulovať“ pomer so židmi v ich krajinách. Podľa tohto zákona nemali sme žiadnu inú alternatívu iba „vylúčiť Cigánov a židov“ zo štátnych a verejných služieb a z armády. Týmto zákonom naši židovskí občania stali sa vyhnancami a väčšina z nich bola skoncentrovaná v osobitných táboroch pre židov a Cigánov, z ktorých potom boli odtransportovaní na Ukrajinu alebo do Poľska, kde – ako sme sa neskôr dozvedeli – boli ponechaní na milosť nemeckým autoritám, čo znamenalo, že väčšina z nich zahynula v plynových komorách.

Ja som robil všetko možné, aby sa zmiernila tvrdosť tejto osnovy zákona v jej pôvodnej forme. Rovnako postupoval reprezentant kancelárie prezidenta Dr. Fordinál, ktorý musel mať v tomto smere inštrukcie od samého prezidenta a práve tak skoro všetci reprezentanti ostatných rezortov zúčastnených na tejto „legislatíve“. A tak sa stalo, že zákon, aj

literatúry uvádza, že trest smrti mu 4. októbra 1941 zmiernil prezident J. Tiso na doživotný žalár. RAJNINEC, J.: *Slovenské letectvo 1939 – 1944*. Bratislava 1997, s. 105 – 106; VALO, P.: *Slovenské eso a ruský cár*. Bratislava 1996, s. 31.

keď musel vyhovovať nemeckým požiadavkám, ustanovil iba vylúčenie židov a Cigánov z uvedených služieb, kým výkon zákona bol ponechaný prevádzacím nariadeniam. Tak sa získal čas a my sme mali viacero príležitostí pomôcť postihnutým spoluobčanom.

Nešťastným židom sa poskytovala pomoc buď individuálne, ak sa obrátili na funkcionárov, ktorí boli ochotní im pomôcť (lebo toto bolo vždy spojené s veľkým rizikom), alebo kolektívne, t. j. keď stovky židov boli zachránené. Masová pomoc židom, ktorej som sa vždy zúčastnil, sa väčšinou poskytovala v spolupráci s vojenským prokurátorom a tzv. „židovským konzulom“ Mikušom Sternfeldom.⁷⁰ Tu treba vysvetliť, že židia a Cigáni podliehali vojenskej jurisdikcii pre všetky trestné činy spáchané v pracovných táboroch. Keď bolo akútne nebezpečenstvo masového transportu židov do Poľska alebo na Ukrajinu, okamžite bol vyrozumený „židovský konzul“ Mikuš. On zase prostredníctvom židovského podsvetia odovzdával signály nebezpečenstva po celej zemi, nabádajúc židov, aby sa uchýlili v nežidovských rodinách, alebo sa snažili dostať do vojenskej väznice. Keď už boli vo vojenskej väznici, vyšetrovanie a súdenie židov, aj pre najmenší priestupok spáchaný v pracovnom tábore, sa úmyselne preťahovalo. A dokonca aj vtedy, keď priestupok nepatril pred súd, boli ďalej držaní vo väznici tak dlho, kým sa odsun židov neskončil. Tak sa vojenská väznica ukázala ako najbezpečnejší úkryt, pretože tam boli pod kontrolou vojenského prokurátora. Vojenský prokurátor bol mojím podriadeným a veľmi dobrým priateľom. A tak osoby držané vo vojenskej väznici unikli nemeckému dohľadu. Nemci nemali ani tušenia o našej činnosti, zvlášť, keď plukovník Wirth bol prezidentom najvyššieho vojenského súdu. Pretože bol Nemec, použil som ho často ako štít, najmä keď vojenskú justíciu napádali pre miernosť ohľadne dezercii a iných politických trestných činov.

Masovú záchranu židov prevádzal tiež luteránsky farár, major Kováč,⁷¹ ktorý krstil židov vo veľkom. Vydával im potvrdenia, ktoré boli vlastne

70 Mikuš Sternfeld – právnik. Známy bratislavský židovský aktivista s vynikajúcimi konexiami k slovenským politickým predstaviteľom. Takto sa mu podarilo zachraňovať pred deportáciami, alebo zo zaistenia mnohé popredné osobnosti židovskej komunity, ako bol nitriansky rabín S. D. Ungar, alebo rabín Weissmandl.

71 Daniel Kováč (1903 – 1974) – evanjelický kňaz, kaplán v Kochanovciach a farár

falošné dokumenty, a tie ich mali chrániť pred perzekúciou. Židia užívali tieto potvrdenia na identifikáciu a tak vo väčšine prípadov unikli rasovej perzekúcii. Nanešťastie Kováčova pomoc židom stroskotala a to údajne pre úplatky, ktoré bral za certifikáty.

Po nemeckej intervencii vláda nariadila Kováča zatknúť a predložiť všetky registre prezidentskej kancelárii. Židia, ktorí boli účastníkmi Kováčovej akcie, mali tiež byť zatknutí a transportovaní za hranice nášho štátu, čo by znamenalo ich smrť. Aby sa tomu predišlo, nariadil som prokurátorovi predložiť výťahy z registra iba o takých židoch, ktorí už zomreli, alebo unikli z nášho štátu, alebo sa skrývali. Touto cestou sa opäť zachránili stovky židov a Kováč bol prepustený zo zaisťovacej väzby a ani žaloba nebola naňho podaná, pre „nedostatok dôkazov“.

Nemeckí zajatci

Vojenská justícia, práve tak ako Slovenský štát, sa vždy usilovala zachovávať zákony, ako aj medzinárodné dohody. Keby nebolo ohromného tlaku zvonka, mohlo to byť ideálnejšie. Vyznieva to ako paradox, že sme robili všetko možné aj na záchranu nemeckých vojakov, ktorí počas povstania bojovali proti našim jednotkám. Asi 100 nemeckých vojakov – zajatcov bolo internovaných v tábore Ľubietová. Keď sa ku koncu povstania naša situácia rýchle zhoršovala a my sme nemali inej alternatívy, iba uchýliť sa do hôr a tam vyčkať na ruskú pomoc, určití velitelia sa rozhodli ich nechať postrieľať. Ja som sa ostro postavil proti takému rozhodnutiu a snažil som sa presvedčiť veliteľov, že by to bolo proti ľudskosti a medzinárodnému právu. Keď som videl, že moja snaha je márna, išiel som za hlavným veliteľom povstania generálom Viestom. Zdôraznil som mu, že ak by sa tento barbarský zločin dovolil, Nemci by sa viacnásobne pomstili na našom obyvateľstve. Viest ihneď so mnou súhlasil a zakázal nezodpovedným veliteľom ich plán. Môže sa zdať divné, že som šiel za hlavným veliteľom v tejto veci, keďže podľa zákona, ako hlavný vojenský prokurátor, mohol som nezodpovedných veliteľov

v Slatine nad Bebravou, od roku 1935 vojenský duchovný. V roku 1939 ustanovený na čelo evanjelickej duchovnej služby ministerstva národnej obrany. Prednosta ev. a. v. duchovnej správy na slovenskom povstaleckom území. Väznený a prenasledovaný komunistickým režimom po roku 1949.

zaistiť. Človek si však musí uvedomiť, že sme boli v povstaní, velitelia boli pri vesle a guľka je často nad zákonom a ja som sa jej rozhodne chcel vyhnúť. Aj tak som sa už stal u určitých veliteľov nepopulárnym, keďže pri viacerých príležitostiach som oponoval ich miešaniu sa do justície.

Nanešťastie udalosti sa vyvíjali veľmi rýchlo a naše jednotky boli nútené opustiť mestá a dediny a uchýliť sa do hôr oveľa skôr, ako sa očakávalo. V zmätku, ktorý nasledoval, sa nemeckí zajatci odrazu objavili na úpätí horskej dedinky Donovaly, kam sa tiež preniesol hlavný stan armády. Zajatcov k Donovalom eskortoval veliteľ tábora, ktorý nevedel, čo s nimi urobiť. Zase nezodpovedný veliteľ sa ich chcel zbaviť krátkou cestou, t. j. ich postrieľaním. Keď ma kapitán Rašla o tom informoval, rozhodol som sa prekaziť to za každú cenu, hoci celková situácia bola hrozivá a každý sa staral o svoju bezpečnosť. Náš hlavný stan bombardovali, no nezasiahli, a príchod nemeckých vojsk sa očakával každú minútu. Ja som okamžite poslal Dr. Rašlu, ktorý úplne so mnou súhlasil, zabrániť poprave zajatcov s výslovným rozkazom, že každý, kto by siahol na zajatcov, bude patrične potrestaný. Hoci taký rozkaz bol za danej situácie iluzórny, viac som nemohol robiť. Súčasne, aby som sa zaistil proti hnevu nezodpovedných veliteľov, poslal som majora Dr. Simonyiho ku generálovi Viestovi hlásiť mu prípad a informovať ho o mojom rozkaze. Keď major Simonyi chcel odložiť svoje poverenie až po skončení vzdušného alarmu, namieril som naňho revolver a trval na tom, aby bol rozkaz splnený neodkladne. Uchýlil som sa k tomuto pre mňa nezvyklému gestu, pretože zajatcom hrozilo okamžité nebezpečenstvo exekúcie. Pravda, naňho, ani na nikoho iného, nebol by som vystrelil.

A tak zajatci boli zachránení druhýkrát. Podľa mojich inštrukcií Dr. Rašla dostal od zajatcov sľub, že nezradia pohyb našich jednotiek a nepodniknú nepriateľský akt proti nám a prepustil ich na slobodu.

Pomoc ľuďom v núdzi

Nikdy som neodmietol pomoc ľuďom v ich nešťastí, ako to ukazuje aj prípad židovského advokáta Dr. Rudolfa Bystrického, pôvodne Weichertza. Keď v čase perzekúcie židov odoprel mu dať prístrešok – zo

strachu o vlastnú bezpečnosť – dokonca jeho bratanec, veľmi známy advokát v Bratislave, nad ktorým držal ochrannú ruku vtedajší predseda vlády Dr. Tuka, pretože ho obhajoval v známom procese v predošlom režime pred súdom pre velezradu, vtedy som ostal iba ja, na koho sa mohol Dr. Bystrický spoľahnúť. Môj osobný risk bol veľký, lebo podľa zákona o židoch, osoby tzv. „čistej rasy“ sa nesmeli ani stykať s nimi a kto prestúpil zákon, podliehal dokonca trestu doživotného žalára.⁷² Ja som dal Bystrickému prístrešok v mojom byte, ktorý sa nachádzal v budove vojenského súdu. Moje riziko bolo ešte väčšie, keď Bystrický počas svojho viactýždňového pobytu v mojom byte musel svoj úkryt opustiť, aby si zariadil únik zo Slovenska do Maďarska. Maďarsko v tom čase bolo jediným štátom, kde norimberské zákony ešte neboli uvedené do platnosti. Bystrickému som pomohol už v roku 1939, keď sa nachádzal v koncentračnom tábore v Ilave. Vtedy som intervenoval zaňho u ministra vnútra Macha. Keď minister nechcel Bystrického prepustiť z tábora a povedal mi, aby som sa nehral s ohňom, ukázal som pár výstrižkov z novin písaných Bystrickým o federácii malých národov v strednej Európe a snažil som sa s nimi dokázať, že Bystrický bol za sebaurčenie národov a tiež za Slovenský štát a nie proti nemu. Nakoniec som dosiahol Bystrického prepustenie z tábora. Ale to nebol koniec jeho perzekúcie. Ukázalo sa totiž, že perzekúcia židov sa stala výnosným obchodom pre mnohých bezohľadných ľudí, ktorí sa obohačovali z ich majetkov a úplatkov.

Keď bol neskôr Bystrický nútený pripojiť sa k tzv. priemyselnej konštrukcii, pomohol som mu znova dostať sa z ťažkej a degradujúcej práce. Pretože poskytovanie bytu alebo prístrešia židom bolo veľmi riskantné, presvedčil som moju svokru, ktorá vždy sympatizovala s prenasledovanými, vziať ho do jej bytu. Bystrický v čase, keď som mu poskytol úkryt u nás, bol pre mňa iba advokátom a zapisovateľom u vojenského súdu, kde som ho držal s viacerými židmi ako Šaňom Schwartzom a inými, aby nemuseli ísť na front. Počas pobytu jeho a jeho manželky u nás sme sa spriatelili, čo aj on musel cítiť, pretože vždy, keď prišiel

72 Nijaký zákon, podľa ktorého by za styk so Židmi hrozil trest „doživotného žalára“, v prvej Slovenskej republike neexistoval. Podľa III. hlavy § 9 vládneho nariadenia č. 198/1941 Sl. z. (židovský kódex) sa zakazovalo vedomé uzavretie manželstva medzi Židmi a Nežidmi. Porušenie sa trestalo väzením do 3 rokov. §10 zakazoval vedomý mimomanželský pohlavný styk medzi Židmi a Nežidmi. Porušenie sa trestalo väzením do 5 rokov.

z Budapešti do Prahy, ma navštívil a pozdravil známou vetou: „Prísť do Prahy a nevidieť Sama, je ako prísť do Ríma a nevidieť pápeža.“ Naše priateľstvo pokračovalo aj keď už bol v Prahe, kde zastával veľkú funkciu. Neskôr, keď sa vo februári 1948 komunisti zmocnili vlády a mňa odstránili z ministerstva národnej obrany, jeho postoj sa stále ochladzoval, ba občas sa mi aj vyhýbal, zrejme z obavy o svoju kariéru. Bystrický dobre vedel, že som neopustil domov dobrovoľne, ale iba preto, aby som unikol šibenici. Jeho prípad ukazuje, že keď sa človek zapletie s komunizmom, stráca charakter a stáva sa slepým prisluhovačom a otrockým vykonávateľom rozkazov politickej strany.

Okrem Bystrického bolo aj viac židov, ktorým som poskytol pomoc. Sudca Dr. Eugen Slávik,⁷³ pôvodne Roth, bol jedným z nich. Hoci patrili medzi najlepších sudcov a žil už mnoho rokov ako kresťan, to všetko mu nepomohlo. Bol prepustený z úradu a iba tzv. prezidentská výnimka, ktorú sa mi podarilo preňho obstaráť, vrátila mu jeho pôvodný status.

Tiež židovskému vojenskému sudcovi Dr. Lordovi som pomohol a zachránil ho pred transportovaním do Poľska. Hoci sa mi nepodarilo dostať preňho prezidentskú výnimku, držal som ho pri vojenskom súde tak dlho, až transportovanie židov prestalo a to aj proti výslovnému príkazu šéfa personálneho oddelenia majora Lokšíka, známeho germanofila a chránenca predsedu vlády Dr. Tuku.

Pevne verím, že aj keď pomocou zhora sa mi podarilo zachrániť stovky židov, bola to len kvapka v mori. Tiež som si vedomý, že mnohí iní pomáhali židom, keďže väčšina nášho obyvateľstva bola veľmi nábožensky založená a proti akejkolvek perzekúcii. Perzekúcia židov bola protiústavná.

Ako každý vie, vždycky sa našli ľudia, ktorí využívali katastrofy a nešťastie iných. Aj v našom štáte sa našlo dosť supov, ktorí využívali hroznú situáciu židov. Okrem arizátorov (ľudí, ktorí zákonne alebo protizákonne prevzali majetky alebo obchody židov, prakticky skoro zadarmo a tak sa obohacovali) vždy sa našla spodina, ktorá ubližovala židom najviac.

73 Eugen Roth-Slávik bol po roku 1945 riaditeľom leopoldovskej väznice.

Riešenie židovského problému podľa norimberských zákonov, uvedených do života Hitlerom a jeho prisluhovačmi, prinútilo náš štát, ako aj ostatné štáty ovládané Nemcami, nasledovať ich príklad. Bol to ozaj hrozný zločin proti Bohu a ľudskosti a ostáva aj dnes čiernou škvrnou nielen na Slovenskom štáte, ale aj na celom národe. Je naozaj ťažké povedať, či slovenskí reprezentanti mohli odporovať Hitlerovmu tlaku v tomto ohľade, zvlášť keď dookola zúrila vojna a keď nemecké armády okupovali skoro všetky štáty Európy a zachádzali brutálne s obyvateľstvom.

Židia boli využití bezohľadnými arizátormi a neskoršie transportovaní do Nemecka, údajne za účelom usídlenia. V tom čase sám Hitler uisťoval našu vládu a vláda mu zo začiatku verila. Neskoršie však vláda vyslala do Nemecka zvláštnu komisiu zistiť, ako sa tam usadeným židom darí. Keď sa zistilo, že miesto presídlenia išlo o masovú exekúciu, nikto nevie, či naša vláda urobila viac, ako urobili Spojené štáty, Veľká Británia, alebo Vatikán, alebo sa obmedzili iba na protest, ako to urobili veľmoci, ktoré tiež boli oklamané Hitlerom. Je veľmi pravdepodobné, že ani naša vláda nemohla urobiť nič viac.

Po povstaní, keď nemecká armáda okupovala celú našu krajinu, Nemci sa pomstili za slovenskú zradu. Strielali a vraždili židov, ako aj ostatných, ktorí sa zúčastnili povstania. Je naozaj poľutovaniahodné, že pri takýchto masakrách sa zúčastnili – či už dobrovoľne alebo nedobrovoľne – aj slovenské polovojenské organizácie a niektorí radikáli. Pokiaľ sa pamätám, asi 30 000 našich občanov zahynulo v takej hroznej čertovskej akcii.⁷⁴

Okrem neľudského a drastického riešenia židovského problému, nie všetko v Slovenskom štáte bolo dobré. Vyslanie našich vojakov proti Poľsku a Rusku rozhodne nebolo správne. Ale nedalo sa tomu nijako vyhnúť, pretože sa to urobilo pod veľkým nemeckým tlakom. Okrem toho bolo mnoho iných chýb. Ale môžete nájsť nejaký štát okupovaný Hitlerom, kde by podmienky boli lepšie, alebo môžete mi ukázať štát bez chýb?

Slovenský štát a jeho prezident má rozhodne kredit za to, že počas jeho šesťročného trvania (až do Slovenského národného povstania) nikto

74 Údaj je nadsadený.

nebol popravený, hoci nemecký tlak v tomto smere bol obrovský a mali sme tiež množstvo trestných činov, na ktoré zákon ukladal trest smrti.

Prípad majora Kristina

Pozícia, ktorú som mal v Slovenskom štáte, nebola závideniahodná. Takmer každý deň sme mali veľmi delikátne prípady, najmä politickej povahy, ktorých počet stále stúpal. Na jednej strane zákon ukladal ohromné tresty za činy spáchané počas vojny, čo malo slúžiť ako odstrašujúci príklad, kým na druhej strane sme sa skoro jednoznačne usilovali pomáhať obetiam a vynájsť všetko možné na ich záchranu. Ako som už spomenul, boli sme všetci proti Hitlerovi a niektorí z nás aj v podzemnom hnutí. Často sa naše politické zmýšľanie krylo s obžalovaným, ktorého sme museli súdiť pre politický trestný čin a dakedy to bolo iba šťastie, že sme sa nenašli na lavici obžalovaných a napriek tomu sme si udržali naše pozície.

Politický trestný čin stával sa obvyčajne viac delikátnym, keď išlo o nášho kolegu alebo priateľa. Jedným z takých prípadov bol aj prípad majora Kristina, s ktorým mnohí z nás boli v intímnom pomere. Kristin spáchal politický trestný čin, keď zastával vysokú funkciu na personálnom oddelení ministerstva národnej obrany, čo bolo priťažujúcou okolnosťou. Kristin bol svedomitý človek a veľký patriot. Nanešťastie, nebol veľmi opatrný a tiež bol príliš dôverčivý a tak sa zamotal s dvomi špiónkami (Papežová a Žáková⁷⁵), ktoré boli spojené s gestapom vo Viedni. Prezradil im určité dáta o organizácii armády. Prípad bol súdený pod veľkým nemeckým tlakom, a keďže gestapo predložilo fotostatické kópie, súd nemal inú možnosť, ako ho odsúdiť na smrť. Po podaní odvolania prípad pojednával hlavný vojenský súd zložený z piatich sudcov. Všetci sudcovia boli moji priatelia a mne sa podarilo ich presvedčiť, že trest smrti by rozhodne odstránil mnohých z podzemného hnutia a zároveň dal nepriaznivý precedens pre budúcnosť. Rozsudok smrti bol zmenený na doživotný žalár. Všetci sme verili, že nemecká okupácia nebude dlho

75 Jarmila Papežová a Eleonóra Žáková boli agentky-provokatérky v službách gestapa. Predstierali, že sú kuriérky česko-slovenského odboja na Západe. Ich nástrahám padol za obeť aj mjr. Jozef Kristin, ktorý prijal ich pozvanie na stretnutie v Trenčianskych Tepliciach, kde ho v máji 1940 zatkli.

trvať, takže Kristinovo väzenie nebude dlhé. Kristin však ostal v žalári celých šesť rokov, až do konca vojny. Všetci sme sa starali, aby jeho väzenie bolo čo najľahšie. Ja sám som mal s ním viackrát rozhovor medzi štyrmi očami v neprítomnosti dozorca, hlavne o jeho skorom vyslobodení, v ktoré on pevne veril.

Papierové rozsudky – prípady Viest, Ambruš a Sznacký

Že protinemecké a či protihitlerovské cítenie bolo všeobecné aj na najvyšších miestach, ukazuje dezercia generála Viesta. Generál Viest bol šéfom demarkačnej komisie, ktorá v Budapešti rokovala o našich hraniciach. Keď sa jedného dňa šofér vrátil bez pána, na ministerstve obrany bol veľký poplach. Za veľkého nemeckého tlaku bol Viest prehlásený za zradcu a odsúdený na smrť. Keďže Viest bol už v Londýne, rozsudok bol iba papierový.

Také rozsudky sme potom vynášali aj pre dezertérov v poli, keď bolo jasné, že dezertér je už na druhej strane a teda v bezpečí. Pre vynášanie takých papierových rozsudkov smrti sme spolu s prokurátorom Hajduom a prezidentom vojenského súdu Dr. I. Trebichavským⁷⁶ stanovili určité zásady. Všetci sme boli zajedno, že taký papierový rozsudok smrti nemôže uškodiť delikventovi, ktorý je už za hranicami, alebo mimo dosahu našej jurisdikcie, ako ani vojakom, ktorí boli už na ruskej strane, alebo boli zabíjajú v bojovej akcii, pomôže nám odolať nemeckému tlaku. Nemci totiž starostlivo študovali činnosť vojenských súdov a boli pripravení nahradiť našich sudcov a zaviesť ich systém súdenia. Tieto zásady boli prijaté a praktizované všetkými našimi sudcami, keďže – ako je to už vysvetlené inde – pracovali sme ako jedno teleso, zachrániť každého od smrti a nemeckých pazúrov.

Nad ďalším vysokým dôstojníkom majorom Jánom Ambrušom, veliteľom vojenského letectva, sme dokonca nevyniesli ani len papierový

76 Ivan Trebichavský (1910 – 1973) – právnik, dôstojník. Prednosta Vojenského súdu (1939 – 1940), predseda Hlavného vojenského súdu (1940 – 1944). Účastník povstania, zajatý a väzený v Nemecku (1944 – 1945). V roku 1947 povýšený na generála. V roku 1948 odišiel do emigrácie. Zomrel v Kanade (Montreal).

rozsudok, ako to žiadali nemecké autority. Vyhlásili sme sa za nekompetentných a postúpili sme jeho súdenie civilnej justícii, lebo Ambruš pred svojím útekom rezignoval zo svojej pozície. Civilné sudy odkladali jeho súdenie z roka na rok a nakoniec ho odsúdili na dvadsať rokov väzenia. Na jeho prípad by sa bolo celkom zabudlo, nebyť prípadu plukovníka Sznackého,⁷⁷ ktorý dezertoval z armády ako vojenský atašé v Budapešti.⁷⁸ Keďže Sznacký bol protežovaný predsedom vlády Dr. Tukom, minister národnej obrany, súc protihitlerovec, tlačil na urýchlenné prerokovanie Sznackého prípadu, čo vlastne oživilo Ambrušov už skoro zabudnutý prípad. A tak obaja dôstojníci boli súdení takmer súčasne. Sznacký bol odsúdený na smrť a bol to zase iba papierový rozsudok, lebo on sa prepadol kdesi v Maďarsku.

Sznackého prípad sa však líšil od dvoch predtým opísaných. Kým predošli dôstojníci označení ako dezertéri spáchali trestné činy z vlastenectva, Sznacký, pôvodom Maďar, dezertoval a spáchal zradu celkom vypočítavo, nemajúc nič spoločné so slovenským národom. Žil medzi nami iba pre osobné výhody, súc chránený predsedom vlády Dr. Tukom.

Spomenuté papierové rozsudky smrti neboli ojedinelé. Naše sudy ich vynášali často.

Týmto spôsobom sme hľadeli odvrátiť pozornosť od skutočných rozsudkov (t. j. keď obžalovaný sa nachádzal v našej jurisdikcii a tak musel byť chránený a zachránený za každú cenu). Takýmito rozsudkami sme sa tiež snažili odvrátiť nahradenie našej justície nemeckou, ktorú Nemci chceli mať skoro za každú cenu.

77 Anton Sznacký (tiež: Sznaczy, 1895 – ?) – novinár, dôstojník. Slúžil v rakúsko-uhorskej armáde (1913 – 1918), potom v česko-slovenskej (1919 – 1925). Vydavateľ časopisu *Autonómia* (1927 – 1928). V 1929 odsúdený v Tukovom procese za špionáž a väznený do roku 1932. V lete 1939 zaradený do slovenskej armády v hodnosti majora, v 1940 povýšený na plukovníka. Vojenský atašé v Bukurešti (1939 – 1940) a v Ríme (1940 – 1942). Vo februári 1942 odišiel do Budapešti a zriekol sa slovenského občianstva. V marci 1942 za dezerciu odsúdený slovenským vojenským súdom na smrť. Žil v Maďarsku, odkiaľ v novembri 1947 emigroval do Brazílie.

78 Nie v Budapešti, ale v Ríme.

Slovenská vojenská justícia v praxi: Prípád Tomaščík

Okrem Sznackého, predseda vlády Dr. Tuka patronizoval a vovliekol do armády aj majora Lokšíka,⁷⁹ človeka s pochybnou minulosťou a bez kvalifikácií. Musel byť ustanovený za šéfa personálneho oddelenia a povýšený na kapitána a v krátkom čase na podplukovníka.⁸⁰ Keďže bol pronemeckej orientácie (práve tak ako jeho patrón), snažil sa dostať do armády ľudí podobného druhu a prepúšťal z armády ľudí s protineckou orientáciou, tzv. nepriateľov štátu.

Medzi takto prepustenými boli aj moji priatelia Dr. Pavol Fábry⁸¹ a Dr. Michal Zibrín,⁸² obidvaja kapitáni v zálohe, justiční dôstojníci a dobre známi advokáti.

79 Michal Lokšík (1897 – 1975) – dôstojník. V rokoch 1912 – 1915 absolvoval školu pre kadetov v Innsbrucku a v Prahe. V rokoch 1915 – 1917 v ruskom zajatí. Po vojne prijatý do česko-slovenskej armády v hodnosti nadporučíka. Účastník bojov s bolševikmi v roku 1919. Spolupracovník a priateľ V. Tuku. V roku 1925 pre svoje nacionalistické zmyšľanie z armády prepustený. Opustil Slovensko a do roku 1938 žil vo Viedni. V roku 1939, na zásah V. Tuku, reaktivovaný do slovenskej armády. Vďaka Tukovej intervencii sa za dva roky z nadporučíka v zálohe stal podplukovníkom a veliteľom pluku. V rokoch 1941 – 1942 velil 102. pešiemu pluku Zaisťovacej divízie na východnom fronte. Bol známy surovým postupom proti odbojovému hnutiu na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska. Odmietal robiť kompromisy so sovietskymi partizánmi. V roku 1943 opustil armádu, pracoval v riadiacej funkcii v zbrojovke v Dubnici nad Váhom. Koncom vojny sa odsťahoval späť do Viedne. Rakúske úrady odmietli žiadosť česko-slovenských úradov o jeho vydanie.

80 Lokšíkova vojenská kariéra sa tu podáva dosť nejasne. Autor uvádza, že bol povýšený z kapitána na podplukovníka, ale v texte o ňom píše ako o majorovi. V skutočnosti však – v priebehu dvoch rokov – sa stal z nadporučíka v zálohe podplukovníkom a veliteľom pluku.

81 Pavol Fábry (1890 – 1959) – právnik, podnikateľ. Šarišsko-ábovský župan (1919 – 1920). Spolupracovník Milana Hodžu. Vlastník martinského pivovaru, kníhtlačiarkeho spolku a advokátskej kancelárie v Bratislave. Po roku 1945 významný a vplyvný činiteľ Demokratickej strany. V 1948 emigroval. Zomrel v Západnom Nemecku.

82 Michal Zibrín (1899 – 1968) – právnik, politik. Pravotár v Brezne nad Hronom. Angažoval sa v rámci agrárnej strany. V roku 1940 zorganizoval skupinu Demec. V roku 1943 odišiel do zahraničia a zakrátko slúžil v česko-slovenskej armáde v hodnosti kapitána. Odtiaľ ho minister J. Slávik vyžiadal do služieb ministerstva vnútra, kde pôsobil ako sekčný šéf. Po vojne bol poslancom Demokratickej strany. Emigroval v roku 1948. Zomrel v USA.

Boj proti nemeckým autoritám bol nerovným zápasom, lebo tie mali podporu nášho predsedu vlády, nemeckú vojenskú misiu a mnohých poradcov, ktorí hodne vedeli o našej činnosti a tiež aj o nepriateľskom postoji obyvateľstva.

Medzi stovkami našich dezertérov, nad ktorými boli vynesené rozsudky smrti, zvlášť zaujímavý a delikátny bol prípad vojaka Tomaščíka.⁸³ Keď súd vyniesol nad ním papierový rozsudok smrti, on bol už na ruskej strane a teda v bezpečí. Nanešťastie, Tomaščík sa vrátil zase na našu stranu, aby prehovoril priateľov-spolubojovníkov na dezerciu a pri tom ho chytili. Keďže rozsudok bol platný, Tomaščík mal byť hneď popravený, na čom – samozrejme – trvali Nemci. A tu zase pripadla nám všetkým úloha zachrániť ho za každú cenu. Ja som už predtým počítal s takou možnosťou a vydal som poľným sudcom inštrukcie, aby takéhoto odsúdeného eskortovali do zázemia. Inštrukcie boli vydané preto, aby sa v zázemí mohli také rozsudky revidovať a tak predísť zneužitiu súdnej moci. Prenesenie prípadov z poľa do zázemia malo viacero výhod. Pojednávanie prípadu bolo miernejšie ako v poli, proti rozsudku bolo prípustné odvolanie a o žiadosti o milosť rozhodoval prezident republiky a nie príslušný veliteľ.

Keďže Tomaščíkov prípad spôsobil veľký rozruch a nemecké authority telefonovali z poľa a dokonca aj z hlavného stanu v Berlíne a naliehali, aby Tomaščík bol popravený ihneď a to pred jednotkou, z ktorej dezertoval, nemohli sme súdiť prípad v zázemí, ale vrátiť ho zase do poľa. Aby sa zabránilo Tomaščíkovej poprave, poslal som telegram Dr. Ivanovi Trebichavskému, s ktorým som bol vždy v úzkom spojení, aby urobil všetko možné pre jeho záchranu. Poľný súd, nájduť určité nezrovnalosti v pôvodnom rozsudku, vyniesol nový rozsudok a to: doživotný žalár. To však bolo už priveľa pre nemecké authority a prokurátor sa musel odvolať proti rozsudku.

83 Karol Tomaščík (1919 – 1999) – vojak slovenskej armády, spisovateľ. Absolvent dvojročnej obchodnej školy. Na východnom fronte bol pre svoje neporiadne a nedisciplinované konanie uväznený v Chojníkach na Ukrajine. V marci 1943 z väzenia utiekol k partizánom. Ďalší jeho osud opisuje S. Korbel v texte. Po vojne bol vedúcim veľkodistribučného potravinárskeho podniku v Bratislave. Svoje prikrášené zážitky opisuje v knihe *Na dobrej ceste* (Bratislava 1954) a *Na brehoch Vltavy* (Bratislava 1960).

Prípád bol postúpený hlavnému vojenskému súdu, ktorý pod predsedníctvom plukovníka Wirtha (pôvodom Nemca) vyniesol rozsudok smrti. Avšak ani teraz nedošlo k poprave Tomaščíka, lebo som zariadil s kanceláriou prezidenta republiky, aby Tomaščíkova žiadosť o milosť bola tam držaná po celý rok, a tak sa na prípad aj zabudlo. Dr. Trebichavský vyrozumel Tomaščíka, že rozsudok bude zmenený na doživotie a že sa nemusí báť o život. Tomaščík sledoval pohyb poľného súdu a dostal sa až do Talianska. Odkázal som Trebichavskému, aby v Taliansku Tomaščík dostal príležitosť na útek. Aj keď môj odkaz nedosiahol Dr. Trebichavského, Tomaščík vojnu prežil. Po vojne sa stal horlivým stúpencom komunizmu a namiesto toho, aby bol vďačný osobám, ktoré figurovali v jeho prípade, mal veľkú nenávisť najmä proti Dr. Trebichavskému, ktorý tak veľa riskoval pre jeho záchranu.

Naše odhodlanie pomôcť Tomaščíkovi za každú cenu a chrániť justíciu pred nemeckými zásahmi, nepoznalo osobné nebezpečenstvo, ani hranice. Keď neoprávnené zásahy do justície stúpali, poradil som ministrovi národnej obrany poslať do Berlína diplomatickú nótu. V Tomaščikovom prípade sa totiž nemecké autority dopustili viacero hrubých chýb a ja som sa rozhodol toto dobre využiť. Prikazovali nám totiž, aby bol Tomaščík hneď popravený a aby odvolanie alebo odporúčenie milosti nebolo prípustné. V nóte som poukázal, že rozkaz je proti medzinárodnému právu, zasahuje do vnútorných záležitostí štátu a tiež do nezávislosti vojenskej justície a do kompetencie prezidenta republiky. Formality nóty som prerokoval s Dr. Rakšányim,⁸⁴ šéfom medzinárodnej sekcie ministerstva zahraničia. Takto pripravenú nótu som odovzdal ministrovi Čatlošovi, ktorý ju zase ukázal šéfovi nemeckej vojenskej misie na Slovensku, generálovi Ottovi. Ten, volky-nevolky, uznal jej správnosť a žiadal ministra, aby ju neposielať ďalej. Nóta mala aspoň ten dobrý výsledok, že Nemci za určitý čas prestali tlačiť na Tomaščikov prípad.

84 Dezider Rakšányi – právnik. Vedúci právneho oddelenia ministerstva zahraničných vecí.

Ako sme odolávali nemeckému tlaku. Stanné právo na Ukrajine

Keď počet dezercií k nepriateľovi, t. j. na ruskú stranu, stúpал, Nemci znovu dôrazne žiadali vládu ukončiť nezodpovedné počínanie vojenských súdov. Boli totiž presvedčení, že počet dezercií je následkom miernych trestov a pri každej príležitosti hrozili, že nemecká vojenská justícia je pripravená nahradiť našu justíciu ich právnym systémom. Minister musel brať takú hrozbu veľmi vážne, lebo bez toho, že by sa so mnou, ako s jeho právnym radcom, poradil, zavolať si na ministerstvo prezidenta hlavného vojenského súdu Dr. Wirtha a dohodol sa s ním okamžite odletieť k poľným jednotkám. Našťastie, Wirth nebol v stave dať ministrovi všetky požadované informácie, a tak ja som bol predvolaný zúčastniť sa ich rokovania. Keď som vycítil nebezpečenstvo, aké by hrozilo, keby minister bol odkázaný len na Wirtha, usiloval som sa ministra presvedčiť, že moja prítomnosť na tomto inšpekčnom lete je naozaj veľmi žiaduca. Minister tiež súhlasil, aby som vzal s nami aj Dr. Trebichavského, ktorého som odporučil ako prezidenta poľného súdu. Vysvetlil som ministrovi, že Dr. Trebichavský je všeobecne rešpektovaný a že bude vedieť čeliť každému kritickému stavu v poli.

A tak nasledujúceho rána sme všetci odleteli z bratislavského letiska bombardovacím lietadlom do poľa a po štyroch hodinách *non-stop* letu sme pristáli na Ukrajine v Ovruchi. Keď som si všimol, že minister je ešte stále pod vplyvom Wirtha, urobil som s Dr. Trebichavským osobitnú dohodu. Keďže z Ovruche sa iba malé lietadlo mohlo použiť na let do hlavného stanu našej armády a k poľným súdom, minister sa rozhodol vziať so sebou iba Wirtha, kým ja s Trebichavským sme zostali v Ovruchi. Pred štartom lietadla som Wirthovi kládol na srdce, aby sa správal ako právnik a nie ako vojak slepo počúvajúc rozkazy nadriadených. Nanešťastie, Wirth bol ovplyvnený veliteľom našich poľných jednotiek plukovníkom Pilfouskom,⁸⁵ tiež Nemcom, a tak výsledok ich rokovania skončil celkom nešťastne. Minister delegoval svoju právomoc

85 Rudolf Pilfousek (1899 – 1980) – dôstojník. Pôvodom sudetský Nemec. Dôstojník generálneho štábu česko-slovenskej armády. V auguste 1939 prijatý do slovenskej armády a v roku 1940 povýšený na plukovníka. Dňa 26. júna 1941 ho minister Čatloš poveril velením Rýchlej skupiny, neskôr Rýchlej brigády na Ukrajine. V rokoch 1942 – 1943 velil Zaisťovacej divízii. V roku 1944 vstúpil do Waffen-SS. Po vojne žil v Západnom Nemecku.

Pilfouskovi a splnomocnil vyhlásiť aj stanné právo, ak by to okolnosti vyžadovali, t. j. ak by dezercie pokračovali v tej istej miere.

Pravda, takáto delegácia moci bola veľmi nebezpečnou vecou v rukách nemeckého veliteľa, ktorý túžil po sláve a nemal pozitívny postoj k slovenským vojakom a nášmu národu, a pri každej príležitosti sa snažil zalicotíť Nemcom a tak získať vojenské vyznamenanie. Už som cítil, ako sa stanné právo vynáša nad našimi hlavami. Vedel som si tiež predstaviť prísne ustanovenia stanného práva, vylučujúceho odvolanie a prenásajúceho aj žiadosť o milosť z prezidenta republiky na príslušného veliteľa. Tiež som si uvedomil, že na zabránenie popravám bude potrebná úzka spolupráca všetkých osôb zúčastnených na procese.

Od samého začiatku Slovenského štátu som sa vždy snažil zabrániť vyhláseniu stanného práva a ak sa mi to aj vždy nepodarilo, vedel som zariadiť, aby stanné právo bolo čo najkratšie, týkalo sa čo najmenšieho územia a aby rozsudok smrti nebol vynesený. Na začiatku, v prvých mesiacoch Slovenského štátu, minister – proti mojej rade – raz či dvakrát ho vyhlásil, no ako som už poznamenal, ono vždy bolo obmedzené v trvaní a krylo iba malú oblasť.

V Ovruči som sa tiež dozvedel od Ukrajincov, ako aj od našich vojakov, o barbarstvách páchaných nemeckými oddielmi na ukrajinskom obyvateľstve. Pri ovručskom letisku takmer každý deň popravovali nevinných občanov. Nešetrili ani ženy a deti. Dokonca postrieľali aj matky s deťmi v náručí. Niektoré obete museli byť iba polomŕtve alebo iba poranené, keďže zem, ktorá ich pokrývala, sa ešte dlho hýbala po zahrabaní. Vyrozumel som ministra o týchto barbarstvách a snažil som sa ho presvedčiť, že naši vojaci dezertujú hlavne pre tieto spáchané vraždy, ktoré už nemôžu zniesť.

Moje tušenie, že stanné právo bude vyhlásené veľmi skoro, bolo celkom správne. Sotva sme sa vrátili z poľa, keď sme čítali Pilfouskov telegram, že v svojej oblasti vyhlásil stanné právo. Za danej situácie sa nedalo veľa robiť, iba snažiť sa zastaviť jeho ďalšie nezodpovedné kroky. Bol som v dennom telefonickom a telegrafickom spojení s prezidentom poľného súdu Dr. Trebichavským a v súlade s naším dohovorom som ho nabádal vynášať viac papierových rozsudkov smrti a tak uspokojovať nemecké

autority. Ako som už spomenul, tieto papierové rozsudky sme vynášali iba nad takými „zločincami“, ktorí boli už na druhej strane, alebo zomreli, alebo boli zabíj v boji. Publikovaním takýchto rozsudkov sme chceli varovať našich vojakov, aby boli opatrní v pripravách na dezerciu a tiež uspokojiť Nemcov, ktorí si nie vždy uvedomovali papierovú stránku takých rozsudkov.

Zmienené telegramy boli neskoršie – po druhej svetovej vojne – zneužívané proti mne šéfom vojenskej spravodajskej služby, ktorý úmyselne prevracal fakty a ignoroval papierovú stránku rozsudkov, ako aj dohodu s Trebichavským a snažil sa dokázať, že som vyzýval Trebichavského vynášať čo najviac skutočných rozsudkov smrti. Ako som už spomenul, Reicinove⁸⁶ obvinenia sledovali iba jeden cieľ, t. j. moje odstránenie z najvyššej funkcie v našej justícii. Pre jeho zlomyseľné a nezodpovedné obvinenia som bol vyšetrovaný dvomi ministerskými komisiami a tiež súdne. Takéto vyšetrovanie mi však urobilo hodne reklamy, lebo ukázalo, že v sledovaní mojej politiky som bol v ustavičnom nebezpečenstve a často som riskoval aj svoj život. Nebyť takéhoto vyšetrovania, moje riskantné činy by neboli vyšli na svetlo, lebo čo som robil, robil som podľa svojho svedomia a nie pre reklamu.

Reicin musel vedieť, že počas vojny naša justícia splnila svoju úlohu stopercentne a že zo všetkých štátov nachádzajúcich sa pod Hitlerovou nadvládou iba na Slovensku nebol nikto popravený. Som naozaj hrdý, že pod mojím vedením slovenská justícia zostala nepoškvrnená a nekrvavá a taká situácia pretrvávala až do slovenského národného povstania. Vtedy Nemci okupovali celé naše územie, prevzali justíciu do vlastných rúk, popravili hodne našich vlastencov a účastníkov povstania a spáchali hrozné barbarstvá. S ľútosťou musím konštatovať, že na nemeckých zločinoch sa zúčastnili aj radikálni príslušníci našich polovojenských organizácií.

86 Bedřich Reicin (tiež: Rejcin, pôvodne Friedrich Reinzing, 1911 – 1952) – komunistický aktivista. Pre komunistickú činnosť vylúčený z obchodnej akadémie v Plzni. Pracoval v komunistickej tlači. V roku 1939 bol dvakrát zatknutý, ale po krátkom čase prepustený. V roku 1940 odišiel do ZSSR. V roku 1942 vstúpil do tvoriacej sa česko-slovenskej armády v Buzuluku. V roku 1945 ustanovený za prednostu OBZ (Obranné spravodajství). Po februári 1948 vymenovaný na zástupcu ministra národnej obrany, povýšený na brigádneho generála a v roku 1950 na divízneho generála. Zatknutý vo februári 1951, v roku 1952 odsúdený na smrť a popravený v komunistickom monsterprocese.

Dezercie a ich následky

V predchádzajúcich paragrafoch považoval som za účelné odbočiť a skočiť do tzv. Tretej republiky, v ktorej som zastával najvyššiu funkciu vo vojenskej justícii. Moja pozícia tam, ako aj pozície Slovákov v Prahe vôbec, sa ukázala ako trť v oku pre určitých Čechov, ktorí sa stoj čo stoj snažili vyfabrikovať niečo proti nám.

Slovenskí vojaci využívali každú príležitosť dostať sa na ruskú stranu. Rusi sú naši bratia – hovorilo sa až do konca druhej svetovej vojny.

Okrem stoviek a stoviek individuálnych dezercií zmienku zasluhuje dezercia celej našej poľnej divízie,⁸⁷ počítajúcej okolo 2 500 vojakov. Táto masová dezercia vyvolala medzi našimi i nemeckými politikmi taký rozruch, že dokonca sám Hitler prejavil záujem o jej vyšetrovanie.

Nezávislosť štátu bola na vážkach. Podľa správ našej vlády nemecké oddiely boli pripravené okupovať naše územie, keďže vraj naša armáda sa ukázala ako úplne nespoľahlivá a postoj nášho obyvateľstva voči Nemcom nepriateľský. Naša justícia bola dokonca napadnutá v parlamente radikálnym členom (na meno sa už nepamätám). Keďže minister dostal viacero sťažností z nemeckej strany, ako i od našej vlády, bol znepokojený a pýtal sa ma, či by nebolo lepšie, aby som z funkcie rezignoval, lebo som vraj nedostatočne uplatnil svoj vplyv na súdy a úrady prokurátorov (zase tzv. „kabinetná justícia“). Podľa ministra osoby, ktoré v čase nebezpečenstva si nebezpečenstvo neuvedomujú, podkopávajú vlastne základy nášho štátu a preto majú byť čo najprísnejšie potrestané. Minister dokonca naznačil, že by som si mal svoju funkciu vymeniť s prezidentom hlavného súdu plukovníkom Wirthom, ktorý by iste bol pre Nemcov prijateľnejší. Mnoho som uvažoval o ministrovom návrhu a nakoniec mi šťastie prialo. Spolu s priateľom a vojenským prokurátorom Dr. Hajduom, ktorý vyšetroval prípad tejto masovej dezercie, sa nám podarilo ovplyvniť

87 To nebola „celá“ poľná divízia, iba jej časť. A nebola to ani dezercia, ale skôr zajatie. To však nijako nezmenšuje vážnosť celého prípadu a jeho politicko-vojenské dôsledky. Podrobnejšie sa udalosťou zaoberá LACKO, M.: *Udalosti 30. októbra 1943 pri Kachovke – mýty a skutočnosti*. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Trnava 2003.

určitých, hlavne korunných svedkov, ktorí boli nablízku, ako majú pri vypočúvaní vypovedať. A tak oni svedčili, že za daných okolností naša divízia nemala inú alternatívu, iba sa vzdať, pretože ruské tanky ju obkľúčili celkom neočakávane a bojovať do posledného muža by bolo proti zdravému rozumu. Táto vymyslená rozprávka⁸⁸ sa ukázala celkom prijateľná, pretože v odľahlej oblasti bol veľký zmätok a takmer všetky komunikácie boli prerušené. V skutočnosti však dezercia celej poľnej divízie bola už dlhšie pripravovaná a plánovaná.⁸⁹ Odrážala celkom jasne nepriateľský postoj nášho obyvateľstva voči Nemcom pre ich brutality páchané v každej časti nimi okupovanej Európy. Vlastne ja som mohol byť korunným svedkom v tejto veci, keďže som vedel o dezercii a jej príprave už niekoľko mesiacov pred jej uskutočnením. Bolo to pri priateľskej debata s veliteľom divízie plukovníkom Lichnerom,⁹⁰ počas jeho dovolenky v Bratislave. Keďže sme sa veľmi dobre poznali už od detstva, on neváhal hovoriť o svojom zámere dezertovať s celou divíziou na ruskú stranu pri najbližšej príležitosti. Poprial som mu šťastie a rozlúčili sme sa slovami: „Uvidíme sa po vojne.“⁹¹

Minister bol spokojný s mojou vymyslenou bájkou a požiadal ma, aby som s ním išiel a presvedčil aj radikálnych členov vlády a tiež šéfa nemeckej vojenskej misie. To som aj urobil celkom úspešne, lebo pri

88 Nešlo o žiadnu vymyslenú rozprávku, ale o tvrdú skutočnú situáciu, v akej sa ocitli čelné útvary 1. pešej divízie.

89 Ako už dávno mnohí vedeli a ako to potvrdil najnovší výskum, v skutočnosti nikto nič neplánoval a už vôbec nie dezerciu celej 1. pešej divízie. Sú to výmysly pplk. Viliama Lichnera, ktoré sa snažil rozširovať už v sovietskom zajateckom tábore v Usmani.

90 Viliam Ján Lichner (1902 – 1977) – dôstojník. Absolvent Vojenskej akadémie v Hraniciach (1922 – 1924). V roku 1944 bol s 2. česko-slovenskou paradesantnou brigádou vysadený na povstaleckom území. Po vojne prednosta oddelenia na ministerstve národnej obrany. Povýšený na generála v roku 1947, prepustený z armády v roku 1951. Zamestnanec v opravovni strojov v Bratislave, Šamoríne a Dunajskej Strede (1952 – 1965).

91 Viliam Lichner podľa svedectva viacerých vojakov naozaj dezertoval na sovietskú stranu. Riešil si tak krízu v manželstve. Dezertoval totiž vo virvare boja na osobnom aute spolu s milenkou Valentínou Nikitičnou Dorošovovou a stotníkom Viliamom Pavlovičom. Červenoarmejcom hovorili, že ju zachránili pred odvezením do Nemecka. Lichnera sprevádzala do Usmane, kde spolu s ním a ďalšími tromi dôstojníkmi bývala oddelená. V. Lichner sa po vojne rozviedol a oženil sa s Valentínou.

obhajovaní vyšších záujmov a tiež aj našej justície bol mimoriadne výrečný, pohotový a presvedčivý.

Prípád generála Jurecha

Krátko po opisanej dezercii vyšiel na svetlo ďalší škandál s generálom Jurechom, veliteľom druhej poľnej divízie. Nemecká spravodajská služba zachytila a zhlásila telefonické rozhovory medzi generálom Jurechom⁹² a ďalšími veliteľmi. Generál Jurech, podľa tohto hlásenia, tiež plánoval prejsť na ruskú stranu so svojou divíziou.⁹³ Jurech musel byť zaistený a vyšetrovanie malo odhaliť ďalších sprisahancov. Tu opäť, napriek veľkému riziku, usiloval som sa zachrániť od nemeckej represie nielen veliteľov, ale aj armádu. Nariadil som vojenskému prokurátorovi prerušiť prerokovanie prípadu pred poľným súdom – ináč príslušným predjednávať trestné činy spáchané v poli – a predvolať

92 Štefan Jurech (1896 – 1945) – generál. V rokoch 1932 – 1935 dôstojník 9. divízie v Bratislave, v rokoch 1936 – 1937 prednosta 3. odd. štábu 3. armádneho zboru v Brne, v roku 1938 2. armády v Olomouci, v roku 1939 veliteľ 5. zboru v Trenčíne, náčelník štábu krajinského veliteľstva v Bratislave, veliteľ 2. divízie v Banskej Bystrici, v rokoch 1941 – 1942 vojenský atašé v Budapešti, Berlíne a Sofii, v roku 1942 veliteľ vzdušných zbraní so sídlom v Trenčíne, v rokoch 1942 – 1943 veliteľ Rýchlej divízie na východnom fronte, v roku 1943 vymenovaný za generála. Po prezradení plánovaného prechodu na sovietskú stranu v septembri 1943 prevelený na Slovensko a degradovaný, po vyšetrovaní mu hodnosť pre nedostatok dôkazov vrátili, v roku 1944 bol vymenovaný za veliteľa Vojenského vedeckého ústavu v Trenčíne. Udržoval kontakty s ilegálnou SNR, ktorá s ním spočiatku rátať na funkciu vedúceho vojenského činiteľa odboja pri príprave povstania. Po vypuknutí povstaleckých akcií v roku 1944 zaistený nemeckou bezpečnostnou službou, väznený a popravený v nemeckom koncentračnom tábore Flossenbürg.

93 Bližšie o pláne na kapituláciu Rýchlej divízie na Kaukaze podáva MIČIANIK, P.: Medzi nacizmom a komunizmom (Vyjednávania velenia Rýchlej divízie s Červenou armádou o kapitulácii na Kaukaze v roku 1943.) In: *Pamäť národa*, 5, 2009, č. 3, s. 4 – 14. Tiež MIČIANIK, P.: *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) III. – Rýchla divízia*. Banská Bystrica 2009, s. 305 – 308, 325 – 326, 393 – 395. „Dohodu z Kaukazu nemožno... považovať za nič viac ako za výbornú lešť, vďaka ktorej boli slovenské straty počas ústupu z Kaukazu ďaleko najnižšie spomedzi všetkých nemeckých spojencov. Pri jej uzatváraní neboli žiadne idealistické pohnútky, čo vyplýva aj z jej textu. V žiadnom prípade nešlo zo strany gen. Jurecha a jeho pomocníkov o úprimnú snahu pomôcť Červenej armáde v boji proti *Wehrmachtu*. Navyše ani technicky ju nebolo možné zrealizovať, nehovoriac o tom, že väčšina vojakov Rýchlej divízie nemala najmenšiu chuť skončiť v sovietskom zajatí.“ Tamže, s. 395.

z poľa na výsluch plukovníka Markusa,⁹⁴ veliteľa poľnej jednotky.⁹⁵ Pred výsluchom som Markusa osobne inštruoval, ako vypovedať, aby zachránil seba a ostatných veliteľov. Keďže zradné rozhovory medzi veliteľmi boli zachytené, nemalo zmysel ich popierať. Muselo sa nájsť niečo pravdepodobnejšie. Po mojich inštrukciách Markus vypovedal, že inkriminované a zachytené rozhovory a plány boli iba teoretické a mali na zreteli záchranu životov našich vojakov v prípade, že naša divízia, ktorá v tom čase bola obklúčená ruskými oddielmi a mala iba jednu cestu na ústup, bude celkom odrezaná, a tak nebude mať inú alternatívu, iba sa vzdať, alebo vykrvárať do posledného muža v beznádejnom boji proti ruskej presile.

Podobne svedčili aj viacerí iní svedkovia, ktorí boli tiež patrične inštruovaní pred výsluchom. A tak sme vyhrali aj tento prípad, pretože naša prezentácia sa zdala celkom logická a presvedčivá. Jurecha prepustili zo zaisťovacej väzby a potrestali iba disciplinárnou výstrahou, že nehlásil svoje rozhovory predstavenému. To znamenalo vlastne jeho rehabilitáciu a navrátenie funkcie ako veliteľa poľnej divízie.⁹⁶

94 Mikuláš Markus (1897 – 1967) – dôstojník. V roku 1939 veliteľ školy dôstojníkov v zálohe v Banskej Bystrici. Zúčastnil sa bojov na východnom fronte a bol nositeľom viacerých nemeckých vyznamenaní. V rokoch 1942 – 1943 veliteľ 20. pešieho pluku Rýchlej divízie, neskôr 1. pešej divízie slovenskej armády v Gíraltovcích (1944). Keď na začiatku septembra 1944 Nemci dve slovenské divízie na východnom Slovensku odzbrojili, so skupinou vojakov odtiahol na stredné Slovensko. Za povstania bol veliteľom IV. taktickej skupiny. Po potlačení povstania sa schovával vo Zvolene. V 1947 povýšený na generála, v roku 1950 prepustený z armády a priradený do výroby ako pracovník Lesného závodu v Liptovskom Mikuláši.

95 Presnejšie: Pplk. Mikuláš Markus velil pešiemu pluku 20 Rýchlej divízie.

96 Nijaká funkcia veliteľa divízie nebola gen. Štefanovi Jurechovi navrátená. Generál Jurech sa po skončení vyšetrovania 17. februára 1944 ocitol na zozname dôstojníkov navrhnutých na preradenie do výslužby, hoci mal iba 45 rokov. Formálne ho penzionovali 1. júla 1944. Zostal však v službách MNO ako veliteľ Vojenského zemepisného a kartografického ústavu, ktorý vytvoril minister NO gen. Ferdinand Čatloš osobitne pre neho. Ako zaznamenáva historik P. Mičianik: „Z aktívneho života slovenskej armády tak bol vyradený a fakticky sa stal rukojemníkom gen. Čatloša.“ Pozri: MIČIANIK, P.: *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) III. – Rýchla divízia*. Banská Bystrica 2009, s. 394 – 395.

„Železný kapitán“ Stanek

Sláva tzv. železného kapitána Staneka,⁹⁷ veliteľa slovenskej spravodajskej služby, tiež vznikla vďaka našej justícii. Tento človek, telesne silák, ale menej silný intelektuálne a slabého charakteru, bol v armáde celkom neznámy. Počas vojny proti ZSSR nachádzal sa v poľnej jednotke na Ukrajine. Tam spáchal určité trestné činy a poľný prokurátor zaviedol proti nemu trestné pokračovanie. Keďže bol vybraný za šéfa vojenskej spravodajskej služby, trestné pokračovanie sa muselo zastaviť stoj čo stoj. Stanek bol vybraný na túto funkciu pre jeho príbuzenský pomer ku generálovi Viestovi, ktorý bolo počas druhej svetovej vojny naším jediným slovenským generálom v exilovej vláde v Londýne. Keď ma Dušan Viest, brat generála, kontaktoval a oboznámil so Stanekovou podzemnou činnosťou,⁹⁸ rozhodol som sa likvidovať jeho prípad najkratšou cestou. Prestierajúc môj a ministrov záujem o prípad, vyžiadaval som si od poľného súdu spisy a materiál proti Stanekovi a po ich prijatí sa už spisy nikdy nevrátili nazad. Tak hlavná prekážka na Stanekovo vymenovanie bola odstránená a krátko na to došlo k jeho ustanoveniu za šéfa vojenskej spravodajskej služby. Takto sa Stanek stal celkom dôležitým prameňom informácií pre naše podzemné pohyby.

97 Ján Juraj Stanek (1909 – 1996) – dôstojník. Narodil sa v Hrušovanoch, vyrastal vo Viedni a dva roky prežil v cudzineckej légii (1927 – 1929), takže mal pomerne dobré znalosti nemeckého a francúzskeho jazyka. Absolvoval Vojenskú akadémiu v Hraniciach (1935) a Vysokú školu vojenskú v Bratislave (1942). Kapitán generálneho štábu v Bratislave. Pre jeho príbuzenské vzťahy s generálom Viestom si ho minister Čatloš vybral ako prednostu spravodajského oddelenia ministerstva národnej obrany (1943). Čatloš sa mu zdôveril so svojím plánom prechodu na sovietsku stranu. Stanek to všetko vyzradil vojenskému ústrediu SNR (Golian, Husák), čím podstatne prispel k zmareniu Čatlošovho plánu. V prvých dňoch povstania dočasne zastavil postup Nemcov pri Telgarte, lebo mal nad protivníkom prevahu 5:1 v živej sile, 2:1 v delostrelectve a 11:0 v tankoch. To mu vyslúžilo povest „železného kapitána“. V decembri 1944 padol do nemeckého zajatia. Po vojne bol povýšený na plukovníka, ale v roku 1951 ho z armády prepustili a „preradili do výroby“. Zomrel v Česku. Reálny pohľad na tohto pochybného hrdinu podáva J. Jablonický (*Povstanie bez legend*. Bratislava 1990) a T. Klubert (v zborníku *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III*. Trnava 2004).

98 Manželka Dušana Viesta, Květoslava (1899 – 1987), bola centrálnou osobnosťou ilegálnej skupiny, ktorá sa sformovala začiatkom roka 1941 a je známa ako „Flóra“ (Květoslava je českou verzou mena Flóra). Skupina zastávala krajne čechoslovakistické postoje a vo svojom memorande z 10. februára 1943 sa bezvýhradne postavila za reštitúciu centralistickej predmníchovskej „nedeliteľnej Československej republiky“. Stanek patrila medzi prvých stúpcov tejto skupiny.

Je poľutovaniahodné, že Stanek sa stal nehodným dôvery, ktorú minister Čatloš do neho vkladal. Po vojne sa dostal úplne do vleku komunistickej strany, zavádzajúc neporiadok do armády a kryjúc mnohé zločiny a tiež osoby pochybnej povesti a s kriminálnymi záznamami.

Ja som pomohol Stanekovi nielen pri jeho ustanovení. Stanek mal u seba vyslačku zaslanú mu našou exilnou vládou v Londýne. S touto vyslačkou, spolu s kapitánom Kozom,⁹⁹ udržiaval spojenie s Londýnom. Keď sa pre jeho neopatrné a vystatovačné reči a subverzívne činnosti dostali na vedomosť ministra vnútra, ktorý bol do istej miery za Nemcov, vojenský prokurátor musel zaviesť proti nemu trestné pokračovanie. Keďže vyšetrovanie prípadu mohlo ohroziť určité osoby z podzemia, vybral som sa za ministrom prerokovať tento prípad. Podarilo sa mi presvedčiť ministra, že bude výhodnejšie ponechať Staneka na slobode, pozorovať ho a potom jeho a aj jeho konšpirátorov a v pravý čas zatknúť pri čine. A tak bol Stanek ponechaný na slobode a po patričnom varovaní, aby bol opatrnejší, pokračoval v konšpiračnej činnosti. V tom čase nebolo rozdielu medzi komunistami a nekomunistami, lebo všetci mali iba jeden cieľ, t. j. zbaviť sa nemeckého teroru a násilia.

Poručík Čambalík

Veľmi populárnym vojakom slovenskej a neskoršie česko-slovenskej armády bol istý Čambalík.¹⁰⁰ Ja som ho poznal, keď bol poručíkom pechoty. Počas kampane Nemecka proti ZSSR, ktorej sa aj naše jednotky museli zúčastniť, Čambalík bol pridelený k predným jednotkám,

99 Ludovít Koza (1913 – ?) – kapitán leteckva slovenskej armády. Bol veliteľom lietadla, ktoré 2. augusta 1944 ilegálne odletelo do ZSSR s povstaleckou delegáciou v zložení: L. Koza (veliteľ lietadla), J. Korecký (Goljanov poverenec), Rohaľ (pozorovateľ), J. Mikuš (pilot), R. Vesperín (mechanik), V. Fejka a T. Baláž (delegáti). Zástupca veliteľa pluku 1. česko-slovenskej leteckej divízie v ZSSR.

100 Jozef Čambalík – stotník pechoty. V roku 1949 emigroval. Žil vo Washingtone DC, kde pracoval ako jeden z údržbárov budov amerického Kongresu a priestorov okolo budovy Capitolu. Po odchode na dôchodok sa presťahoval k svojim príbuzným v štáte New Jersey, kde aj zomrel. V emigrácii vydal knihu (pod pseudonymom D. Davidov), v ktorej kriticky opísal hrdinu ZSSR J. Nálepku (*Saburova legenda o Rjepkinovi*, New York 1964).

operujúcim na Ukrajine. Tam prišiel do styku s ruskými partizánmi.¹⁰¹ Nanešťastie, toto spojenie sa dostalo na vedomosť nemeckým autoritám, čoho následkom bolo zavedenie vyšetrovania. Keďže Čambalík bol v podzemnom hnutí, musel som zase vynájsť niečo, čo by ho zachránilo. Ja som tvrdil, že jeho styk s partizánmi diktovala nutnosť, lebo jeho pomerne malej skupinke bola pridelená veľká area. Keby konal inak, vojakov by zabili partizáni, ktorých počet v tom priestore bol značný. Touto logikou som uspokojil Nemcov a dostal Čambalíka na slobodu. Moju vymysleninu som podporil ešte aj tým, že Čambalík sa hlásil na front dobrovoľne, čo zodpovedalo pravde, hoci jeho dobrovoľná služba nebola motivovaná pronemeckým postojom, ale jeho snahou dostať sa čo najskôr do styku s Rusmi. Tak Čambalík bol prepustený z vyšetrovacej väzby a potrestaný iba disciplinárne pre nehlásenie jeho stykov nadriadeným autoritám.¹⁰²

Nanešťastie, Čambalíkove činy neboli vždy motivované protinemeckými a politickými dôvodmi. Jedného dňa sa dopustil skutočne hnusného činu. Keď jeden jeho vojak hovoril príliš mnoho o jeho stykoch s partizánmi, Čambalík nariadil svojim vojakom, aby ho obesili.¹⁰³ Vyšetro-

101 Jozef Čambalík velil na prelome rokov 1942/1943 2. práporu pešieho pluku 101 Zaisťovacej divízie. Bol prvým slovenským dôstojníkom, ktorý sa v decembri 1942 osobne stretol s veliteľom Žitomírskeho partizánskeho zväzku gen. A. N. Saburovom. Na stretnutie prišiel pod vplyvom alkoholu, s ktorého nadmerným požívaním mal problémy. Pozri: MIČIANIK, P.: *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) II. – Zaisťovacia divízia a železniční pionieri*. Banská Bystrica 2008, s. 184, 194, 210 – 211.

102 Týmto prípadom vyšetrovania sa zaoberá aj M. Lacko (*Dezercie a zajatia príslušníkov Zaisťovacej divízie v ZSSR v rokoch 1942 – 1943*, Bratislava 2007, s. 126 – 128) a poznamenáva: „...ľudácky režim nakoniec nálepkovcov žiadnym spôsobom nepostihol, avšak po vojne tzv. ľudovodemokratický režim prenasledoval tých spravodajských dôstojníkov, ktorý chceli prípad dôkladne vyšetriť.“ (s. 127).

103 Tento nešťastník, ktorého dal Čambalík obesiť, sa volal Rudolf Mičinec. Stalo sa to 5. marca 1943. Rudolf Mičinec dezertoval k partizánom a z ich poverenia prišiel do obce Bujnoviči na Ukrajinu lákať ďalších Slovákov na zbehnutie. Zadržali ho slovenskí vojaci maďarskej národnosti a odovzdali ho veliteľovi stot. Jozefovi Čambalíkovi. Ten sa snažil pomôcť Mičincovi k úteku, no Mičinec chcel, aby sa k nemu správali ako k parlamentárovi. Rozčúlený stotník Čambalík ho pod vplyvom alkoholu zastrelil 5. marca 1943 v budove miestnej školy. Mičincovo telo dal ešte v ten deň obesiť a rozchyroval, že ho obesili Nemci. „Je to jediný známy prípad, keď slovenský dôstojník zavraždil slovenského vojaka (i keď dezertéra).“ Pozri: MIČIANIK, P.: *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941 – 1944) II. – Zaisťovacia divízia a železniční pionieri*. Banská Bystrica 2008, s. 219 – 220.

vanie Čambalíka pre tento hrozný zločin nebolo zavedené, lebo by to zahŕňalo celú jeho jednotku zúčastnenú na poprave a stálo by to viac životov. Zločin bol spáchaný v blízkosti nepriateľskej línie a tresty za to boli veľmi prísne. Okrem toho Čambalík sa bránil tým, že poprava bola časťou jeho disciplinárnej moci, keďže nešťastný vojak neuposlúchol iné jeho rozkazy, ktoré mali byť veľmi nebezpečné pre disciplínu jeho jednotky. Ja osobne mám v tomto prípade pochybnosti.

Počas nášho povstania proti Hitlerovi Čambalík spolu s ruskými partizánmi sa vyznamenal v boji proti Nemcom. Ja som sa však vždy díval na Čambalíka ako na osobu indoktrinovanú komunizmom. Môj osobný názor bol tiež potvrdený tým, že po druhej svetovej vojne bol vybraný a poslaný do Moskvy s hodnosťou kapitána do školy pre generálny štáb. Škola bola v úzkom spojení s komunistickou stranou. Čo pohlo Čambalíka zmeniť svoj postoj ku komunizmu, je naozaj ťažko rozumieť. Zostáva faktom, že po dvoch rokoch „úspešného školenia“ a po povýšení na majora, Čambalík bol zrazu vylúčený zo školy. Jedného dňa prišiel do môjho úradu v Prahe a žiadal ma o zariadenie stretnutia s generálom H. Píkom,¹⁰⁴ podnáčelníkom generálneho štábu. Pri tejto príležitosti sa rozhovoril celkom otvorene a vyjadril svoje rozčarovanie z komunizmu. Tiež sa zmienil o stúpajúcej komunistickej podvratnej činnosti, o ktorej som ja už tiež dobre vedel. Taktiež sa vyslovil v prospech vojenskej vlády, ktorá by čelila komunistom. Vraj keby mal asi dvadsaťtisíc vojakov, vedel by garantovať poriadok a pokojný vývoj v štáte. Nikto však, ani generál Píka, nebral Čambalíka vážne, hlavne pre jeho vystatovacie a nezodpovedné reči.

104 Heliodor Píka (1897 – 1949) – dôstojník, diplomat. Počas prvej svetovej vojny bojoval vo francúzskej légii. Zastával viaceré významné funkcie a bol vojenským atašé v Rumunsku (1932 – 1937). Po rozpade Česko-Slovenska v roku 1939 sa pridal k zahraničnému odboju. Na pokyn E. Beneša odišiel do Rumunska a odtiaľ do Turecka. V roku 1941 ho prezident Beneš ustanovil za šéfa česko-slovenskej vojenskej misie v ZSSR. Po vojne bol zástupcom náčelníka generálneho štábu (1945 – 1948). V máji 1948 zatknutý; obvinený zo špiónáže a velezrady. V júni 1949 odsúdený na smrť a popravený.

Prokurátor kapitán Anton Rašla

Ako som už poznamenal inde, zhodenie vlády a prevzatie a či uchvátenie moci komunistami bolo značne uľahčené akousi slepotou demokratov. Hoci boli viackrát informovaní o komunistickej podvratnej činnosti a nebezpečenstve, veľmi si to nevšímali. Obyčajne zvykli tvrdiť, že zvrhnutie vlád v iných ruských satelitných štátoch okolo nás bolo celkom niečo iné a že sa to nemôže stať v našej krajine, pretože podľa dohody medzi našim prezidentom Benešom a Stalinom my máme veľmi dobrý kredit u Rusov. Tiež zdôrazňovali, že my sme tzv. víťazným štátom, ktorý sa aktívne zúčastnil v boji proti Nemcom so západnými mocnosťami a so ZSSR, a preto sa s nami nemôže zachádzať tak, ako napríklad s Maďarskom a inými štátmi, ktoré bojovali s Nemcami až do samého konca. Nanešťastie, bolo to ďaleko od skutočnosti a založené na neznalosti komunizmu.

Že nebol veľký rozdiel medzi sudcami a obžalovanými, aspoň pokiaľ ide o politické zmýšľanie, a že často okolnosti a šťastie rozhodovali, na ktorej strane sa ľudia našli, ukazuje prípad kapitána Dr. Rašlu, ktorý jedného dňa bol vojenským sudcom a cez noc sa stal nebezpečným politickým zločincom. Osobne Rašla bol zvláštny človek. Politicky bol zviazaný so sociálnodemokratickou stranou, no neskôr, keď sa táto strana spojila s komunistickou stranou, stal sa komunistom.¹⁰⁵ Rád si robil žarty zo všetkého, dokonca aj z náboženstva a komunistickej strany. V spoločnosti sme ho všetci mali radi a bol hodne populárny. Jeho zatknutie a odstránenie z funkcie nami poriadne otriaslo. Keď som sa ho súkromne pypytoval na určité veci, mal som dojem, že sa nestará vážne o svoju obranu. Keď bol oslobodený pre ukrývanie v svojom byte Júliusa Ďuriša,¹⁰⁶ ktorý v tom čase bol stíhaný pre politickú činnosť, preložil som ho z Bratislavy do Popradu a neskôr do Žitomíra

105 K spojeniu komunistickej a sociálnodemokratickej strany došlo 17. septembra 1944 na zjednocovacom zjazde v Banskej Bystrici. A. Rašla v skutočnosti s komunistickým prúdom sympatizoval skôr.

106 Július Ďuriš (1904 – 1986) – redaktor, politik. Pracoval v redakciách viacerých komunistických časopisov vo Francúzsku a v Č.-SR. V roku 1940 prišiel z Prahy na Slovensko. Skrýval sa aj u A. Rašlu, ale po niekoľkých mesiacoch bol odhalený a väznený (1941 – 1945). Po roku 1945 bol poslancom, členom ÚV KSS a ÚV KSČ, ministrom poľnohospodárstva (1945 – 1951), predseda Zboru povereníkov (1951 – 1953), minister financií (1953 – 1963). V roku 1963 odvolaný z funkcií „pre vážne politické chyby“. V rokoch 1968 – 1969 kritik stalinizmu a politiky ZSSR. V roku 1970 vylúčený z KSČ.

k poľnému súdu alebo prokurátorovi, aby sa tak dostal z dohľadu nemeckých poradcov a dohliadačov. Nemci však neboli spokojní s mojim rozhodnutím, a tak som ho zase musel odvolať do zázemia. Krátko na to bol zatknutý, tentoraz pre zradu. Keďže obvinenie bolo dokázané, bol odsúdený na doživotný žalár,¹⁰⁷ hoci Nemci žiadali preňho trest smrti. My sme sa postarali, aby jeho pobyt vo väznici bol čo najprijemnejší. Bolo mu dovolené čítať knihy a prijímať návštevy jeho ženy a priateľov prakticky tak často, ako si to želal.

Po oslobodení bol medzi prvými komunistami. Bohužiaľ, takto sa stal iba kolieskom v komunistickej mašinérii, slepo plniac rozkazy strany. Zúčastnil sa tiež v tzv. očistných a či preverovacích komisiách, ktoré vniesli do armády a nášho politického života toľko nepokoja a nespravodlivosti. Keď vo februári 1948 komunisti uchvátili moc a mňa odstránili z funkcie a bezdôvodne prenasledovali, nepohol ani prstom, aby mi pomohol.

Keďže bol medzi poprednými komunistami, neskoršie ho povýšili na generála justície, no tejto sláve sa dlho netešil, lebo bol zatknutý komunistami. Keď sa skončil Stalinov kult osobnosti, osoby vo všetkých satelitných štátoch, ktoré boli odsúdené Stalinovým režimom, boli rehabilitované, niektoré z nich už iba po smrti. Rašla však prežil Stalinovu perzekúciu a hral zase významnú úlohu.¹⁰⁸

Musím však pridať, že Rašla aj ako komunista rešpektoval moju neustranitosť a objektivitu. Niekoľko mesiacov pred zhodením našej koalícnej vlády bol ku mne dokonca veľmi intímny a prezradil, čo komunisti zmýšľajú urobiť v najbližšej budúcnosti. Pod vplyvom alkoholu na juhoslovanskom vyslanectve v Prahe sa mi zdôveril, že komunisti sú pripravení uchvátiť moc v našom štáte, dokonca, ak to bude treba, aj s použitím násilia. Keďže jeho slová sa mi zdali veľmi závažné, rozhodol som sa dať ich na vedomie niektorým našim ministrom. Hlavne

107 Rašla nebol počas prvej Slovenskej republiky odsúdený na doživotný žalár. Dňa 20. októbra 1943 ho Vojenský súd odsúdil iba na 6 mesiacov väzenia.

108 Rašla bol prepustený z väzby v roku 1958. Pôsobil ako docent na Právnickej fakulte v Bratislave (1963 – 1968) a neskôr ako pracovník i riaditeľ Vojenského historického ústavu. V rokoch 1977 – 1984 bol vedúcim Katedry trestného práva v Košiciach.

som informoval Jána Ursínyho,¹⁰⁹ podpredsedu vlády, Jána Lichnera,¹¹⁰ štátneho tajomníka ministerstva národnej obrany a Dr. Ivana Pietora,¹¹¹ ministra dopravy. Žiadal som všetkých, aby o veci vážne uvažovali, informovali o tom aj prezidenta republiky. Tiež som navštívil šéfa vojenskej sekcie prezidentskej kancelárie, generála Hasala¹¹² a požiadal som ho výslovne oboznámiť o tom prezidenta republiky. Bol som hodne rozčarovaný, že spomenutí hodnostári neprípisovali veci patričnú dôležitosť a vysvetľovali Rašlove výroky ako opilecké a nepodstatné táranie. Pamätám si obzvlášť rozhovor so zástupcom predsedu vlády Jankom Ursíny. Pri vyprevádzaní zo svojej kancelárie ma potľapkával po pleci a povedal, aby som pokojne spal a nestaral sa viac o vec. Lebo vraj on aj s demokratickými ministrami sledujú vývoj veľmi dôkladne a budú vedieť dať si rady s každou, dokonca aj s nepredvídanou situáciou. Veľmi pochybujem, že by spomenutí ministri informovali o veci prezidenta republiky a ak ho aj informovali, nič sa neurobilo

109 Ján Ursíny (1896 – 1972) – politik agrárnej strany a blízky spolupracovník Milana Hodžu. Poslanec pražského snemu, predseda Zväzu roľníckych vzájomných pokladníc a ďalších poľnohospodárskych spoločností. Signatár Žilinskej dohody (6. októbra 1938). V roku 1939 a 1942 krátko väznený. Signatár Vianočnej dohody (24. decembra 1943) a člen ilegálnej SNR a od septembra 1944 podpredseda povstaleckej SNR. Zakladateľ Demokratickej strany, jej prvý predseda. Po vojne bol česko-slovenským podpredsedom vlády za Demokratickú stranu, poslanec NZ a člen SNR. V roku 1947 v súvislosti s tzv. Obuchovou aférou bol nútený rezignovať z funkcií. Po februárovom komunistickom prevrate v roku 1948 zaistený a odsúdený na 7 rokov väzenia. V roku 1953 prepustený z väzby a v roku 1964 ho rehabilitovali.

110 Ján Lichner (1897 – 1979) – agrárny politik. Bol ministrom v prvej autonómnej vláde (1938). V rokoch 1939 – 1940 riaditeľ a predseda správnej rady Slovenskej všeobecnej banky v Bratislave. V roku 1940 odišiel do exilu. Po obnovení Č-SR bol až do roku 1948 členom česko-slovenskej vlády za Demokratickú stranu. V roku 1950 bol zatknutý a vo vykonštruovanom procese Žingor a spol. odsúdený na 17 rokov väzenia. V roku 1960 ho amnestovali a v roku 1968 rehabilitovali.

111 Ivan Pietor (1904 – 1977) – právnik, politik. Advokát v Martine (1930 – 1945). Člen Šrobárovej ilegálnej skupiny a povstaleckej SNR. Po vojne minister vnútorného obchodu (1945 – 1946) a dopravy (1946 – 1948). V roku 1949 uväznený a po prepustení pracoval ako robotník v tehelni v Zlatých Moravciach a neskôr ako právnik v Trenčíne.

112 Antonín Hasal-Nižborský (1883 – 1960) – legionár, dôstojník česko-slovenskej armády. V roku 1934 povýšený na divízneho generála a poverený velením nad 3. armádnym zborom. V roku 1940 utiekol z Protektorátu do Francúzska. Vedúci vojenskej kancelárie E. Beneša (1941 – 1945). Armádny generál (1945) a minister dopravy (1945 – 1946). Prednosta prezidentovej vojenskej kancelárie (1946 – 1948). V júli 1948 emigroval do USA. Zomrel vo Washingtone, D.C.

na predídenie katastrofe a uchváteniu moci. Rašlove „táraniny“ sa ukázali pravdivé. O niekoľko týždňov neskôršie komunisti skutočne zhodili vládu. Stalo sa tak bez jedného výstrelu. Spomenutí ministri, ktorým sa nepodarilo utiecť, boli zatknutí a neskôršie súdení. Ján Lichner dostal 15 rokov žalára.¹¹³

Rašlova účasť v Tisovom procese je ťažko ospravedlniteľná a môže byť interpretovaná iba tým, že konal iba ako koliesko komunistickej mašinerie a že výsledok procesu bol už vopred dohovorený.

Slabosti nekomunistických politikov

Naši demokratickí politici sa ukázali, akoby boli slepí voči skutočnosti. Stále snívali o Rusku ako o našom veľkom slovanskom bratovi, osloboditeľovi a ochrancovi, hoci v tom čase už každý vedel, že náš „veľký brat“ postupne pohltí všetky štáty okolo nás, dokonca aj slovanské Poľsko.

Prevažná väčšina nášho obyvateľstva, vrátane našich politikov, bola vždy za slovanské Rusko, aspoň do oslobodenia Rusmi v 1945 a neskôr ich invázie v roku 1968. Možno povedať, že tento postoj bol v nás takmer zakorenený. Vždy sme mali radi ruský národ, ruskú medzinárodne oceňovanú literatúru, hudbu, balet atď., no nestotožňovali sme sa so Stalinovými brutálnymi a vražednými metódami a miešaním sa do vnútorných záležitostí štátov. Nanešťastie, naši politici nevedeli rozoznávať dobré od zlého a unesení všetkým, čo bolo ruské, šli príliš ďaleko a nakoniec sa stali ruskými otrokmi. Keďže nekomunistickí politici väčšinou nemali ujasnený program, boli príliš zhovievaví a príliš sa starali o svoje privátne záležitosti, komunistom bolo ľahko inscenovať *coup d'état* bez akejkoľvek opozície. Pre ich bezradnosť sú tisícky našich občanov dnes¹¹⁴ buď v exile, alebo v žalári a niektorí skončili aj na šibenici.

113 J. Lichner bol v skutočnosti odsúdený na 17 rokov väzenia.

114 „Dnes“ – to znamená: v sedemdesiatych rokoch 20. storočia, keď autor písal svoje pamäti.

Tak neslávne skončila naša Česko-Slovenská republika, ktorá sa kedysi tešila slobode a prosperite a bola považovaná západnými mocnosťami, ba aj našimi nepriateľmi, za jednu z veľkých demokracií.

Ako som už spomenul, uchvátenie politickej moci komunisti predstavovali svetu ako zákonné a ústavné usporiadanie vnútorných záležitostí. Prezident Beneš ostal naďalej prezidentom a Jan Masaryk¹¹⁵ si tiež podržal ministerstvo zahraničných vecí. Západ prijal toto vysvetlenie – aspoň spočiatku.

Sabotážnik Hanzel

Na predchádzajúcich stránkach som trochu odbočil a opísal veci, ktoré sa mali podávať neskoršie, pretože spadali do obdobia našej tzv. Tretej republiky. Urobil som to vedome, lebo určité osoby hrali významné úlohy tak v Slovenskom štáte, ako aj v Tretej česko-slovenskej republike a považoval som za účelné podať tam aspoň náčrt charakteru, hoci čitateľ sa ešte dozvie o nich viac aj neskoršie.

A teraz sa v mojich spomienkach zas vraciam na Slovensko.

Niekedy v rokoch 1941 – 1942 skupina letcov vedená pilotom Hanzelom spáchala sabotáž. Bolo to blízko známeho kúpeľného mesta Piešťany. Skupina plánovala vyhodiť do vzduchu nemecký vojenský vlak. Ale v poslednej minúte bol vlak nečakane odvolaný a civilný vlak so stovkami detí a žien vracajúcich sa z dovolenky mal prejsť cez podmínované koľajnice. Vlak zastavili iba v poslednej sekunde, a tak bolo hrozné nešťastie odvrátené. Zamýšľaná sabotáž pre jej protihitlerovský charakter by sa bola stretla so sympatiami nás všetkých, ale keďže tu mohli prísť o život stovky ľudí, obyvateľstvo bolo pobúrené a žiadalo pre sabotážnikov prísny trest.

115 Jan Masaryk (1886 – 1948) – syn prezidenta Masaryka, diplomat, česko-slovenský minister zahraničia (1942 – 1948). Počas februárových dní v roku 1948 odmietol pridať sa k ministrom protikomunistickej koalície a stal sa členom prvej Gottwaldovej pofebruárovej vlády. Tragicky zahynul pádom z okna 10. marca 1948 za okolností, ktoré ostávajú dosiaľ neznáme.

Za vojny sa sabotáž trestala smrťou. S cieľom vyhovieť verejnej mienke a hlavne nemeckým úradom – pretože zločin bol namierený proti Nemcom – súd odsúdil Hanzela a jeho najbližších spoluvinníkov na smrť. Zároveň však všetci boli odporučení na milosť. Prezident republiky bol katolícky kňaz a osobne bol proti popravám, i keď sa v tom zmysle nikdy nevyjadril.

Ja som viackrát navštívil Hanzela v žalári, naposledy iba pár dní pred vypuknutím povstania, a povedal som mu o stále rastúcej protihitlerovskej politike, čo bol preňho i pre jeho spoluvinníkov veľkým povzbudením. Po vojne mi všetci verejne i privátne vyslovili vďačnosť. To však nebolo vhod určitým komunistom, najmä Dr. Meislingerovi, ktorý sa snažil privlastniť si všetky zásluhy tohto prípadu, ako aj iných procesov pre seba a komunistických členov justície.

Hovoriac o komunistoch v našej justícii, mohlo by sa predpokladať, že tam bolo mnoho komunistov. To však vôbec nezodpovedá skutočnosti. Boli tam vlastne iba dvaja komunisti, Dr. Rašla a Dr. Meislinger a aj tí iba od roku 1944, keď sa ich pôvodná strana – sociálna demokracia – spojila s komunistickou stranou. Niektorí ďalší justiční dôstojníci vstúpili do komunistickej strany iba z oportunistu po druhej svetovej vojne, keď komunistická strana začala odmeňovať svojich členov. Toto je tiež jeden z dôvodov, prečo som sa pustil do písania pamätí, lebo inak by pre budúce pokolenia ostala iba komunistická verzia, čo ako človek, ktorý nikdy nepatril do nijakej strany, by som rozhodne nechcel vidieť.

Dr. Meislinger bol vlastne pôvodom Maďar a člen sociálnodemokratickej, neskôr komunistickej strany. Jeho národnosť alebo politická príslušnosť mi vôbec neprekážala, keď som ho aktivoval do justície, aby som ho tak zachránil pred odsunom do Maďarska, kam po Mníchovskom verdikte boli Maďari nútené posielaní. Vlastne pred februárom 1948, keď sa komunisti dostali k moci, pracovali sme všetci spolu v podzemnom hnutí¹¹⁶ a nestarali sme sa o politickú príslušnosť jednotlivých členov. Po vojne mali sme tiež koaličnú vládu s komunistami. Keby títo neboli závislí od ruských komunistov, mohli sme mať viac slobody a aj demokraciu, lebo toto nie je iba prerogatívom nesocialistických štátov.

116 Zmysel vety je nejasný.

Mohli sme tak dosiahnuť všetko aj bez popráv, týrania a podobne, čo tak hanebne poškvrnilo naše národy. Podľa Dr. Bytrického, Meislinger dal nepriaznivé a falošné informácie komunistickému zástupcovi predsedu vlády,¹¹⁷ čo prispelo k môjmu pádu a nakoniec k zavedeniu trestného vyšetrovania proti mne.

Meislinger bol známy ako osoba vyhýbajúca sa všetkému, čo mu nevoňalo, ako napríklad služba v poli, alebo pripojenie sa k národnému povstaniu. Urobil tak až s dvojťždňovým oneskorením, keď povstalecká armáda ukazovala určitý úspech. Ku koncu povstania sa snažil dostať sa do transportu ranených vojakov posielaných lietadlom do Ruska, ale bezúspešne. Keď Banská Bystrica, centrum nášho povstania, padla do nemeckých rúk, zostával stále doma v rodičovskom byte a gestapo, ktoré sledilo po povstalcoch, ho nechalo na pokoji. Bol azda konfident gestapa? To veru neviem.

Úvaha nad februárovými a pofebruárovými udalosťami

Spomenutá obžaloba (proti mne) obsahovala asi desať zločinov, na väčšinu z nich zákon stanovoval trest smrti. Mňa však ponechali na slobode. Vyšetrovanie, založené na vymyslených údajoch, sa ťahalo celých desať mesiacov a nakoniec bolo zastavené. Ako som sa neskôr dozvedel, cieľom obžaloby, za ktorou stál Reicin, šéf spravodajskej vojenskej služby, bolo: odlúčiť ma od komunistických i nekomunistických politikov, ktorí rešpektovali moju nestrannosť a boli by veľmi rozhorčení, že ma odstránili z úradu.

Obžaloba bola jedným z dôvodov, že som nepoužil prvú príležitosť na útek, aby som komunistom nedal možnosť tvrdiť, že som utiekol zo strachu pred trestom. S odchodom z vlasti som sa neponáhľal tiež aj preto, lebo prezident Beneš – napriek ponižujúcemu zaobchádzaniu s ním – nerezignoval. Ako som sa už zmienil, dal som mu mnoho informácií o zločinoch proti ľudskosti spáchaných hlavne Reicinom a jeho prísluhovačmi.

117 Spomenutým komunistickým podpredsedom vlády bol Viliam Široký.

V oných kritických dňoch naši občania očakávali od prezidenta aspoň nejaký pokyn, no on nedal žiadne rozkazy alebo inštrukcie a ostal mlčanlivý až do svojej smrti. Dr. Beneš, tým, že zostal v úrade, iba zmiatol naše národy, občanov a vlastencov, ktorí boli potom postupne zatváraní a aj popravovaní.

Naši ľudia očakávali – a to právom – vodcovstvo aj od ministra zahraničných vecí, Dr. Jana Masaryka, syna nášho prvého prezidenta, veľkého štátnika a demokrata, uctievaného nielen našimi občanmi, ale aj celým západným svetom, vrátane amerických prezidentov a ich súčasníkov. Jan Masaryk zostal v prvej komunistickej vláde až do jeho defenestrácie komunistickými agentmi. To sa stalo, keď ho vyšetrovali, že údajne chce odletieť na Západ. V oficiálnom komuniké sa tvrdilo, že spáchal samovraždu vyskočením z okna. Ja osobne verím, že bol mučený a potom vyhodенý z okna, keďže komunistickí agenti podobne postupovali aj s Dr. Drtinom,¹¹⁸ ministrom spravodlivosti. Ten bol tiež mučený v jeho vile a prinútený vyskočiť z okna do záhrady. Našťastie on prežil defenestráciu, ale so zlomenými nohami.

Vraždiaca technika vyhadzovania z okien nebola pre komunistických agentov novinkou. Používali ju už predtým, ako sa zmocnili vlády. Tak skončil aj náš dobre známy generál Klecanda.¹¹⁹ Jeho vražda sa tiež vysvetľovala ako samovražda.

118 Prokop Drtina (1900 – 1980) – právnik, politik. Osobný tajomník prezidenta Beneša (1936 – 1938). V decembri 1939 odišiel do emigrácie a opäť úzko spolupracoval s E. Benešom ako jeho tajomník (1940 – 1945). Po vojne minister spravodlivosti (1945 – 1948). Keď sa komunisti zmocnili vlády, pokúsil sa o samovraždu. Vo svojich pamätiach *Československo – můj osud* opisuje túto udalosť a zdôrazňuje, že toto robil z vlastného rozhodnutia, pretože bol sklamaný a zronený postojom prezidenta Beneša, ktorý podľahol tlaku komunistov a zradil ľudí, ktorí boli jeho oddanými a dlhoročnými spolupracovníkmi. Keď sa zotavil z rán, bol v roku 1953 odsúdený na 15 rokov väzenia. Z väzby prepustený v roku 1960, rehabilitovaný v roku 1969.

119 Vojtěch Vladimír Klecanda (1888 – 1947) – dôstojník, diplomat. Generál-ubytovateľ československých légii v Rusku (1917 – 1919). Študoval na Vysokej vojenskej škole v Paríži a potom pôsobil ako vojenský atašé vo Francúzsku (1925 – 1929). V aktívnej službe ako veliteľ divízií, naposledy veliteľ pražskej posádky. Atašé v Ríme (1935 – 1939). Odišiel do výslužby v roku 1940.

Major Čipka

A teraz sa vraciam z Česko-Slovenskej republiky do Slovenského štátu a z politiky do vojenskej justície. Človek nemôže vždy postupovať chronologicky, najmä keď určité veci presahujú, či spadajú jedna do druhej a keď určité osoby hrali svoje úlohy v oboch obdobiach.

Teraz chcem povedať niekoľko slov o osobách, ktoré boli buď priamo spojené s justíciou, alebo vystupovali tam svojím zvláštnym spôsobom.

Náš sudca, major Dr. Ján Čipka,¹²⁰ bol jeden z nich. Bol veľmi živiálny, priateľský človek, no nikdy nebral život vážne a veľmi rád si tiež vypil. Táto nereseň, spojená s jeho mimoriadnou fyzickou silou, dostala ho neraz do konfliktov, a to aj s políciou. A bolo vždy na mne, aby som vyžehlil taký škandál. Ako skoro každý z nás, bol tiež protihitlerovec. Jeho nenávisť v tomto smere kulminovala za povstania, keď sa dobrovoľne prihlásil k bojujúcim jednotkám, kde sa dokonca vyznamenal a spôsobil značné straty nemeckej grupe. Ale aj pred povstaním sa mohol naňho človek spoľahnúť, najmä keď naše súdy boli nútené našimi *overlordmi* vynášať rozsudky smrti, čomu sme sa všetci bránili. Ako sa už spomenulo, našou politikou bolo nevynášať rozsudky smrti nad osobami nachádzajúcimi sa v našich väzniciach, kým tzv. „papierové rozsudky smrti“ nad osobami, ktoré boli už na „nepriateľskej“, t. j. ruskej strane a tak v bezpečí, boli celkom populárnym znakom našej justície, keďže oni uspokojovali našich nemeckých majstrov, ktorí stále hrozili, aby naša justícia bola – keďže riadne neplní svoju úlohu – nahradená nemeckým systémom justície.

Za povstania som sa dostal do slovnej potýčky s Čipkom, keďže sa ukázal viac vojakom než sudcom, kým ja, ako šéf vojenskej justície a hlavný prokurátor, som sa usiloval zachovať čistý štít vojenskej justície až do konca. Zvlášť sme sa zrazili, keď prišli na svetlo brutálne vraždy

120 Ján Čipka (1908 – 1945) – dôstojník. Prednosta senátu Vojenského súdu v Bratislave (1939 – 1944). Za povstania bol členom Preverovacej komisie a neskôr predsedom Vojenského povstaleckého tribunálu. Po potlačení povstania člen štábu partizánskej brigády J. V. Stalin. V roku 1945 povýšený na podplukovníka. Zodpovedný za vraždu slovenských dôstojníkov Kanáka, Zverina a ďalších.

plukovníkov Kanáka, Zverina¹²¹ a ešte ďalších štyroch dôstojníkov a keď som zistil, že určitá grupa mladých dôstojníkov vojenskej spravodajskej služby a aj sám Čipka boli tam v pozadí. Keďže zamotaná povaha zločinu si vyžadovala dôkladné vyšetrovanie, kým naša bojová situácia sa zo dňa na deň zhoršovala a únik do hôr sa zdal našou spásou, zatknutie zločincov v tom čase sa zdalo nepraktické. Zločinci však cítili, že ruka zákona na nich raz dopadne, a tak sa usilovali odstrániť svedkov hrozného zločinu. Jeden vojak zmizol bez stopy a ja – ako som sa dozvedel neskôršie – musím byť šťastný, že som ich sprisahanie prežil. Hádám mi v tom smere pomohol náhly ústup do hôr.

V horách, na Donovaloch, kam sa naša povstalecká armáda presunula, a potom o 2-3 dni sa rozpustila, sme sa na dlhé mesiace separovali. Ja, vedený zhora, som si volil celkom inú cestu na moje prežitie. Treba si uvedomiť, že v tom čase bolo hračkou hocikoho odstrániť z cesty, keďže sme tam mali vždy ruských partizánov a iných krvilačných povstalcov a strieľanie na ulici, aj za bieleho dňa, nebolo zriedkavosťou.

Po vojne som videl Čipku iba raz alebo dvakrát, obvyčajne v spoločnosti partizánov, s ktorými bol v horách. On a jeho partizáni zvykli sa chvastať, ako zajali grupu asi 12 nemeckých vojakov, ktorí hľadali v horách povstalcov. Nemcom nariadili vyzliecť sa donaha a utvoriť rozličné súsošia reprezentujúce scény z Hitlerovho režimu. Niektorí z nich boli prinútení kľačať na snehu a s rukami hore salutovať „Heil Hitler“ a ostatí v tej pozícii, až kým nestratili vedomie alebo zmrzli na smrť. Mňa mrazilo tieto ukrutnosti počúvať, kým Čipka vykladal strašné scény s radosťou a s určitým sadistickým uspokojením.

Snáď Osud sa napokon s ním vysporiadal, keď krátko po oslobodení bol vyhodený, alebo vypadol z okna hotela v Žiline a bol namieste mŕtvy.¹²² Keďže vyšetrovanie nemohlo zistiť, či tu šlo o nehodu spojenú

121 Plukovníci Viliam Kanák (veliteľ Brannej výchovy v Banskej Bystrici) a Ondrej Zverin (veliteľ divíznej oblasti v Trenčíne) patria k tým slovenským dôstojníkom, ktorí sa nespreneverili prísahe Slovenskej republiky. Zaistili ich povstalci v Banskej Bystrici krátko pred vypuknutím povstania a 12. októbra 1944 spolu s ďalšími štyrmi slovenskými dôstojníkmi (npor. F. Schmidt, npor. A. Ferčer, por. Kurtha a pplk. F. Klúčik) zastrelili pri Ľubietovej.

122 Stalo sa to 6. júna 1945.

s opilstvom, alebo o obyčajnú vraždu, jeho vnútornosti boli poslané do Prahy na odborné preskúmanie. Pamätám si dobre, ako mi mráz prešiel po chrbte, keď poručík Ochodničan vstúpil do môjho úradu s kufrikom v ruke a povedal, že v kufríku sú Čipkove pozostatky, ktoré práve nesie na patológiu do Prahy. To bolo moje posledné stretnutie s nebohým Dr. Čipkom.

Ako som už spomenul, takmer každý deň sme mali nejaký problém, čo často vyžadovalo, že sme sa museli odchýliť od presne vymedzeného zákona. Naše pretrvanie záviselo na takej politike a tiež ho diktovala nutnosť pomáhať obetiam a hlavne podzemiu.

Generál Ferdinand Čatloš

Písať o vojenskej justícii a súdnych prípadoch a nespomenúť kontroverznú postavu ministra obrany generála F. Čatloša, ktorý hral veľkú rolu v armáde a v politike, by nedalo úplný obraz tej éry. Hoci pôvodne som sa chcel zmieniť len o trestnom pokračovaní proti nemu, v ktorom som ja mal byť – aspoň podľa očakávania komunistického prokurátora – jedným z korunných svedkov proti nemu, myslím, že bude vhodné zmieniť sa viac o jeho činnosti.

Pred rozpadom prvej Česko-Slovenskej republiky v roku 1939 bol Čatloš podplukovníkom generálneho štábu. Hneď po vyhlásení Slovenského štátu bol ustanovený za hlavného veliteľa armády a ministra národnej obrany a povýšený na armádneho generála. Keďže náš sotva-zrodený Slovenský štát musel už od prvého dňa čeliť nebezpečenstvu rozkúskovania (všetci naši susedia, vrátane slovanského Poľska, chceli utrhnúť kus nášho územia, ba dokonca aj Nemecká ríša, ktorá mala garantovať našu nezávislosť, sa snažila obsadiť naše západné hranice), gen. Čatloš mal veľmi ťažkú a zodpovednú úlohu. Dostal preto od vlády mimoriadnu moc, dokonca aj moc vyhlásiť stanné právo. S takou rozšírenou právomocou vystupoval často ako diktátor a veľmi zriedka dbal na rady svojich poradcov. Bol hodne ovplyvňovaný starou rakúskou školou, podľa ktorej všetky nekombatantné zložky armády mali skoro naslepo slúžiť kombatantnej – t. j. skutočnej – armáde. Aspoň zo začiatku to tak bolo.

Nechcel uznať ani nezávislosť vojenskej justície. Ťažko ho bolo presviedčať v tomto smere. Moje vysvetľovanie, že vojenské súdy nie sú ako ostatné zložky armády a že nemôžu prijímať od nikoho rozkazy, ako majú súdiť, zdalo sa márne. Inak Čatloš bol slušný človek, ale nebolo ľahké ho poznať a to pre jeho despotické sklony a aj preto, že neznášal námietky a bol tiež rezervovaný človek. Ako som zistil až neskôršie, jeho rezervovanosť kryla tiež jeho podzemnú činnosť, hoci navonok musel ukazovať lojálnosť, dokonca obdiv pre nemecký režim a jeho plány pre budúcnosť. V tomto smere Čatloš nebol jediný, keďže prakticky my všetci, ktorí sme sa zúčastňovali na prípravách povstania proti hitlerovskému Nemecku a zároveň sa nachádzali v zodpovedných pozíciách, museli sme sledovať podobnú taktiku. Takúto politiku diktovali vtedajšie okolnosti a sebazáchova a odporúčali ju aj naši vodcovia, ktorí vtedy stáli stranou od politiky a boli v kontakte s vládou v exile. Dokonca najvyšší predstavitelia Lóže,¹²³ ako minister Dr. Vavro Šrobár¹²⁴ a Vilo Paulíny,¹²⁵ súc v úzkom spojení s prezidentom Dr. Benešom, v tom čase v Londýne, žiadali ma hrať dvojakú úlohu a zostať v úrade za všetkých okolností. Ich povzbudzovanie bolo pre mňa veľmi dôležité, keďže pre stále stúpajúci nemecký tlak a miešanie sa do našej justície som často chcel rezignovať. A tak som ostal aj naďalej v svojej funkcii, hoci nebolo ľahké spolupracovať s Čatlošom – vyžadovalo si to hodne diplomacie.

123 S najväčšou pravdepodobnosťou ide o bratislavskú slobodomurársku „Lóžu Ján Kollár“, ktorá vznikla v roku 1925. Jej členmi boli okrem iných Vavro Šrobár, Viliam Paulíny či Janko Jesenský.

124 Vavro Šrobár (1867 – 1950) – lekár, politik. Ideový vodca hlasistov a stúpenec československej národnej jednoty. Bol organizátorom prvej poprevratovej slovenskej vlády v Skalici a neskôr ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska (1918 – 1920). V rokoch 1918 – 1925 poslanec, 1925 – 1935 senátor za agrárnu stranu. Politicky sa reaktivoval v rokoch vojny a zhromaždil okolo seba vplyvnú a početnú ilegálnu skupinu. V septembri 1944 ho zvolili za predsedu povstaleckej Slovenskej národnej rady. Jeden zo zakladateľov Demokratickej strany. V obnovennej ľudovodemokratickej Č-SR sa stal ministrom financií (1945 – 1946). Po februárovom komunistickom prevrate v roku 1948 prešiel do služieb KSČ. Vo vláde K. Gottwalda a A. Zápotockého bol až do svojej smrti ministrom pre zjednotenie zákonov.

125 Viliam Paulíny (1887 – 1944) – bankár, politik. Riaditeľ Národnej banky a predseda Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici. Člen Šrobárovej ilegálnej skupiny. Za povstania člen SNR a povereník financií.

O Čatlošovej podzemnej činnosti som sa dozvedel iba v roku 1944, niekoľko mesiacov pred vypuknutím povstania. Jeho rádiové prejavy a verejné reči vyslovujúce obdiv pre Nemecko každého z nás často zmiatli, a tak nečudo, že sme ho pokladali za germanofila, čo, samozrejme, mohlo mať veľmi nepriaznivé ozveny pri jeho súdení Národným súdom. Dostať o ňom úplnejší obraz, treba sa oboznámiť s jeho správaním počas povstania. Keď sa povstanie začalo, Čatloš sa ihneď vzdal svojho ministerského kresla, prišiel do Bystrice a dal sa k dispozícii armáde. Nanešťastie, povstaleckí velitelia, žiarliví na jeho popularitu, neprijali jeho ponuku. Bol hneď zaistený a o niekoľko dní poslaný zvláštnym lietadlom do ZSSR.¹²⁶ Údajne naši velitelia konali tak podľa inštrukcií exilovej vlády v Londýne a ruských vojenských poradcov. Čatloš, ako som už spomenul, bol za samostatný Slovenský štát, čo vtedy bolo aj ruskou predstavou.¹²⁷

Aj počas svojho ruského zajatia sa Čatloš mal dobre a ani jeho súd sa nezačal hneď po oslobodení, ale až v roku 1946. Dokonca hlavným cieľom jeho súdu nebola ani tak jeho osoba, ako odstránenie prominentných Slovákov, ktorí držali kľúčové pozície v armáde. Títo Slováci neboli populárni u Čechov, ktorí buď na nich žiarlili, alebo videli v nich určitú prekážku pre české aspirácie vládnuť nad Slováckmi. Ja som bol jedným z tých Slovákov, proti ktorým bol Čatlošov proces namierený.

Keď Česi súhlasili s mojou vrcholnou pozíciou v justícii, nepripisovali jej veľkú dôležitosť. Očakávali, že moje oddelenie bude podriadené veliteľovi generálneho štábu, ako to bolo za prvej Česko-Slovenskej republiky a že ja budem pod ich kontrolou. Pod mojím vedením bola však vojenská justícia úplne prereorganizovaná, značne rozšírená a nakoniec sa stala úplne nezávislou. Môj právny odbor sa tak stal najväčším a najdôležitejším na ministerstve národnej obrany a často sa poukazovalo, že je to ministerstvo v rámci ministerstva. V dôsledku veľkého vplyvu môjho

126 Čatloš prišiel do Banskej Bystrice 2. septembra 1944. Hneď ho zatkli a 13. septembra – spolu s gen. J. Turancom – deportovali do ZSSR. Boli to vôbec prví Slováci, odvlečení do ZSSR.

127 Hoci v rokoch 1939 – 1941 Sovietsky zväz uznával Slovenskú republiku *de facto* aj *de iure*, po júni 1941 sa nikdy oficiálne nevyjadril, že ju uzná aj po vojne. Naopak, veľmi ochotne schvaľoval plány E. Beneša o obnovení Česko-Slovenskej republiky v jej predmníchovských hraniciach.

odboru a môjho postoja zostať vždy na právnom podklade a nespolu-pracovať so šéfom vojenskej spravodajskej služby Reicinom a kryť jeho ilegálne činnosti a zločiny, stal som sa Reicinovým nepriateľom číslo jeden. Keďže nemal proti mne nijaký tromf, snažil sa proti mne niečo vyfabrikovať a navrátenie generála Čatloša z ruského zajatia zdalo sa mu vhodnou príležitosťou. Čatlošovo vyšetrovanie v Prahe orgánmi spravodajskej služby bolo úplne nezákonné, keďže správne vyšetrovanie patrilo súdu alebo vojenskému prokurátorovi. V snahe dostať nejaký materiál proti mne a ostatným prominentným Slovákom, spravodajské orgány použili určité triky a intrigy. Schválne ho zle informovali, že vraj vyso-kopostavení slovenskí dôstojníci ho opísali ako krvilačného germanofila a podobne, a tak očakávali, že Čatloš im na to naletí a tiež vydá proti dôstojníkom nepriaznivé svedectvá. Neviem, nakoľko sa im to podarilo, iba predpokladám, že určité falošné a prekrútené údaje boli predložené predsedovi súdu Karlovi Bedrnovi,¹²⁸ ktorý sa snažil použiť ich proti svedkom. Predseda súdu bol komunista a konal podľa direktív strany.

Pri tomto procese som mal byť svedkom pre obžalobu. Prokurátor Dr. Rašla bol tiež vysokým členom strany. Dával mi otázky, ktoré boli skôr namierené proti mne, ako proti obžalovanému. Otázky sa vzťahovali na moju činnosť za Slovenského štátu, keď som bol na čele Čatlošovho právneho oddelenia. Keď som namietal proti takým otázkam, dostal som sa do sporu s predsedom súdu, ktorý celkom zjavne preukazoval svoju straníckosť a počas procesu viackrát vybuchol proti obžalovanému a svedkom. Keď som sa usiloval brániť Čatloša a vysvetliť jeho pronemecké reči v pravom priaznivom svetle, najmä, že medzi štyrmi očami so mnou sa vyslovil aj proti Hitlerovmu Nemecku, predseda zrazu prerušil môj výsluch. Zrejme sa snažil vyvolať atmosféru, ktorá by viedla k vzájomnému obviňovaniu. V tomto smere sa mu to skoro podarilo, keď na otázku prokurátora, či som bol spolu s obžalovaným v podzemnom hnutí, odpovedal som záporne. Tým som myslel, že sme neboli v tej istej podzemnej

128 Karel Bedrna (1901 – 1959) – právnik, publicista. Na Slovensku pôsobil od roku 1929 ako sudca na viacerých miestach a v rokoch 1937 – 1944 ako predseda senátu Krajského súdu v Levoči. Po vojne bol „ľudovým sudcom“ v Levoči a podpredsedom Národného súdu v Bratislave (1946 – 1947). Bol oporným stĺpom komunistickej justície a s jeho menom sú spojené mnohé kruté rozsudky päťdesiatych rokov. Posledné roky svojho života bol námestníkom ministra kultúry (1953 – 1956) a námestníkom ministra školstva a kultúry (1956 – 1959).

skupine. Tu Čatloš okamžite zareagoval a aj trochu rozčúlene sa snažil pomôcť mojej pamäti a začal vypočítavať určité fakty poukazujúce na jeho podzemnú činnosť. Poukazoval, že hoci s nami, t. j. s vojenskou justíciou, často nesúhlasil, vždy nás obhajoval proti nemeckým útokom a tiež proti určitým germanofílskym členom vlády, ktorí často žiadali moje odstránenie pre môj protinemecký postoj, mierne rozsudky a podobne.

Poukázal tiež, že ustanovil Staneka z podzemného hnutia za šéfa vojenskej spravodajskej služby. Že tiež hľadel odstrániť z ministerstva personálneho šéfa majora Lokšíka, ktorý bol germanofilom a chránencom predsedu vlády Dr. Tuku, tiež veľkého germanofila. Ja som uznal všetky jeho údaje za správne a chcel som vydať ešte priaznivejšie svedectvo v Čatlošov prospech, keď moje vypočúvanie bolo znovu prerušené a aj ukončené. Moje vypočúvanie neprinieslo výsledok očakávaný komunistami. Čatloš musel vycítiť atmosféru vytvorenú komunistickými reprezentantmi, lebo zrazu sa stal rezervovanejším, pokiaľ išlo o obviňovanie jeho bývalých dôstojníkov. Moje svedectvo bolo pravdivým a všeobecne priaznivým voči obžalovanému, ako to potvrdil aj môj pobočník Dr. Horniak, ktorý na moju žiadosť tam bol prítomný a robil doslovné zápisy môjho vypočúvania. Očakával som totiž, že moje svedectvo bude prispôsobené obrazu, aký komunisti mali už pred procesom. A to by sa aj tak bolo stalo, keď som neskoršie porovnával výťah mojich výpovedí s doslovnými poznámkami Dr. Horniaka.

Čatloš bol odsúdený na 15 rokov žalára,¹²⁹ ale po roku ho zase prepustili. To iba ukazuje, že bol vždy *persona grata* u Rusov a že aj jeho značne oneskorený proces bol namierený najmä proti vysokým dôstojníkom – Slovákom, ktorí mali kľúčové pozície v armáde a stáli v ceste českej a komunistickej expanzii a k ovládnutiu Slovákov.

Plukovník Viliam Talský

Že Čatloš bol favorizovaný Rusmi, to potvrdili aj moje mnohé konverzácie s plukovníkom Talským,¹³⁰ šéfom generálneho štábu v Čatlošovom

129 Čatloš nebol odsúdený na pätnásť, ale na päť rokov väzenia.

130 Viliam Talský (1904 – 1953) – dôstojník. Náčelník štábu veliteľstva 9. divízie

ministerstve. Talský tiež potvrdil, že spolu s Čatlošom pracovali v podzemnom hnutí s Rusmi, ktorí boli vtedy za Slovenský štát, kým naša exilová vláda v Londýne a velitelia povstania boli za Česko-Slovenskú republiku s Dr. Benešom ako prezidentom.

Talský bol vyšetrovaný špeciálnou komisiou pre zanedbanie povinností na východnom Slovensku, kde naše dve divízie zlyhali a nechali sa odzbrojiť bez boja nemeckými jednotkami vyslanými potlačiť povstanie. Jeho obrana, že keď sa povstanie začalo, odletel do ZSSR po pomoc a určité direktívy, nebolo možné vyvrátiť. Ale ZSSR i vtedy, práve tak ako dnes (1971), sledujúc politiku „rozdeľ a panuj“ (*divide et impera*), chcelo zachovať nezávislý Slovenský štát. Talskému dokonca za jeho kooperáciu ponúkli ministerstvo národnej obrany v nezávislom slovenskom štáte, čo on neprijal, pretože sa z rádia dozvedel, že sa Slováci (v Banskej Bystrici) rozhodli pre obnovenie Česko-Slovenskej republiky.

Že Talský bol favorizovaný Rusmi je zjavné aj z toho, že napriek obžaloby z velezrady a iných ťažkých zločinov trestaných smrťou, ostal aj naďalej na slobode a dokonca dostával plukovnícky plat. Je podivné, že Talského nepriatelia na jednej strane boli Česi, ktorí napriek jeho českému pôvodu ho pokladali za renegáta, a na druhej strane Slováci, ktorí sa snažili zmonopolizovať povstanie pre seba a žiarlivo strážili svoje prehnane a vopred vyrobené zásluhy.

Talského prípad bol postúpený viacerým ministerským komisiám, kým sa dostal pred súd. Ja som tiež musel študovať jeho prípad. Ale ani ministerské komisie, ani ja a ani Dr. Rašla nemohli sme nájsť nič, čo by zakladalo trestný čin patriaci pred súd. A tak jeho prípad bol postúpený iba na disciplinárne pokračovanie a iba neskôr, niekedy

v Bratislave (1937 – 1939). V roku 1941 náčelník štábu Rýchlej divízie na východnom fronte. Od 10. augusta 1944 zástupca generála Malára, veliteľa Východoslovenskej armády. Dňa 31. augusta 1944 odletel s ďalšími 27 lieťadlami na sovietskú stranu s cieľom informovať maršala Koneva o situácii vo Východoslovenskej armáde. V septembri 1944 vysadený na východnom Slovensku a zapojený do partizánskych bojov. Po vojne ho obvinili z dezercie a „zrady na povstaní“. Národný súd ho odsúdil v roku 1947 na 15 rokov väzenia. V roku 1953 zo zdravotných dôvodov prepustený z väzby. Krátko nato zomrel v bratislavskej nemocnici.

v roku 1947,¹³¹ vláda, v ktorej komunisti mali prevahu, rozhodla dať jeho prípad pred súd. Talského nepriateľa museli vynásť nejaké falošné svedectvo, keďže súd ho odsúdil na 15 rokov. Po niekoľkých mesiacoch bol však prepustený na slobodu a krátko na to dostal celkom dobré miesto v civilnom živote.

Ako generála Čatloša, tak aj plukovníka Talského súdil zvláštny tribunál, tzv. Národný súd, zriadený po druhej svetovej vojne. Pred tento súd patrili hlavne politické trestné činy a nijaké odvolanie nebolo prípustné. Národný súd, práve tak ako tzv. ľudové súdy, boli založené na prezidentských dekrétach a nie na parlamentnom akte a tak nečudo, že súdili svojvoľne a boli „ľudovými“ len podľa mena. Tiež komunistická strana mala na ne veľký vplyv.

V prospech Čatloša chcem povedať ešte niekoľko slov, a to najmä v súvislosti s našou justíciou. Napriek tomu, že jeho rozkazy boli často protiústavné, že – zrejme pod veľkým nemeckým tlakom – často napadol naše súdnictvo, dal si nakoniec predsa povedať a to zväčša po dlhom presviedčaní, prijal skoro všetky moje právne argumenty a nikdy neodoprel milosť osobám odsúdeným na smrť. Iba v jednom prípade neodporučil odsúdeného na milosť, ako mi to neskôr vysvetlil, nemohol konať inak a to pre ohromný nemecký tlak. Ale aj v tomto jedinom prípade (meno odsúdeného si nepamätám) žiadal osobne prezidenta zmeniť trest na dlhoročný žalár, čo sa aj stalo. Rozoberajúc tento prípad povedal mi medzi štyrmi očami: „Niekedy sa nemôžem odpútať od Nemcov, ktorí mi ako vši lezú pod kožu a často cítim, že by ich bolo treba postrieľať.“

Na rozdiel od účastníkov povstania, ktorí boli za obnovenie Česko-Slovenskej republiky, Čatloš bol za nezávislý Slovenský štát. Okolnosti však – a hlavne tajné rokovania v Moskve – rozriešili túto otázku ináč.

131 Proces s Talským (spolu s procesom s Čatlošom, Turancom a Kleinertom) sa konal v decembri 1947 a rozsudok bol vynešený 10. decembra 1947. Prokurátorom bol A. Rašla.

Čo sledovali Čatloš a Tiso

Čatloš, spolu s prezidentom Slovenského štátu Dr. Jozefom Tisom, vždy sledovali miernu politiku a za daných okolností robili všetko možné v prospech nášho národa a štátu. Nanešťastie, sledovanie politiky nezávislého Slovenského štátu bolo v očiach českých politikov zločinom, a tak prezident Dr. Tiso, rímskokatolícky kňaz, skončil svoju kariéru a život na šibenici 17. apríla 1947.¹³² Dr. Beneš, prezident Česko-Slovenskej republiky, zamietnutím Tisovej žiadosti o milosť spáchal veľmi nepolitický a ohavný akt, vrazil tak klin medzi Slovákov a Čechov. Bude to dlho trvať, kým sa odstráni nedôvera takto vytvorená a naše bratské národy sa zase zmieria.

Ešte pár slov k Tisovi, prezidentovi Slovenského štátu. Ako je známe, Slovenský štát vstúpil do života, keď Dr. Tiso dostal od Hitlera na výber: buď Slovenský štát, alebo rozkúskovanie slovenského územia medzi lačných susedov, z ktorých niektorí už začali aj okupovať našu krajinu. Každý logicky zmýšľajúci človek, práve tak ako aj Tiso, by sa rozhodol o prvú alternatívu, po prednesení ultimáta v parlamente. Rozhodnutie bolo schválené. Rozhodne sme týmto krokom neprispeli k rozbitiu Česko-Slovenskej republiky, ako to Česi tvrdia.

Je tiež známe, že Slovenský štát pod Hitlerovou ochranou nevznikol z Hitlerovej lásky k Slovákom, alebo nenávisti k Čechom, ale prosto z Hitlerovej vypočítavosti a kalkulácie do budúcnosti.

Že Tiso sledoval miernu politiku aspoň do potlačenia slovenského povstania, spočíva – okrem iného – na mojom osobnom pozorovaní, keď som ako šéf justície viackrát sprevádzal Čatloša k prezidentovi a tiež na svedectvách Tisovho právneho a osobného tajomníka, ktorí aj pri preberaní mnohých medzirezortných háklivých otázok, ako vylúčenie židov a Cigánov z verejného života a podobne, sa vôbec tým netajili a vždy išli s ostatnými rezortmi; inak povedané, nemali výhrady alebo námietky. Iste taký ich postoj vychádzal od samého prezidenta. O miernej Tisovej politike svedčí tiež môj priateľ, stopercentne hodnoverný človek, ktorý skoro päť rokov svojho života strávil na fronte proti

¹³² Poprava J. Tisu sa nekonala 17., ale 18. apríla 1947.

Rusom. Pred odchodom na front prišiel k vojakom Tiso a so slzami v očiach im povedal, že nemá inej možnosti, keďže Nemci si to vynucujú. Miernosť jeho politiky sa zmenila, až keď Nemci po povstaní obsadili celé naše územie a iste prinútili aj Tisu slúžiť omšu na znak víťazstva nad povstalcami.¹³³ Snáď aj týmto aktom Tiso zachraňoval životy ľudí, povstalcov a židov od drastických nemeckých represálií. Nechcem, aby si z týchto pár slov v prospech Dr. Tisu čitateľ o mne robil nesprávne názory, keďže tu ide o priame alebo nepriame svedectvá a pozorovania, ktoré nemožno len tak odhodiť.

V každom prípade považujem Tisovu popravu za akt pomsty, akt vrcholne nepolitický a v tomto smere mňa a tiež slušných ľudí nikto nepresvedčí o opaku.

Slovenské národné povstanie

A teraz niečo o slovenskom národnom povstaní proti Hitlerovmu Nemecku, ktoré sa začalo 29. augusta 1944 a trvalo v organizovanej forme celé dva mesiace, keď naša povstalecká armáda bola prinútená ustúpiť do vysokých hôr a zmeniť taktiku boja na tzv. gerilovú vojnu.

Povstaním sa Slováci vyjadrili za demokratický spôsob života. Nezávislý život v samostatnom štáte ku koncu vojny bol čoraz viac tlmený, ak nie škrtový, nemeckými reprezentantmi. Nemci napriek ich širokej propagande dať úplnú nezávislosť všetkým národom, ktoré „počopia hodinu veľkej nemeckej budúcnosti a či osudu“ a rozhodnú sa žiť v priateľstve s Ríšou, si zrejme neželali, aby Slováci sa navždy tešili slobode.

Slovenské povstanie nebolo namierené proti existencii Slovenského štátu, ale iba proti nemeckej expanzii, proti ľubovoľnému miešaniu sa do nášho života a za demokratický život. Aj keď sme proklamovali svetu obnovenie Česko-Slovenskej republiky, čo znamenalo logicky zánik Slovenského štátu (ako sa už spomenulo, veľmoci, vrátane ZSSR, rozhodli za obnovenie Česko-Slovenskej republiky a nie pre Slovenský

133 J. Tiso slúžil svätú omšu 30. októbra 1944 v katedrálnom kostole sv. Františka Xavierského v Banskej Bystrici.

štát) my – aspoň vo veľkej väčšine – sme sa nechceli vzdať našich politických a národných práv v prospech Čechov a nahradiť tak jednu formu ovládnutia druhou. V tom čase sme boli pevne presvedčení, že Česi počas nemeckej okupácie svojej krajiny sa už niečomu naučili a že budú ochotní pre spravodlivé riešenie a že život v spoločnom štáte bude založený na vzájomnej dôvere, rovnosti a vzájomnom rešpektovaní. Na také riešenie sme my Slováci mali nárok už od vzniku Česko-Slovenskej republiky, keď sa v roku 1918 oba národy rozhodli žiť v jednom štáte ako rovnocenní partneri.

Nanešťastie, Slováci nikdy nemali plnú rovnosť, ako im bola slúbená prvým prezidentom Dr. T. G. Masarykom a neskoršie jeho nástupcom Dr. Edvardom Benešom a tiež inými reprezentantmi našej vlády v exile.

Pôvodne povstanie malo zahŕňať celé územie nášho štátu a začať o niečo neskoršie, no okolnosti rozhodli inak. Ruskí a naši partizáni v horách sa stávali netrpezlivými a tiež neopatrnými. Mnohí z nich už zostúpili do údolí a menších dedín, a tak hrozilo nebezpečenstvo, že vládne orgány, polícia alebo žandárske stanice povstanie buď celkom prekazia, alebo ho v zárodku potlačia. Bolo rozhodnuté začať ho skôr, a to v centre Slovenska, v Banskej Bystrici a odtiaľ ho rozšíriť na východ, kde sme mali dve poľné divízie, ktorých úloha na východe bola už predtým spomenutá.

Začiatok povstania spojený s proklamáciou Česko-slovenskej republiky, čítaný plukovníkom Mirkom Veselom¹³⁴ a vysielaný rozhlasom z Banskej Bystrice, bolo ozaj niečo vzrušujúce. Banská Bystrica, krásne a malebné mesto, obkolesené pásmami hôr, stala sa hlavným stanom, a či centrom povstania. Na povstaleckom území skoro na každom dome sa objavili česko-slovenské a slovenské zástavy. Česko-slovenské a slovenské hymny sa spievali všade a prví ruskí partizáni sa objavovali

134 Mirko Vesel (1903 – 1976) – dôstojník. V roku 1923 absolvoval Vojenskú akadémiu v Hraniciach. Dôstojník česko-slovenskej i slovenskej armády (1924 – 1944). Ako podplukovník prečítal 30. augusta 1944 do rozhlasu Proklamáciu vojenského ústredia. Bol jedným z troch členov delegácie Slovenskej národnej rady, ktorá 7. októbra 1944 odletela do Londýna. Na Slovensko sa vrátil cez Moskvu v apríli 1945. Vo februári 1947 bol povýšený na brigádneho generála. Po februári 1948 utiekol na Západ. Žil veľmi utiahnuto v Nemecku. Zomrel v emigrácii, pochovaný je v Banskej Bystrici.

na uliciach. Ľudia boli nadšení a plánovali si budúcnosť v ružových farbách. Ich radosť bola ešte väčšia, keď počuli správy o úspechoch našich jednotiek proti nemeckým divíziám vyslaným povstanie potlačiť.

Očakávali sme pomoc od Západu i Východu, nevediac v tom čase, že o osude povstania už bolo rozhodnuté a to na konferencii troch veľmocí v Teheráne. Tam sa rozhodlo, že Česko-Slovensko, Juhoslávia, Bulharsko a Rumunsko patria do ruskej zóny. Tak Západ nesmel a či nemal nám pomáhať, zatiaľ čo Sovietsi sa veru neponáhľali s pomocou. Stále odkladali odchod leteckej (paradesantnej) brigády generála Příkryla¹³⁵ zo ZSSR a dokonca nedovolili ani odoslanie vojenského materiálu a zázob, ktoré boli už naložené na lietadlách v Anglicku.

Soviety sa správali podobne pri pražskom povstaní v máji 1945. Toto povstanie na čele s univerzitným profesorom Pražákom¹³⁶ a generálom Kutlvašrom¹³⁷ tiež zlyhalo, pretože podľa dohody so Západom mali Sovietsi prísť do Prahy prví, aby tak dostali kredit za oslobodenie. Americká

135 Vladimír (Josef) Příkryl (1895 – 1968) – dôstojník. Počas prvej svetovej vojny legionár v Rusku. V rokoch 1933 – 1939 dôstojník na 5. odd. MNO v Prahe. V roku 1940 emigroval do Juhoslávie, odtiaľ do Veľkej Británie, od roku 1943 činný v Sovietskom zväze, zástupca veliteľa 1. česko-slovenskej brigády v ZSSR. V roku 1944 poverený velením 2. česko-slovenskej paradesantnej brigády v ZSSR, ktorá bola začiatkom októbra 1944 pod jeho velením vysadená na strednom Slovensku na pomoc povstaniu. Po potlačení povstania sa so skupinou vojakov stiahol do Nízkych Tatier a vo februári 1945 sa spojil s oddielmi postupujúcej Červenej armády. V máji 1949 zatknutý a odsúdený na desať rokov ťažkej práce. Rehabilitovaný v roku 1964. Autor knihy *Pokračujte v horách!* (Praha 1947).

136 Albert Pražák (1880 – 1956) – pedagóg, literárny historik. Stredoškolský profesor (1904 – 1914), profesor „československej“ literatúry v Bratislave (1921 – 1933) a v Prahe (1933 – 1939). Popredný ideológ čechoslovakizmu. Zakladateľ a tajomník Učenej spoločnosti Šafárikovej v Bratislave. V apríli 1944 sa stal predsedom ilegálnej Českej národnej rady a hral významnú úlohu v pražskom povstaní v máji 1945. S nemeckým generálom Rudolfom Toussaintom dohodol pokojný odchod nemeckého vojska z Prahy. V roku 1945 sa vrátil na Karlovu univerzitu, ale v roku 1949 bol prepustený.

137 Karel Miloslav Kutlvašr (tiež: Kuttelwascher, 1895 – 1961) – dôstojník, armádny generál *in memoriam*. Veliteľ 2. brigády (1933 – 1938). Počas mníchovskej krízy bol vrchným veliteľom 35. obranného okresu. Vojenský veliteľ pražského povstania. Po vojne veliteľ 5. armádneho zboru v Brne. Prepustený z armády v roku 1948 a obvinený, že pred vypuknutím pražského povstania „umožnil pol miliónu nemeckých vojakov prejsť do americkej zóny“. V roku 1949 odsúdený na doživotie. Po prepustení z väzenia v roku 1960 pracoval ako vrátnik v Nuselskom pivovare.

armáda generála Pattona,¹³⁸ ktorá už vstúpila do pražského predmestia, sa musela stiahnuť smerom na Plzeň, čo malo za následok, že Česi počas troch – štyroch dní stratili niekoľko tisíc životov, najmä študentov.

Generál Viest a česko-slovenská vládna delegácia

Hoci sme boli obklúčení dobre vyzbrojenými nemeckými divíziami, podarilo sa nám odporovať celé dva mesiace. Naše vysoké hory nám značne pomohli v tomto odpore, ale to bolo hlavne naše odhodlanie zvíťaziť alebo aspoň vzdorovať čo najdlhšie, ktoré korunovalo našu činnosť. Našu odvahu živilo aj očakávanie ruských leteckých jednotiek a príchod generála Rudolfa Viesta z Londýna.¹³⁹ Ruské letectvo nám malo poskytnúť podstatnú pomoc a od Viesta, ktorý bol jediným slovenským hodnostárom v armáde a vo veľkej oblube na Slovensku, sa očakávala morálna podpora a koordinované vedenie našich jednotiek.

Nanešťastie ruské paratrupy¹⁴⁰ prišli iba asi 14 dní pred koncom organizovaného povstania a iba v celkom malom počte, kým generál Viest, ktorého príchod bol viackrát odložený, mal iba málo času oboznámiť sa s miestnou situáciou. Potom sa stalo, že dostal pod velenie menej skúsených, ale ctižiadostivých vojenských veliteľov, ktorí boli zas ovplyvnení „klikou“, ktorá sa utvorila hneď po vypuknutí povstania a skladala sa väčšinou z mladých a ešte menej skúsených dôstojníkov vojenskej spravodajskej služby.

138 George Smith Patton (1885 – 1945) – americký generál. Počas prvej svetovej vojny slúžil ako kapitán v novozriadených tankových oddieloch (US Tank Corps). V druhej svetovej vojne veliteľ 7. americkej armády v severnej Afrike a na Sicílii. V roku 1944 vymenovaný za veliteľa 3. armádneho zboru na západnom fronte. Jeho oddiely vstúpili na české územie a zaujali Plzeň 6. mája 1945, ale po dohode so sovietskym velením ďalej nepostupovali. Zomrel v západnom Nemecku 21. decembra 1945 v dôsledku poranenia pri automobilovej nehode.

139 V čase vypuknutia povstania bol gen. Viest už v Moskve. Prezident Beneš ho vymenoval za veliteľa 1. česko-slovenskej armády na Slovensku 19. septembra 1944, ale Sovietsi mu dovolili odísť na Slovensku až 6. októbra 1944.

140 Autor týmto výrazom označuje 2. česko-slovenskú paradesantnú brigádu, ktorá bola utvorená v ZSSR začiatku roka 1944 a nasadená do bojov na karpatskom fronte 4. septembra 1944. V októbri bola premiestnená na Slovensko. Prepravených bolo 1 739 osôb a asi 350 ton zbraní a vojnového materiálu. Bola nasadená do bojov na Pohroní.

Generál Viest pristál na našom území spolu s česko-slovenskou vládnu delegáciou, ktorá zahrňovala ministra Hálu,¹⁴¹ generála Hasala a komunistických reprezentantov Laušmana¹⁴² a Valu.¹⁴³ Generál Viest, ktorého som dobre poznal, pre svoje nie najlepšie zdravie zdržiaval sa väčšinou na hlavnom štábe, kým ostatní sa hľadeli oboznámiť s miestnymi rodinami. Spolu s priateľmi Karolom Brockom, ministrom Šoltészom,¹⁴⁴ Vladom Slávikom, Vladom Houdekom a tiež tzv. židovským konzulom Mikušom Sternfeldom sme hostili členov delegácie v našich rodinách. Členovia delegácie nás zas informovali o všeobecnej situácii a tiež ako si predstavujú usporiadanie v spoločnej obnovení republiky.

-
- 141 František Hála (1893 – 1952) – kňaz, politik. Blízky spolupracovník Jana Šrámka, predsedu Česko-slovenskej strany lidovej. V roku 1939 odišiel do emigrácie. Bol členom Štátnej rady v Londýne (1940 – 1945) a po vojne ministrom pôšt (1945 – 1948). V roku 1948 pri pokuse o útek bol zadržaný a väznený.
- 142 Bohumil Laušman (1903 – 1963) – politik. Poslanec Sociálnodemokratickej strany (1935 – 1938 a 1945 – 1948). V roku 1939 odišiel do exilu. Člen a podpredsa Štátnej rady v Londýne (1940 – 1945) a člen vládnej delegácie pre oslobodené územie (1944 – 1945). Člen vojenskej rady 3. štábu partizánskeho hnutia (1944 – 1945). Minister priemyslu (1945 – 1948). V roku 1949 emigroval do Juhoslávie, odkiaľ sa neskôr presťahoval do Rakúska. Z Rakúska ho v roku 1953 uniesli príslušníci ŠtB. Bol odsúdený na 17 rokov väzenia, kde aj zomrel.
- 143 Jozef Valo (1898 – 1978) – stranícky pracovník, politik. Od mladosti pracoval v komunistickom hnutí ako odborár a organizátor. Poslanec v rokoch 1929 – 1935. V roku 1939 odišiel do emigrácie. Člen Štátnej rady v Londýne (1940 – 1944) a vládnej delegácie na oslobodenom území (1944 – 1945). Po vojne oblastný tajomník ROH v Košiciach (1945 – 1947) a predseda Úradu dôchodkového zabezpečenia (1948 – 1960). Zastával viaceré menej významné politické funkcie. Vládnú delegáciu vyslala na Slovensko londýnska vláda. Delegácia prišla do Moskvy 25. augusta a do Banskej Bystrice 7. októbra 1944. Viedol ju František Němec (sociálny demokrat) a jej ďalšími členmi boli: generál Rudolf Viest (Slovák), Jozef Valo (slovenský komunista), František Hála (Lidová strana), Bohumil Laušman (Sociálnodemokratická strana), František Uhlřík (Národno-socialistická strana). Popri týchto bol tam aj Prokop Drtina a generál Antonín Hasal, ako osobitní delegáti prezidenta Beneša. Krátko pred potlačením povstania (24. októbra) odleteli delegáti do Evropy a odtiaľ 27. októbra 1944 do Chustu.
- 144 Jozef Šoltész (1909 – 1977) – politik. Politicky činný od študentských čias. Sociálny demokrat a zodpovedný redaktor časopisu *Svojeť*. Zúčastnil sa odboja, kde asistoval pri zlúčení sociálnej demokracie s komunistami. Člen ÚV KSS (1944 – 1950). Minister sociálnej starostlivosti (1945 – 1946). Podpredsa Národného zhromaždenia (1946 – 1948). Pracovník Ústavu štátu a práva (1959 – 1969). Věľvyslanec v Maroku (1969 – 1972).

Bolo celkom znepokojujúce počuť referát poslanca Valu o tom, že londýnskej vláde sa nepodarilo vyriešiť vzťahy medzi Slovákami a Čechmi a že Česi sa ani v exile nezmenili, ba sú odhodlaní pokračovať v ich majorizačnej a centralistickej politike. Slová poslanca Valu mi dlho zneli v ušiach a často mi kladli otázku, prečo je osud taký tvrdý voči Slovákom, že musia vždy bojovať za svoje oprávnené a prirodzené práva. Po celé stáročia náš národ musel bojovať o svoje práva s Maďarmi a teraz zase s Čechmi, s našimi najbližšími slovanskými bratmi.

Slováci si veľmi cenili pomoc, ktorú im poskytli Česi na začiatku nášho spoluzitia, keď sme veľmi potrebovali univerzitných profesorov, učiteľov a administrátorov, no neboli sme veľmi šťastní, keď aj neskoršie rozhodnutia týkajúce sa Slovenska sa robili v Prahe a keď pražská personálna politika bola na úkor Slovákov. Slováci nemohli rozumieť tomu, keď aj neskoršie – prakticky až do posledných dní našej republiky – Praha posielala na Slovensko mnoho českých žandárov, financov, železničiarov, poštárov a podobne, ako by to bola česká kolónia, kým v týchto odboroch sme mali viac ako dosť svojich. Taká politika mala za následok, že naši ľudia museli opúšťať vlastnú krajinu a hľadať si zamestnanie inde, najmä v Amerike.

Londýnska delegácia sa nášmu pohostinstvu dlho netešila, lebo keď pôda pod nohami sa stávala horúcou a situácia nebezpečnou, všetci, okrem Viesta – ktorý nemohol zanechať svojich vojakov – odleteli do Londýna.¹⁴⁵ Neskoršie, keď sa povstalci museli stiahnuť do hôr, Viesta spolu s jeho zástupcom Golianom chytili a zajali. Obaja generáli boli popravení nemeckými orgánmi.¹⁴⁶

145 Nie do Londýna, ale do Lvova a odtiaľ do Moskvy.

146 Je pochybné, či ich naozaj popravili Nemci. Nemecký publicista W. Venohr píše: „Mnohí priatelia, príbuzní a ctitelia generálov Goliana a Viesta – napríklad Dušan Viest, synovec Rudolfa Viesta – sa odvolávajú na listy a ústne odkazy, podľa ktorých Golian a Viest boli v roku 1945 v nemeckom tábore pre vojenských zajatcov v Eberswalde. Tu padli do rúk Rusov. Tí ich odvliekli do Ruska, kde boli internovaní v tábore nútených prác a kde začiatkom päťdesiatych rokov zomreli.“ (VENOHR, W.: *Aufstand in der Tatra*. Koenigstein 1979, s. 307). Podobne zaznamenáva britský diplomat a publicista R. H. Bruce Lockhart v svojom denníku: „Major Mastný, ktorý bol v tom čase štábnym dôstojníkom v Prahe, je dnes vážne presvedčený, že Rusi našli v zajateckom tábore Viesta živého, odkiaľ ho odviezli a potom zlikvidovali, aby ho tak navždy umlčali. Báli sa ho ako človeka, ktorý poznal všetky podrobnosti o ich počínaní na Slovensku...“ (*Diaries of Sir Robert H. Bruce Lockhart*, Vol. II. London 1980, s. 684).

Vojenská klika a jej výčiny

Náš idealizmus a radosť nad zdarným začiatkom netrval dlho, lebo po niekoľkých dňoch sa vynorila klika opierajúca sa o bajonety partizánov a každý, kto sa odvážil s ňou nesúhlasiť, riskoval osobnú bezpečnosť. Tiež medzera medzi komunistami a nekomunistami sa ukázala ako zjavnejšia. Pred povstaním, keď obe stránky pracovali v podzemí, takéto rozlišovanie nebolo. Klika mala vplyv aj na generála Goliana a jeho ministra národnej obrany Ferjenčíka.¹⁴⁷ Niektorí členovia kliky, buď konajúc na vlastnú päsť, alebo s vedomím nadriadených, sú priamo alebo nepriamo zodpovední za perzekúcie a nezákonné zaistenie plukovníka Talského, plk. Bodického, plk. Urbana, plk. Noskoviča, mjr. Ing. Krátkeho¹⁴⁸ a viacerých iných dôstojníkov; tiež za vydanie rozkazu postrieľať nemeckých zajatcov, k čomu, našťastie, nedošlo. A neskôršie aj za mnohé iné nespravodlivosti a intrigy za povstania.

Kým si generál Golian dal aspoň povedať, Ferjenčík sa zdal byť úplne pod vplyvom kliky, ktorá často využívala tohto ctižiadostivého, hoci inak veľmi slušného muža, pre svoje ciele. Ferjenčík sa dostal k moci pre svoju podzemnú činnosť a tiež aj preto, že krátko pred povstaním odletel spolu so spravodajským dôstojníkom poručíkom Koreckým¹⁴⁹

147 Mikuláš Ferjenčík (1904 – 1988) – zverolekár, politik. Veterinárnu fakultu v Brne absolvoval v roku 1928. Dôstojník služieb česko-slovenskej a po roku 1939 slovenskej armády. Zúčastňoval sa vojenských príprav povstania, bol Golianovým zástupcom vo vojenskom ústredí ilegálnej SNR. V auguste 1944 tajne odletel so Šmidkem do Moskvy informovať o situácii na Slovensku. Po návrate na povstalecké územie bol povereníkom pre národnú obranu. Po vojne úzko spolupracoval s komunistami. Ako povereník vnútra (1946 – 1948) si od oponentov režimu vyslúžil pomenovanie „krvavý generál“. S komunistami spolupracoval aj po februári 1948, ale po roku si veci rozmyslel a odišiel do emigrácie. Bol predsedom Česko-slovenskej národnej rady v Amerike, ale väčšinou sa venoval úspešnému chovu koní. Zomrel v Denveri, Colorado.

148 Viliam Talský (1904 – 1953), Ladislav Bodický (1895 – 1973), František Urban (1902 – 1975), náčelník štábu Pracovnej služby Rudolf Noskovič a Ing. Krátky boli dôstojníci, ktorí podľa názorov niektorých vedúcich osobností povstania sa v odboji neosvedčili a dané úlohy nespĺnili.

149 Ján Korecký (do roku 1943: Ján Kuťka, 1914 – 1985) – predavač v Baťových obchodoch (1939), zamestnanec ministerstva národnej obrany (1940), dôstojník slovenskej armády. Bojoval na východnom fronte, kde bol zranený. Vyznamenaný nemeckým Železným krížom. Spravodajský dôstojník (1942 – 1944) a dôverník podplukovníka Goliana, ktorý ho v auguste 1944 určil za styčného dôstojníka s česko-slovenskou vojenskou misiou v ZSSR. Dňa 2. augusta odletel na sovietsku stranu s plánom vojenského povstania za pomoci

do Ruska, aby tam nadviazal styk s ruskými vojenskými kruhmi. Nikto nevie, aké inštrukcie tam dostal, isté je však, že ho Sovieti podporovali. Po vojne sa stal zástupcom ministra národnej obrany¹⁵⁰ a neskoršie poverenikom vnútra na Slovensku. Nebol práve vyberavý držať svojich oponentov v určitých medziach. Bol celkom bezohľadný voči plukovníkom Talskému, Bodickému, Urbanovi, Lichnerovi a iným. Keď na začiatku povstania Talský odletel so svojou eskadrónou do ZSSR, Ferjenčík to vysvetľoval ako zbabelosť, hoci v skutočnosti Talský sa snažil dostať pomoc pre našu povstaleckú armádu. Napriek radám viacerých právnikov stále a celkom nerozumne tlačil na zavedenie trestného pokračovania proti nemu. Aj plukovník Bodický mal byť ďalšou obeťou Ferjenčíkovho unáhleného rozhodnutia. Bodický bol priateľom generála Čatloša, a tak bol často ustanovený na pozície, na ktoré nestačil. Za povstania bol veliteľom divízie na východnom Slovensku. Keď Nemci bleskovým zásahom prekvapili a odzbrojili obe na východe sa nachádzajúce divízie, Ferjenčík vyhlásil Bodického za zbabelca pred nepriateľom, nariadil jeho zaistenie a žiadal rýchle vyšetrovanie, ba dokonca tlačil aj vynesenie rozsudku smrti. Pravda, ja som Ferjenčíkovi v tomto odporoval a jasne som povedal, že keďže sa mi šesť rokov darilo odolávať ohromnému nemeckému tlaku, nechcem ani za povstania poškvrniť biely štít vojenskej justície. Keď Ferjenčík nástojil na svojom, išiel som za Golianom a ten si hneď osvojil môj názor na Bodického prípad. A tak Bodický bol hneď prepustený z väzenia. Poslali sme ho na Mičinu, kde bola evakuovaná jeho rodina, aby sa tak stratil z očí a nebol zaistený mladými a nekompetentnými spravodajskými dôstojníkmi. Bodický podliehal generálovi Malárovi,¹⁵¹ ktorý bol veliteľom oboch divízií na východe.

Červenej armády. Ferjenčík však v tomto lietadle nebol. Ferjenčík odletel na sovietske územie s K. Šmidkem až 4. augusta 1944. Po vojne vojenský atašé v Belehrade (1947 – 1948). V októbri 1948 z armády prepustený.

150 Presnejšie: Ferjenčík bol štátnym tajomníkom na ministerstve národnej obrany (1945 – 1946).

151 Augustín Malár (1894 – 1945?) – dôstojník. Počas prvej svetovej vojny slúžil v česko-slovenskej légii v Taliansku. Po návrate na Slovensko v roku 1919 bojoval proti maďarským boľševikom. Vstúpil do služieb česko-slovenskej armády a v rokoch 1927 – 1930 navštevoval Vysokú školu vojenskú v Prahe. Od novembra 1941 do apríla 1942 bol veliteľom Rýchlej divízie na východnom fronte. V rokoch 1942 – 1944 slúžil ako vojenský atašé v Berlíne. V máji 1944 prebral velenie nad dvoma slovenskými divíziami na východnom Slovensku. Pripravoval prechod Slovenska na stranu spojencov. Dňa 30. augusta 1944

Plukovník Urban,¹⁵² ktorý bol tiež pridelený k východným divíziám, bol v očiach kľuky rovnako považovaný za zbabelca pred nepriateľom. Keď Nemci bleskovým zásahom odzbrojili obe divízie, Urbanovi sa podarilo s malou skupinou preklázať cez nemecké línie a dostať sa konečne do Banskej Bystrice. Hoci bol priateľom Goliana a Ferjenčíka, nebolo mu dovolené zostať v Banskej Bystrici a bez toho, že by sa bol mohol rozlúčiť s manželkou, ho poslali lietadlom do ZSSR, kde – ako sme sa neskôr dozvedeli – pracoval v olovených baniach a zničil si zdravie.

Masové vraždy

Sláva povstania bola hodne poškodená dvomi masovými vraždami, ktoré spáchali naši a ruskí partizáni. Jedna sa stala v Hájnikoch a druhá v Ľubietovej. Medzi obeťami v Hájnikoch bol aj katolícky farár, poslanec Šalát,¹⁵³ ktorý niekedy v septembri 1944 bol zastrelený spolu s ďalšími desiatimi osobami. Masová vražda v Ľubietovej, vlastne pri Ľubietovej, kde plukovníci Kanák a Zverin a ešte ďalší štyria dôstojníci skončili svoj život, čaká ešte na spravodlivosť. Vyšetrovanie tejto vraždy bolo dlho potlačované a odkladané a nakoniec protizákonne – lebo nešlo o politickú, ale o obyčajnú a vopred uváženú vraždu – po vojne amnestované.

predniesol rozhlasový prejav k slovenským vojakom a radil im, aby sa ľahkomyselne nedali strhnúť do povstania, ktoré je predčasné a okrem toho je namierené proti Slovenskej republike. To sa mu stalo osudným. Zahynul v nemeckom zajatí, pravdepodobne vo februári 1945.

- 152 František Urban (1902 – 1975) – dôstojník. Bol náčelníkom štábu veliteľstva pozemného vojska (VPV) v Banskej Bystrici. V apríli 1944 ho v tejto funkcii vystriedal Ján Golian. Spolupracoval s ilegálnou skupinou okolo Vavra Šrobára a s vojenským ústredím SNR. Po odzbrojení dvoch slovenských divízií na východnom Slovensku sa prebojoval na povstalecké územie, kde ho zatkli a deportovali do ZSSR. Obvinený zo spolupráce s Nemcami bol odsúdený na 5 rokov nútených prác v sovietskych gulagoch. Na Slovensko sa vrátil v auguste 1951. Rehabilitovaný v roku 1965. Zomrel v Hronskej Dúbrave. Pozri tiež kapitolu Prípady plukovníka Urbana.
- 153 Anton Šalát (1892 – 1944) – katolícky kňaz, publicista. Predseda okresnej organizácie Slovenskej ľudovej strany vo Zvolene. Poslanec slovenského snemu (1938 – 1944). V noci zo 16. na 17. septembra 1944 ho partizáni spolu s ďalšími 10 osobami odvliekli. Medzi nimi bol aj Ján Klinovský, predseda Obilnej spoločnosti, ktorý, ako píše Ján Ursíny, „na Povstanie venoval dvestotisíc Ks“. (URSÍNÝ, J.: *Spomienky na Slovenské národné povstanie*. Liptovský Mikuláš 1994, s. 83). Po olúpení a mučení partizáni zajatcov zavraždili na moste cez Hron medzi osadami Hájniky a Rybáre. Mŕtvolu hodili do rieky. Vinníci boli odsúdení na smrť a popravení.

Ako bolo už poukázané, zásahy a miešanie sa do vojenskej justície sa robilo aj za povstania, a to najmä dôstojníkmi podporovanými komunistami a ruskými partizánmi, ale aj mladými a neskúsenými spravodajskými dôstojníkmi.

Nenávisť a vyrovnávanie osobných účtov išlo tak ďaleko, že mnohí nevinní ľudia skončili svoj život v masových hrobách. Jeden taký masový hrob bol blízko Mičinej, horskej dedinky vzdialenej asi 6 – 8 kilometrov od Banskej Bystrice. Asi na pol ceste pred vojenskou strelnicou veliteľ strelnice zastavil moje auto a pýtal sa ma, či chcem vidieť niečo, čo som ešte nevidel. V tomto ohľade mal pravdu. Asi 80 – 90 mŕtvol, údajne nemeckých špiónov, ležalo v dvoch dlhých priekopách. Veliteľ strelnice sa ma pýtal: „Dúfam, že súhlasíte, čo sme urobili s nepriateľmi.“ Ja som skoro nevedel vydať zvuk, hrdlo sa mi zvieralo od hroznej scény. No vidiac okolo seba ožratých ruských a našich partizánov, premohol som sa a na otázku som odpovedal pozitívne. Stál som nad otvorenými zákopmi a keby som bol odpovedal inak a vyslovil nesúhlas bol by som iste odstrelený a zmizol v zákopoch. Keď som sa vzdaloval od zákopov, počul som hlasné vzlykanie dvoch mužov, otca a syna, ktorí sa mi snažili vysvetliť, že oni sú Slováci, práve tak ako aj tí ostatní už postrieľaní. Už zase išlo o udavačstvo a vyrovnávanie osobných účtov medzi susedmi. Oddýchol som si, keď som opustil toto miesto nespravodlivosti a ľudskej tragédie. Prípad som hlásil veliteľom povstania, no tí si to nevšimli, spoliehajúc sa viac na spravodajskú službu, ktorá bola v rukách mladých neskúsených dôstojníkov, čo nevedeli rozlišovať špiónov od ostatných.

Tiež pri Kremničke, blízko Banskej Bystrice, bola exhumovaná viac ako desiatka mŕtvol, medzi nimi niekoľkí z parabrigády, a tiež tam boli dvaja či traja Francúzi, ktorí sa zúčastnili povstania.¹⁵⁴ Menšie masové hroby sa našli aj inde. Ako sa dalo zistiť, tam tiež väčšinou šlo o vyrovnávanie si osobných účtov medzi susedmi.

154 Z textu nie je jasné, či S. Korbel aj obeť masového hrobu v Kremničke pripisuje partizánom. Všeobecne je totiž známe, že v Kremničke od novembra 1944 do februára 1945 nie partizáni, ale nacisti popravili a do protitankových zákopov zahrabali 747 osôb. Je možné, že tu ide o omyl a S. Korbel myslel na masové hroby v niektorej inej lokalite, napríklad Sklabíňa, Sklenné, Kováčová, Kunerad a ďalšie.

Opisujúc nie práve svetlé stránky povstania som ďaleko od rekrimínácie situácie alebo povstania.¹⁵⁵ Azda každý robil, čo mohol, ale to v skutočnosti nebolo dosť. Určitý chaos, ktorý je tiež živnou pôdou na vyrovnávanie si účtov, je vždy spojený s každým povstaním a ešte väčším, keď ide o povstanie, ku ktorému sa muselo prikrčiť predčasne. A tak nečudo, že všetko nešlo tak, ako by malo, alebo mohlo ísť.

Nanešťastie, obraz sa dramaticky zmenil k horšiemu, keď Nemci povstanie – aspoň v jeho organizovanej forme – potlačili. Keď obsadili územie celého štátu a prevzali justíciu do svojich rúk, za pár týždňov spáchali mnoho ukrutností, na ktorých, bohužiaľ, participovali aj radikálni členovia našich polovojských organizácií.

Ešte k Ferjenčíkovi: Žiarlivo chránil svoju pozíciu a odstavoval každého, kto by mohol byť jeho konkurentom v tomto smere. Obával sa najmä plukovníka Vila Lichnera, ktorý dezertoval s celou divíziou, počítajúc asi 2 500 vojakov a mal preto veľkú popularitu aj u Rusov.¹⁵⁶ Tiež po vojne držal v šachu priateľov a kolegov, najmä keď sa stavali proti Reicinovi, šéfovi vojenskej spravodajskej služby, ktorého sa sám veľmi obával. Reicin a jeho banda nielen že páchali hrozné zločiny, ako vraždy a podobne, ale stáli vždy v pozadí tzv. vyšetrovaní Slovákov, ktorí boli vybraní na vysoké pozície v armáde. Také vyšetrovanie sa obyčajne preťahovalo, aby nakoniec pozície obsadili Česi, ktorí niekedy nemali ani potrebné kvalifikácie. Prípad plukovníka Turzáka, ktorý mal byť vymenovaný na čelo geografického inštitútu, je iba jedným z mnohých. Jeho vyšetrovanie sa ťahalo roky úplne bezpodstatne.

S Ferjenčíkom a tiež s Noskom¹⁵⁷ som mal viacero nedorozumení, najmä keď sa chceli miešať do vojenskej justície, ktorú som sa snažil

155 S. Korbel sa nezmiňuje o vražde skupiny nemeckých cestujúcich, medzi ktorými bolo aj viacero vojakov a dôstojníkov, a preto sa v minulosti často označovala ako nemecká vojensko-diplomatická misia, ktorá sa vracala z Bukurešti do Berlína. V Turčianskom Sv. Martine bola živými zámienkami vylákaná z medzinárodného rýchlika Budapešť-Berlín a na dvore martinských kasární 28. augusta 1944 do jedného postrieľaná vojakmi slovenskej armády pod velením npor. Cyrila Kuchtu.

156 Opäť nesprávna narážka na zajatie vyše 2 100 mužov 1. pešej divízie pri Kachovke na konci októbra 1943.

157 Július Nosko (1907 – 1986) – dôstojník. Vojenskú akadémiu v Hraniciach

udržať nezávislou až do konca, čo sa mi aj podarilo. Po povstaní, keď justíciu prevzali do svojich rúk Nemci, to už nebolo súdenie, ale skôr odplata za zradu Slovákov.

V tom čase som už ja bol utečencom, skrývajúcim sa po rozličných miestach a očakávajúcim ruskú pomoc, ktorá dlho neprichádzala. S mojou malou skupinou skrýval som sa tiež vo vysokých horách, kde nás vari sám Pán Boh opatroval. Mnohí z účastníkov povstania pobyt v horách neprežili. V januári 1945 som sa dostal do Chustu, kde som sa spojil s našou vtedy tam sa nachádzajúcou vládou¹⁵⁸ a pripojil k česko-slovenskej armáde. S postupom oslobodzovania nášho územia som sa dostal začiatkom mája 1945 do Prahy.

Prípad plukovníka Urbana

Prípad plukovníka Urbana, ktorý podľa názoru veliteľov povstania ovplyvnených klikou tiež zlyhal na východnom Slovensku, je taktiež zvláštnym a zaujímavým prípadom.

Urban bol jedným z najschopnejších dôstojníkov generálneho štábu. Hneď ako vznikol Slovenský štát, napriek tomu, že bol českého pôvodu, rozhodol sa ostať na Slovensku a slúžiť v slovenskej armáde. Mal vždy pozitívny postoj k Slovákom a jeho žena (Elena) bola Slovenka. Niektorí dôstojníci mu závideli pozíciu v armáde, ktorú mal pre svoje schopnosti a skúsenosti.

Keď vypuklo povstanie, nachádzal sa na východnom Slovensku s dvomi našimi divíziami. Ako som už spomenul, divízie mali brániť karpatské priesmyky – aspoň tak sa to predstieralo pred Nemcami – zatiaľ čo v skutočnosti ich poslanie na východe malo uľahčiť vstup na naše územie

absolvoval v roku 1929. Dôstojník 2. jazdeckého pluku. Vslovenskej armáde: major generálneho štábu, náčelník štábu Zaisťovacej divízie na východnom fronte (1943), podplukovník generálneho štábu v Bratislave, potom v Banskej Bystrici. Pripravovateľ a účastník povstania. Povýšený na generála v roku 1946. Náčelník fakulty Vojenskej akadémie v Prahe (1947 – 1952). Po prepustení z armády pracoval ako zooteknik v živočíšnej výrobe.

158 V meste Chust (na Zakarpatskej Ukrajine) nesídlila vláda, ale vládna delegácia exilovej vlády (od 27. októbra 1944), vedená F. Němcem a generálom A. Hasalom. Delegácia začala vytvárať novú štátnu správu a brannú moc.

ruským a našim vojenským jednotkám, ktoré boli vytvorené v Rusku. Aspoň taký bol plán ministra národnej obrany generála Čatloša. Plán sa, bohužiaľ, neuskutočnil, lebo Nemci bleskovým zásahom obe divízie odzbrojili. Urbanovi sa podarilo s malou skupinou vojakov uniknúť do hôr, preniknúť cez nemecké línie a dostať sa do Banskej Bystrice. Velitelia povstania mu však nedovolili pripojiť sa k povstaniu, ba ani rozlúčiť sa s manželkou. Nariadili mu pokračovať do malej dedinky Podlavice pri Banskej Bystrici. O pár dní ho poslali lietadlom do Ruska, a to v sprievode juhoslovanského plukovníka, ktorý sa tiež zúčastnil povstania.

Opísané zaobchádzanie s Urbanom veliteľmi povstania, ktorí inak boli jeho priatelia, bolo úplne nesprávne. Vraj nemal ujsť, ale bojovať s nemeckými oddielmi. To je však úplne absurdné, lebo to by bolo znamenalo úplné vyhladenie jeho armády.

V Rusku Urban pracoval v olovených baniach, údajne stratil všetky zuby. To sa po nejakom čase dozvedela jeho manželka od vojaka, ktorému sa podarilo odtiaľ utiecť. Urbanová nechcela vyjaviť meno vojaka, asi pre strach z odplaty, a tak naše vyšetrowanie nemohlo pokračovať. Ja som kontaktoval ministrov Lichnera, Ursínyho, Šrobára, Pietora, Zenkla, dokonca aj prezidenta Beneša. Tí intervenovali za Urbana u ruskej vojenskej misie, no nikomu z nich sa nepodarilo dostať patričné vysvetlenie. Nakoniec bolo potvrdené, že Urban ešte žije, ale že bol odsúdený ruským tribunálom na ťažké práce.

S Urbanovcami, práve tak ako s Golianovcami a Ferjenčíkovcami sme sa v Banskej Bystrici (ešte pred povstaním) občas spoločensky stretávali. Raz Urbanová prišla k nám do Prahy a keďže nemala o mužovi skoro nijaké správy, vyzvala moju ženu navštíviť jasnovidku. Tá jej povedala, že jej manžel v sprievode muža v uniforme bol poslaný lietadlom na východ, ale sa vraj onedlho vráti späť. Pri tejto príležitosti aj moja žena požiadala jasnovidku povedať niečo o našej rodine. Tá predpovedala dlhú cestu do cudziny. Mala to byť vari naša cesta do Austrálie? – žena sa ma viackrát opytovala.

Iba po nejakom roku pobytu v Austrálii som sa dozvedel, že Urbana vrátili do Česko-Slovenska, no inak neviem o ňom nijaké ďalšie podrobnosti.

Zavraždenie plukovníkov Kanáka a Zverina

Ešte pár slov k vražde plukovníka Kanáka. V armáde nebol veľmi populárny, lebo bol punktičkár a vyžadoval od podriadených presné splnenie daných rozkazov. Považovali sme ho za človeka režimu, a preto nebol zasvätený do príprav povstania. Pár hodín pred začiatkom povstania našiel v budove hlavného štábu niekoľko mladých dôstojníkov, ktorí podľa neho tam nemali čo robiť, kým oni tam v skutočnosti zaistovali budovu pre veliteľov povstania. Po krátkej ústnej zrážke bol zatknutý a neskôr obžalovaný, že sa snažil zmariť povstanie. Aký nezmysel! Pár dní ho držali vo vojenskej väznici a neskôr, bez vedomia vojenského prokurátora, ho dôstojníci spravodajskej služby vybrali z väzenia a spolu s plukovníkom Zverinom a štyrmi ďalšími dôstojníkmi odviezli do Ľubietovej, kde ich všetkých postrieľali guľometom a narýchlo zahrabali. Hrob, z ktorého vyčnievali údy obetí, na druhý deň objavil miestny pastier. Dôstojníci, ktorí sa zúčastnili na týchto vraždách a tiež „sudca“ (Čipka), ktorý dával prednosť strieľaniu a nie súdenu a schvaľoval ich, nemohli byť postavení pred súd, lebo ich chránili ruskí partizáni a určití komunistickí velitelia. Keď som tomuto „sudcovi“ vyčítal zavraždenie a povedal, že raz za to bude musieť vydať účet, veľmi sa rozzúrila ako to viem od iných justičných dôstojníkov, začal plánovať, ako sa ma zbaviť. Ako som to už opísal inde, osud sa s ním vyrovnal a porekadlo „Kto čo seje, bude aj žať“ ukázalo sa v tomto prípade pravdivé.

Ďalšie prípady povstaleckej justície

Aj za povstania som musel obhajovať nezávislosť vojenskej justície, a to najmä proti dôstojníkom podporovaným komunistami a ruskými partizánmi, a tiež tými, ktorí boli v spojení s mladými a neskúsenými dôstojníkmi spravodajskej služby. Vždy sa miešali do súdneho vyšetrovania a dakedy brali súdnicstvo do vlastných rúk. Tlak týchto dôstojníkov bol taký silný, že mnohí nešťastníci, ktorí sa dostali do ich rúk, len tak-tak všetko prežili.

Jednou z ich obetí mal byť istý český kapitán (nemôžem si spomenúť na jeho meno). Dozvedel som sa o ňom iba pár hodín pred jeho popravou. Súdna vyšetrovanie, ktoré som nariadil, ukázalo, že nebol špiónom

ani vyzvedačom, ale prišiel na Slovensko, aby sa mohol zúčastniť boja proti Nemcom. Keďže jeho ďalšia bezpečnosť nemohla byť zaručená, poradil som mu odísť z nášho územia. Keď sa dozvedel, že je zase na slobode, rozplakal sa.

Dr. Slezáček bol môj spolužiak a kolega. On tiež bol obeťou „horlivosti“ dôstojníkov spravodajskej služby. Obžalovali ho, že bol fašista a germanofil a nachádzal sa vo väzbe spravodajskej služby. Ja som nariadil jeho okamžité prepustenie z väzby a súdne vyšetrovanie, ktoré ukázalo, že jeho obvinenie bolo úplne bezpodstatné.

Július Homola bol tiež môj konškolák. Bol farár a neskoršie, keď ho prepustili z cirkvi pre nemravné správanie, obyčajný švindler. Zavreli ho naši a ruskí partizáni. Jeho vyslobodenie bol veľmi delikátnou vecou, lebo partizáni rešpektovali iba guľomety. Ja som sa rozhodol pomôcť aj jemu, lebo som bol presvedčený, že napriek jeho zlej povesti rozhodne nebol špión a jeho obžalovanie bolo iba fabrikátom jeho mnohých nepriateľov.

Pretože Homolu zaistili partizáni, šiel som k nim v spoločnosti plukovníka Manicu,¹⁵⁹ ktorý jediný ich mohol ovplyvniť. Keď som vošiel do miestnosti, v ktorej bol Homola zaistený, ten si predou mnou kľakol a plakal ako malé decko, lebo za pár hodín mal byť popravený. Po prepustení sa Homola skrýval, lebo sa bál, že bude znova zaistený.

Po povstaní sa situácia zmenila. Ja som sa musel skrývať, kým Homola sa opäť stal *persona grata*. Viackrát sa pokúšal vytiahnuť od mojej ženy, kde sa nachádzam, lebo že vraj by mi pomohol. No nadarmo, lebo žena mu neverila. Konečne aj tak by mi nebol mohol pomôcť, lebo po povstaní som bol odsúdený na smrť za moju prominentnú účasť na povstaní. Môj osud – našťastie v mojej neprítomnosti – zariadil plukovník Wirth, prezident hlavného vojenského súdu. On určil aj miesto mojej popravy, niekde vzadu za vojenskou väznicou. Ako som už spomenul, plukovník

159 Branislav Manica (1894 – 1980) – dôstojník. Ľavicovo orientovaný socialista, od roku 1943 komunista. Všetličo začínal, nič nedokončil: štúdium medicíny (v Budapešti i v Bratislave), gazdovanie na rodičovskom majetku, vojenčenie (v česko-slovenskej /1920 – 1924/ i v slovenskej /1939 – 1943/ armáde). Po vypuknutí povstania člen štábu a referent pre veci partizánov na Hlavnom veliteľstve armády. Pobočník K. Šmidkeho. Predseda Akčného výboru Zväzu vojakov povstania. V roku 1948 povýšený na generála, z armády prepustený v roku 1949.

(Friedrich) Wirth bol jediným dôstojníkom nemeckého pôvodu v našej justícii. Vzhľadom na jeho senioritu, a tiež našu dlhú známosť, som ho vždy fedroval. Dokonca hneď na začiatku povstania, keď partizáni strieľali Nemcov na ulici, som mu naznačil, že je najvyšší čas zmiznúť z Bystrice. Vybalil som ho zvláštnym cestovným rozkazom do Bratislavy, ktorá bola ešte stále vo vládných rukách. Za túto pomoc ma major Čipka viackrát napadol, ba zlostil sa na mňa, lebo Wirth bol jeho úhlavným nepriateľom a plánoval s ním urobiť krátky proces. Moja pomoc bola údajne tiež proti zákazu veliteľa povstania, podľa ktorého nikto nesmel opustiť povstalecké územie. Hoci som Wirthovi zachránil život, veru nechutne sa mi odplatil, keď ma odsúdil na smrť.¹⁶⁰

Tiež mená Dr. Denka,¹⁶¹ šéfa polície a plukovníka Ištoka,¹⁶² veliteľa žandárstva, vrhajú zlé svetlo na niektoré osoby spojené s povstaním.

Dr. Denk bol sudcom a záložným dôstojníkom justície. Bol nemeckého pôvodu, no ináč vždy vystupoval ako Slovák a tiež nepatril k žiadnej politickej strane. Deň a či dva pred povstaním, naložili ho spolu s miestnymi Nemcami na nákladné auto a odviezli do blízkeho lesíka, kde ich všetkých guľometom postrieľali.¹⁶³ Našťastie, on bol iba ranený, padol

160 Treba dodať, že to bolo *in absentia*, inými slovami: typický „papierový rozsudok“.

161 Pavol Denk (1907 – 1973) – právnik, sudca. Okresný sudca v Brezne nad Hronom (1936 – 1944). Prednosta Ústredne štátnej bezpečnosti (1944 – 1945). Prežil masaku v Brezne (pozri poznámku 163) a po zotavení žil v Bratislave. V roku 1945 odišiel do Rakúska a v roku 1948 emigroval do USA. Na Slovensku i v emigrácii vždy vystupoval ako Slovák. Je pochovaný na slovenskom cintoríne v Passaicu, NJ a na náhrobníku má epitaf: „Nedbám, kde som narodený (narodil sa v Komárne – FV), / šíry svet ma darmo láka;/ v Brezne som bol pokrstený/ vlastnou krvou za Slováka.“

162 Timotheus (Timotej) Ištok (1891 – 1947) – žandár. Po roku 1939 sa zaslúžil o reorganizáciu žandárstva na Slovensku. Pre svoj strohý postoj a radikálny patriotizmus ho z veliteľského miesta odvolali. Opäť sa aktivizoval v jeseni 1944 a ako hlavný veliteľ žandárstva vyvíjal veľké úsilie o obnovenie poriadku a disciplíny. V roku 1945 odišiel do Rakúska. V roku 1946 ho spojenecké orgány vydali do Č-SR, kde bol postavený pred Národný súd, odsúdený a popravený v marci 1947.

163 Masakra sa odohrala v nedeľu 27. augusta 1944. Partizáni vtrhli do Brezna a odvliekli ôsmich občanov, z ktorých iba jeden bol Nemec. Okrem sudcu P. Denka zaistili aj poslanca Františka Slameňa, podstarostu Samuela Dolňana, notára Alexandra Bothára, drevoodchodníka Štefana Valentínyho, tajomníka Eudovej strany Lukáča Žiaka, učiteľa Júliusa Plšku a jedného neznámeho Nemca. Za mesiac ich postrieľali a mŕtvolu orabovali. P. Denk bol iba ranený. Predstíral, že je mŕtvy, a tak sa zachránil.

na zem a tak sa ako jediný z nich zachránil. V noci sa mu podarilo dostať sa do mesta k priateľom a neskoršie aj do nemocnice.

Plukovník Ištók sa stal tiež obeťou nenávisti svojich kolegov, pretože vždy trval na riadnom vykonávaní platných pravidiel. Dr. Slavo Takáč ho odsúdil na smrť a cez Ištókovu mŕtvolu začal sa šplhať stále hore. Neskoršie sa tiež zbavil svojho predstaveného a priateľa Dr. Fedora Thurzu¹⁶⁴ a hneď, bez akejkoľvek výčitky, sa zmocnil jeho pozície.

Keď som bol odstránený z mojej funkcie v Prahe, Takáč ani prstom nepohol, aby zistil, čo komunisti so mnou zamýšľajú. Práve tak sa správal aj jeho brat Samo.¹⁶⁵ Obaja boli mojimi vzdialenými príbuznými a Slavo bol aj členom medzinárodného Bratstva.¹⁶⁶

Keďže lúpeže a strieľanie po uliciach sa stávali každodennými, aj ja som chodil po meste dobre ozbrojený a často ma sprevádzali, okrem šoféra, ešte dvaja vojaci s automatmi.

Raz v noci nás prebudili výstrely, ktoré zneli akoby pod našimi oknami. Telefonicky s hlavným stanom som zistil, že nemeckí parašutisti pristáli asi štyri kilometre od Bystrice a smerujú k mestu. Spolu s telesnou strážou sme boli rozhodnutí brániť sa do posledného výstrelu. Našťastie, to bol iba falošný poplach.

Nasledujúceho dňa sirény ohlásili ďalší alarm. Všetky naše jednotky sa valili k miestu, kde sa mali nachádzať nemeckí parašutisti. V panike a zmätenom pochode malý tank sa skĺzol a vrazil do môjho auta, no

164 Fedor Thurzo (1907 – 1986) – právnik, verejný činiteľ. Venoval sa peňažníctvu a poisťovníctvu. V ilegálnom hnutí spolupracoval s Vavrom Šrobárom. V Banskej Bystrici bol zástupcom povereníka sociálnej starostlivosti a členom Slovenskej národnej rady. Po februári 1948 vyradený z verejného života. Bol známy aj ako bylinkár a je spoluautorom knihy *Malý atlas liečivých rastlín*.

165 Samuel Takáč (1911 – 1981) – inžinier, politik. Pracoval v komunistickom podzemí. Počas povstania bol členom SNR a zástupcom povereníka pre verejné práce. Po vojne vedúci odboru na povereníctve priemyslu. Po februári 1948 postupne povereník ľahkého priemyslu, ťažkého strojárstva, stavebníctva. Minister výstavby (1963 – 1968).

166 Pozoruhodné svedectvo, ktoré vyvracia vžitý mýtus o vzájomnej pomoci a solidarite členov slobodomurárskych lóží za každých okolností.

nikomu sa nič nestalo. Aj tento alarm bol, našťastie, falošný a zakrátko ho odvolali.

Ústup do hôr

Hoci nám bolo dobre známe, že naša armáda nebude môcť dlho odporovať nemeckým pancierovým divíziám,¹⁶⁷ ktoré nás obkolesovali, snažili sme sa aspoň predĺžovať odpor, keďže to znamenalo oslabenie nemeckej mašinérie a zároveň pomoc našim spojencom, t. j. Američanom, Angličanom a Rusom, ktorí v tom čase tiež bojovali proti spoločnému nepriateľovi, Hitlerovmu Nemecku.

Keď sa naša vojenská situácia zhoršovala natoľko, že sme nemohli odporovať v mestách, bolo rozhodnuté preniesť hlavný stan z Banskej Bystrice do horskej dediny Donovaly. Donovaly sa pôvodne považovali za dobre obrániteľné aspoň do príchodu sľúbenej ruskej pomoci. Bohužiaľ, mohli sme tam zostať iba niekoľko dní, pretože nemecké jednotky postupovali k dedine veľmi rýchlo. A tak sme tam museli všetko opustiť a nastúpiť hroznú cestu cez husté lesy a zrázne hory, cestu, ktorá viedla niektorých do bezpečia, druhých zas k záhube a smrti.

Naši velitelia museli byť úplne zmätení rýchle sa vyvíjajúcou situáciou, lebo jeden deň nariadili dobre sa tam usadiť, na druhý deň kopať vlčie jamy proti možnému prepadu nemeckých jednotiek a na tretí rozkaz k úplnému rozpusteniu armády a evakuácii dediny.

V Donovaloch nebol žiadny rozdiel medzi kombatantnými a nekombatantnými jednotkami, keďže obe museli čeliť nepriateľovi a bojovať, aby zostali na živu. Naša justícia bola tiež vyzbrojená puškami, guľometmi, ručnými granátmi. Kopali sme tak ako aj druhí vlčie jamy, držali strážu a rozdeľovali nejaké zbrane, zhodené ruskými, zriedka sa objavujúcimi lietadlami. Nebezpečenstvo príchodu nemeckých oddielov viselo vo vzduchu, panika bola ohromná, vojenská velitelia boli z toho zmätení, disciplína obyčajných vojakov bola na nule. Lahko zranení vojaci dostali

167 Nijaká nemecká pancierová divízia proti povstaleckým vojskám nasadená nebola. Divízie *Tatra* a *Horst Wessel* disponovali síce tankami, ale v nijakom prípade ich nemožno označiť za plnohodnotné pancierové divízie.

prvú pomoc a potom blúdili z miesta na miesto s obväzmi, bez potravy, dokresľujúc tak smutný a často aj výhražný obraz všeobecnej situácie, kým vážne ranení vojaci, pokiaľ neboli odoslaní lietadlom do Ruska, ležali na slamníkoch v škole.

Opisujúc určitý chaos a zmätok rozhodne nechcem byť príliš kritický, keďže si dobre uvedomujem, že chaos obyčajne sprevádza každú, aj dobre pripravenú revolúciu. A ohľadne nášho povstania nemožno hovoriť, že bolo dobre pripravené, keďže rýchlo sa vyvíjajúca vojnová situácia nás prinútila začať s povstaním oveľa skôr, ako sme plánovali.

Vojenská justícia bola ubytovaná v Hanesoch, asi jeden kilometer od Donovál. Styk s hlavným štábom som udržiaval osobne alebo prostredníctvom spojovacieho dôstojníka.

Na Donovaloch som stretol Dr. Janka Belánskeho, osobného tajomníka prezidenta Beneša. On, spolu s Ing. Zemanom¹⁶⁸ prišli v poslednej hodine, lebo sa museli šplhať cez vysoké hory, aby sa vyhli nemeckým oddielom, ktoré obkolesovali náš hlavný štáb.

V Hanesoch som náhodou poznal skupinu niekoľkých židov, ktorí sa tam skrývali už niekoľko mesiacov, aby tak unikli prenasledovaniu židov v mestách. Jeden z nich sa mi predstavil ako bývalý šéf legislatívnej sekcie ministerstva unifikácií a žiadal ma, aby sa ich skupina mohla k nám pripojiť. Niektorí členovia mojej grupy boli proti tomu, lebo sa báli, že v prípade chytenia so židmi stihne nás rovnaký osud, t. j. zastrelenie na mieste bez akéhokoľvek vyšetrovania. Ja som ešte stále rozmyšľal, či vziať židov so sebou, najmä keď citovali dobre známy verš z Biblie: „Ludia poskytujúci pomoc židom sú požehnaní, kým tí, čo takú pomoc odpierajú, sú prekliati.“ Nakoniec som sa však rozhodol nevziať ich, jednak preto, že to bolo proti rozkazom hlavného štábu, ktorý radil utvoriť čo najmenšie skupinky a tak sa prešmyknúť cez nemecké línie. Konečne, naša pomoc by aj tak bola problematická, keďže naše prežitie bolo iba vecou šťastia a iba Boh vedel, ktorej grupe sa to podarí. Ja som vtedy veril, ako aj teraz verím, že som musel mať

¹⁶⁸ Gustáv Zeman (1906 – 1980) – stavitel. Príslušník Šrobárovej ilegálnej skupiny. Zakladal Revolučné národné výbory v okolí Banskej Bystrice. Člen povstaleckej SNR a po vojne predseda MNV v Banskej Bystrici.

ochranu zhora. Boh ma zachránil pred nemeckými a neskoršie aj pred komunistickými katmi.

Osudy generálov Viesta a Goliana

Chaos a panika charakterizovala aj posledné zhromaždenie hlavného štábu, ktoré sa konalo 28. októbra 1944 o 3. hod. v noci. Na zhromaždení plukovník Nosko so slzami v očiach oznámil našu zúfalú situáciu, ktorú už každý z nás dlho cítil. Znovu opakoval vytvoriť čo najmenšie skupinky a tak sa dostať cez nemecké línie a vyhnúť sa nemeckým oddielom, ktoré nás obkľučovali, prečesávajúc dedinky, mestečká a hory v snahe chytiť partizánov, povstalcov a židov. Každý opúšťal zhromaždenie s veľkým sklamaním a okamžite sme sa pustili na pochod, dúfajúc, že sa tak dostaneme do bezpečia.

Aj naši velitelia – generál Viest a generál Golian, plukovníci Dr. Ferjenčík a Nosko – museli pochodovať ako ostatní smrteľníci, t. j. pešky, lebo ich ľahké lietadlo pripravené pre pohodlný únik, poškodili ich vlastní vojaci, ktorí ich vinili zo strašného nešťastia a kritizovali, že použili vojenské nákladné autá na odvážanie svojho luxusného nábytku na Donovaly, zatiaľ čo nebolo dosť vozidiel na transport žien, detí a ranených.

Vojaci už celkom prestali rešpektovať dôstojníkov. Verili, že oni sú zodpovední za ich nešťastie a ťažkosti. Dokonca aj vojaci, sprevádzajúci našich štyroch vodcov, ich postupne opúšťali. Zostal s nimi iba jeden vojak, slobodník Viest,¹⁶⁹ príbuzný generála Viesta. Zostal s nimi až do konca, t. j. do zajatia skupinou nemeckých vojakov prečesávajúcich okolité lesy a hory. Generáli – ako som už spomenul – boli potom odvezení do Berlína na vyšetrovanie. Podľa jednej verzie, obaja boli

169 Dušan Viest (1923) – dôstojník. Syn Květoslavy Viestovej. Príslušník ilegálnej skupiny Flora. Zúčastnil sa povstania a bol zaradený do tzv. vysokoškolského oddielu, ktorý potom sprevádzal generálov Goliana a Viesta na ich ústupe do hôr a zostal s nimi až do ich zajatia Nemcami (zatiaľ čo ostatní spolubojovníci sa rozutekali). Spravodajský dôstojník generálneho štábu česko-slovenskej armády (1945 – 1948). Zatkнутý pri údajnom pokuse o útek do zahraničia v máji 1948. Odsúdený na 4 roky v procese s Viestovcami. Spolu s ním bola súdená aj jeho matka Květoslava, Borivoj Viest, Miroslav Viest a ešte štyria ďalší. Prokurátorom bol Anton Raša.

odsúdení na smrť a popravení, kým podľa druhej verzie zahynuli počas amerického bombardovania.¹⁷⁰ Nemci prepustili slobodníka Viesta, lebo si boli istí, že on, ako obyčajný vojak, nehral nijakú významnú rolu v povstaní.

Iste by ľudia radi vedeli, prečo iba generáli boli zajatí a ako sa plukovníkom Ferjenčíkovi a Noskovi podarilo odpútať sa od generálov.

Aj tu sú dve verzie: jedna prezentovaná plukovníkmi Ferjenčíkom a Noskom a druhá, ktorú mi takmer pod prísahou zveril slobodník Viest. Podľa Ferjenčíkovej-Noskovej verzie naši vodcovia odpočívali v lese a kým generáli dokončievali jedlo, plukovníci šli na prieskum okolia. Keď prišli na vrchol svahu, videli grupu nemeckých vojakov, ako sa odzadu približuje ku generálom. Keďže situácia bola beznádejná a oni nemali ani čas generálov varovať, rozhodli sa pochodovať ďalej a zachrániť sa.

Proti tejto verzii slobodník Viest jasne vypovedal, že si obaja plukovníci počínali zbabelo a keď zistili, že generál Viest pre boľavú nohu nemôže rýchlo pochodovať,¹⁷¹ vytratili sa zo skupinky a nechali generálov svojmu osudu. Keďže slobodník Viest mi to všetko zveril pod pečatou tajnosti, obávajúc sa o svoj život, keby sa tajomstvo dostalo na verejnosť, najmä keď obaja plukovníci urobili veľkú kariéru, Ferjenčík sa stal dokonca zástupcom ministra národnej obrany¹⁷² a tak nedošlo k nijakému vyšetrovaniu.

Dvojitvárnosť Dr. Ferjenčíka

Ferjenčík a Nosko postupne získali v armáde veľký vplyv, najmä keď boli ochotní spolupracovať, alebo aspoň neprekážať šéfovi vojenskej

170 Jestvuje aj tretia verzia, podľa ktorej generáli prežili vojnu v nemeckom koncentračnom tábore v Eberswalde, kde ich našli vojaci Červenej armády. Odtiaľ boli potom prevezení do ZSSR, kde sa strácajú ďalšie stopy.

171 Generál Viest už od roku 1938 trpel trombózou dolných končatín a chodenie ho veľmi vyčerpávalo.

172 Presnejšie: bol štátnym tajomníkom ministerstva národnej obrany (1945 – 1946).

spravodajskej služby Reicinovi.¹⁷³ Podľa generála Píku, zástupcu šéfa generálneho štábu a konfidenta prezidenta Beneša, Ferjenčík hral da- kedy dve roly. Bol v dobrom priateľskom pomere s generálom Hasalom, šéfom vojenskej kancelárie prezidenta, občas informoval aj prezidenta o protizákonnej činnosti Reicina, kým súčasne flirtoval s komunistami a dovoľoval Reicinovi, lepšie povedané: nebránil Reicinovi pokračovať v jeho zločinoch, hoci bolo jeho povinnosťou proti tomu zakročiť, keďže bol zástupca ministra národnej obrany. Že hral dvojakú hru úspešne, je zrejmé aj z toho, že bol ustanovený za ministra vnútra pre Slovensko,¹⁷⁴ na čo komunisti museli dať svoj súhlas. Ministerstvo vnútra bolo vždy pre komunistov veľmi dôležité a bývalo obvyčajne rezervované pre lojál- nych členov strany.

173 Táto spravodajská služba bola v tom čase známa ako OBZ (obranne zpravo- dajství). Neskôr fungovala pod menom Piate oddelenie ministerstva národnej obrany. Šéfom oddelenia bol obávaný a nenávidený Bedřich Reicin, voči ktorému mal S. Korbel veľké výhrady. Reicin a jeho blízki spolupracovníci – major Přecechtěl, podplukovník Nyč, podplukovník Richard Mysík, kapitán Klein – boli zosobením obdobia teroru a hrôzy, ktoré po vojne postihlo Česko-Slovensko. Pracovníčka 5. oddelenia, Ludmila Řiřicová-Uhlířová v jednom in- terview hovorí o Reicinovi: „Generála Reicina ..., vidím jako muže vážícího tak 130 – 140 kilo. Věčně zamračený, takový buldočí zjev, který nepřipustil nikoho k sobě. Absolutně o všem rozhodoval sám, všechno sám nařizoval, nikde se moc neukazoval. To jsem ještě nevěděla, jaká je jeho povaha. Protože on byl jako mládežník komunistické strany známý pod přezdívkou *Kinderfritzek*. Pocházel z Plzně, tam působil mezi těmi českými komsomolci. Dal se na redaktorskou dráhu. Když přišel rok 1939, tak byl dokonce dvakrát vyslýchán gestapem a je zajímavé, že vždycky byl propuštěn. V roce 1940 ale mohl odjet vlakem, který byl vypraven z Berlína. Zařizovala to *Rote Hilfe*, jednalo se o vlak Židů, kteří jeli do Šanhaje. Reicin tehdy jel se svojí manželkou. Vystoupili v Moskvě, údajně proto, že tam bylo něco v nepořádku, pokud šlo o pas. Dostali se okamžitě do skupiny našich emigrantů z komunistické strany a v roce 1941 přišel na *gulag*. Ale na krátkou dobu. Tam odtud, tedy z *gulagů*, je generál Píka vytahoval ven, aby šli do armády, tak se stal členem (NKVD), protože byl v hodnosti desátníka, posluchačem poddůstojnické školy. Takže prakticky od roku 1942 do roku 1948 to dotáhl až na generála. Než vstoupil do armády, do naší jednotky, tak dělal redaktora čs. vysílání Moskva. Když přešel k jednotce, tak dělal osvětového důstojníka. Když se poprvé potom v Buzuluku utvořilo obranné zpravodajství, tak se dá říci, že tam, protože už byl členem NKVD, tam už začínala jeho první kariéra a tam už sprádal své první poznatky, koho snad později odstraní. Jinak si to už nedovedu představit. A jeho největším úkolem byl generál Píka...“ *Ze vzpomínek korunní svědkyně proti komunistickým justičním vrahům a jejich dnešním policejním a justičním ochráncům*. Dostupné na internete: <http://www.cibulka.net/petr/view.php?cislocianku=2005102603>.

174 Nie ministrom, ale povereníkom vnútra.

Na Slovensku nevinní ľudia, hlavne katolíci a separatisti, boli prenasledovaní, držaní protizákonne vo väzení, ba aj mučení. Z času na čas – najmä keď krikľavé prípady zneužívania moci vzbudili verejný záujem – Ferjenčík preskúmal inkriminované prípady a vždy našiel všetko v poriadku.

Lutujem, že som musel podať o Ferjenčíkovi nie práve najpriaznivejší obraz, keďže sme ho vždy poznali ako veľmi slušného človeka. Jeho zmena k horšiemu sa dá vysvetliť iba jeho veľkou kariérou a zlým vplyvom kliky. Klika vo veľkej miere pozostávala z jeho priateľov, ktorí sa vždy snažili vyťažiť čo najviac z danej situácie a je možné, že ho aj vydierali a vyhrážali sa mu.

Účasť v podzemnej činnosti a v povstaní

Do podzemnej činnosti som sa dostal veľmi skoro, prakticky krátko po tom, čo Slovenský štát začal existovať, hoci – ako to už bolo zaznamenané predtým – ani moja podzemná činnosť ani neskôršie moja účasť na národnom povstaní nebola nikdy namierená proti Slovenskému štátu, v ktorom Slováci mohli konečne splniť svoje národné aspirácie, ktoré sa im po dlhé stáročia upierali.

V tom čase ani naši vodcovia nevedeli, akým smerom sa bude štát vyvíjať, hoci nám všetkým bolo dobre známe, že Slovenský štát nebol vytvorený z Hitlerovej lásky k Slovákom, ale iba z čistej nemeckej kalkulácie ako model a či vzorkový štát. Každý z nás si bol dobre vedomý, že skôr či neskôr náš štát bude pohltý známou nemeckou rozpínavosťou a tiež, že jedného dňa sa niečo musí stať, čo oslobodí Slovákov od úzkeho ale neprirodzeného a nebezpečného vzťahu k Hitlerovmu Nemecku.

Ako člen medzinárodného rádu Bratstva bol som ustavične v styku s vodcami, ktorí boli nadchnutí princípmi ľudskosti, bratstva a rovnosti a boli medzi prvými, ktorí zdôrazňovali potrebu bojovať proti teroru a násiliu každého druhu. Okrem mnohých iných bol som v styku s ministrom Dr. Vavrom Šrobárom a Vilom Paulíny, ktorí mali spojenie s prezidentom Benešom, nachádzajúcim sa v exile v Londýne. Všetci

vodcovia stále zdôrazňovali potrebu mať na Slovensku silnú armádu, ktorá v budúcnosti bude hrať rozhodujúcu úlohu. Naši vodcovia tiež nástojili, že mám udržať svoju funkciu v armáde a nepomýšľať na rezignáciu, o ktorej som často hovoril, keďže okolnosti, za akých som ju vykonával, boli veľmi nepriaznivé a náročné. Musel som často „tancovať medzi vajcami“ a pretvarovať sa. Okrem toho, vtedy som mal lepšie ponuky zamestnania od súkromných podnikateľov.

Udržiaval som kontakt s našimi vodcami a informoval som ich o dôležitých rozhodnutiach a tiež o prenasledovaní židov a iných nespolehlivých osôb. Aj po vojne som zostal v styku s Dr. Šrobárom a bol to on, ktorý mi zariadil schôdzku s prezidentom republiky Dr. Benešom.

V roku 1943 na Sliači, našom veľmi dobre známom kúpeľnom rezorte, zišli sa členovia Rádu, do ktorého som aj ja patrila. Tam sa hovorilo viac-menej konkrétne o povstaní, hoci obraz ešte nebol jasný. Po tejto schôdzke a mojom akomsi zasvätení do príprav povstania, začal som vyvíjať väčšiu činnosť medzi našimi dôstojníkmi a vojakmi, ako aj medzi spoľahlivými komunistami, ktorých cieľ vtedy bol taký ako náš, t. j. striasť sa nemeckého jarma.

S komunistami som bol spojený prostredníctvom Štefana Poliačka¹⁷⁵ a môjho brata Fedora, ktorý bol vysloveným socialistom už od školských lavíc. Okrem dodávania zbraní a streliva, ktoré som dostával od môjho priateľa majora Štefana Haviara,¹⁷⁶ šéfa zbrojárstva, dovolil som im používať môj úrad a rozmnožovacie prístroje na propagandu ich podzemnej činnosti. V podzemnej činnosti nebolo v tom čase rozdielu medzi komunistami a nekomunistami.

Súc v stálom styku s hlavnými reprezentantmi povstania, pripravil som viaceré plány, hoci to bolo vtedy iba hádanie, lebo nikto nemohol predvídať, ako sa všetko vyvinie. Ja som mal za úlohu zaistiť a zatvoriť nespolehlivých členov vlády a s Nemcami sympatizujúcich veliteľov

175 Štefan Poliaček – inžinier. V rokoch 1939 – 1944 bol hlavným odborovým radcom na ministerstve dopravy a verejných prac.

176 Štefan Haviar – dôstojník, právnik. Prednosta technickej zbrojnej služby na ministerstve národnej obrany. V roku 1943 povýšený na podplukovníka a poverený vedením zbrojnej slovenskej vojenskej správy v Bratislave.

v armáde a v príhodnom čase vyhlásiť stanné právo. Všetky tieto plány sa ukázali ako nepotrebné, keď sa povstanie muselo obmedziť iba na stredné Slovensko a nie na celé územie, ako sme to plánovali. Tiež sa muselo začať skôr ako sa plánovalo a to hlavne preto, že ruskí partizáni-párašutisti v našich horách, nemajúc koordinované vedenie, stávali sa netrepezlivými a začali schádzať do dedín. Keby sa o tom dozvedela vláda, alebo Nemci, povstanie by sa vôbec nebolo uskutočnilo a v tom prípade by sa Nemci vypomstili na našom obyvateľstve s ich známou krutosťou a brutalitou.

Ako sme sa dozvedeli neskôr, Rusi neboli nadchnutí naším povstaním a nechceli, aby Slováci oslobodili svoju vlastnú krajinu. Oslobodenie malo prísť na ruských tankoch. Z tých istých dôvodov neposkytli pomoc účastníkom Varšavského povstania a dovolili Nemcom masakrovať poľských vlastencov. Sovieti odďaľovali pomoc slovenskému povstaniu aj keď ich o to žiadala naša exilová vláda v Londýne. Nedovolili ani britským lietadlám, ktoré sa občas objavili nad naším územím, pomôcť našim silám.

Moja účasť na prípravách povstania sa neobmedzovala iba na vojenskú justíciu, dostal som tiež poverenie zadovážiť pre našich politických vodcov zbrane, strelivo, úkryt a podobne. Od začiatku sme vedeli, že keď budeme obkľúčení nemeckými pancierovými divíziami, nebudeme môcť dlho odporovať, a tak bolo potrebné nájsť alebo vystať nejaké úkryty, najmä pre našich vedúcich, ktorých krk bol vždy v stávke. Ja som mal zaistiť úkryt pre Dr. Šrobára a jeho úzkeho spolupracovníka Viliama Paulínyho. Dr. Šrobár bol poverený prezidentom Benešom (v tom čase v exile) koordinovať podzemnú činnosť na Slovensku.

Pri hľadaní úkrytov bol som v spojení s viacerými lesnými riaditeľmi, hlavne s Ing. Droppom a Ing. Živčákom, ktorí mi prideliť spoľahlivých hájnikov a tí ma sprevádzali do ďalekých a odľahlých miest. Narazili sme ozaj na luxusné chaty, zrejme postavené pre vyvolených poľovníkov. Pokiaľ chaty neboli zaznačené na mape, brali sme ich do úvahy, no vždy sme dávali prednosť chatám, ktoré boli na odľahlých a ťažko prístupných miestach. Keďže povstanie sa začalo inak, než sme si ho predstavovali, úkryty a chaty sa vôbec nepoužili.

Hľadanie úkrytov bolo dosť riskantné, lebo naši a ruskí partizáni už boli v našich horách. Pri výstupe na strmé svahy sme používali kone. Výstup sa robil obyčajne v noci, aby sme sa vyhli pozornosti obyvateľstva. Niekedy sme ostali v chatách aj cez deň na rekreáciu. Zvlášť príjemné spomienky mám na chatu Karolka medzi Breznom a Tisovcom, pre jej krásne okolie. V noci sme pozorovali z balkóna rozličné druhy zveri a obdivovali veľkoleposť prírody a oblohy. Súč ďaleko od ruchu vojny, cenili sme si každý moment, pretože budúcnosť bola neistá a skoro každý deň sme počúvali o stratách na frontoch.

Na úteku pred Nemcami

Keďže Nemci čoraz viac obkľučovali Donovaly, ktoré boli vybrané za dočasné sídlo pre náš hlavný stan, museli sme ich opustiť veľmi skoro. Bol to ozajstný *exodus*, pretože dav opúšťajúci Donovaly pozostával z viacero tisíc vojakov a civilistov, ktorí sa ako stádo oviec uberali do hôr a nevedeli ani, kam ich vietor zaveje. Ja som rozhodne nechcel sledovať dav, lebo ten obyčajne poskytoval dobrý cieľ pre nepriateľské lietadlá. Našťastie celé tri dni a noci, kým som sa nachádzal v horách, boli tieto pokryté hustou hmlou a tiež ustavične mrholilo. Mne a mojej skupine pozostávajúcej – vrátane mňa – zo siedmich osôb, sa podarilo už v prvý deň za súmraku odlúčiť sa asi na kilometer od dlhej procesie a nastúpiť samostatný pochod na záchranu, v ktorú som vždy veril. Na rozdiel od väčšiny ľudí, nikdy som nepovažoval za najlepšie to, čo robí väčšina, a teda bol som v tomto smere akýsi individualista.

Kým sme ešte kráčali s davom, videli sme mnohé čudné skupinky. V jednej z nich sa tajomník komunistickej strany Šmidke¹⁷⁷ viezol na bielom koni ako nejaký hrdina. Spreádzali ho naši i ruskí dobre vyzbrojení partizáni. V ďalšej skupine bol prezident senátu hlavného

177 Karol Šmidke (1897 – 1952) – vyučený stolár, stranícky pracovník. Pochádzal z Moravy. Po politickom školení v Moskve sa v roku 1930 vrátil na Slovensko, kde bol členom Krajinského vedenia a poslancom za komunistickú stranu (1935 – 1938). V auguste 1939 odišiel do Moskvy, odkiaľ sa vrátil na Slovensko v júli 1943, a – spolu s Husákom a Novomeským – vytvoril 5. ilegálny ÚV KSS. Počas povstania náčelník hlavného štábu partizánskych oddielov, predseda SNR a predseda KSS. Po vojne predseda Zboru povereníkov a podpredseda SNR (1945 – 1948). Predseda SNR (1948 – 1950). V roku 1950 pozbavený funkcií.

súdu Dr. Igor Daxner, jeho žena a nejakí partizáni, zrejme veľmi unavení, lebo ledva vláčili nohy za sebou. Dr. Daxner bol veľmi citlivosťivý človek a počas povstania sa stal horlivým komunistom. Po vojne bol ustanovený za prezidenta takzvaného Národného tribunálu a škaredo sa preslávil, keď odsúdil na smrť Dr. Jozefa Tisu, prezidenta Slovenského štátu. V ďalšej skupinke sme videli dokonca malé deti, ktoré niektorí nezodpovední rodičia vzali so sebou, akoby šlo o výlet.

Keď sme sa oddelili od davu, cítil som akési vedenie zhora a bol som si celkom istý, že budeme môcť dôjsť do bezpečia. Prvú noc, ako aj ďalšie dve, sme strávili pod oblohou, ale oddelene od davu. Nemohli sme spať, lebo demoralizovaní vojaci okolo nás sa správali veľmi hlučne a občas aj strieľali. Našťastie, nič sa nestalo, lebo Nemci museli byť od nás hodne ďaleko, alebo spali v údolnej dedinke.

V mojej skupinke bol major Dr. Simonyi, vojak Drottner, môj šofér Peťko, sekretárka Otilka, ja a ešte dvaja vojaci, ktorých som nikdy predtým nestretol. Týchto dvoch vojakov som vzal preto, lebo ako drevorubači pracovali v horách, ktorými sme prechádzali a tvrdili, že tam poznajú každý kameň. Ale aj oni viackrát stratili orientáciu, lebo hmla bola naozaj hustá. Chcel som do skupinky vziať aj majora Trebichavského, ale on sa rozhodol utvoriť vlastnú skupinku spolu so svojím bratom, príbuznými a nejakými vojakmi. Veril, že jeho grupa musí byť plne vyzbrojená a dobre zásobená potravinami. Podľa neho, najistejšie bolo zotrvať v horách až do príchodu ruskej armády, trebárs aj cez zimu. Ja som zastával názor, že najbezpečnejším spôsobom ako všetko prežiť, je čím rýchlejší prechod cez nemecké línie, ešte skôr, než sa Nemci oboznámia s okolím a s miestnou situáciou.

Vzhľadom na akési vedenie zhora a moje celkom logické závery podarilo sa nám dostať sa cez nemecké línie na tretí deň nášho únavného a vyčerpávajúceho pochodu, kým Dr. Trebichavský so svojou teóriou usadiť sa v horách nebol taký šťastný a po niekoľkých dňoch ho Nemci zajali.¹⁷⁸ Vzali ho aj s jeho skupinkou do Nemecka, kde boli v koncentračnom tábore až do konca vojny.

¹⁷⁸ Ivana Trebichavského a jeho skupinu (v ktorej bol aj jeho brat Ladislav Trebichavský a jeho švagor Alexander Kovalík) zajali Nemci 1. novembra 1944 v priestore Prašivej.

Veriac vo vedenie zhora, nepripojil som sa ani k skupine vojakov vedenej plukovníkom generálneho štábu Pekníkom.¹⁷⁹ Jeho skupina bola dobre vyzbrojená, mala dosť potravín a viacero koní. Vymenil som si s Pekníkom pár slov, ale napriek jeho uisteniu, že jeho grupa má lepšie vyhliadky na prežitie, som sa k nemu nepridal. Moje rozhodnutie pokračovať samostatne bolo naozaj šťastné, lebo Pekníkova grupa bola postrieľaná guľometmi nemeckej jednotky hľadajúcej v horách partizánov a účastníkov povstania. Malo sa to stať v ten istý deň, ako sme sa rozlúčili. O tomto som sa však dozvedel až o niekoľko mesiacov neskôršie, po oslobodení Rusmi. Po troch dňoch namáhavého a nebezpečného pochodu cez hory sme konečne mali nemecké línie za sebou a boli sme v pomernom bezpečí. V nemeckom obklúčení a takmer bez potravín, prikrývk a streliva nemohli sme dlho ostať v horách. Nastupovala už skutočná zima a objavil sa aj prvý sneh. Hustá hmla, ktorá zredukovala viditeľnosť takmer na nulu, bola nám čiastočne na osoh, ale zároveň prekážala našej orientácii. Členovia mojej skupinky stáli sa zúfalými, niektorí dokonca už neverili môjmu ubezpečovaniu, že všetko dopadne dobre. Niekedy som sa musel aj usmievať nad zúfalstvom Dr. Simonyiho, ktorý ma žiadal zmeniť smer nášho pochodu a hľadiť spojiť sa s Pekníkovou skupinkou, čo som, pravda, neurobil.

Moja vytrvalosť bola ohromná. Počínal som si ako herec na javisku, hoci situácia bola ozaj riskantná a naše životy v stávke. Celé tri dni sme nemali vodu a smäd sme hasili lízaním listov a trávy. Major Dr. Simonyi dochádzal už ku koncu svojej odolnosti a viackrát ma žiadal, aby som ho zastrelil a tak ukončil jeho muky. Ale o deň neskôršie, keď sme prekročili nemecké línie a dosiahli náš cieľ, t. j. dostali sa do Ľubietovej, bol vďačný, že som nepočúval jeho zúfale prosby. V mojej skupinke ja som bol jediný, kto si ponechal zbraň, revolver, pre prípad potreby. Všetky zbrane, deky, konzervy sme už prvý deň museli odhodiť, lebo boli príťažou prekážajúcou nám v pochode. Museli sme kráčať veľmi rýchle, škriabať sa na strmé stráne a dokonca niekedy plaziť sa cez husté kríky ako hady. Aj keď sme odhodili nepotrebnú príťaž, boli sme ešte

179 Karol Pekník (1900 – 1944) – dôstojník. Náčelník štábu Vojenskej správy v Bratislave. V roku 1941 sa zúčastnil bojov na východnom fronte. V auguste 1943 prevzal velenie nad 2. pešou (bývalou zaistovacou) divíziou. Počas povstania bol prednostom 3. operačného oddelenia 1. č-s. armády na Slovensku. Bol zastrelený pri pokuse o útek zo zajatia 1. novembra 1944 neďaleko Sv. Ondreja nad Hronom.

stále obťažaní našimi koženými zvrchníkmi, ktoré boli úplne presiaknuté ustavičným mrholením. Hľadeli sme vždy sa vyhýbať vyšliapaným chodníčkom, ktorých sa iste držali nemecké jednotky. O nočnom oddychu alebo spánku nebolo ani reči a to čiastočne pre ustavičné strieľanie okolo nás a čiastočne pre strmé svahy, na ktorých bolo ťažko sedieť, o ležaní ani nehovoriac. Úplne vyčerpaný a so suchými hrdlami, ale s pevnou vierou v Boha, dostali sme sa do hájovne v údolí, neďaleko Brusna – Svätého Ondreja. Tam sme dostali vodu a informácie ohľadne pohybu nemeckých jednotiek.

Oddych v Ľubietovej

Keď sme sa konečne dostali do Ľubietovej na evanjelickú faru, kde bol farárom môj dobrý priateľ Handzo, naše ťažkosti sa – aspoň na určitý čas – skončili. V Ľubietovej na fare som našiel ženu a tri deti, ktoré spolu s viacerými rodinami opustili Banskú Bystricu, aby sa vyhli bombardovaniu a iným nepríjemnostiam vojny. Na ceste do Ľubietovej sme stretli viacero nemeckých jednotiek, ktoré pátrali po povstalcoch, ale pretože sme mali civilné šaty a falošné dokumenty, predstavujúce nás ako bankových úradníkov, predavačov a podobne, dostali sme sa cez kontrolu celkom dobre. Zadržali iba jedného nášho vojaka, ale aj toho len na jeden deň, kým nevysvetlil, že ho povstalci prinútili ísť do hôr, ako stovky iných civilistov.

Na fare bola tiež pani Čatlošová s dcérou. Jej muž, minister národnej obrany, bol v tom čase v Rusku, kam ho veliteľia povstania odoslali zvláštnym lietadlom, keď predtým zamietli jeho ponuku zúčastniť sa povstania. V dome susediacom s farou sa skrývala rodina Ing. Ivana Viesta,¹⁸⁰ ktorý bol bratom generála Viesta, jediného slovenského vysokého dôstojníka v exilovej londýnskej vláde. Za povstania bol generál Viest hlavným veliteľom povstaleckých jednotiek.

180 Ivan Viest (1882 – 1963) – inžinier. V rokoch 1939 – 1944 bol odborový prednosta, prezidiálny šéf na ministerstve dopravy a verejných prác a členom správnej rady Slovenských železníc. Počas povstania mal vedúcu úlohu na povereníctve pre železnice.

Ako som sa zmienil už predtým, vzhľadom na evakuované rodiny a obyvateľstvo Ľubietovej a vzhľadom na jasné zásady medzinárodného práva, robil som, čo som len mohol, aby som zachránil asi sto nemeckých zajatcov. Títo sa nachádzali v internačnom tábore v Ľubietovej. Keď sme museli ustúpiť do hôr, určití velitelia sa rozhodli nechať ich postrieľať. Pravdepodobne sa obávali, že ak budú prepustení z tábora, mohli by bojovať proti našim jednotkám.

V Ľubietovej po dobrom kúpeľi a dvadsaťštyrihodinovom spánku, som sa cítil ako znovuzrodený. Moja rekreácia však netrvala dlho, lebo počas 2 – 3 dní prišla do Ľubietovej nemecká SS-skupina a jej veliteľ – major – sa ubytoval na fare. Všetky na fare sa nachádzajúce rodiny sa museli stiesniť, aby major mohol mať svoju izbu. Ja a moja rodina sme boli v izbe, ktorá susedila s majorovou. Izby boli oddelené iba sklenými dverami so záclonou, cez ktorú som mohol pozorovať, čo sa v majorovej izbe deje. Dlhو sme si nemohli vysvetliť príčinu hrozného hluku a takmer neludského kvílenia prichádzajúceho z majorovej izby každý deň ráno. Videli sme, ako major osobne bije a kope svojich vojakov. Ako sme sa neskôr dozvedeli, táto majorova rutina bola trestom pre vojakov, ktorí nevykonali jeho nariadenia, alebo sa dopustili menších krádeží, napríklad spiek. Majorova grupa pozostávala z bývalých trestancov, ktorým slúbili, že ak sa budú v boji správať udatne, dostanú pardon.

Odchod k Lučencu

Po niekoľkých dňoch som prišiel k záveru, že by bolo nerozumné, ba riskantné ostávať v blízkosti takého sadistu, ktorý by ma zrejme neváhal bez súdu zastreliť, keby sa dozvedel o mojej vedúcej úlohe v povstaní. Okrem toho aj tak som sa nechcel v Ľubietovej dlho zdržiavať, lebo som sa chcel čo najskôr dostať k hraniciam a pripojiť sa k našim jednotkám, ktoré boli mobilizované v Rusku a vo Veľkej Británii. Rusi boli vtedy naši spojenci a spolu so Západom bojovali proti Hitlerovmu Nemecku. Radili mi ísť do Tisovca, kde som mal rodinu, a tam vyčkať príchod Rusov. Ja som sa však rozhodol ísť k Lučencu a tam ostať chvíľku u rodičov môjho šoféra. Rozhodnutie a či intuícia boli rozhodne správne, lebo napriek všetkým očakávaniam nemecký front bol najprv prerazený

pri Lučenci. A tak ja som bol prvým povstalcem, ktorému sa podarilo dosiahnuť naše jednotky a tiež aj vládu,¹⁸¹ v tom čase v Chuste na Podkarpatskej Ukrajine.

Na ceste k Lučencu zastavil som sa nakrátko v Banskej Bystrici, kam sa medzitým z Ľubietovej vrátila moja rodina. Súc utečencom postaveným mimo zákona a odsúdeným na smrť v neprítomnosti, nemohol som s rodinou žiť otvorene, ale zase iba v skrytosti. Moja bývalá sekretárka, ktorú som pre jej chabrosť, odvahu a oddanosť pomenoval mojím anjelom strážnym, mi pomohla a sprevádzala ma z Ľubietovej do Banskej Bystrice. Preskúmala všetky okolnosti ohľadne môjho tajného návratu do mesta a potom ma ta odprevadila. Faru sme opustili nepozorovane a cez zadné záhrady sme kráčali popri lesu. Môj ochranca, vlastne ochrankyňa, šla vždy pár sto metrov predo mnou, pripravená dať signál v prípade nebezpečenstva. Keď sme sa dostali na hlavnú cestu vedúcu do mesta, zastavila nákladné auto a zistiac, že šofér je spoľahlivý, mávala na mňa, aby som nastúpil do auta. Vlakom som totiž rozhodne cestovať nemohol, lebo by ma bol niekto poznal. Asi kilometer pred mestom sme opustili nákladniak a za tmy sme sa vkradli do Bystrice. Moja ochrankyňa, zase kráčajúc určitú vzdialenosť predo mnou, odprevadila ma do nášho bytu. Tu som zostal tri dni, kým neprišiel po mňa môj šofér a vzal ma do Cinobane,¹⁸² dedinky blízko Lučenca, k jeho rodičom.

Počas môjho krátkeho pobytu v Bystrici ma nikto nevyrušoval, lebo som nechal cirkulovať správu, že som zahynul v horách. V Bystrici sme žili vo vilke na prvom poschodí, kým prízemie bolo obsadené nemeckou jednotkou na čele s rotmajstrom. Rotmajster prichádzal občas navštíviť moju ženu a trochu si pohovoriť s ňou. Pretože sa zdal slušným človekom, žena hľadela vytiahnuť z neho nejaké informácie o nemeckých pohyboch. Rotmajster už musel cítiť koniec nemeckého panstva, lebo sa vždy snažil dostať nejaké informácie o situácii z iných nenemeckých

181 Správnejšie: vládnu delegáciu. Ako sa spomína vyššie, v Chuste sídlila iba vládna delegácia. Prvá vláda obnoveného česko-slovenského štátu bola vymenovaná v Košiciach 4. apríla 1945.

182 Šoférom S. Korbela bol Juraj Petko (1922 – 1998). Pochádzal z Lovinobane, kam ho aj odviezol. S. Korbela si vo svojich pamätiach Lovinobaňu pomyšľal so susednou obcou Cinobaňa.

prameňov. Moja žena vždy popierala, že počúva správy z Londýna, hoci pravidelne počúvala Londýn aspoň trikrát denne. Počas rozhovoru rotmajster, len čo sa dotkol rádia, Londýn vysielal správy. Odvtedy obaja počúvali Londýn pravidelne, hoci to mohlo stáť jeho hlavu. Počas rotmajstrových návštev som sa ja skrýval vo výklenku za kredencom v kuchyni. Človek v tých časoch musel byť veľmi opatrný.

U Petkových rodičov v Cinobani¹⁸³ som ostal iba desať dní a musel som sa presídliť do Veľkej Vsi. Cinobaňa totiž leží na hlavnej ceste vedúcej od Lučenca do Zvolena a Banskej Bystrice a keďže pri Lučenci nemecký front už bol pretrhnutý, nemecké jednotky ustupovali po hlavnej ceste na Zvolen.

Vo Veľkej Vsi som sa skrýval u rodičov Palka Lorinčíka, ktorý bol tiež môj bývalý vojak a veľmi oddaný človek. Ako Palko, tak aj jeho rodičia hľadeli uľahčiť môj osud a skrývať môj pobyt pred zvedavými občanmi a dedinčanmi, ktorým povedali, že som Palkov priateľ a že sme spolu slúžili v armáde. Ostal som tam asi dva mesiace, lebo cez zimu sa front veľmi nehýbal a stále bol iba v okolí Lučenca, asi 15 km od Veľkej Vsi. Táto dedinka leží bokom od hlavných komunikácií a bola vždy známa pre svoje blatisté cesty, hlavne na jeseň. A tak aj nemecké vojská ju obchádzali.

Vo Veľkej Vsi som sa snažil vždy niečo robiť a tak si krátiť čas. Palkovi rodičia nechceli tomu rozumieť a hovorili mi, že som sa nenarodil pre ťažkú prácu a že moje ruky sú príliš fajnové na to, aby som vždy hľadal prácu okolo domu. Rád som pilil drevo a pripravoval potravu pre dobytok na zimu. Tak som si obľúbil prácu na farme, že neskôršie som vážne uvažoval kúpiť si farmu a rezignovať na moju vysokú funkciu, ktorá bola mojim protivníkom vždy trňom v očiach.

Keď sa žena dozvedela, že v dedine nie sú Nemci, rozhodla sa ma navštíviť. Cestovala na nemeckých nákladných vozoch rozvážajúcich muníciu

183 Má byť v Lovinobani, a nie Cinobani. Obec Lovinobaňa leží na hlavnej trase z Lučenca do Zvolena, Cinobaňa je bokom od tohto hlavného ťahu. Navyše Korbelov šofér Juraj Petko pochádzal z Lovinobane. Jeho rodný dom, kde sa S. Korbel desať dní ukrýval, dodnes stojí. Počas vojny sa nachádzal rovno pri hlavnej ceste, ktorú autor spomína. Samuel Korbel navštívil svojho záchrancu Juraja Petka v Lovinobani pri svojej návšteve Slovenska v roku 1992.

na front a hodne pri tom riskovala. Nanešťastie, mohla ostať v dedine len jeden deň, lebo front sa začal hýbať a hrozilo nebezpečenstvo, že bude odrezaná od detí.

Keď mrazy urobili blatisté cesty znovu schodnými, nemecké vojsko hneď vťahlo do Veľkej Vsi a ukončilo moje pokojné farmárčenie. Po príchode Nemcov ľudia prepadli panike, lebo tí obyčajne brali mladých mužov na kopanie priekop a zákopov. Mnohí mladí dedičania obec opustili, kým ostatní hľadeli skrývať sa na dedine. Ja s Paľkom a jeho bratancom Jankom Lorinčíkom sme sa schovávali v stajni. Tam pod válovom bol malý priestor, kde uskladňovali repu pre kravy. Keď sme sa dostali dnu do priestoru a či výklenku, ten bol hneď zakrytý a zamaskovaný slamou. Mali sme iba malý otvor na dýchanie. Vo výklenku sme vydržali iba dva dni. Jedlo sme dostávali dvakrát denne, keď sa krmili kravy. Také opatrenie bolo potrebné na odvrátenie pozornosti Nemcov, ktorí mali v stajni svoje kone.

Po opustení úkrytu, ktorý sa ľahko mohol zmeniť na náš hrob, kráčali sme smerom na Málinec, asi 30 km severne od Veľkej Vsi. Tam sme našli prístrešie a útulok u Janka Novodomského, Lorinčíkovho bratanca. Novodomský bol najbohatší gazda v dedine a mimoriadne dobrý človek.

Okrem nebezpečenstva blížiaceho sa frontu a rozličných panikárskych správ, ktoré nás obyčajne zronili, prežil som u Novodomských naozaj pekné chvíle. Pracovali sme spolu na poliach, čítali Bibliu a debatovali o lepšej budúcnosti založenej na kresťanských zásadách.

Príchod Červenej armády

U Novodomských som zostal až do 16. januára 1945, až do oslobodenia dediny ruskou armádou. Ich pohostinnosť nemala konca a poskytovali ju každému v núdzi, dokonca aj maďarským vojakom, ktorí počas boja dezertovali z nemeckej armády. Bolo ich asi dvadsať, a keby ich Nemci boli našli, nielen oni, ale aj celá Novodomského rodina by boli postrieľaní. Dezertéri dostali príkaz ostať stále v senníku. Raz nám nahnali skutočný strach. Bolo to, keď pred Novodomského domom partizáni zastrelili nemeckého vojaka na motocykli – asi pátrača alebo spojku.

Aby sme sa všetci zachránili pred nemeckou pomstou, dezertérov sme poslali do lesa k Novodomského bačovi. Našťastie Nemci stratu nespozorovali a dezertéri sa vrátili do senníka.

Dňa 15. januára boli dedinčania prekvapení náhlým príchodom nemeckých tankov a nákladných vozov vezúcich okrem iného aj veľký počet mŕtvych nemeckých vojakov. Zrejme po prerazení frontu Nemci zmätene ustupovali po ceste vedúcej cez Málinec na Zvolen. Pretože sa v obci vôbec nezastavili, očakávali sme skorý príchod ruských vojakov. A tí skutočne nenechali na seba dlho čakať. Aké hrozné bolo naše rozčarovanie, keď sme videli ich úbohý výstroj a výzbroj. Prišli do dediny iba so zastaranými kanónmi, starými autami a nákladníkmi. Boli veľmi úboho oblečení a podľa vzhľadu boli väčšinou Mongoli. Prišlo s nimi aj pár opitých vojakov, hrajúcich na harmonike a cválajúcich na koňoch. Usadili sa hneď v dedine, no niektoré jednotky postupovali ďalej na sever, udržiavajúc kontakt s ustupujúcimi nemeckými oddielmi.

Keďže Novodomského dom sa nachádzal na kraji dediny, Rusi si tam hneď zriadili pozorovateľňu a ich veliteľ sa na nejaký čas usadil v pivnici. Pred dom postavili zastaraný kanón. Keď sme sa ich pýtali, kde majú svoje povestné kaťuše, ktoré narobili hodne paniky aj medzi najlepšie vyzbrojenými nemeckými oddielmi, poznamenali, že tie nie sú tu potrebné a používajú sa iba na najťažších frontoch na prerazenie odporu a podobne.

Každopádne, z príchodu Rusov sme mali radosť, lebo sme ich pokladali za našich bratov a osloboditeľov. V tom čase Rusi boli spojencami Západu. Ale naša radosť netrvala dlho, lebo o pár hodín prišla správa, že nemecké tanky sa vracajú a za každú cenu musia prejsť cez Málinec. Ako sme sa neskôr dozvedeli, Nemci nemohli pokračovať na Zvolen ako plánovali, lebo partizáni vyhodili do povetria nejaké mosty a zatarasili im cestu. Nemali inej alternatívy, ako prebojovať sa cez Málinec a tak sa pripojiť k hlavnému prúdu nemeckej armády, ktorá ustupovala po hlavnej ceste Lučenec – Zvolen. Keď sa Nemci dostali do styku s predsunutými ruskými silami, vyvinul sa zúrivý boj. Bojovalo sa iba pár sto metrov od Novodomského domu, ktorý bol tiež zasiahnutý nemeckou paľbou. Počas boja ja, Novodomského rodina a ešte nejakí susedia boli sme v pivnici, kde boli aj ruskí velitelia telefonicky dirigujúci boj. Od nich

sme sa dozvedeli, že nemecké tanky sa čoraz viac približujú k dedine. Ženy a deti plakali, kým ruskí velitelia si počínali chabro a občas utešovali osoby okolo nich slovami: *Ničevo*, to je iba vojna...

Ranených vojakov na stráňach rýchlo hádzali k nám do pivnice, bez akýchkoľvek inštrukcií a pomoci. Ležali tam v bezvedomí a nikto ani prstom nepohol, aby im pomáhal, zo strachu, že každú chvíľu vrazia do pivnice Nemci a odstrelia každého, kto pomáha nepriateľovi. Končne ja a Novodomský sme sa už nemohli dívať na agóniu raneného, ktorý stále žiadal vodu. Keď sme uspokojili jeho smäd, obviazali sme mu krvácajúcu ranu. Niektorí z ranených v pivnici zomreli, iných neskôršie odniesli na miesto prvej pomoci.

V pivnici sme trčali až do štvrtej hodiny podvečer, keď zúrivý boj prestal. Za noci sa kontakt medzi oboma armádami udržiaval iba občasnými výstrelmi. Náš pobyt v pivnici bol naozaj otrasnou skúsenosťou, lebo ťažký boj sa viedol až do súmraku a Nemci nás mohli prekvapiť každú chvíľu. Mohli sme zahynúť tiež priamym zásahom do pivnice. V noci sme sa rozhodli opustiť dom Novodomských a presťahovať sa do stredu dediny, do domu s veľkou a veľmi pevnou pivnicou, ktorá mohla poskytnúť útluk aj pre sto ľudí.

Pretože som neveril, že Rusi udržia svoju pozíciu pred nemeckými oveľa lepšie vyzbrojenými silami, rozhodol som sa ísť na ruský hlavný štáb, umiestnený v strede dediny. Najprv som však musel dostať povolenie od veliteľa riadiaceho boj z Novodomského pivnice. Povedal som mu, že som vysoký dôstojník z povstania a že som bol v neprítomnosti odsúdený na smrť a keby ma Nemci chytili, znamenalo by to pre mňa smrť bez akéhokolvek vyšetrovania. Veliteľ mi pridelil dvoch vojakov, ktorí ma pod bajonetmi sprevádzali do hlavného stanu. Pri vstupe do izby veliteľa som bol ihneď ohrozený ťažkým zápachom vodky a vína. V izbe bolo 10 až 15 dôstojníkov a vojakov v uniforme a tiež ženské dôstojníčky a všetci pili ako dúhy, akoby sa vonku nič nedialo, kým v skutočnosti na dedinu stále dopadali strely. Keď som udal dôvod svojej návštevy, veliteľ sa ma pýtal, či nie som nemecký špión. Hneď som si uvedomil, že nebolo rozumné ísť za veliteľom hlavného štábu, najmä keď som nemal nijaké dokumenty ohľadne mojej účasti v povstaní. Chápal som ruskú ostražitosť. No už bolo neskoro o tom

uvažovať, bolo treba vzbopíť sa a využiť moju výrečnosť a znalosť ruského jazyka. Ruský veliteľ ani potom nebol presvedčený a kázal mi čakať vonku na rozhodnutie. Nikdy nezabudnem tých kritických 15 minút čakania pred hlavným stanom. Vonku – v krutej zime a úplnej tme – ma strážili vojaci, ktorí sa správali, ako by som už bol odsúdený zločinec a špión. Pri najmenšom pohybe zarachotili závery ich pušiek a kázali mi nehýbať sa. Veľmi sa mi uľavilo, keď sa vo dverách objavil veliteľ a nariadil strážnym odprevadiť ma do Novodomského domu.

Napriek ubezpečovaniu veliteľa hlavného stanu, že Rusi nikdy neustupujú, rozhodol som sa opustiť Málinec ešte tej noci, alebo zavčas rána.

Putovanie do Chustu

Vo veľkej pivnici, kam sme sa cez noc presťahovali, bolo asi sto dedinčanov. Niektorí z nich sa modlili, aby nás nezasiahla priama bomba, ktorá by nás iste bola pochovala v masovom hrobe. Obrátil som sa na mladých občanov a pýtal sa ich, či sú ochotní pripojiť sa ku mne a ráno za svitania odísť do zázemia, čo som pokladal za najistejší spôsob prežitia. Pravda, aj táto cesta bola veľmi riskantná, lebo bombardovanie okolo nás medzi ruskými a nemecko-maďarskými vojskami stále pokračovalo. Niektorí dedinčania mi v zúfalstve odpovedali, či je ozaj nejaký rozdiel byť zabitý v pivnici, alebo na ceste cez bojové pole. Ku mne sa pripojili iba Paľko a Janko Lorinčík.

Neprešli sme ani kilometer, keď sme počuli silné bombardovanie Málinca. Ako sme sa dozvedeli po vojne, Málinec padol do nemeckých rúk dve či tri hodiny po našom odchode. Rusi boli prekvapení náhlým útokom, mnohí z nich boli zabití na ústupe, kým niektorí sa hľadeli ukryť u dedinčanov a viacerí na samej fare, kde sa skrývali asi desať dní, až do odchodu nemeckej armády. Nemci hrozili smrťou každému, kto by skrýval ruských vojakov, no farársku rodinu to nezastrašilo. Po vojne sa farárovo meno objavilo v zvláštnom rozkaze Stalina a on tiež bol vyznamenaný za chrabrosť.¹⁸⁴

184 Pri ústupe z Málinca padlo viac ako 50 sovietskych vojakov. Obyvatelia obce Málinec ukryli vo svojich domoch ďalších 55 sovietskych vojakov, ktorí nestihli ustúpiť. Najviac vojakov (až 14) sa ukryvalo v humne na evanjelickej

Na ceste nás stále prenasledovala granátová strelba a viackrát sme sa museli vrhnúť na zem, aby sme neboli zasiahnutí granátmi, ktoré vybuchovali blízko nás. Naša cesta viedla pozdĺž potoka a cez krovie. Narazili sme aj na ruskú hliadku, ktorá kladla telefonické spojenie. Moji spoločníci sa báli, že nás postrielia ako špiónov, no hliadka si nás veľmi nevšímala, najmä keď som sa ich po rusky pýtal, či je nám bezpečné pokračovať a nenaraziť na Nemcov. Dopad granátov bol s každým kilometrom od bojového poľa redší. V jednej dedine sme stretli ruského dôstojníka v uniforme. Mal na epoletách hodne zlata a mysleli sme si, že je generál, hoci šlo iba o poručíka. Bol hlboko zaujatý konverzáciou s krásnou dievčinou tiež v uniforme. Oslovil nás v lámanej nemčine, na čo som ja odpovedal po rusky. Z viacero jeho otázok som usúdil, že aj on nás považoval za špiónov, najmä keď sa jasne vyjadril, že nás môže umiestniť v naproti stojacej väznici. Ja som mu začal hovoriť o mojej účasti v povstaní a kým on o mojom rozprávaní uvažoval, nenápadne sme sa od neho odpútali. Poručík zrejme dal prednosť rozhovoru s krásnou vojačkou, než mojej účasti na povstaní, o ktorom možno ani nevedel.

Keď sme sa dostali do Veľkej Vsi, vyhrabal som si dokumenty o mojej účasti v povstaní. V Kalinove pri Veľkej Vsi ma zase vypočúvala NKVD a veru neviem prečo, no majú dokumenty, dopadol som dobre.

Aby som sa čím skôr dostal do Chustu k vláde a k našim vojenským jednotkám, musel som ísť do Lučenca a zaobstarať si potrebné papiere na cestu cez Maďarsko, lebo naše územie ešte stále okupovali Nemci. Janko a Palko Lorinčíkovci nechceli ísť so mnou do Chustu, a tak sme sa v Lučenci rozlúčili.

Pri vstupe do Lučenca sme mali neprijemnú skúsenosť s ruskými strážami, ktoré nás dirigovali pripojiť sa k robotníkom čistiacim mesto od nemeckého bombardovania. Mňa po dlhšom argumentovaní pustili, kým Lorinčíkovci sa museli pripojiť k robotníkom.

fare u farára Alexandra Trokana, hoci priamo vo farskom byte boli ubytovaní nemeckí vojaci. Vo farskej pivnici sa tiež ukrývalo množstvo miestnych obyvateľov, ktorí o týchto skrývaných nielenže vedeli, ale nosili im aj stravu. Pozri: ALBERTY, J. a kol.: *Monografia obce Málinec*. Málinec 2009, s. 72 – 73.

V ruskom hlavnom stane som nemal ťažkosti a po vysvetlení mojej účasti v povstaní a cieľa mojej cesty do Chustu dostal som povolenie cestovať cez Maďarsko a použiť ruské nákladné autá idúce tým smerom. Niektorí šoféri poverenie ignorovali s tým, že nesmú brať civilné osoby, no iní nerobili nijaké ťažkosti. Po ceste som musel vystriedať niekoľko nákladniakov, dakedy som musel čakať na ne na križovatkách aj viacej hodín a to v tuhej zime až do mínus 30 stupňov Celzia. Ruskí vojaci, ktorých som stretol, boli veľmi dobrosrdeční a dobrí speváci a s niektorými som mal zaujímavé konverzácie. Keď som sa niektorých opýtal, či nepoužijú katuše aj na území spojencov, odpovedali celkom logicky, že predsa nemôžu vyhnať Nemcov z našich miest zubnými kefkami. V noci som spal obyčajne v opustených a strelbou poškodených domoch na slame, no dobrý spánok mi prerušovali plošnice a zima.

V Debrecíne, veľkom priemyselnom meste, som musel navštíviť posádkového veliteľa. V čakárni veliteľa prišiel ku mne dôstojník v ruskej uniforme a po krátkej konverzácii mi povedal, že som nemecký advokát z Popradu, ktorý kolaboroval s gestapom a je zodpovedný za smrť stoviek židov, ktorí boli odvezení do Poľska na likvidáciu. Ako sa ukázalo, tento dôstojník bol žid zo Slovenska a u veliteľa mal funkciu prekladateľa a tlmočníka. Neveril ani mojim dokumentom, vraj sú falošné a bol odhodlaný reportovať ma u veliteľa, tiež žida. Tak som sa našiel vo veľmi nepríjemnej a nebezpečnej situácii a bolo mojim šťastím, že pár minút pred mojou audienciou u generála skupina našich občanov na čele s Dr. Hanesom¹⁸⁵ vstúpila do čakárne. Hneď ma identifikovali a upokojili vzrušeného a podozrievajúceho tlmočníka.

V Chuste

Dňa 22. januára 1945 som sa konečne dostal do Chustu a spojil sa s našou armádou. Bol som tiež hneď predstavený našej vláde,¹⁸⁶ utvorenej

185 Emil Hanes – právnik. Počas povstania ho poverili vedením Župného úradu v Banskej Bystrici. Neskôr pôsobil na Povereníctve vnútra.

186 V Chuste nebola česko-slovenská vláda, ale iba vládna delegácia. Menej známa je skutočnosť, že popri česko-slovenskej vládnej delegácii bola v Chuste aj delegácia Slovenskej národnej rady v zložení: V. Šrobár, J. Púll, T. Tvarožek, F. Hodža, J. Šoltész a P. Zatko. S. Korbel však nespomína, že by sa bol stretol s niektorým z nich.

z členov vlády v Londýne a v Moskve. Bol som prvým povstalcem, ktorý sa dostal k vláde v Chuste a dal jej prvé informácie o našich ťažkých skúsenostiach po povstaní. Hneď po príchode som spozoroval roztržku medzi východniarmi a západniarmi.¹⁸⁷ Tiež som zbadal, že väčšina členov vlády sa akoby nafukovala a ponižovala občanov, ktorí neopustili našu vlasť. Taký postoj bol však smiešny, predsa celý národ nemohol ísť do emigrácie a občania, ktorí zostali doma, si vytrpeli viac, ako tí vonku a tiež poskytl lepšie služby než exulanti. Bolo celkom jasné, že roztržky a nedorozumenia boli živé komunistami, ktorí podľa hesla „rozdeľ a panuj“ sledovali svoj konečný plán, t. j. ovládnutie nášho štátu.

Počas Slovenského štátu a nášho povstania komunisti a demokrati pracovali spolu za lepšiu budúcnosť a proti Hitlerovmu režimu. Delenie a vzájomné podozrievanie sa dostalo do nášho života s takou jemnosťou a zákernosťou, že mnohí naši vodcovia ani nespozorovali ničivé komunistické taktiky.

Od členov vlády som sa dozvedel, že exilová vláda na čele s prezidentom Benešom má vyváženú reprezentáciu bývalých politických strán, kým exilová vláda v Moskve¹⁸⁸ je zložená iba z komunistov, výnimkou je iba Dr. Zdeněk Fierlinger, česko-slovenský vyslanec, vymenovaný do Moskvy Dr. Benešom. Ale ani jedna z exilových vlád nemohla ovplyvniť konferenciu v Jalte a Teheráne, kde si veľkí spojenci rozdeľovali svoje záujmové sféry. Ani Benešove rokovania s komunistickou vládou v Moskve nevedli k žiadnemu výsledku.

V Chuste som prvýkrát stretol aj prezidenta Beneša a jeho ženu.¹⁸⁹ Hovoril pochvalne o činnosti našej vojenskej justície za Slovenského štátu, čo ma dosť prekvapilo, že bol tak dobre informovaný. Prezident ma poveril bez prietahu organizovať vojenskú justíciu. Na moju otázku, aký zákonník

187 Medzi londýnskymi a moskovskými emigrantmi.

188 V Moskve nebola nijaká exilová vláda, iba ústredie Komunistickej strany Česko-Slovenska. Bola iba jedna exilová vláda, a to v Londýne. Tá sa síce zdržiavala v Moskve, ale to len prechodne v prvých mesiacoch roku 1945, počas svojho návratu do Č-SR.

189 Zdá sa, že S. Korbel si tu mýli svoju činnosť v Chuste s činnosťou Košiciach. E. Beneš totiž v Chuste nebol, ale cestoval z Moskvy zvláštnym vlakom priamo do Košíc.

mám použiť, či ten, ktorý platil pred okupáciou, alebo modernejší, užívaný za Slovenského štátu a inkorporovaný v mojej knihe *Vojenský trestný zákon*, odpovedal bez váhania, že samozrejme nový a moderný. To ma ozaj prekvapilo, lebo trestný poriadok bol publikovaný v slovenskej reči a nikdy sa nestalo, že by sa slovenská kniha používala v Čechách.

V Chuste ma prezident prijal tri alebo štyrikrát¹⁹⁰ a vždy urobil na mňa dobrý dojem. Hádám som si ho aj troška zidealizoval, lebo on tiež patrila k univerzálnemu Bratstvu, založenému na rovnosti, spravodlivosti a tolerancii. Iba oveľa neskôršie som sa dozvedel, že bol aj dobrým hercom a tiež nemal rád Slovákov. Jeho žiarlivosť a nezmieriteľnosť sa ukázala aj v prípade prezidenta Slovenskej republiky Dr. Jozefa Tisu, ktorému zamietol žiadosť o milosť a nariadil jeho popravu.

Napriek prezidentovej rade, že mám použiť nový slovenský zákonník, rozhodol som sa za starý, vytlačený v češtine, aby som aj týmto spôsobom zmieril a či zmenšil trenice medzi oboma národmi. Moje rozhodnutie bolo napokon dobrým politickým krokom. Môj zákonník sa aj tak ukázal kameňom úrazu a nakoniec ho použil proti mne šéf vojenskej spravodajskej služby Reicin, ktorý tvrdil, akoby bol šialencom, že publikovaním odbornej knihy v slovenčine som značne prispel k rozdeleniu našich národov a spáchal dokonca zločin velezrady. Reicinov servilný prokurátor si šialenú argumentáciu osvojil a žaloval ma za velezradu ešte spolu s ďalšími vymyslenými zločinními.

Pohľad na Slovenské národné povstanie

Keďže Slovenské národné povstanie ešte aj dnes mnohým kole oči, chcem tu podať patričné vysvetlenie.

Mnohí Slováci – či doma alebo v zahraničí – dávajú sa na povstanie ako na nezodpovedné dobrodružstvo, ktoré si vyžiadalo mnoho slovenských životov a tiež spôsobilo, že Slovenský štát po vojne prestal jestvovať.

190 Tieto stretnutia sa pravdepodobne odohrali v Košiciach, pretože prezident Beneš v Chuste vôbec nebol a z Moskvy odišiel priamo do Košíc.

Účastníkom povstania – s výnimkou niekoľkých nevyliciteľných Čechoslovákov, ktorí už dnes ani neexistujú – nešlo o rozbitie Slovenského štátu, keďže pojem suverénneho štátu je vlastne vrcholom každého politického snaženia, a to dokonca aj u zaostalých národov.

Kvôli objektívnosti chcem poznamenať, že my Slováci sme ešte stále hrdí na Masarykovu Česko-Slovenskú republiku, ktorá bola skutočnou a prosperujúcou demokraciou a ktorú nám susedia závideli a iné demokratické štáty, vrátane veľmocí, ju obdivovali.

Nanešťastie, život v tejto navonok vzornej demokracii, pre silnú centralistickú politiku Čechov, nebol vždy pre Slovákov ľahký a mali mnoho opodstatnených sťažností.

Napriek stálemu tlaku na Slovákov, tí naozaj ukázali mimoriadnu toleranciu, stále dúfajúc, že sa dohovoria s Čechmi, a to až do konca republiky a osamostatnili sa iba vtedy, keď Hitler okupoval Česko.

Účastníci povstania sledovali iba jeden cieľ: zachrániť Slovensko pred porážkou. Keď povstanie vypuklo, vojna sa chýlila už ku koncu, porážka Nemecka, jeho spojencov a satelitov, bola vecou krátkého času. Pre existenciu alebo pokračovanie Slovenského štátu nebolo podpory na Západe ani na Východe, ba dokonca pomsta za slovenskú zradu (t. j. mať svoj štát) sa ozývala z každého vysielania prezidenta Beneša, jeho stúpencov, ba i českých komunistov. Samozrejme, každý účastník povstania bol za zachovanie všetkých prerogatívov nezávislosti pre Slovensko. V tejto viere sme boli stále upevňovaní nielen vodcami povstania, ale aj politickými predstaviteľmi v Londýne a v Moskve. My účastníci sme mali stále na mysli blaho nášho národa a snažili sme sa ho zachrániť pred porážkou a katastrofou. Inými slovami – robili sme iba to, čo v roku 1939, na počiatku Slovenského štátu naši vlastenci-politici, keď sa rozhodli zachrániť našu krajinu a našich ľudí pred nemeckou okupáciou, pred pripojením nášho územia k Hitlerovej ríši a rozparcelovaniu našej vlasti medzi lačných susedov. Niektorí z nich, súc netrpezliví, dokonca vstúpili svojvoľne na naše územie, aby si z neho čo najviac uchmatli.

Keď bolo jasné, že Slovenský štát po vojne nebude môcť existovať, snažili sme sa mať aspoň v rámci Česko-Slovenskej republiky rovnosť

s Čechmi, osobitnú slovenskú armádu a Slovenskú radu s legislatívnou, výkonnou a administratívnou právomocou. Toto všetko bolo zaručené v tzv. Košickom programe a či dohode. Česi však i naďalej zostávali centralistami a postupne všetky prerogatívy nezávislosti odbúravali.

My však aj naďalej považujeme Čechov za našich najbližších slovenských bratov.

K občerstveniu pamäti treba podotknúť, že dokonca vodca ľudovej strany Mons. Hlinka,¹⁹¹ ako aj vodca Slovenskej národnej strany Rázus,¹⁹² boli iba za autonómiu alebo federáciu založenú na rovnosti našich národov.

Dokonca aj po vojne vysokí slovenskí reprezentanti v Prahe vždy obhajovali slovenské záujmy v spoločnom štáte, čo, nanešťastie, bolo trŕňom v oku Čechov, ktorí nechceli alebo nevedeli pochopiť slovenskú kauzu a zaobchádzať s nami ako s rovnými. Ja – ako jeden z najvyšších hodnostárov v armáde – som sa necítil vždy ako doma, ale často iba ako funkcionár akreditovaný v cudzej krajine.

Faktom ostáva, že po komunistickom puči všetci vysokí slovenskí reprezentanti v Prahe boli práve pre svoj slovenský postoj odstránení z funkcií.

Stretnutia v Chuste

V Chuste som tiež stretol mojich priateľov Janka Ursínyho a plukovníka Mirka Vesela, ktorých vedenie povstania poverilo odletieť

191 Andrej Hlinka (1864 – 1938) – katolícky kňaz, národný buditeľ, politik. Kňazskú vysviacku prijal v roku 1889. Bol kaplánom v Zákamennom Kline (dnes Zákamenné), Svätej Alžbete (dnes Liptovské Kľačany) a v Tvrdošíne (1889 – 1892). Farár v Troch Sliačoch (dnes Sliače, 1892 – 1905) a v Ružomberku (1905 – 1938). V rokoch 1907 – 1910 väznený. Bol spoluzakladateľom Slovenskej ľudovej strany v roku 1905 a jej obnoviteľom a predsedom od roku 1918. Presadzoval vznik Č-SR a bol signatárom Martinskej deklarácie. V Č-SR bojoval za autonómiu Slovenska, „aby Slovák bol pánom vo svojom dome“. Zomrel sedem týždňov pred vyhlásením autonómie.

192 Martin Rázus (1888 – 1937) – evanjelický kňaz, spisovateľ, politik. Odporca oficiálnej ideológie čechoslovakizmu a pražského centralizmu. Popredný ideológ Slovenskej národnej strany (SNS), v rokoch 1929 – 1937 jej predseda a poslanec v pražskom sneme. Zásťanica slovenskej autonómie. V tomto smere v roku 1932 SNS uzavrela s HSLS autonomistický blok.

do Londýna¹⁹³ informovať prezidenta Beneša o vývoji nášho povstania, ako aj o potrebách našich jednotiek.

V Chuste som sa tiež spoznal s Dr. Ježilom, dôstojníkom, ktorý mal na starosti právne veci. Spolu s ním sme pripravili výzvu na všeobecnú mobilizáciu pre našu krajinu, ktorá bola postupne oslobodzovaná Rusmi, vtedy ešte našimi spojencami. Ježil ma informoval, že nedávno traja slovenskí vojaci boli popravení pre dezerciu z armády generála Svobodu a že Dr. Winterstein – vojenský sudca, ale s katovskými náklonnosťami – bol za to zodpovedný. Pretože bola určitá pochybnosť, či poprava bola legálna, musel sa vydať zákon schvaľujúci trest smrti za dezerciu a podobné vážne zločiny. Ja som bol proti trestu smrti, pretože vojna sa už chýlila ku koncu, ale generál Svoboda a minister spravodlivosti Dr. Stránský¹⁹⁴ podporovaní Dr. Wintersteinom boli za to, aby zákon vošiel do platnosti.

V Chuste som stretol tiež Dr. Němca, vládneho splnomocnenca pre celé naše územie. On viedol rokovania s ruskými veliteľmi, no, ako viem, bol nerozhodný a mäkký človek, a tak veľa nedosiahol. Vysokí politici a hodnostári ho dokonca vinili za odstúpenie Podkarpatskej Ukrajiny Rusom. Podkarpatská Ukrajina bola inkorporovaná k Rusku začiatkom roku 1945. Národné komisie, zvolané komunistami do Užhorodu, odhlasovali pripojenie, samozrejme, proti vôli občanov, ako je to opísané inde.

Konečne v Chuste som sa prvýkrát stretol aj Reicinom, šéfom vojenskej spravodajskej služby, ktorému som sa stal smrteľným nepriateľom. On už na Podkarpatskej Ukrajine začal s masovou deportáciou našich

193 Do Londýna odletela trojčlenná delegácia SNR. Okrem Vesela a Ursínyho bol v nej aj komunista Ladislav Novomeský. Aj títo delegáti sa vrátili z Moskvy priamo do Košíc. V Chuste neboli. V Chuste bola iba vládna delegácia pre oslobodené územie, vedená Františkom Němcom. Táto delegácia odletela z Banskej Bystrice do Evova 24. októbra 1944, odtiaľ cestovala do Chustu, kam prišla 27. októbra. Po necelých troch mesiacoch musela z Chustu odísť, lebo Zakarpatská Ukrajina sa medzitým pripojila k Ukrajinskej SSR.

194 Jaroslav Stránský (1884 – 1973) – politik, novinár, pedagóg. Vlastník populárneho denníka *Lidové noviny*. Poslanec za Národnosocialistickú stranu v pražskom parlamente (1929 – 1938). Minister spravodlivosti v londýnskej exilovej vláde (1942 – 1945). Blízky spolupracovník prezidenta Beneša. Po vojne podpredseda vlády (1945 – 1946) a minister školstva (1946 – 1948). Po roku 1948 emigroval.

občanov na Sibír a neskoršie bol zodpovedný za krutosti spáchané na Nemcoch pri ich odsune zo Sudet. Mal úplnú podporu Rusov a, ako sme sa dozvedeli až neskoršie, bol najvplyvnejším členom komunistickej strany, hlavne v armáde. Stál za všetkými komisiami utvorenými na vyšetrovanie spoľahlivosti dôstojníkov, zvlášť tých, ktorí (v rokoch 1939 – 1945) slúžili v českej alebo slovenskej armáde. Reicin a jeho prísluhovači – niektorí z nich regrutovaní z osôb skompromitovaných kolaboráciou s gestapom – vniesli do armády a verejného života teror a diskrimináciu. Správali sa, akoby boli nad zákonom a ich hrozné zneužívanie moci – dokonca aj vraždy – ostávali bez trestu, alebo ich vyšetrovanie sa stále odkladalo. Sám minister národnej obrany Svoboda nariadil generálnemu prokurátorovi neponáhľať sa s vyšetrovaním, lebo vraj také zločiny sa vyskytujú v každej vojne a revolúcii a budú patriť pod amnestiu.

Reicin terorizoval aj dôstojníkov, ktorí boli už preverení. V tomto smere mal viac úspechov u českých dôstojníkov, ktorí slúžili v protektorátnej armáde, hoci sa mu podarilo zastrašovať a zlomiť charakter aj viacerých Slovákov, a to aj vysokých hodnostárov. Človek musel byť na pozore, aby rozoznal dôstojníkov s charakterom od tých, ktorí boli v Reicinových službách. Jeho verní dôstojníci dostávali od neho mimoriadne povýšovania, luxusné byty, domy a autá skonfiškované nemeckým občanom. Tiež dostávali špeciálne prídellové karty na potraviny, cigarety a podobne.

Na začiatku som obyčajne hlásil Reicinove zločiny a nelegálnosti ministrovi národnej obrany. Ale moja snaha dosiahnuť nápravu bola úplne márna, keďže minister (ako som sa dozvedel neskôr) postupoval moje hlásenia na „vyjadrenie a komentovanie“ Reicinovi! Tak som sa stal Reicinovým nepriateľom číslo jeden. Iba tým, že som stál na právnej základni a mal za sebou právo, sa mi podarilo odporovať Reicinovi dosť dlho, t. j. až kým sa komunisti nezmocnili vlády, keď som bol medzi prvými, čo boli pozbavení pozícií.

Ako mi neskoršie hovoril Ševčík,¹⁹⁵ ktorý sa stal po Jankovi Lichnerovi zástupcom ministra národnej obrany a či štátnym tajomníkom, dve

195 Ján Ševčík (1896 – 1968) – novinár, politik. Spočiatku sa angažoval v Ľudovej strane, odkiaľ prešiel k agrárnikom. Po vojne bol aktívny v Demokratickej strane a po februári 1948 spolupracoval s komunistami. Tajomník poslaneckého klubu

príčiny hovorili pre moje odstránenie, ak nevylúčime tú najhlavnejšiu, t. j. že som nebol komunistom. Prvou bolo to, že obhajujúc spravodlivosť a zdôrazňujúc právo a poriadok, mal som nežiaduci vplyv na značný počet dôstojníkov, ktorí – opierajúc sa o právo – neponáhľali sa vstupovať do komunistickej stany, ako to Reicin a komunistickí poľhivári očakávali. Druhou príčinou malo byť to, že som na ministerstve národnej obrany vybudoval samostatné slovenské ministerstvo.

Hoci som hrdý, že aj za najťažších okolností som vždy stál a či zastával právo, nemôžem prijať, že som robil rozdiely medzi kýmkoľvek. Je pravda, že som vždy hľadel udržať nezávislosť justície, no postupoval som vždy rovnako, či šlo o Slovákov, alebo Čechov. Dokonca som zariadil obhajobu aj pre Nemcov, keď som sa dozvedel, že sa im ublížilo, čo bolo v tom čase nepopulárne, ak nie protivlastenecké. Reicinove zločiny a intrigy sa podrobnejšie opisujú inde.

Komunistické zločiny na Podkarpatskej Ukrajine

Keďže väčšina obyvateľstva na Podkarpatskej Ukrajine nechcela byť predaná Rusom, bol som tam svedkom viacerých srdcervúcich scén. Odstúpenie krajiny postihlo najmä mladých občanov, ktorí sa museli hneď zaradiť do ruskej armády. Niektorí z nich boli okamžite poslaní do poľa, kým iní do koncentračných táborov. Mnohí univerzitní študenti žiadali, aby dostali povolenie slúžiť v našej armáde. Ich žiadosti som postúpil členom našej vlády, no nikto nebol vstave im pomôcť. Niektorí z nich v zúfalstve spáchali samovraždu, kým druhí dezertovali z ruskej armády a radšej riskovali guľku, v prípade, že ich dolapia.

V Chuste mi prideliť ako príkazníka vojaka Kurina. Podľa jeho rozprávania zažil peklo na zemi. Bol podkarpatským Rusínom. Počas okupácie krajiny Maďarmi v rokoch 1939 – 1944 on i jeho rodina vytrpeli mnoho prenasledovania, lebo pri sčítaní ľudu sa nehlásili za Maďarov, ako sa

HSĽS (1930 – 1935), tajomník agrárnych odborov (1935 – 1939). Zúčastnil sa povstania. Povereník pôšt (1945) a zdravotníctva (1945 – 1946), poslanec SNR (1945 – 1952), štátny tajomník a podpredseda vlády (1948 – 1952), predseda Strany slovenskej obrody (1948 – 1952). V roku 1952 zaistený, v roku 1954 odsúdený na 18 rokov väzenia, prepustený na amnestiu v roku 1960.

to očakávalo. To však bolo iba hračkou v porovnaní s tým, čo zakúsil v ruskom tábore pre zajatcov, kde strávil dlhý čas. Všetko prežil iba pre svoju robustnú konštitúciu a silné odhodlanie žiť a ešte vidieť svoju rodinu. Zajatci žili iba na červenej repe. Vyčerpaní hladom zomierali vo veľkom počte. Niektorí sa dokonca vrhali na mŕtvolu spoluzajatcov a jedli ich mäso. Keď sa velitelia tábora o tom dozvedeli, bolo to zakázané. Ale vyhľadovaní zajatci radšej riskovali guľku ako pomalú smrť od hladu. Tábor bol špinavý, zamorený plošticami. Vypukla cholera a zajatci zomierali ako muchy. Každý deň sa z tábora vyvážal veľký počet mŕtvov. No vždy mnoho mŕtvov ostalo v tábore a živí zajatci ležali vedľa nich, lebo nemali sily sa hýbať. Smrť sa považovala za vykúpenie. Kurin prežil choleru, ale jeho telo bolo zredukované na kostru. Mnoho zajatcov zomrelo aj od zimy a veľkých mrazov. Nemôžem sa rozpačovať na všetko, čo som počul od tohto úbohého človeka, ktorý mal iba jednu túžbu: vrátiť sa k žene a deťom, do jeho chudobného domova, kde mal iba pár sliepok, ovcu a kozu.

Návrat do Banskej Bystrice

Keď som dostal poverenie organizovať vojenskú justíciu a úrady vojenských prokurátorov, vybral som sa na malom vojenskom nákladnom vozidle smerom na Banskú Bystricu. Okolo Bystrice a Zvolena sa však ešte stále bojovalo, a tak som sa vrátil späť do Chustu a opakoval cestu, až keď Rusi Bystricu oslobodili.¹⁹⁶ No aj druhá cesta bola dosť predčasná, lebo nemecké strely ešte stále dopadali na mesto a okolie a viackrát som musel hľadať úkryt v blízkych domoch. Na ceste do Bystrice som videl mnohé spálené a opustené dediny a mestečká. Skoro všade chýbala pitná voda a v niektorých dedinách ľudia hladovali, lebo nebolo ani chleba. V Radvani pri Banskej Bystrici som našiel strýka Danišku v zúfalom položení, lebo jeho pekáreň bolo zrovnaná so zemou a on so ženou žili v pivnici. Dal som mu peniaze, aby zase mohol začať pekárčiť.

196 Na oslobodení Banskej Bystrice (26. marca 1945) väčší podiel než vojsko 2. ukrajinského frontu mali rumunské vojenské jednotky.

V Bystrici som našiel ženu a deti. Tiež dosť skúsili. Počas bombardovania mesta môj priateľ Andrej Hudec vzal ich do svojho domu, ktorý mal silné múry a klenutie. Tam v pivnici spolu s viacerými rodinami zostali počas dobývania mesta. Mojej Táni sa tam prihodila nehoda, že spadla zo stola, ktorý slúžil rodine ako posteľ, no nič sa jej nestalo.

Po skončení bombardovania zažili ešte ďalšie nebezpečenstvo. Prví ruskí vojaci, ktorí prišli do Banskej Bystrice, sa správali ako zvieratá; znásilňovali ženy od 10 do 80 rokov. Ženy sa museli schovávať. Pred Hudecovým domom muži strážili ženy ukryté v pivnici. Násilnosti prvých vojakov prestali, keď sa dostal do mesta ruský hlavný stan, ale aj potom predstavovali ruskí vojaci pre ženy nebezpečenstvo.

Ako je známe, ruských vojakov fascinovali náramkové hodinky, čosi, čo predtým ani nevideli. Namiesto pozdravu „Ako sa máte?“ sa približovali k občanom slovami „Davaj časy!“ Kto sa s hodinkami nechcel rozlúčiť, obyčajne sa našiel v neprijemnej situácii. Niekedy to bola iba malá zrážka, inokedy hrozba zbraňou, často s telesným ublížením. V tomto smere myseľ ruských vojakov bola nevyspytateľná, ba až detská. Niektorí vojaci nosili na ruke až desať hodíniek a súc dobrosrdeční a nepoznajúci ich cenu, často ich rozdávali a vzápätí zas ukradli druhým občanom.

Bol som prvým dôstojníkom, ktorému sa podarilo prísť do Bystrice po jej opustení Nemcami. Keďže som mal od vlády plnú moc zariaďovať naliehavé veci, starosta mesta ma pozval na zvláštne zhromaždenie a zápis do knihy pre významných návštevníkov.

V Banskej Bystrici som sa stretol tiež s Mikušom Sternfeldom, prezývaným „židovský konzul“, ktorý hral významnú rolu v slovensko-židovskom podsvetí a spolu so mnou a ďalšími funkcionármi zachránil stovky židov. Obyčajne varoval židov, keď hrozilo nebezpečenstvo transportovania na Ukrajinu alebo do Poľska, kde ich čakala likvidácia. Mikuš prežil prenasledovanie a pomstu Nemcov, ktorí po potlačení povstania prečesali celé naše územie a pokračovali bez milosti proti našim židovským občanom. Podľa jeho slov, vďačil za záchranu Bohu, v ktorého úprimne veril, a mne. Počas povstania žil so mnou a mojím priateľom v jednom dome. Pozvali sme ho do Bystrice tesne pred povstaním.

Deň pred našim ústupom do hôr, požičal som mu moje súkromné auto, aby sa mohol dostať do blízkej dediny, kde mal zariadený úkryt. Pretože cesty boli preplnené ustupujúcimi vojakmi a utečencami, šofér sa vrátil až na druhý deň ráno, nechajúc mňa a moju skupinu takmer bez transportu. Evakuácia mesta bola skutočný *exodus*, keďže tisíce občanov utekalo, obávajúc sa nemeckej pomsty. Počas pochodu viacero ľudí zomrelo od vysilenia a únavy

Pri pátraniach po židoch Nemci šli aj do horských dediniek. Prehliadali aj dom, kde sa skrýval Mikuš. V dome svojho ochrancu menil miesta. Raz bol v senníku skoro zabitý bajonetmi Nemcov, ktorí pichali do sena. Inokedy bol v diere zakrytej hnojom, kde sa skoro zadusil pre nedostatok vzduchu. Som rád, že som mu pomohol. Neskôr, keď som ja bol utečencom, on bol jediný, ktorý sa mi za pomoc odplatil.

Z Banskej Bystrice som cestoval do Bratislavy, ktorú medzitým oslobodili Rusi.¹⁹⁷ Tam som našiel v poriadku brata Fedora, iba jeho dom bol trochu poškodený. Cestujúc ďalej cez viaceré mestá, našiel som niekoľko justičných dôstojníkov, ktorých som určil ako vojenských prokurátorov alebo sudcov, pridelil som im obvod pôsobnosti a vrátil som sa do Košíc, kam sa medzitým presťahovala naša vláda a vojenský hlavný stan, pretože naše oslobodenie postupne pokračovalo na západ. V Košiciach som ostal iba krátko, lebo medzitým sa vojna skončila a my sme cestovali do Prahy.

V Prahe som bol zase medzi prvými. Mesto neurobilo na mňa priaznivý dojem. Hoci zostalo takmer nepoškodené, Pražania sa zrejme zmenili k horšiemu. Šesťročná okupácia ich urobila podozrievavými, závistlivými, ba aj udavačmi. Iba niekoľko dní pred skončením vojny, keď už Nemci opúšťali Prahu, grupa Pražanov urobila revolúciu, ktorá stála stovky a stovky životov, väčšinou mladých ľudí a študentov a bola tiež odsúdená mnohými českými vlastencami. Počas revolúcie sa spáchali mnohé krutosti a barbarstvá na nemeckých občanoch. Ani ženy a deti neboli ušetrené. Pražanom nestačilo zabíjanie. Mnohí Nemci boli ušliapaní na smrť, niektorí udusení, iní zas obesení za nohy a upálení zaživa. Podrobnosti sú opísané inde.

197 Do Bratislavy prišli sovietske vojská 4. apríla 1945.

Reicinova snaha odstrániť ma z funkcie sa uskutočnila až vo februári 1948, keď sa komunisti zmocnili vlády v našej krajine. Vtedy som bol medzi prvými, ktorých odstránili, a to bez udania dôvodu.

Tu chcem vložiť krátku osobnú spomienku, ktorá hádam mohla zmeniť moju situáciu aspoň na nejaký čas. Niekoľko dní pred komunistickým pučom na recepcii na ruskom vyslanectve, kde boli prítomní najvyšší ruskí hodnostári a ruskí maršali, ktorí porazili Hitlerovu ríšu, istý ruský civilista sa mimoriadne uchádzal o moju spoločnosť. Najprv som si myslel, že má záujem o mňa preto, že sa so mnou môže zhovárať po rusky, ale neskôr pri odchode z vyslanectva som zistil pravú príčinu. V šatni, keď pomáhal žene obliecť jej kožuch, predstavil sa ako major (na meno sa nepamätám) a šéf ruskej spravodajskej služby. Povedal mi celkom jasne a opakoval to znova pred mojou ženou, že ak v blízkej budúcnosti budem mať ťažkosti s Reicinom, aby som sa obrátil naňho a všetko bude v poriadku. Zrejme bol dobre informovaný o mojom zlom pomere s Reicinom a tiež vedel, že dni našej demokracie sú už viac-menej spočítané, že v blízky dňoch sa komunisti zmocnia vlády. Našťastie som ho potom už nikdy nevidel a ani nehľadal jeho ponúknutú pomoc.

Pozadie komunistického uchvátenia moci v roku 1948

Na uchvátenie moci komunistami u nás sa dnes¹⁹⁸ pozerá – hlavne na Západe – ako na vnútornú vec. Komunisti prekrúcajú skutočnosti a podávajú našim občanom a svetu, že išlo o právne a ústavné riešenie. Je teda treba osvetliť túto dôležitú otázku a podrobne opísať, čo sa skutočne stalo v tých – pre naše národy osudných – dňoch.

Hoci uchvátenie moci komunistami prišlo zrazu a neočakávane a prekvapilo nás i celý svet, ono sa vyvíjalo viac rokov. Na získanie lepšieho obrazu o ňom sa treba vrátiť do roku 1946, keď sa konali prvé slobodné voľby, v ktorých komunisti dostali iba 38 % hlasov. Oni sa snažili dostať aspoň 51-percentnú väčšinu vo vláde, ale to nebolo možné bez

198 „Dnes“, t. j. v čase keď generál Korbel písal svoje pamäti, teda v prvej polovici sedemdesiatych rokov 20. storočia.

pomoci sociálnych demokratov. V roku 1947 komunisti zvýšili tlak na nekomunistické strany a snažili sa ich kompromitovať. Raz obvinili predstaviteľov demokratických strán z podvratnej činnosti, inokedy zas z kolaborácie so Západom za účelom obnovenia Slovenského štátu a keď ani to nepomáhalo, vymysleli niečo iné. Na Slovensku uväznili stovky demokratov a vynútili si rezignáciu zástupcu predsedu vlády, slovenského demokrata.¹⁹⁹ Nakoniec sa im podarilo zmeniť v svoj prospech reprezentáciu založenú na voľbách v Slovenskej národnej rade i v Zbore povereníkov. To bol vlastne politický puč na Slovensku, ktorý predchádzal uchvátenie moci v Prahe vo februári 1948. Keď sa im nepodaril pokus rozpustiť Demokratickú stranu, obrátili útok na českých národných socialistov. Tiež žiadali, aby bývalí partizáni, väčšinou komunisti, boli ozbrojení, lebo vraj armáda a polícia nie sú v stave zabrániť ukrajinským povstalcem plukovníka Banderu²⁰⁰ prechádzať z Poľska na Západ. Ani v tomto smere im to nevyšlo.

Keď v januári 1948 zistili, že v nastávajúcich voľbách budú porazení, znovu vystúpili so spornými otázkami. Žiadali, aby polícia bola podriadená strane. Minister vnútra dokonca začal brať do polície mladých komunistov a prepúšťať nekomunistov. Ku kríze došlo, keď minister vnútra prepustil v Prahe osem vysokých policajných dôstojníkov a nahradil ich komunistami. Keď nekomunistické strany žiadali, aby sa prepustení dôstojníci vrátili na pôvodné pozície, minister vnútra to úplne ignoroval, dokonca sa nezúčastnil zasadania vlády.

Na protest dvanásť nekomunistických ministrov podalo demisiu, čím dali prezidentovi podklad pre okamžité voľby. Komunisti sa chopili tejto príležitosti a označili rezignujúcich ministrov za reakcionárov, ktorí prekážajú spolupráci so sovietskym Ruskom, pokúšajú sa rozbiť národný front a vytvoriť vládu bez komunistov. Rezignácia nekomunistických ministrov bola veľkou chybou, pretože zahraničný minister Jan

199 Jána Ursínyho.

200 Stepan Andrijovič Bandera (1909 – 1959) – politik, vojenský veliteľ. Syn gréckokatolíckeho kňaza. Ukrajinský nacionalista. Dňa 30. júna 1941 vyhlásil v Lvove Nezávislý ukrajinský štát. Väznený Nemcami. Po prepustení z väzby vytvoril polovojenskú Organizáciu ukrajinských nacionalistov (OUN) a stal sa jej veliteľom. Po vojne sa jeho jednotky (tzv. banderovci) presúvali z Ukrajiny a Poľska na Západ, väčšinou cez slovenské územie. Usadil sa Mníchove, kde ho v roku 1959 agenti NKVD zavraždili.

Masaryk, sociálny demokrat a minister národnej obrany generál Svoboda, kryptokomunista, nerezovali.²⁰¹ Takto komunisti, majú väčšinu vo vláde, sa rozhodli vládnuť bez nekomunistov. Keby bol rezignoval aj Jan Masaryk, Gottwaldova²⁰² vláda by nemala väčšinu a tak prezident by podľa ústavy bol musel rozpustiť parlament a nariadiť nové voľby.

Komunistická strana a odbory organizovali štrajky a na schôdzkach útočili na reakčných ministrov. V tom čase sa „náhodou“ objavil v Prahe zástupca sovietskeho zahraničného ministra Zorin.²⁰³ Údajne prišiel kontrolovať dodávky obilia, no v skutočnosti pomôcť predsedovi vlády Gottwaldovi v úsilí vylúčiť z budúcej vlády ministrov, ktorí rezignovali. Komunisti zvolali schôdzky a žiadali prezidenta Beneša prijať rezignáciu dvanástich ministrov a utvoriť vládu bez nich. Ministerstvo vnútra a odbory začali celkom verejne ozbrojovať robotníkov a ich polícia obsadila budovu rádia a iné strategické miesta.

Komunisti kontrolovali aj rádiové vysielanie. Gottwald a predseda odborov Zápotocký²⁰⁴ na kongrese závodných rád znovu chrlili nezmysly, že vraj rezignujúci ministri chceli nastoliť kapitalizmus, zostaviť vládu

201 Minister zahraničných vecí Jan Masaryk nebol členom nijakej politickej strany. Minister národnej obrany L. Svoboda navonok vystupoval ako nestraník, ale v skutočnosti bol tajným členom KSČ a postupoval v dohode s predsedom KSČ K. Gottwaldom. Dôležitejším nedostatkom scenára demisie ministrov nekomunistických strán bola však skutočnosť, že demisiu nepodali ministri zo Sociálnodemokratickej strany.

202 Klement Gottwald (1896 – 1953) – komunistický politik a ideológ. Pôvodne stolár. Člen KSČ od roku 1921. V rokoch 1921 – 1926 funkcionár KSČ na Slovensku (redigoval *Pravdu chudoby, Hlas ľudu*). Od roku 1929 generálny tajomník KSČ a funkcionár Komunistickej internacionály v Moskve. V roku 1938 emigroval do ZSSR, vedúci predstaviteľ zahraničného vedenia KSČ. Po roku 1945 podpredseda (1945 – 1946) a potom predseda vlády (1946 – 1948). V rokoch 1948 – 1953 prezident Č-SR.

203 Valerian Alexandrovič Zorin (1902 – 1986) – sovietskypolitik, diplomat. Pôvodne učiteľ. O roku 1934 pracovník ministerstva zahraničných vecí. Vevyslanec pri československej vláde (1945 – 1947), zástupca komisára pre zahraničie (1947 – 1955). Vevyslanec v Západnom Nemecku (1955 – 1956), zástupca ministra zahraničných vecí (1956 – 1960). Vevyslanec v Paríži (1965 – 1971).

204 Antonín Zápotocký (1884 – 1957) – komunistický agitátor, publicista, politik. Jeden zo zakladateľov KSČ, generálny tajomník (1922 – 1925), organizátor Červených odborov. Cez vojnu väznený v Sachsenhausene. Po vojne poslanec, predseda Ústrednej rady odborov (ÚRO, 1945 – 1948), predseda vlády (1948 – 1953) a prezident Č-SR (1953 – 1957).

bez komunistov a vylúčiť ich z polície a iných dôležitých miest. Komunisti začali vytvárať akčné výbory po celej krajine, čistiť a prepúšťať nekomunistických vysokých úradníkov, majiteľov rozličných podnikov a podobne. Polícia urobila prehliadku u českých socialistov a zistila, že ich strana pripravovala ozbrojené povstanie, čo tiež bol nezmysel.

Prezident prijal rezignujúcich ministrov a snažil sa riešiť vec demokraticky, no nakoniec podľahol tlaku komunistov. Stalo sa tak, keď sa sociálni demokrati rozhodli ísť s komunistami a keď minister národnej obrany generál Svoboda „dal armádu ľudu“ a rozhodol sa pre „demokraciu“. Beneš mal prehovoriť k národu cez rádio, ale ani to sa neuskutočnilo.

Nová vláda sa skladala teraz iba z komunistov a kryptokomunistov a to všetko sa stalo bez preliatia krvi. Iba univerzitní študenti prejavili lojalitu prezidentovi a ústave. Vo veľkom množstve pochodovali k Hradu, ale polícia, ktorá bola v komunistických rukách, ich rozohnala.

Komunistický prevrat nebol výrazom vôle ľudu, ale čin komunistickej menšiny, ktorá použila nátlak, násilie a často aj zločiny, aby dosiahla svoj cieľ.

Naše národy verné princípom T. G. Masaryka, ostali demokratické až do posledného momentu, ale, nanešťastie, nemali vodcov, ktorí by ich viedli cez kritické dni. Ich silný a demokratický duch nezlomila ani Hitlerova okupácia, ani maďarizácia a preto sa malo odporovať všetkými možnými prostriedkami, dokonca aj zbraňou. Veru, nemali sme sa tak ľahko vzdať komunistom, veď ruské vojská sa nachádzali mimo nášho územia, nenaznačovali, že prídu na pomoc komunistom, ako to tvrdia na svoju obhajobu nekomunistickí ministri. Rusi rozhodne nekoncentrovali armádu na našich hraniciach. Ruské vojská opustili našu krajinu už v roku 1945. V čase našich prvých slobodných volieb v roku 1946 sa snažili prejsť cez naše územie a tým ovplyvniť voľby v prospech komunistov, ale keďže prezident tomu odporoval, „zmenili svoj plán.“ Určite by neboli vstúpili na naše územie v roku 1948, keď sme už mali všetko viac-menej vnútorne aj medzinárodne skonsolidované, keby bol prezident ostal pevný ako v roku 1946.

Keby komunisti boli použili násilie, alebo keby ruské oddiely vstúpili na naše územie, to by bolo proti dohode so Západom o nemiešani sa do vnútorných vecí európskych národov a celý obraz by bol iný pre svet a tiež pre našich doma.

Neobstojí ani tvrdenie, že by armáda sklamala a že by sa prezident nebol mohol na ňu spoľahnúť. To je iba pokus našich vodcov zbaviť sa viny. Veď armáda bola čiastkou demokratického národa, v drvivej väčšine demokratická, dobre disciplinovaná a protikomunistická, hoci bola tiež otravovaná komunistickými veliteľmi, politickými komisármi a ich indoktrináciou. V tom čase boli ľudia presvedčení, že keby sa niekoľko tankov bolo objavilo na pražských uliciach, bolo by – ako sa hovorí – hneď po paráde. Komunisti by zaliezli do svojich domov, lebo aj oni boli skeptici a neverili v taký lacný úspech.

Uchvátenie politickej moci komunistami bolo diabolské dielo iba niekoľkých dobrodruhov a zradcov, ktorí používali slová ako demokracia a ľud iba na rozšírenie svojich osobných záujmov. Naša armáda, ako časť demokratických národov, nemohla zlyhať. Zlyhal iba minister národnej obrany generál Svoboda a náčelník generálneho štábu generál Boček.²⁰⁵ Tí sa spreneverili ľudu a podviedli aj prezidenta.

Okrem týchto zradcov boli tam predsa aj generáli-vlastenci, ako generál Píka a iní. Keby prezident dal iba náznak, títo velitelia by si boli vedeli dať rady s komunistami, no prezident mlčal. Okrem armády bol tam Sokol²⁰⁶ a prezident sa rozhodne mohol spoľahnúť na túto populárnu organizáciu s miliónmii vlastencov. Že Sokol stál jednoznačne za prezidentom, ukázalo sa v júni 1948, iba štyri mesiace po uchvátení moci komunistami. Stalo sa tak počas sokolského zletu v Prahe, keď na uliciach a na štadióne kričali: „Nech žije prezident Beneš!“, ignorujúc tak úplne

205 Bohumil Boček (1894 – 1952) – dôstojník. Legionár v Rusku, odkiaľ sa vrátil v hodnosti kapitána. Absolvent Vojenskej školy v Prahe (1923). V roku 1940 odišiel do Francúzska a krátko na to do Anglicka. Prednosta I. odboru ministerstva národnej obrany (1940 – 1944). V auguste 1944 vyslaný do ZSSR. Veliteľ brigády v bojoch pri Dukle (1944). Od apríla 1945 náčelník štábu česko-slovenskej brannej moci. V roku 1946 povýšený na armádneho generála. Napriek ochotnej spolupráci s komunistami bol v roku 1951 zatknutý a odsúdený na doživotie. Zomrel ako väzeň vo Valdicích.

206 Český telovýchovný spolok, založený v roku 1862.

prítomnosť nového prezidenta Gottwalda a jeho vlády.²⁰⁷ Komunisti dobre vedeli o demokratickom duchu tejto organizácie, a keď do nej nemohli vniknúť, poriadne ju prečistili.

Neobstojí ani tvrdenie niektorých, že v kritických dňoch už bolo neskoro zachraňovať situáciu. Veď uchvátenie moci postupovalo pomaly. Okrem toho zodpovední vodcovia dobre vedeli o komunistických zločinoch, o ich násilí, dokonca o pripravách zhodiť ústavnú vládu, o rozdávaní zbraní a podobne. Zostávali však celkom pasívni, akoby čakali na zázrak zhora. Ani strach niektorých, že by mohlo dôjsť k občianskej vojne, nemá zdravý podklad. Poddali sme sa vlastne komunistickému zastrašovaniu a vydieraniu. Okrem hrozného poníženia pre naše demokratické národy sme dali svetu dojem, že všetko sa stalo legálnou cestou, čo je, samozrejme, ďaleko od pravdy.

Po uchvátení moci

Po uchvátení moci komunistami nasledoval teror a čistky a za nimi stál Reicin. Pravda, čistky začali od najvyšších hodnostárov – okrem generála Svobodu a generála Bočka. Aj generál Hasal, šéf vojenskej kancelárie prezidenta, sa udržal iba do prezidentovej smrti v septembri 1948. Komunistom sa veľmi hodilo, že prezident nerezignoval, lebo takto navonok a medzinárodne dal novému režimu akýsi *placet*. Generál Hasal nebol mimoriadne schopný pre vysoký úrad, ktorý zastával, lebo sa vždy snažil ušetriť prezidenta od neprijemností, čo vlastne spôsobilo – ako to viem od generála Píku – že prezident nebol vždy riadne informovaný.

Generál Píka bol skutočný gentleman, veľmi schopný a tiež veľmi populárny v armáde. Nebol však v obľube u Rusov a komunistov, lebo vedel príliš mnoho zo zákulisia, a to tak z londýnskeho, ako aj moskovského.

207 Posledný slobodný všesokolský slet sa konal v Prahe 19. – 27. júna 1948. Zmenil sa na manifestáciu nesúhlasu proti predstaviteľom komunistickej moci. Pred tribúnou, kde stál K. Gottwald na povel „Pozor! Vľavo hľad!“ prechádzajúce útvary sokolov odvrátili tvár opačným smerom. Volanie na slávu prezidentovi Benešovi bolo vyjadrením nesúhlasu s novým prezidentom K. Gottwaldom. ŠtB zaistila viacerých účastníkov manifestácie, veľa osôb prišlo o zamestnanie a veľa študentov vylúčili zo škôl.

Bol považovaný za stúpenca Západu, hoci jeho záujmom bolo blaho štátu a nezávislosť armády. Ja a moja žena sme boli s ním v dobrom spoločenskom styku. Po komunistickom puči bol uväznený a súdený ľudovým tribunálom, odsúdený na smrť a obesený. Jeho posledné slová: „Bože, odpusť im, nevedia, čo robia“, ukazujú na jeho šlachetný charakter.

Čo je komunizmus?

Často sa hovorí, že komunizmus je náboženstvo. Bez toho, aby som vstupoval do polemiky, chcem poukázať na niekoľkých prípadoch, že komunistická doktrína mala skutočne určitú príťažlivosť, a to nielen pre obyčajných ľudí, ale aj pre ľudí inteligentných a s dobrým vzdelaním, tzv. „salónnych komunistov“. Pred druhou svetovou vojnou, keď boli pri vláde demokrati a komunisti boli sotva zastúpení v parlamente, sa predsa držali svojej doktríny, držali sa spolu, pravidelne navštevovali svoje schôdzky, zúčastňovali sa rozhovorov na všetkých základných bodoch politiky. Považovali sa za progresívnych, zatiaľ čo ľudí s kresťanskými zásadami nazývali reakcionármi. Slepó obdivovali pokrok v Rusku a nedbali, že tam ľudia trávili roky, ba aj hynuli v koncentračných táboroch. Šírili komunistický materializmus a náboženstvo označovali ako „ópium pre obyčajných ľudí“. S heslom „Proletári všetkých krajín, spojte sa!“ snívajú o svetovej revolúcii pod ruským vedením. Neprejavovali vlastenecké cítenie a boli presvedčení, že všetky miestne a osobné záujmy, vrátane rodiny, musia byť podriadené veľkým princípom svetového komunizmu.

Viacerí ľudia boli takí zaslepení a nekritickí v obdivovaní Rusov a ich spôsobu života, že sa z toho nemohli prebrať, ani keď utrpeli ujmu, alebo keď ženy ich rodín znásilnili vojaci, ktorí nás prišli oslobodiť. Jeden môj priateľ, horlivý komunista a idealista, bol kruto zbitý našimi osloboditeľmi, že až skoro vykrvácal, no ani potom nezmenil svoj názor na komunistov. A to nebol ojedinelý prípad, stovky ďalších mali podobné skúsenosti. To všetko nasvedčuje, že pre veriacich komunistov bol komunizmus akýmsi druhom náboženstva.

Zločiny komunizmu

Ako vieme, komunizmus nie je demokracia, opiera sa o politickú políciu. Teror, vysoké tresty, mučenie a popravy majú odstrašiť nepriateľov a ľudí, ktorí inak zmýšľajú. V roku 1945 sme sa zbavili nemeckej nadvlády a tyranstva a už v roku 1948 sme sa našli pod komunistickou diktatúrou a v policajnom štáte. Pred komunistickým pučom, v koalícnej vláde (demokrati s komunistami na princípe *fifty-fifty*) sa právo rešpektovalo aspoň formálne, hoci už aj vtedy vyšetrojúce orgány, v pozadí s Reicinom a jeho nohsledmi a tiež aj ministerstva vnútra, zastrašovali riadne súdy. Mali sme aj niekoľko prípadov, keď ľudia, nepohodlní režimu, zmizli bez stopy, alebo boli zastrelení, vraj „na úteku“.

Komunistická „justícia“ trestala ľudí nielen pre ich činy, ale aj pre ich zmýšľanie, za ich minulé správanie a podobne, a často aj za vopred vyfabrikované zločiny. Po puči sa komunistická polícia skladala z mladých komunistických fanatikov najnižšieho druhu, ako aj z kolaborantov s gestapom a iných kompromitovaných kreatúr. Aj súdy a prokuratúry boli v rukách mladých a fanatických komunistov, závislých od strany. Cieľom policajného a iného komunistického vyšetrovania bolo zlomiť ľudí fyzicky a mentálne. Okrem hrubého bitia a mučenia, vyšetrovania v noci, prerušovania spánku, dlhého státia proti stene, vyčerpávajúceho chodenia, používali sa aj všelijaké stredoveké metódy. Prenasledovali a väznili aj takých ľudí, čo strávili mnoho rokov v nemeckých koncentračných táboroch, účastníkov povstania proti Hitlerovi a podobne. Nepriateľov režimu väznili celé roky v koncentračných táboroch, a to nie iba po súdnom pokračovaní, ale aj administratívnym rozhodnutím rozličných komisií, pozostávajúcich z komunistov. Komunistický režim zničil ľudské práva, odporcov režimu prepúšťal zo zamestnania, doma komunisticky indoktrinoval ich deti. Nikto nesmel štrajkovať, tlač a súkromná korešpondencia boli cenzurované.

Opísané prechmaty sa diali hlavne na začiatku päťdesiatych rokov a za prezidenta Zápotockého, ale prevádzali sa aj neskoršie, až do Dubčekovej²⁰⁸

208 Alexander Dubček (1921 – 1992) – politik. Mladosť prežil v Sovietskom zväze. Na Slovensko sa vrátil v roku 1938. Zúčastnil sa povstania a po vojne vykonával rozličné stranícke administratívne úlohy. V rokoch 1953 – 1958 bol na politickom školení v Moskve. Po návrate zastával náročnejšie funkcie

éry, ktorá sa začala na jar 1968 a skončila ruskou inváziou o niekoľko mesiacov neskôr. Počas Dubčekovho obdobia sa tieto prechmaty a zneužívanie moci spomínali v novinách u nás i v zahraničí a potvrdili ich aj viacerí moji priatelia, ktorí občas cestovali do našej starej vlasti.

Kto bol a čo robil Bedřich Reicin?

Ako som už spomínal, vo februári 1948, po uchvátení politickej moci komunistami, bol som okamžite odstránený z úradu, a síce preto, že som už od mája 1945 viedol zápas so šéfom vojenskej spravodajskej služby Reicinom. Obhajoval som a odhaľoval každú nezákonnosť, kým Reicin vnášal do armády zmätok, násilie a nezastavil sa ani pred najťažšími zločinmi. Bol ruským agentom č. 1, alebo č. 2. V spolupráci s komunistickými pohlavármi mal na starosti získať čo najviac ľudí pre komunistickú stranu a tak pomaly pripravovať pôdu pre komunistické zmocnenie sa vlády. Spočiatku málokto vedel o jeho poslaní a nemal o ňom tušenia, hádam, ani minister národnej obrany. Ani ja som o ňom nič nevedel pred februárom 1948. Pravda, zápas s Reicinom, za ktorým stáli Rusi a komunisti a ktorý mal neobmedzenú sumu peňazí na kúpu predajných duší v celom štáte, bol spojený s veľkými ťažkosťami a rizikom pre vlastnú bezpečnosť. Človek si musel dávať veľký pozor, aby nenaletel na takéto hnusné kreatúry bez chrbtovej kosti, ktoré často boli agenti-provokatéri.

Hoci sme boli rozhodnutí zostať v sovietskej sfére (konečne, Rusi boli naši osloboditelia), vnútorne sme chceli byť slobodnou parlamentnou demokraciou. Často to bola iba nominálna demokracia, navonok dobre maskovaná koalíčnou vládou (50 % : 50 %). No komunisti sa dobre vzťahovali a hodne ovplyvňovali náš verejný život. Dobre poznali svoj

v aparáte strany: člen ÚV KSS, tajomník ÚV KSS (1960 – 1962), prvý tajomník ÚV KSS (1963 – 1969), člen ÚV KSČ. Prvý tajomník ÚV KSČ (1968 – 1969). S jeho menom je spojený demokratizačný proces usilujúci sa o „socializmus s ľudskou tvárou“. Proces bol násilne zlikvidovaný inváziou vojsk Varšavského paktu v auguste 1968 a Dubček bol postupne degradovaný. Zastával funkciu predsedu Národného zhromaždenia (1969), potom bol velvyslancom v Turecku (1969 – 1970). V roku 1970 vylúčený zo strany. Pracovník (mechanizátor) podniku Západoslávské štátne lesy (1970 – 1985). Vrátil sa do verejného života ako predseda Sociálnodemokratickej strany Slovenska. Zastával úrad predsedu Federálneho zhromaždenia (1990 – 1992). Zomrel na zranenia, ktoré utrpel pri autonehode.

cieľ a podľa toho aj konali. Zradiť demokratov neváhali, spojili sa a kolaborovali aj s nacistami tiež. Nekomunistickí politici a demokrati boli nečinní a apatickí. Neprejavovali veľký záujem ani o osnovy zákonov, predkladaných v parlamente, ktoré často mali pre verejnosť škodlivé následky. Nechávali voľnú ruku legislatívnym odborníkom, čo vlastne nebolo ani prípustné. Veľmi často neprišli ani na zasadania parlamentných komisií prerokujúcich osnovy a ak, tak v malom počte, čo malo za následok, že komunistickí poslanci, ktorí sa vždy zúčastnili zasadania v plnom počte, ich ľahko prehlasovali. Opísaná apatia a nezodpovednosť nekomunistických poslancov bola vlastne prípravou pôdy pre zvrhnutie ústavnej vlády, čo sa aj stalo vo februári 1948.

Podľa inštrukcií ruských a našich komunistických predákov Reicin začal s masívnym regrutovaním ľudí do komunistickej strany už v roku 1944 na Podkarpatskej Rusi, kde sa vtedy nachádzala naša vláda. Ako som už uviedol, ja som prišiel do Chustu v januári 1945. Musel som ta cestovať cez nemecko-ruské bojové línie na Slovensku a potom cez Maďarsko, lebo južné Slovensko bolo ešte stále okupované Maďarmi.

Keď som sa zoznámil s Reicinom v Chuste, bol iba poručík a mal 33 rokov. Hoci bol židovského pôvodu, chodil do nemeckej obchodnej školy. To bolo kedysi v rokoch 1933 – 1935, keď Hitler začal so svojou protižidovskou politikou. Po skončení školy bol pomocným redaktorom komunistických novín v Prahe. Keď Nemci obsadili české krajiny, gestapo ho zatlo a to buď pre jeho židovský pôvod, alebo pre jeho komunistickú činnosť. O niekoľko mesiacov neskôršie sa už objavil v tábore pre nemeckých zajatcov na Ukrajine. Nedalo sa zistiť, ako sa ta dostal. Údajne – aspoň ako sa vtedy povrávalo – prijal nemeckú ponuku pracovať pre nemeckú spravodajskú službu, neskôršie sa však rozhodol pracovať pre Rusov. V Rusku dostal potrebný výcvik ako agent NKVD, a pretože bol schopný a zároveň krutý a nemilosrdný človek, Stalinove orgány si ho vybrali splniť ich plány v Česko-Slovensku.

Reicin začal svoju neblahú činnosť koncom druhej svetovej vojny, keď naša oslobodzujúca armáda, utvorená v Rusku, spolu s ruskými oddielmi vstúpila na územie Podkarpatskej Ukrajiny, ktorá bola predtým integrálnou súčasťou našej republiky. Pretože mal neobmedzenú moc a za sebou Rusov, začal hneď s masovým zatváraním miestnych občanov. Ľudia boli

zatváraní pod rozličnými zámienkami, raz pre kolaboráciu s Nemcami, inokedy pre protikomunistický alebo protiruský postoj a podobne. Všetka činnosť smerovala však k zastrašeniu ľudí a k príprave pôdy na odtrhnutie Podkarpatskej Ukrajiny od Česko-Slovenska a jej pripojenie k ZSSR. Pozatváraných občanov transportovali na Sibír, do táborov na nútené práce. Bolo medzi nimi veľa študentov a mladých ľudí, ktorí sa často obracali na mňa ako šéfa justície. No ani ja, ani ministri, ktorým som prípady referoval, nemohli pre nich nič urobiť.

Reicin pokračoval v masovom zatváraní našich občanov a v ich deportáciách na Sibír aj potom, keď naša a ruská armáda už obsadili východnú časť Slovenska. Z východného Slovenska asi 8 000 mladých ľudí bolo deportovaných na Sibír, medzi nimi aj moji priatelia, o povesti ktorých sa nemohlo vôbec pochybovať. Medzi nimi bol aj Dr. Ján Spišiak,²⁰⁹ slovenský vyslanec v Maďarsku, vysokokvalifikovaný právnik a čestný človek. On sa tiež našiel v Rusku a keď sa odtiaľ vrátil, bol už celkom zmenený človek. Nechcel hovoriť o svojich skúsenostiach; vraj tam zachádzali s ním ľudsky a ako vyslanec bol oslobodený od povinnosti pracovať. Možno kurzy o ruskom spôsobe života (tzv. *brainwashing*), ktoré musel navštevovať, zmenili jeho charakter. Aj môjho priateľa Ivana Mačuhu odvliekli na Sibír. Mačuha mal blízky vzťah k ministrovi Dr. Vavrovi Šrobárovi, ktorý bol známou postavou v našom podzemnom hnutí, ako aj v predvojnovom a povojnovom živote.

Masová deportácia bola cieľom komunistickej politiky, t. j. pozbaviť nás našej inteligencie a nahradiť ju komunistami, často bez vzdelania, no slepými služobníkmi strany. Za Mačuhu intervenoval nielen Dr. Šrobár, ale aj prezident republiky Dr. Beneš, no bezvýsledne. Vrátil sa až po viacerých rokoch ako zlomený, prakticky bezzubý človek a tiež nechcel hovoriť, čo tam prežil.

209 Ján Spišiak (1901 – 1981) – právnik, diplomat, univerzitný profesor. V rokoch 1929 – 1939 pracovník Tatra banky v Bratislave. V rokoch 1939 – 1944 vyslanec SR v Budapešti. Pomáhal slovenskej menšine v Maďarsku a jej predstaviteľom a súčasne spolupracoval s ilegálnymi odbojovými skupinami. V roku 1945 bol odvečený do ZSSR, odkiaľ ho vrátili v roku 1947. Národný súd ho v roku 1947 zbavil obvinenia z kolaborácie. V rokoch 1947 – 1959 pracovník Štátnej banky česko-slovenskej, vysokoškolský pedagóg. Od roku 1971 na dôchodku.

Moja snaha pomáhať týmto nešťastníkom bola márna, ale aj nebezpečná. Často ma varovali, aby som za nich neintervenoval, ak sa len nechcem nájsť medzi nimi. V tom čase bolo veľmi ľahké vklúčiť kohokoľvek do transportu na Sibír. V dňoch zmätku a neistoty stovky ľudí zatvorili a držali vo väzbe bez súdu. A koľko ich bolo zastrelených, alebo zmizlo bez stopy, to vie iba Pán Boh. Ako následok stredovekej inkvizície stovky občanov museli prejsť fyzickými a mentálnymi skúškami. Dôstojníkov v armáde, ktorí nevstúpili do komunistickej strany, Reicin považoval za nespoľahlivých pre službu, a tak čistky začali vlastne hneď po skončení vojny. Dôstojníci sa museli dostaviť pred komisie, ktoré podľa Reicinových inštrukcií skúmali ich minulosť a podobne. Pred komisiu museli prísť aj vysokí vojenski hodnostári s mnohými vojenskými a civilnými zásluhami. Aj ja ako šéf justície som šiel pred takúto komisiu. Môj prípad opisujem inde. Šťastne som prežil všetky Reicinove podlé a bezzákladné intrigy. Menej šťastní boli iní vojenski hodnostári, ako napríklad vynikajúci generál Klecanda, ktorého týrali Reicinovi agenti a donútili ho vyskočiť z okna viacposchodového domu na ulicu, kde našiel svoju smrť.

Podobne generál Ingr,²¹⁰ minister vojny v našej exilovej vláde v Londýne, a generál Neumann,²¹¹ šéf hlavného štábu v Anglicku, museli podstúpiť podobné vyšetrovanie a tak boli držaní mimo armády,²¹² kým

210 Jan Sergej Ingr (1894 – 1965) – dôstojník, politik. Počas prvej svetovej vojny bojoval v česko-slovenských légiiach. V roku 1916 prestúpil na pravoslávie a prijal meno Sergej. V roku 1939 odišiel do emigrácie a po uznaní exilovej česko-slovenskej vlády ho E. Beneš ustanovil za ministra národnej obrany (1940 – 1944). Pre svoj protikomunistický postoj bol na nátlak Moskvy z funkcie odvolaný (jeho miesto zaujal Jan Masaryk). Prepustený z armády v apríli 1945. V roku 1947 bol vymenovaný za vyslanca do Haagu, ale po februári 1948 sa funkcie vzdal a ostal v emigrácii. Zomrel v Paríži.

211 Bedřich Neumann (pseudonym Miroslav; 1891 – 1964) – dôstojník. Zástupca náčelníka generálneho štábu (1931 – 1935), veliteľ 5. divízie v Českých Budějoviciach (1935 – 1939). V roku 1940 utiekol do Francúzska, kde sa stal veliteľom česko-slovenského pozemného vojska. Po porážke Francúzska odišiel do Anglicka. Náčelník generálneho štábu (1943 – 1945). Pod tlakom komunistov bol v apríli 1945 z funkcie odvolaný. Po vojne mal menej významné miesto v štátnej správe. V roku 1948 emigroval. Zomrel v Londýne.

212 V apríli 1945 vláda Národného frontu (z iniciatívy a pod tlakom komunistov) predložila prezidentovi Benešovi návrh, aby zbavil funkcie troch vysokých dôstojníkov č.-s. armády: Sergej Ingr, František Moravec a Bedřich Neumann. Hoci išlo o najbližších a najoddanejších spolupracovníkov E. Beneša, prezident nemal dosť sily a odvahy odporovať komunistom a ich želanie splnil.

generál Svoboda, podporovaný komunistami, nechal voľné pole prešpi-kovať celú armádu komunistami, hoci viackrát zdôrazňoval, že je bez-partajný a nad všetkými stranami. Generáli Ingr a Neumann viackrát prišli za mnou sa poradiť, no ja som im nemohol pomôcť a nemohol im pomôcť ani zástupca ministra národnej obrany Ján Lichner, ktorému som ich prípad predniesol. V obklúčení komunistami a Reicinovými agentmi aj jeho snaha bola márna. Náprava mohla prísť iba zo samého vrcholu, t. j. od prezidenta republiky Beneša. No nanešťastie – ako sa o tom píše inde – prezident sklamal a tak komunisti pokračovali v svojich násilných intrigách a zločinoch bez odporu.

Ďalšou obeťou ich perzekúcie bol generál Příkryl. Vyznamenal sa za povstania s jeho vojenskou a partizánskou skupinou a aj predtým bol vynikajúcim veliteľom. Keďže sa nepripojil ku komunistom a okrem toho, že by mohol byť súperom generálovi Svobodovi, komunisti ho prenasledovali, vyšetrovania preťahovali, a tak ho držali od armády. Pretože nemohli nájsť proti nemu nič vážnejšie, pripisovali mu stratu malej česko-slovenskej zástavy, ktorá asi vypadla z jeho ruksaku, keď sa po povstaní so svojou malou skupinou nachádzal vo vysokých horách, aby si zachránil život pred Nemcami, pátrajúcimi po povstalcoch.

Mnoho iných vojenských hodnostárov a vojakov bolo nevinne prenasledovaných, no okrem hlásenia ich prípadu štátnemu tajomníkovi alebo prezidentovi republiky, alebo aj poslancom, ktorí boli ochotní aspoň vypočuť podobné sťažnosti, človek nemohol urobiť nič. Aj hlásenie sťažností bolo dosť riskantné, lebo právny poriadok bol takmer paralyzovaný a komunisti si beztrešne robili, čo chceli. Aj členovia parlamentu boli zastrašovaní a mnoho občanov zmizlo bez stopy.

Jedného dňa traja ministri, ktorí si občas trúfali odporovať komunistom, alebo poukazovali na ich nezákonnosti, dostali v drevených škatulkách bomby. Škatulky boli označené, že sú v nich voňavky. Našťastie, nikomu sa nič nestalo. „Voňavky“ dostali títo ministri: Petr Zenkl,²¹³ podpred-

Podobne v tom istom čase vyradil z politického života aj dvoch bývalých ministrov londýnskej vlády Juraja Slávika a Ladislava Feierabenda.

213 Petr Zenkl (1884 – 1975) – učiteľ, politik. Mešťanosta Karlína a neskôr Prahy (1937 – 1939). Celú vojnu prežil ako väzeň nemeckých koncentračných tábo-rov (1939 – 1945). Po vojne predseda Česko-slovenskej národnosocialistickej

seda vlády, Jan Masaryk, minister zahraničia a Prokop Drtina, minister spravodlivosti. Ministerstvo spravodlivosti nariadilo vyšetrovanie, ktoré zistilo, že výbušniny poslali komunisti. Komunistický minister vnútra nariadil polícii – ktorá už vtedy bola v komunistických rukách – prípad vyšetrovať a nájsť nejakú protištátnu činnosť proti demokratom. Polícia poslušne splnila ministrovo želanie, čo viedlo k mnohým komplikáciám a nakoniec k uchváteniu moci komunistami.

Vojnové a povojnové zločiny

Zločiny, protizákonné činy, zneužívanie moci a podobne, nemohli uniknúť mojej pozornosti. O niektorých zločinoch som sa dozvedel už na Podkarpatskej Ukrajine, ale vtedy som mal zviazané ruky, lebo vojna ešte zúrila a všade okolo nás boli ruské trupy a tie nežartovali s nikým, ani s ministrami. Dúfal som, že niečo v tomto smere budem môcť urobiť po vojne v Prahe, zvlášť keď som bol šéfom vojenskej justície. Ale ani v tejto funkcii som nemohol urobiť veľa. Keď som informoval o zločinoch, vraždách a podobne kompetentných ministrov, povedali mi, aby som prižmúril oči, lebo vraj zločiny sú následkom vojny a povojnového zmätku a že v budúcnosti, keď sa pomery skonsolidujú, podobné nezákonnosti sa nebudú trpieť a že väčšina z nich bude aj tak amnestovaná.

Veľmi vážam, či mám písať niekoľko ďalších odsekov, ktoré neprispievajú k dobrému menu našich mierumilovných národov. Ale keďže cieľom týchto riadkov je predkladať pravdu a objektívny obraz tých čias, nemám inú alternatívu, iba pokračovať v tomto smere.

V prvých dňoch pražského povstania, ktoré vypuklo iba niekoľko dní pred koncom vojny, ba už po kapitulácii nemeckých vojsk, miestna luza si „zařádila“ a schýlila sa ku krutostiam a stredovekému barbarstvu. Krutá pomsta a odplata sa začala na Václavskom námestí, kde rozžúrení občania-luza zabili mnoho nemeckých vojakov a civilistov. Niektoré obete obesili za nohy, poliali benzínom a upálili zaživa. Nešetrili ani ženy a deti.

strany (1945 – 1948), podpredseda vlády (1946 – 1948). V roku 1948 emigroval. V zahraničí bol predsedom Rady svobodného Československa (1949 – 1974). Autor memoárov *Mozaika vzpomínek* (Praha 1992).

Podobné zabíjanie sa dialo aj na námestí Borislavka, kde bolo zastrelených asi 70 zajatcov. Zabíjali celkom cynicky členovia revolučnej stráže, ba aj okoloidúci občania si občas zastrieli. Pražská luza je zodpovedná aj za hromadné vraždy na Sokolskom štadióne, kde sa nachádzali nemeckí zajatci a civilisti, ktorí boli najprv vyhodení zo svojich domov. Všetkých najprv orabovali o všetok majetok a drahocennosti, ktoré si potom rozdelili popravcovia a partizáni. Viac o týchto krutostiach neslávnej revolúcie poviem inde, kde píšem o vraždách a mučení Reicinovou skupinou.

Pretože ani členovia parlamentu nemali záujem exponovať sa odhaľovaním týchto jasne dokázaných vrážd a krutostí, rozhodol som sa zbierať o nich fakty a podrobnosti a predložiť ich na najvyššie miesto. Nebola to ľahká úloha, lebo Reicinovi agenti hľadeli maskovať a zahladať všetky stopy. Z poslancov to bol Dr. Michal Zibrín, ktorý občas predniesol v sneme nezákonnosti, ktoré som mu dal, ale aj tie obyčajne skončili na mŕtvom bode. Pokiaľ sa pamätám, iba raz sa správy o vraždách a krutostiach objavili v tlači. Bolo to vtedy, keď sa odhalili masové hroby v Petržalke. Vláda nariadila dokonca exhumáciu, ale aj tento prípad bol rýchlo zastavený. Väčšina poslancov nechcela o spáchaných zločinoch ani počuť, obávajúc sa, že by to mohlo poškodiť ich spoluprácu s komunistami, ktorých sa obávali.

Sľubovaná amnestia mala pôvodne kryť iba trestné činy spáchané počas revolúcie. Keďže zločiny sa páchali aj neskoršie, komunisti trvali na tom, aby všetky zločiny boli amnestované.²¹⁴ Medzitým Reicin a jeho nohsledi sa pretlačili do ministerstva národnej obrany, vnútra a ich odvetví a kryli zločiny. Komunisti chránili nielen svojich vlastných členov, ale aj tých, čo sa po spáchaní zločinov rozhodli skrývať sa pod komunistickým plášťom. Totiž, na začiatku komunistická strana prijíma každého, aby rozšírila svoje rady. A tak zločiny prekvitali a luza postupne nadobudla prevahu a nakoniec kontrolu nášho štátu.

214 To sa aj stalo a príslušný zákon č. 115/1946 Sb. „o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunadobytí svobody Čechů a Slováků“ bol prijatý Dočasným národným zhromaždením 8. mája 1946. Zákon prakticky amnestoval inak trestné skutky spáchané v období od 30. septembra 1938 až do 28. októbra 1945.

To všetko sa odrážalo aj v legislatíve. Prezident podľahol komunistickému tlaku a zaviedol tzv. prezidentské dekréty. To bol vlastne jednostranný prezidentov akt. Podobne boli uvedené do života retribučné tribunály a okresné a národné komisie. Tým vlastne komunisti získali kontrolu miestnej administratívy a dosiahli moc zatvárať občanov a držať ich vo väzení bez inak predpísaných formalít, konfiškovať majetok kolaborantov. Interpretácia pojmu „kolaborant“ bola ponechaná strane. A tak strana postupne eliminovala z verejného života ľudí s pevnou chrbtovou kosťou a otvorila dvere luze a ľuďom bez princípov, slepo plniacich jej rozkazy. Pretože tieto komisie a inštitúcie boli pod vplyvom strany, dochádzalo k mnohým svojvoľným a masovým zatváraniam. Občania, čo boli raz zavretí, nemohli voliť v nastávajúcich voľbách, čo sa hodilo komunistom, ale rozhodne neodrážalo vôľu ľudu. Mnohí ľudia boli odsúdení na smrť aj tzv. Národnými a ľudovými súdmi a tisíce občanov bolo zruinovaných konfiškáciou majetku. O rozsudkoch obyčajne už vopred rozhodovala strana a falošní svedkovia boli vždy štedro odmenení. Taktiež pri odsune Nemcov zo Sudet, verní a slepí stúpenci strany boli odmeňovaní z majetkov skonfiškovaných Nemcom. Deportácia našich nemeckých občanov z našej a ich krajiny, v ktorej oni žili celé stáročia, spočívala na svojvoľných a vlastne nezákonných dekrétach, ktoré tiež boli vynútené nátlakom. Krutosti spáchané pri evakuácii/odsune Nemcov, mohli by zaplniť stovky strán a zase mal v tom prsty Reicin a jeho nohsledi.

Ďalšie hromadné vraždenia

Keď ľudia zistili, že stojím pevne na zákonnom podklade a mám odvahu odporovať Reicinovi a jeho skupine, dokonca, že sa nebojím ich atakovať aj verejne na zhromaždeniach vojenských hodnostárov, ba aj v prítomnosti prezidenta republiky, prichádzali ku mne a prinášali mi informácie o zločinoch, ktoré sami videli. Pravda, vopred som si preveril týchto ľudí, lebo medzi nimi ľahko mohli byť aj agenti-provokatéri.

Najviac informácií o Reicinových zločinoch som dostal od majora F. Aubrechta. Aubrecht bol jedným z hlavných vodcov podzemného odboja proti Hitlerovi v Česku a bol úhlavným nepriateľom Reicina. Rovnako nenávidel Reicin jeho a jedného dňa ho Reicinovi agenti sledovali – no našťastie ich guľka ho netrafila.

Ďalším prameňom informácií boli Reicinove vlastné spisy, ktoré si občas vyžiadal od neho štátny tajomník Lichner, keď potreboval pripraviť odpovede na parlamentné interpelácie ohľadom ukrutností a zločinov, ktoré sa stali pred očami miestnych občanov a ktoré títo – aj napriek zastrašovaniu – predsa len hlásili poslancom. Nanešťastie, na tieto interpelácie obyčajne odpovedali komunistickí ministri a ich odpovede pripravovalo Reicinovo oddelenie. Tieto spisy si však štátny tajomník mohol ponechať iba pár hodín, lebo Reicin naliehal na ich okamžité vrátenie. Keďže nebolo času spisy preštudovať, Dr. Trebichavský mi pomohol a odfotografovali sa aspoň tie najviac inkriminujúce stránky. A tak som sa dozvedel nielen o zločinoch, ale aj rozličných rozkazoch a direktívach ministrom vnútra, šéfom polície a pod. Také informácie mi prišli vhod, keď – nemajúc možnosť získať nápravu od ministrov – predložil som prípady prezidentovi republiky.

Z vražd, ktoré mi ohlásili, masové vraždy v Postoloprtoch²¹⁵ v Česku museli byť jedny z najväčších. Vraždy sa stali niekedy v máji alebo v júni (1945), keď bolo postrieľaných asi 2 800 nemeckých zajatcov v protitankových zákopoch, ktoré vykopali Nemci proti ruskej armáde postupujúcej k Prahe. Cennosti zavraždených boli poslané do Prahy na Reicinovo oddelenie, kde sa o ne podelili jeho najvernejší. O vraždách podal svedectvo plukovník Borik a aj nejakí miestni občania, ktorí boli očitými svedkami a ktorých výpovede vyšetroval súd v Prahe.

V Břeclavi na Morave bolo postrieľaných asi 240 civilov, väčšinou nemeckého pôvodu a s nimi aj niekoľko Slovákov, vrátane tety môjho priateľa sudcu Dr. Breyera. Obete sa vracali z Česka, kam evakovali zo strachu pred Rusmi, ktorí v „oslobodených“ mestách a po dedinách sa dopúšťali násilia, znásilňovali ženy a páchali mnohé lúpeže a vraždy. V Břeclavi obetiam nariadili, aby vystúpili z vlaku a pochodovali k blízkemu poľu, kde ich všetkých postrieľali. Aj za túto masovú vraždu bola zodpovedná Reicinova skupina. Poručníci Smetana a Jančo a kapitán Surovčík boli účastníkmi tejto popravy. Smetana a Jančo boli zatvorení a strávili niekoľko mesiacov vo vojenskej väznici v Prahe, no pod veľkým komunistickým tlakom boli prepustení a neskôr utiekli z našej krajiny.²¹⁶

215 Mesto v okrese Louny, Ústecký kraj.

216 Proces so Smetanom, Jančom a Kosmelom sa konal pred senátom Vojenského

Ďalší masový hrob asi 70 obetí sa našiel v Petržalke. Väčšinu obetí tvorili dôstojníci a vojaci slovenskej armády, ktorí sa vracali z Viedne, kde sa skrývali pred sovietskou armádou. Po príchode do Petržalky ich zatvorili a o niekoľko dní postrieľali Reicinovi agenti. Medzi nimi bol aj môj konškolák Ervín Bacušan.

Ani ženy a deti neboli ušetrené beštiálnosti Reicinovej skupiny. V Devínskej Novej Vsi postrieľali dvadsať nemeckých detí a šesť učiteliek, vracajúcich sa z rekreačného tábora na Slovensku.

Ďalších 70 mŕtvol nemeckých vojakov bolo objavených v masovom hrobe v Maxičkách v Česku.

V Prostějove na Morave boli tiež postrieľaní zajatí nemeckí vojaci. A iba Pán Boh vie, koľko je ešte neobjavených obetí.²¹⁷

Reicin a jeho banda neboli vo svojich metódach veľmi priberčiví. V Prahe mnoho ľudí zmizlo bez stopy po ich tzv. vyšetrovaní a mučení. Praha – Bubeneč, č. 6 na Orlíku, alebo Reicinovo oddelenie na ministerstve národnej obrany boli obvyčajne miesta na také vyšetrovanie. Mnohí väzni zomreli alebo spáchali samovraždu, alebo sa stali nepříčetnými po takom vyšetrovaní, ktoré pozostávalo z pálenia prstov na nohách, trhaní nechťov, stojačky dlhé hodiny niekedy pod ľadovými sprchami, z nočných vypočúvaní, z pitia vlastného moču a podobne. Tisíce občanov, ktorí upadli do nemilosti, boli prepustené zo zamestnania, zbavené dôchodkov, lístkov na potraviny, alebo im nariadili opustiť ich byty, mestá a okresy, v ktorých dovtedy žili. Prenasledovanie nekomunistov bolo také kruté, že ľudia žili v neistote a strachu. Občania boli

súdu v Bratislave v máji 1947. Bedřich Smetana bol odsúdený na 12 rokov, Jozef Jančo na 19 a Eduard Kosmel na 7 rokov žalára. V októbri 1947 bol rozsudok bratislavského súdu zrušený a krátko na to odsúdenci boli zbavení obžaloby a prepustení. Zatiaľ čo poručík Bedřich Smetana a Jozef Jančo utiekli, kapitán Eugen Surovčík (1914 – 1970, vyznamenaný nemeckým Železným krížom v januári 1943), ďalej pôsobil v armáde ako zástupca veliteľa pluku v Leviciach. S jeho menom sú spojené aj mnohé krutosti voči občanom maďarskej národnosti pri ich násilnom presídľovaní z južného Slovenska do českého pohraničia v rokoch 1946 – 1947. O B. Smetanovi pozri novinársky príspevok: JANCURA, V.: Bedřich Smetana mal menovca. Masový vrah po vojne terorizoval Nemcov. In: *Pravda*, 4. júla 2009, s. 34 – 35.

217 Pozri Prílohu na konci tejto kapitoly.

natoľko zastrašení, že dokonca nechceli svedčiť pred súdmi, lebo dobre vedeli, že nepohodlní svedkovia boli často zavraždení, alebo zmizli z povrchu Zeme. Dokonca aj sudcovia boli zastrašení a hľadeli odkladať vyšetrovanie masových vražd a politických zločinov na neurčito. A tak za koalíciej vlády ani jeden zločinec zodpovedný za masové vraždy nebol súdený a po februári 1948 sa všetky takéto zločiny pardonovali, ba dokonca zločinci obvyčajných trestných činov sa často stávali hrdinami.

Môj postoj k týmto veciam bol dobre známy a preto ľudia neváhali obrátiť sa na mňa a informovať ma o zločinoch, o ktorých som ešte nevedel, alebo potvrdiť moje predošlé informácie. Jedným z takýchto svedkov bol kapitán Kurčina, ktorý ma kontaktoval dokonca v exile, v tábore pre politických utečencov v Ludwigsburgu. Kurčina bol dôstojník slovenskej a neskôršie česko-slovenskej armády v Rusku a od roku 1945 v spravodajskej službe v Reicinovom oddelení. Potvrdil, že Reicin bol ruským agentom č. 1 a bezohľadným vrahom. Podľa neho Reicin bol osobne zodpovedný za všetky masové vraždy spáchané na našom území od roku 1945, t. j. od nášho oslobodenia. Svojich agentov vždy štedro odmeňoval za ich účasť na zločinoch. Dostávali domy alebo autá skonfiškované Nemcom a iným „nespolahlivým“ osobám. Kurčina ma zvlášť upozornil na dôverného Reicinovho šóféra Kleina, ktorý za svoju horlivosť v prenasledovaní a strieľaní dôstojníkov bol – okrem obvyčajných darov ako dom a auto – povýšený na spravodajského dôstojníka.

Kurčina bol buď priamym svedkom Reicinových zločinov, alebo dostal informácie z prvej ruky od dôstojníkov, ktorí boli účastníkmi takých zločinov. Ako člen paradesantnej brigády zúčastnil sa tiež slovenského povstania. V Kováčovej bol očitým svedkom zastrelenia asi 50 osôb, vrátane žien a detí. Popravu obetí osobne vykonal kapitán Šagát,²¹⁸ ktorý bol povýšený na hodnosť kapitána z obvyčajného vojaka. Pri ústupe povstaleckej armády Šagát zastrelil vo Sv. Kríži nad Hronom asi 15 ľudí, väčšinou Slovákov. Keď sa front pohyboval cez

218 Anton Šagát (1920 – 1977) – partizán, úradník. V 1943 ako vojak Zaisťovacej divízie prešiel na sovietskú stranu. Začiatkom augusta 1944 bol so skupinou Michala Sečanského vysadený na strednom Slovensku. Po vojne zastupoval oblastného veliteľa ZNB v Leviciach, potom pracoval na povereníctve obchodu a neskôr v kancelárii SNR.

Slovensko, kapitán Šalgovič²¹⁹ a iní Reicinovi spravodajskí dôstojníci sa zúčastňovali na masových vraždách.

Kurčina vedel aj o masových vraždách v Maxičkách, v Postoloprtoch a tiež aj pri Chomutove a pri Hoře sv. Kateřiny. Potvrdil aj stredoveké metódy vyšetrovania na Orlíku č. 6, kde bol veliteľom poručík Cupka. Niektorí vyšetrovanci boli zastrelení priamo v pivnici na Orlíku, iných odviezli na letisko Ruzyně a tam ich zastrelili, vraj pri pokuse o útek.

Ja som Kurčinu predtým nikdy nestretol a v exile som nemal možnosť ho preveriť, ale – pretože okrem poskytnutia nových informácií mi potvrdil všetko, o čom som už vedel od dobre preverených svedkov – nemám dôvod neveriť aj tomuto svedkovi, ktorý zrejme mal značné vedomosti o spáchaných zločinoch.

Príloha

V tajnej správe vypracovanej pre členov vlády v lete 1947 sa o týchto vraždách píše:

„...Ministerstvo národní obrany nemělo dostatek vojenských jednotek. Ministerstvo vnitra muselo teprve postavit nový bezpečnostní sbor. Pohraničí proto obsazovaly dobrovolnické jednotky partyzánského charakteru, bez přesných rozkazů a bez přísné disciplíny, které často propadly svodům, jež přináší přemíra moci.

I když dnes nemůžeme souhlasit s mnohými jejich činy a odvracíme se s odporem od některého jejich počínání, jsme povinni si uvědomit vyjimečné podmínky, v nichž tenkrát žily.

Mezi tuto vrstvu, pro niž hledáme omluvu, pronikly ovšem i živly, které jsou ostudou českého národa.

219 Viliam Šalgovič (1919 – 1990) – dôstojník, politik. Na východnom fronte prešiel k bieloruským partizánom (1943). Neskôr dôstojník 1. česko-slovenského armádneho zboru v ZSSR. Reicinov spravodajský dôstojník (1945 – 1951). Poslanec (1946 – 1954), námestník ministra vnútra (1968), vojenský atašé v Budapešti (1969). Predseda SNR a člen predsedníctva ÚV KSS (1975 – 1989). Po páde komunistického režimu spáchal samovraždu.

Dnes po dvou letech je téměř nemožno rozlišit pohnutky jednotlivých činů. Nelze zjistit všechny přehmaty končivší často smrtí zajištěných, protože ani ministerstvu národní obrany, ani ministerstvu vnitra hlášeny nebyly.

Proto přehled, který uvedu ze správ oběma ministerstvům hlášeným, nesmí být považován za úplný.

Ale i tento výpočet vám ukáže, že jde o činy, které by mohli býti velmi snadno využity k hanobení celého státu, armády i složek veřejné bezpečnosti.

Při obsazování pohraničí zastřelila vojenská jednotka v prostoru Postoloprty – Žatec v červnu 1945 na 1 500 Němců.

Na Domažlicku bylo v květnových dnech zastřeleno 150 – 200 osob, mezi nimi několik Čechů.

Po výbuchu v Krásném Březně bylo stříleno na Němce a zabito několik desítek osob.

Asistenční oddíl vyslaný z Prahy do Liberce začal ihned po příjezdu střílet na německé obyvatelstvo.

Při postupu čs. jednotky východní armády došlo v revolučních dnech k střetnutí s Němci v Jihlavě, při němž byla řada Němců zabita.

Při stanném právu, vyhlášeném v některých případech po pumových atentátech neb jiných německých násilnostech, bylo zastřeleno více Němců přistižených se zbraní v ruce.

V Praze byla za revoluce zastřelena v budově policejního ředitelství a v Nové radnici neznámými partyzánskými jednotkami řada Němců, kteří před tím z úkrytu ostřelovali české obyvatelstvo na ulicích.

I v Bubenci bylo v oněch dnech zastřeleno neznámými bojovníky několik Němců. V Praze I. v Rytířské ulici ubil rozhořčený dav neznámého člena gestapa, polil ho benzínem a spálil.

Při exhumaci v Bílém Potoku u Liberce bylo zjištěno 32 hrobů Němců zastřelených příslušníky ozbrojené skupiny, která odsoudila a popravila na Liberecku 216 osob.

Několik Němců bylo popraveno bez soudu v radničním vězení v Hustopečích.

Podle protokolu s Němcem Dr. Schattauerem bylo v internačním středisku v Hranicích zabito celkem 37 osob různých národností.

V Liberci došlo v červnu 1945 k vraždě 5 žen a 3 dětí.

K popravám došlo ve sběrném středisku v Rabštejně u České Kamenice, v Ostravě a snad i v Klatovech.

V Tušti n/Lužnicí bylo zastřeleno 22. a 23. května 1945 14 osob.

V internačním táboře v Kolíně zahynulo 22 internovaných.

Na Vodňansku usmrtila partyzánská skupina 8 osob.

Ve věznici Krajského soudu v Mladé Boleslavi podlehl zraněním bývalý četnický gážista.

27. 6. 1945 byly v Ulmu (okres Klatovy) zabity 3 osoby, 1 smrtelně poraněna.

7. 1945 bylo Teplici n/Met. postříleno kulomety 8 mužů, 12 žen a 5 dětí.

V táboře Jonsbachu u České Kamenice byla zastřelena 1 Němka.

Těchto případů je jistě více. Účastnili se jich příslušníci všech vrstev národa, vojáci i civilisté.

Pokládali nejprísnější postup proti Němcům a zrádcům za své právo a povinnost, i když převážná většina si byla i v této době vědoma, že překračuje meze české morálky...”

(Archiv bezpečnostních složek, Praha, fond 300, kart. 29 – 4).

Pokusy zneškodniť Reicina

Keď bolo jasné, že páchanie zločinov sa nedá zastaviť normálnou cestou, t. j. súdmi a pomocou parlamentu a že odhalením zločinov Reicina a jeho bandy iba riskujem svoj život, rozhodol som sa zaistiť všetky dôkazy pod rukou a s takto pripraveným materiálom predstúpiť pred prezidenta republiky Dr. Beneša, o ktorom som bol vtedy presvedčený, že je spravodlivým človekom a že nebude tolerovať opísané násilnosti.

Stretnutia s prezidentom boli tajné, lebo komunisti pozorovali každého, koho prezident prijímal. Moje stretnutia zariadil štátny tajomník Lichner, Dr. Vavro Šrobár a osobný tajomník prezidenta Dr. Ján Belánský.²²⁰ Trikrát som navštívil prezidenta ohľadne zločinov a násilností. Prvá audiencia bola v septembri alebo v októbri 1946 a trvala poldruhej hodiny. Druhá a tretia návšteva boli kratšie. Moje správy boli krátke, ale dobre pokrývali všetko. Predložil som prezidentovi všetky dôležité dáta a fakty ohľadne spáchaných zločinov a krutostí a ukázal som mu aj kópie rozkazov a direktív vydaných ministerstvom vnútra a národnej obrany, ktorými sa vinníci snažili potlačiť tieto hrozné fakty. Prezident prejavil veľký záujem o správy, ktoré som mu podával a s nadšením vyhlásil, že všetkému urobí koniec. Ubezpečil ma, že bez toho, aby uviedol moje meno, predvolá ministra národnej obrany generála Svobodu a ministra vnútra Noseka²²¹ a bude nástožiť na potrestaní Reicinovej bandy. Povedal dokonca, že ak sa ministri budú zdráhať niečo v tom smere urobiť, je rozhodnutý aj zmeniť vládu. Keď som opúšťal prezidenta, bol som presvedčený, že som konečne našiel spravodlivého a nebojácného človeka.

Keď potom o niekoľko dní som stretol štátneho tajomníka Lichnera, pýtal sa ma, akú mágiu som použil pri stretnutí s prezidentom, lebo „on hovorí tak nadšene o vás“. Štátny tajomník mi tiež potvrdil, že prezident je celkom vážne rozhodnutý urobiť koniec všetkým nezákonnostiam.

220 Ján Belánský (1919 – ?) – hospodársky pracovník, tajomník prezidentskej kancelárie (1947 – 1949).

221 Václav Nosek (1892 – 1955) – český komunistický funkcionár a politik. V rokoch 1924 – 1938 bol tajomníkom Červených odborov. V roku 1939 utiekol do Anglicka, kde bol vodcom tamojších komunistov-utečencov z Č-SR. Bol podpredsedom Česko-slovenskej štátnej rady v Londýne (1942 – 1945). Po vojne bol poslancom za KSČ, ministrom vnútra (1945 – 1953) a napokon ministrom pracovných síl (1954 – 1955).

Nanešťastie, jeho nadšenie netrvalo dlho. Keď asi o mesiac neskoršie som išiel na druhú audienciu, prezident sa ma výslovne spýtal, že čo si myslím, že urobia Rusi, keď zavrieme Reicina a jeho bandu? Otázka ma zarazila. Uvedomil som si, že prezident chce ostať v pozadí. Hneď som navrhol, že ja všetko môžem zariadiť, a zariadim aj Reicinovo zatknutie pomocou najspoľahlivejších sudcov a prokurátorov.

Keď som takto vzbudil u prezidenta záujem, hneď som ho aj oboznámil s podrobnosťami môjho plánu. Povedal som mu, že plánujem odhaliť Reicinove zločiny krátkymi listami, ktoré sa v dohovorený deň rozpošlú všetkým súdom, prokurátorom, ministrom, členom parlamentu a tiež aj prezidentskej kancelárii. Týmto spôsobom prezident môže ostať celkom v pozadí, nemusí sa starať o ruskú reakciu. Od neho sa v tomto prípade bude iba vyžadovať, aby predvolal ministra národnej obrany a vnútra a žiadať od nich správu, aká bola ich reakcia na doručené listy. Keďže – ako sa dá očakávať – nebudú vedieť dať uspokojivé vysvetlenie, navrhol som prezidentovi, aby minister národnej obrany hneď telefonicky zavolať hlavného vojenského prokurátora, ktorý by v prítomnosti oboch ministrov dostal rozkaz zaviesť okamžité vyšetrovanie. Tiež som ubezpečil prezidenta, že na dohovorený deň sa urobia všetky patričné opatrenia na letiskách, železničiach a iných dôležitých miestach, aby sa zabránilo Reicinovmu úteku. Generál Píka mi prisľúbil dať k dispozícii potrebný počet spoľahlivých vojakov na obsadenie dôležitých bodov. Prezident veril a vždy sa spoliehal na Píku. S Píkom som mal veľmi dobré priateľské styky. Uväznenie Reicina a jeho bandy a tiež ich spolupracovníkov na ministerstve vnútra by hneď otvorilo ústa mnohým svedkom, ktorí zo strachu pred Reicinovou pomstou nechceli vypovedať.

Po načrtnutí mojich plánov prezident sa opäť zdal oduševnený. Len ma žiadal byť veľmi opatrným, preštudovať plán do podrobností a vybrať iba najspoľahlivejších dôstojníkov. Prirodzene, že som vypracoval plán veľmi presne, lebo v prípade jeho zlyhania šlo o môj život.

Keď bolo všetko dobre pripravené a potreboval som iba prezidentovo schválenie na štart, išiel som na tretiu a poslednú audienciu. Bol som skutočne a úplne sklamaný, keď som našiel prezidenta váhajúceho na začatie rozhodného boja za spravodlivosť. Povedal mi, že sa mu môj plán páči, no predbežne ho chce na nejaký čas odložiť, lebo si nie je istý,

či toto je vhodný čas. Keď som opúšťal jeho kanceláriu, bolo mi hneď jasné, že aj on – ako ostatní, ktorých som kontaktoval v tejto veci – úplne zlyhal a že teraz sa môže zlo úplne bez prekážky šíriť v našej vlasti.

To bolo moje posledné stretnutie s prezidentom. Keď aj prezident zlyhal, všetko šlo od dobrého k zlému a skončilo zvrhnutím vlády vo februári 1948. Dr. Beneš ostal formálne prezidentom, ale bez moci. Jeho zdravie sa stále zhoršovalo a v septembri 1948 zomrel. Ako viem od jeho osobného tajomníka, ktorý vedel o mojich troch audienciách u prezidenta, prezident sa vyslovil, že Reicinove zločiny by veru mali byť zastavené a verejný život včas očistený.

Som neotrasiteľne presvedčený, že odstránením gangstrov z verejného života, ako som navrhoval, by bolo nastrašilo komunistov a hádam aj udalosti v našej zemi sa mohli niesť iným smerom a snáď aj komunistické uchvátenie moci sa mohlo odvrátiť. Mnohí považujú toto moje tvrdenie za príliš smelé, zvlášť vo svetle toho, čo sa stalo o 20 rokov neskôr našej jari 1968, keď ruské tanky rozgnali Dubčekove reformy, t. j. komunizmus s ľudskou tvárou. Ale človek nikdy nevie.

Nekomunistickí politici sklamali

Hoci viem z vlastnej skúsenosti, ako aj z niekoľkých konverzácií s Dr. Lettrichom,²²² predsedom SNR, s Jánom Ursíny, podpredsedom vlády a s Jánom Lichnerom, štátnym tajomníkom ministerstva národnej obrany, že komunistický tlak na demokratov bol naozaj silný a nevybehraný a že niektorí demokrati mu aj značne odporovali, stále si myslím, že v tomto smere mali urobiť viacej a neveriť, že osud Česko-Slovenska bol už spečatený a rozhodnutý v Moskve, a tak nezvratný.

222 Jozef Lettrich (1905 – 1968) – právnik, publicista, politik agrárnej strany. V 30. rokoch predstaviteľ slovenského regionalistického hnutia v rámci agrárnej strany (tzv. zemisti), ktoré malo výhrady voči pražskému centralizmu. V rokoch 1941 – 1944 advokát v Bratislave. Člen Politického ústredia, od 5. septembra 1944 člen SNR, povereník školstva a osvetu. Spoluzakladateľ a po vojne predseda Demokratickej strany a predseda SNR (1945 – 1948). Poslanec NČ (1945 – 1948). V roku 1948 emigroval do USA. V zahraničí činný v rámci česko-slovenskej emigrácie (Rada slobodného Česko-Slovenska, Stála konferencia slovenských demokratických exulantov).

Človek si musí uvedomiť, že demokrati a nekomunisti mali tri a pol roka na to, aby zmenili smer. Mali za sebou obrovské masy ľudu a armádu. Aj keď generál Svoboda sa čoraz viac prikláňal ku komunistom, prezident republiky bol stále najvyšším veliteľom armády. Mali sme kompetentných vojenských hodnostárov, ktorí v krajnom prípade mohli prebrať velenie nad armádou a tak udržať poriadok a pokoj v štáte.

Demokrati mali využiť mnohé chyby komunistov, ich násilné činy a zločiny a ukázať ich ľudu, ktorý by takto získali, lebo naši ľudia rozhodne netrpeli nezákonnosť a násilie. No demokrati nič podobné neurobili, trpeli ďalej zločiny a krutosti komunistov a kolaborovali s nimi ďalej. Samozrejme, ľudia, keď videli nečinnosť demokratov, stávali sa apatickými a v kritickom čase nekládli odpor.

Moje plány s prezidentom, ako spomínam, stroskotali pre jeho nezájum. A tu v určitom zmysle zlyhal aj generál Píka. Mal viac pôsobiť na prezidenta, lebo Píka bol prezidentov človek č. 1. Keď sa komunisti zmocnili vlády, Píka bol ihneď uväznený. Po predložení lekárskeho svedectva ho poslali do vojenskej nemocnice v Prahe. Moja žena, s pomocou vojenského lekára, ho tam navštívila. V izbe mal namontované odpočúvacie zariadenie, a tak sa zhovárali iba šeptom. Píka jej vtedy povedal, že prezident rozhodne mal konať a odstrániť Reicinovu bandu.

Osobný súboj s Reicinom

Okrem toho, že som vždy odporoval Reicinovým zločinom, mal som s ním aj osobný súboj. Boj sa začal v septembri 1945, keď som odletel na služobnú cestu do Londýna likvidovať tam určité právne veci spojené s našou armádou, ktorá sa organizovala počas vojny v Anglicku.

Reicin dobre vedel o mojom poslaní, no opierajúc sa o svoju ohromnú moc, hľadel ma odstrániť z úradu a nahradiť niekým, kto by bol ochotný kryť jeho trestné činy. A tak nariadil vojenskému prokurátorovi v Prahe stíhať ma pre dezerciu a velezradu, lebo ja som vraj nadobro opustil vlasť, aby som v Anglicku spolupracoval so zradcami ako generál Pr-

chala,²²³ ktorý v tom čase viedol nepriateľskú kampaň proti republike a hlavne proti generálovi Svobodovi.²²⁴ Touto šialenou obžalobou ma chcel zastrašiť, aby som sa už nevracal domov. Ale Reicin a jeho otrocký prokurátor sa veľmi zmýlili. Môj návrat do Prahy vyvrátil všetky umele vykonštruované obžaloby a vyšetrovanie muselo byť ihneď zastavené.

Keďže som dokázal, že vojenský prokurátor bez doloženého materiálu pokračoval zlomyseľne a iba na Reicinov rozkaz, preložil som ho hneď k administratíve. Nanešťastie, nemohol som nič urobiť Reicinovi, lebo minister národnej obrany sa ho veľmi zastával. V tom čase som nepoznal Reicinovu skutočnú rolu a nevedel som, že za ním stoja Rusi.

Keď sa Reicinovi nepodarilo odstrániť ma tentoraz, hľadal niečo iné, čím by ma mohol kompromitovať. Nakoniec prehovoril ministra národnej obrany, aby bola preskúmaná moja činnosť za Slovenského štátu. Generál Svoboda prišiel za mnou a lišiacky mi povedal, že keď

223 Lev Prchala (1892 – 1963) – český generál a politik. V rokoch 1933 – 1939 krajský veliteľ armády na východnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Na pokyn z Prahy uskutočnil tam 6. marca 1939 vojenský zákrok (puč). Od 6. marca do 15. marca 1939 minister vnútra, financií a dopravy autonómnej vlády Podkarpatskej Rusi. Po okupácii Podkarpatskej Rusi Maďarskom sa vrátil do Prahy. V máji 1939 emigroval do Poľska. Počas poľsko-nemeckej vojny bol veliteľom českej a slovenskej légie. Po porážke Poľska odišiel na Západ. Stál v opozícii proti Benešovým predstavám obnovy unitárnej Č-SR postavenej na ideológii čechoslovakizmu. V tomto smere spolupracoval so Š. Osuským, M. Hodžom, P. Prídavkom. Po roku 1945 zostal v exile. Založil Český národný výbor a stal sa jeho predsedom. Zomrel v Rakúsku.

224 Ludvík Svoboda (1895 – 1979) – dôstojník, politik, prezident Č-SSR. Počas prvej svetovej vojny a slúžil v ruskej légii. Po návrate domov (1920) vstúpil do armády, absolvoval Vojenskú akadémiu v Hraniciach. V 1939 utiekol do Poľska a keď vypukla druhá svetová vojna, bojoval v českej légii na strane Poľska. Padol do sovietskeho zajatia. V roku 1941 bol zo zajatia prepustený a v roku 1942 poverený organizovať česko-slovenské vojenské útvary v ZSSR. Ako brigádný generál vtiahol s 1. česko-slovenským zborom do Č-SR, kde sa stal ministrom národnej obrany (1945 – 1950). Navonok vystupoval ako neustraniený, ale v skutočnosti úzko spolupracoval s komunistami. Na ich želanie v rokoch 1948 – 1950 podpísal prepúšťajúce dekréty pre 57 generálov, 2 908 dôstojníkov, 1 235 rotmajstrov a 540 ďalej slúžiacich dôstojníkov. V roku 1950 bol prepustený a degradovaný, v roku 1952 krátko zaistený. V roku 1954 na Chruščovovu intervenciu sa vrátil do verejného života. Bol členom predsedníctva Národného zhromaždenia v Prahe (1954 – 1964), náčelník Vojenskej akadémie K. Gottwalda (1955 – 1958). V roku 1968 zvolený za prezidenta Č-SSR namiesto zdiskreditovaného A. Novotného. Ale ani tu nespĺnil očakávania reformných komunistov a opäť bol poslušným nástrojom normalizačného prosovietskeho kurzu.

mám najvyššiu funkciu v justícii, nemal by som mať nijaké námietky predstúpiť pred vyšetrovaciu komisiu zloženú z najvyšších vojenských hodnostárov. Povedal som Svobodovi, že dobre nerozumiem, ako zločinci Reicinovho typu môžu hrať úlohu sudcov. Bolo mi totiž zjavné, odkiaľ vietor fúka a kto stojí za vyšetrovacou komisiou.

Keďže som nemal čo skrývať, dovolil som, aby ma vyšetrovali, či preverovali. Okrem iného ma obvinili aj pre cestu do Londýna: vraj som dezertoval, aby som sa spojil s nepriateľom, generálom Prchalom, a že som si vzal na cestu tlmočníka – čo sa zdravým rozumom už ozaj nedá pochopiť. Vinili ma tiež za vydanie odbornej knihy Vojenský trestný poriadok. Knihu som napísal v slovenskej reči. Pred touto publikáciou boli knihy písané iba v češtine. Môj Vojenský trestný poriadok sa používal až do konca vojny ako príručka pre vojenské i civilné sudy a používali ho aj žandárske stanice. Obviňovali ma, vraj vydaním Poriadku v slovenčine som prejavil nebezpečné nacionalistické ambície a tak podkopával základy republiky. Aký nezmysel!

Výsledok vyšetrovania bol viac než uspokojivý. Predseda komisie, generál Hašek, veliteľ pechoty, ku koncu vyšetrovania verejne prehlásil, že nerozumie, ako som sa mohol dostať pred komisiu, pretože v skutočnosti za moju činnosť za Slovenského štátu by som mal byť odmenený aspoň desiatimi zlatými medailami.

Ale ani toto prehlásenie, ani neskorší veľmi priaznivý výsledok druhej vyšetrovacej ministerskej komisie, ktorá sa skladala zo šéfa hlavného generálneho štábu Bočka, jeho zástupcu generála Píku a iných najvyšších vojenských hodnostárov, neuspokojila Reicina a keď komunisti uchvátili moc vo februári 1948 a zbavili ma úradu, vzniesol znovu proti mne tú istú obžalobu, tentoraz pred prokurátorom ustanovenom komunistami. Bolo celkom zjavné, že touto obžalobou ma chcel očierniť, zmenšiť moju popularitu a všeobecne známu objektivitu, ktorú rešpektovali aj slušní komunisti.

Túto moju popularitu dokazujú aj vládne zápisy, z ktorých možno vyčítať, že keď sa komunisti a nekomunisti nemohli dohodnúť, kto má byť poverením spravodlivosti, demokrati navrhli mňa ako neutrálneho a nezaujatého človeka na túto pozíciu. (O tomto návrhu som sa

dozvedel až po mojom prepustení z úradu). Komunistický zástupca predsedu vlády nemal proti mojej osobe nijaké námietky, ale zdôraznil, že poverenie spravodlivosti je pre nich príliš dôležité a musí byť obsadené komunistom a nie bezpartajnou osobou. Vládne záznamy môžu tiež dosvedčiť, že ako komunisti, tak aj demokrati súhlasili, aby ma prezident vymenoval za predsedu Červeného kríža pre celý štát, Toto vymenovanie sa neuskutočnilo, lebo krátko po vládnom zasadnutí komunisti uchvátili moc.

Po mojom odstránení z úradu Dr. Husák,²²⁵ predseda Slovenskej národnej rady, neskoršie prezident Česko-slovenskej republiky, vyhlásil, že také objektívne osobnosti by sa nemali pozbavovať úradu, ale získavať pre nový režim. Podobne sa ozývala tlač v roku 1968 za Dubčekovej éry, ktorá však trvala iba osem mesiacov a skončila sa ruskou inváziou.

Tiež v knihe Dejiny Slovenského národného povstania, na strane 244, je celkom priaznivá zmienka o mojej účasti v podzemnom hnutí, v skupine Dr. Šrobára a o mojej pomoci ľuďom prenasledovaným za ich účasť v protifašistickom povstaní.²²⁶

225 Augustín (Gustáv) Husák (1913 – 1991) – právnik, politik, štátnik. Aktívny v komunistickom hnutí už od študentských čias. V rokoch 1938 – 1942 advokátsky koncipient, 1943 – 1944 úradník Zväzu špeditérov v Bratislave. Člen 5. ilegálneho ÚV KSS (1943 – 1944) a člen ilegálneho Politického ústredia. Signatár Vianočnej dohody (24. decembra 1943) a člen ilegálnej SNR. Po vypuknutí povstania podpredseda SNR, povereník vnútra. Po vojne člen ÚV KSČ, člen ÚV KSS a predsedníctva ÚV KSS (1944 – 1950), člen SNR a poslanec NZ, povereník dopravy a techniky, predseda Zboru povereníkov (1946 – 1950). Predseda Slovenského úradu pre veci cirkevné (1949 – 1950). V máji 1950 obvinený z buržoázneho nacionalizmu, v roku 1951 zatknutý a v roku 1954 odsúdený na doživotie. Amnestovaný v roku 1960 a rehabilitovaný v roku 1963. Od apríla do decembra 1968 podpredseda vlády Č-SSR. Prvý tajomník KSS (1968 – 1969) a generálny tajomník ÚV KSČ (1969 – 1987). Prezident Č-SSR (1975 – 1989)

226 V zmienenom zázname sa píše: „Korbel, Samuel JUDr. (26. 4. 1909 Tisovec, okres Rimavská Sobota) – právnik. Počas klérofašist. Slovenského štátu dôstojník slov. armády v Bratislave, po oslobodení ČSĽA. V roku 1949 v hodnosti generála preradený do zálohy, v roku 1950 emigroval. Od leta 1943 zapojený do ilegálneho protifašistického odboja v rámci občianskeho odboja na Šrobárovu skupinu, od februára 1944 vo funkcii prednostu justičnej služby ministerstva národnej obrany podporoval a pomáhal perzekvovaným účastníkom antifasistického odboja. Počas SNP prednosta justičnej správy a hlavný vojenský prokurátor 1. čs. armády na Slovensku, od 22. 1. 1945 príslušník 1. čs. armádného zboru v ZSSR.“ PLEVZA, V. a kol.: *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*. 5. zväzok. Bratislava 1984.

A teraz späť k obžalobe proti mne. Ani komunistický prokurátor nemohol urobiť veľa s nafúknutou obžalobou a po niekoľkých mesiacoch vyšetrovanie zastavil. Obžaloba však slúžila určitému cieľu, lebo počas tzv. vyšetrovania nemohol som dostať kancelárske alebo odborné zamestnanie, lebo nikto mi nechcel vydať potvrdenie o politickej spoľahlivosti. Žaloba proti mne bola tiež jedným z dôvodov, prečo som neodišiel z domova pri prvej príležitosti. Chcel som totiž odísť s čistými rukami a nedať svojim protivníkom možnosť obviňovať ma, že som ušiel zo strachu pred trestným pokračovaním.

Príčiny komunistického víťazstva

Vo februári 1948 komunisti vyhrali boj, lebo – ako som sa už zmienil – naši politici, vrátane prezidenta republiky zlyhali, nezastavili zločiny páchané Reicinom a jeho bandou. Ale ani Reicin sa dlho netešil zo slávy, lebo v roku 1949 – 1950 bol popravený, spolu s tajomníkom komunistickej strany a ešte inými vysokými hodnosťami.²²⁷ Diktátori a uchvatelia moci za vždy zbavujú tých, ktorí im pomohli, keď ich už viac nepotrebnú. Ich odstránenie je obvyčajne drastické, pretože vládcovia sa boja zrady. Vedia dobre, že keď osoba raz zradila, zradí aj neskoršie.

Prezident Beneš ľutoval, že nezastavil Reicinove zločiny a Reicin na popraviske iste musel ľutovať, že so svojou neobmedzenou mocou zašiel príliš ďaleko a miešal sa do kompetencie od neho mocnejších komunistov. A tak porekadlo, že aj keď sa kolesá otáčajú pomaly, vždy sa vyrovnajú so všetkými, čo znásilňujú prikázania a sejú nenávisť. Dúfam, že spravodlivosť a právo, ktorým som venoval svoj život a pre ktoré som opustil vlasť, budú raz obnovené aj v našej krajine.

Roky 1949 – 1950 boli vari najhoršie pre naše národy, lebo vtedy komunisti popravili stovky „nepriateľov režimu“. O popravách som sa dozvedel iba nepriamo, lebo od mája 1949 som sa už nachádzal v slobodnom svete. Popravy a iné zločiny páchané komunistami otriasli nakoniec aj

227 Reicin bol v roku 1950 povýšený na divízneho generála, zatknutý bol 8. februára 1952 a popravený v decembri 1952 v procese s Rudolfom Slánskym a spol.

svedomím slušných komunistov a vyvrcholili v tzv. obrodnej jari 1968, ktorá bola vedená Dubčekom a skončila sa ruskou inváziou v auguste 1968. Dubčekova éra „komunizmu s ľudskou tvárou“²²⁸ vrátila ľuďom právo a slobodu. Mali zase slobodu tlače, vysielania, právo kritizovať, cestovať bez obmedzenia a právo slobodných volieb. Tajná polícia bola zrušená a nezávislá justícia znovu uvedená do života. Došlo aj k rehabilitácii politických väzňov.²²⁹ Po Dubčekovej ére sa podmienky zase zhoršili, ale aspoň popravy a týranie prestali a pod prezidentom Husákom ľudia si žijú pomerne dobre, bez strachu, že budú bez dôvodu zatknutí a držaní vo väzení bez súdneho vyšetrovania a podobne. Prirodzene, ich sloboda je ešte stále ďaleko od štandardu západného sveta. Stále však dúfam, že raz aj oni dostanú všetky slobody, ktoré mali pred komunizmom.

Pofebruárové útrapy

Že mi komunistický režim pripisoval veľkú dôležitosť, dozvedel som sa iba vo februári 1949, keď komunisti oslavovali prvé výročie ich vladárnenia. Vtedy prideliť na moju „ochranu“ viac detektívov, ako ktorémukoľvek ministrovi alebo členovi parlamentu. Môj prvý pokus opustiť vlast spadla vlastne do komunistických osláv, ktoré sa konali v Prahe za účasti armády, štátnej polície, milície a členov pohraničnej stráže. Komunisti neverili nikomu iba svojim policajným formáciám, ktoré pozostávali hlavne z fanatických mladých komunistov a armády, ktorá musela poslúchať rozkazy a inštrukcie od osobitne vybraných a preverených veliteľov, ktorí zas boli pod dozorom politických komisárov, vyškolených v Moskve. Aby zabezpečili hladký priebeh osláv a predišli nepokojom, ktoré by mohli ohroziť ich vládu, komunisti sústredili do Prahy každého policajta, žandára i pohraničnú stráž z celej krajiny. Koncentrácia ozbrojených síl sa mi zdala najvhodnejšou príležitosťou opustiť vlast. Nanešťastie, aj ten člen pohraničnej stráže, ktorý mi mal pomôcť prekročiť hranice a ktorý spolupracoval s podzemným hnutím,

228 Presnejšie: *socializmu s ľudskou tvárou*.

229 V skutočnosti tajná polícia – Štátna bezpečnosť – nebola zrušená, robotnícke milície neboli rozpustené, rehabilitačný zákon č. 82/1968 Zb. z 25. júna 1968 o súdnej rehabilitácii bol síce prijatý, no príchod intervenčných vojsk rehabilitácie utlmil a napokon úplne zastavil.

musel sa neočakávane hlásiť a zúčastniť sa pražských osláv. A tak môj útek z vlasti musel byť predbežne odložený na neurčito. Plánoval som opustiť vlast' hneď po tom, čo môj člen pohraničnej stráže bude na svojom mieste. Ale nasledujúce udalosti ma prinútili všetko dvakrát premyslieť a potom pokračovať s najväčšou opatrnosťou.

Niečo o mojom zamýšľanom odchode sa museli dozvedieť i komunisti, lebo už v prvý deň ich osláv, keď som včas ráno odišiel z domu, spozorovali sme pred našou vilou dve policajné autá s detektívmi v civilných šatách. Moja žena bola prvá, ktorá ich objavila. V každom aute sedelo šesť alebo osem detektívov. Ráno snežilo, nebolo však vidieť koľaje áut, z čoho sme usúdili, že autá museli byť pred vilou od polnoci. To mi neskôr potvrdili aj naši susedia a priatelia žijúci v blízkosti. Policajné autá zostali pred našou vilou tri dni a tri noci a z času na čas boli zosilnené tretím autom. Ich prítomnosť som si nevedel vysvetliť; keby ma chceli uväzniť mohli tak urobiť v noci, alebo včasných ranných hodinách, ako sa to robievalo; keby ma chceli iba pozorovať, iste by to robili nenápadnejšie. Takýmito úvahami som prišiel k záveru, že polícia musela vedieť o presnom dni a hodine môjho zamýšľaného odchodu. Nevedeli však, že som pôvodný odchod musel odložiť, lebo môj člen pohraničnej stráže bol od hraníc odvolaný. Moje uvažovanie podporil aj domovník našej vily, ktorý objavil, že v rohu zadnej záhrady bol drôt ohrady čerstvo prestrihnutý a takto vytvorený otvor mohol slúžiť človeku ako ľahký únik z domu. Keby som bol použil tento otvor, ktorý polícia iste dobre pozorovala, bol by som prichytený pri čine a odovzdaný súdu.

Keď som takto prišiel k záveru – podľa mňa logickému – získal som dôveru a počínal si celkom nebojácne. Aby som presvedčil políciu, že som neplánoval útek, vzal som svoju šesťročnú dcéru Nadu²³⁰ na prechádzku. Keď som opustil vilu, hneď som spozoroval, že detektívi vystúpili z auta a z diaľky ma sledovali, zatiaľ čo druhé auto jazdilo hore-dolu, zrejme pozorujúc ma z blízka. Ja som sa správal, akoby detektívi okolo mňa neexistovali. Keď som bol vonku, hral som sa s Nadou so snehom a snažil som sa byť veselý.

230 Samuel Korbela a jeho manželka Viera, rod. Svobodová mali tri deti: Fedora (nar. 1936), Milana (nar. 1939) a dcéru Nadeždu (nar. 1942). Všetky deti žijú v Austrálii.

Na prechádzky som obyčajne chodieval dvakrát denne a pri každej príležitosti sa opakovalo to isté. Keď nás navštívil generál Trebichavský a jeho žena a rozpovedal som im príbeh s políciou, nechceli mi to veriť. A tak som im to demonštroval. Sotva som vyšiel von, detektívi sa dali do pohybu. Keď som večer išiel so ženou na prechádzku, polícia si počínila ako predtým. Raz večer sa mne a žene podarilo opustiť vilu nepozorovane a pripojiť sa k zástupu vracajúcemu sa z kina. Žena ma prosila, aby som sa nevracal späť do vily, ale šiel k priateľom, lebo sa obávala, že budem okamžite zatknutý. Ja som však použil túto príležitosť urobiť krátku návštevu u Dr. Simonyiho, ktorý žil nablízku. Asi po pol hodine sme sa so ženou vrátili do vily, zrejme na radosť detektívov, ktorí nás už čakali pred vilou.

Keď som v nedeľu ráno išiel do kostola, ktorý sa nachádzal v strede mesta, aj v električke ma zo zadnej platformy pozoroval jeden z detektívov, kým za električkou jazdili detektívi v aute. Šťastie mi prialo. Električka nečakane zastala medzi zastávkami a mne sa podarilo z nej nepozorovane vystúpiť. V kostole som náhodou stretol štátneho tajomníka ministerstva národnej obrany Jána Lichnera. Keď som sa vrátil do vily, vraj detektívi prepadli panike a ich autá jazdili hore-dole.

Počas prítomnosti detektívov pred vilou som sa správal sebavedome a chladnokrvne, čo oni iste hlásili svojej centrále, a preto komunisti nenariadili moje uväznenie. Boli asi presvedčení, že môj útek by bol neopodstatnený a odvolali detektívov spred vily. Pred týmto odvolaním som však musel podstúpiť ešte jednu skúšku. Pri poslednej návšteve generála Trebichavského tento zbadal, že dôstojník vstúpil do prednej záhrady a ide do domu. Generál bol presvedčený, že ma ide zatknúť a radil mi, aby som sa snažil ujsť. Ja som sa však vzmužil a konal ako herec. Aby som sa nezdal nervózny – hoci som nefajčiar – zapálil som si cigaretu. Dôstojník sa predstavil ako úradník, ktorého poslala zvláštna organizácia, ktorá sa snaží pomôcť dôstojníkom zbaveným úradu najšť nejaké primerané zamestnania. Hoci som bol presvedčený, že ide o príslušníka spravodajskej služby, predstieral som, že verím jeho slovám. Ponúkol som ho dokonca cigaretou a vyslovil vďaka za to, čo robí pre podobne postihnutých dôstojníkov. Zdôraznil som mu však, že zatiaľ nepotrebujem od organizácie pomoc, lebo ohľadne nového zamestnania som už v styku s povereníkmi na Slovensku, ktorí mi prisľúbili

určité zamestnanie. Hlavným cieľom dôstojníckovej návštevy bolo, či som z bytu neodstránil nejaké cennosti, ako obrazy, koberce a podobne. Keď našiel všetko v poriadku, porúčal sa a dokonca sa ospravedlňoval, ak mi jeho návšteva neprišla vhod.

Po tomto všetkom komunisti museli byť presvedčení, že nemienim utekať z vlasti a že hľadám iba primerané zamestnanie, aby som žil v pokoji.

Prítomnosť detektívov pred vilou ma presvedčila, že niečo sa muselo prezradiť o činnosti podzemného hnutia. Asi sa nejakému agentovi-provokatérovi podarilo zapojiť sa do skupiny, lebo asi 14 dní po mojom útoku bola celá podzemná skupina zatknutá. Major Prokeš²³¹ a ešte dvaja členovia skupiny, bratia Borkovcovci, boli obesení, kým ostatní členovia boli odsúdení do väzenia od 10 rokov až po doživotie. Moja svokra dostala 15 rokov žalára.²³²

Áno, ja som sa stretol s majorom Prokešom viackrát. Bol vzdialeným príbuzným mojej ženy. Stretnutia sa obyčajne konali u tetky mojej ženy. Ona a jej muž boli tiež v podzemnom hnutí a pomáhali ľuďom, ktorých život bol ohrozený, dostať sa za hranice. Pri týchto rodinných stretnutiach sa preberal aj môj útek. Ja som však Prokeša nikdy nebral vážne, najmä keď hovoril o protikomunistickom povstaní a zvrhnutí vlády. Ako viem, aj iní sa dívali na neho ako na tárača a neseriózneho človeka.

Polícia sledovala každý môj krok. Aj domovník a jeho žena boli poverení sledovať každý môj pohyb a hlásiť všetko polícii. Podobnú úlohu polícia pridělila aj domovníkom v okolitých domoch. Polícia sa snažila získať informácie aj od mojich priateľov a kolegov. Dr. Vlado Slávik,²³³ bratanec

231 Květoslav Prokeš (1897 – 1949) – dôstojník. Absolvent Vojenskej akadémie (1921) a École Militaire (1924). Vojnové roky prežil v emigrácii (1939 – 1945). Po vojne povýšený na majora, ale už v roku 1948 z armády prepustený. V apríli 1949 zatknutý, odsúdený za velezradu a špionáž a popravený.

232 K. Prokeš bol zatknutý 17. apríla 1949. Bol odsúdený na smrť a popravený vo väznici na Pankráci 5. novembra 1949, spolu s piatimi ďalšími odsúdencami: Jaroslavom Borkovcom, Vratislavom Jandom, Jozefom Charvátom, Emanuelom Čančíkom a V. Polesným.

233 Vladimír Slávik (1902 – 1980) – právnik. Verejný notár v Modrom Kameni

ministra Slávika, počas zaistenia vo vyšetrovacej väzbe bol väčšinou vypočúvaný ohľadne jeho pomeru so mnou, o mojom súkromnom živote, o mojich plánoch a podobne. Podobné otázky dávala polícia aj Dr. Trebichavskému a iným osobám nachádzajúcim sa vo vyšetrovacej väzbe. Aj sekretárku štátneho tajomníka ministerstva národnej obrany, Adamcovú, vypočúvali o mne. Dokonca aj môj brat Fedor mal podávať správy o mne, čo on, pravda, neurobil. Rovnako sa zachovali aj moji ostatní priatelia a kolegovia a nič neprezradili o mojej podzemnej a inej činnosti. Iba major Kveta Prokeš pri vyšetrovaní niečo naznačil. Samozrejme, nič mu nevyčítam, lebo v tom čase som už bol v americkej zóne západného Nemecka a tak mimo dosahu komunistickej polície. Ľutujem iba to, že ani táto jeho viac-menej premrštená výpoveď mu nepomohla, lebo krátko nato ho odsúdili na smrť a obesili.

Do emigrácie...

Písať o exile nie je ľahká vec. Ja som sa vlastne narodil v exile. Moji rodičia šli však do exilu dobrovoľne, aby sa zbavili maďarského tlaku na nemaďarské národnosti, aby sa odnárrodnili a vyhlásili za Maďarov. Môj otec sa rozhodol ísť do Ruska, kým jeho mladší brat emigroval do Ameriky. V Rusku môj otec, ako lesný inžinier, dostal miesto direktora lesov a majetkov grófký Uvarovovej, ktorá bola v akomsi príbuzenstve s cárskou rodinou. Rodičia sa usadili v Lesnom (Lesnoje-Savaslajka). Tam som sa narodil v roku 1909 a o dva roky neskoršie môj brat. Tam sme žili v prepychu až do revolúcie v roku 1917, keď sme boli prinútení presídliť sa do Rjazanu, ktorý sa tiež nachádzal vo Vladimírovskej oblasti.²³⁴ Začiatkom roka 1918 môj otec poslal matku a nás dvoch bratov do Selenče,²³⁵ dediny v Báčke na Dolnej zemi k jej otcovi

a neskôr v Bratislave. Pracoval v ilegálnom hnutí v skupine Šrobár – Paulíny. Počas povstania prezidiálny šéf povereníctva SNR pre vnútro.

234 Išlo vlastne o miernu formu internovania, pretože Korbel st. bol rakúsko-uhorský občan a teda v čase vojny cudzinec z nepriateľského štátu.

235 V tomto prípade išlo o repatriáciu. Podľa Brestlitovského mieru sa Sovietsi zaviazali repatriovať všetkých nemeckých a rakúsko-uhorských občanov nachádzajúcich sa v Rusku. Repatriáciu spravidla robil Červený kríž. Rodina Korbelová repatriovala na Dolnú zem, ktorá vtedy bola územnou časťou Uhorska. Samuel Korbel st. zostal v Rusku, pravdepodobne z toho dôvodu, aby sa vyhol službe v rakúsko-uhorskej armáde, ktorá by ho po návrate do Uhorska bola čakala.

evanjelickému farárovi Karolovi Medveckému, kým on, ako bojaschopný, nesmel opustiť Rusko. Vrátil sa do novoutvorenej Česko-Slovenskej republiky až po skončení prvej svetovej vojny. To je v krátkosti o exile mojich rodičov.

A teraz k môjmu nedobrovoľnému exilu. Vlast som opustil vlastne dobrovoľne, ale iba preto, aby som unikol šibenici, čo kvalifikuje nedobrovoľnosť môjho rozhodnutia.

Hoci ma komunisti odstránili z funkcie hneď po uchvátení moci v našej vlasti, nehrozilo mi okamžité uväznenie a to pre moju objektivitu a popularitu aj u mnohých komunistov, s ktorými som pracoval v podzemnom hnutí proti Hitlerovmu režimu. Bol som však stále pod dozorom tajnej polície, okrem iného aj preto, že som bol v spojení s tajnou skupinou, ktorá hľadala pre mňa cestu, ako sa dostať za hranice. Bol som definitívne rozhodnutý opustiť vlast pri prvej vhodnej príležitosti, hoci niektorí príbuzní mi radili prispôbiť sa novej situácii. To mi však bolo rozhodne proti srsti.

Bol som si celkom istý, že komunisti ma nenechajú dlho na pokoji, že vyfabrikujú na mňa niečo, ako to urobili už aj predtým s mnohými prominentnými osobami. Moje deti, ktoré by som musel opustiť, lebo vziať ich cez hranice bolo veľmi riskantné, mali síce istý vplyv na odkladanie môjho úniku, ale nemohli zmeniť moje rozhodnutie. Bol som presvedčený, že ak nikto iný, sám Boh mi pomôže ešte uvidieť moju rodinu.

Život pre mňa a moje deti v novom systéme, ovládanom do značnej miery bandou zločincov a medzinárodných dobrodruhov, bol úplne neznesiteľný. Komunisti nemárnili čas a začali s indoktrináciou vo veľkom. Prekrútili históriu, popreli existenciu Boha, prenasledovali a uväznili tisíceky oponentov, často iba pre ich vieru v Boha a v demokraciu. Zavádzali „nový život“ a „novú spoločnosť“ podľa ruského vzoru, čo znamenalo vytváranie robotov, slepo poslúchajúcich rozkazy strany. Takto komunisti „znárodnili“ nielen naše továrne a väčšie majetky, ktoré – verím – majú slúžiť ľuďom, ale tiež samého človeka, jeho dušu, intelekt a nakoniec aj jeho ženu a deti, ktoré oddelene vychovávali ako moderných otrokov pre vládnuce triedy a ich luzu. Luzu, ktorá jedného dňa kričí: *Nech žije kráľ! A hneď na to Ukrižuj ho!*

Nechcem týmito riadkami uraziť slušných ľudí. Bol som vždy za účasť ľudu vo verejných záležitostiach, nie však vo forme násilia a nespravodlivosti. Pre väčšinu komunistov ľud však znamená iba odrazový mostík pre osobnú kariéru. V tom smere idú aj cez mŕtvolu svojich blízkych a rodákov. Som zvedavý, ako dlho bude ľud tolerovať svoju národnú tragédiu a komunistický podvod. Či bude potrebné vypíť kalich horkosti až do samého dna a tak odčiniť svoj príspevok za prítomnú biedu?

Ako som už spomenul, neponáhľal som sa s útekem pre viacero dôvodov. Po prvé, prezident republiky Dr. Beneš, s ktorým som úzko spolupracoval, pokiaľ šlo o odstránenie zločincov z verejného života, nerezignoval, ale ostal v úrade až do svojej smrti v septembri 1948,²³⁶ čím zmiatol nielen široké vrstvy obyvateľstva, ale aj inteligenciu. Môj útek zdržovala aj vyfabrikovaná žaloba, lebo som nechcel dať protivníkom príležitosť šíriť o mne správu, že som utiekol zo strachu pred trestným pokračovaním a žalárom. A napokon, chcel som byť istý, že cesta môjho úteku je stopercentne bezpečná. Uvedomoval som si, že v prípade dolapenia komunisti hneď zinscenujú falošné trestné pokračovanie (tzv. *mock trial*) a vynesú rozsudok smrti. Osoby, ktoré ma sprevádzali cez hranice, mi povedali, že som bol už odsúdený na smrť, čo sa neskôr ukázalo, že to nebola pravda. Podľa dokumentov, ktoré som dostal neskoršie, štátny tribunál v Prahe začal proti mne vyšetrovanie pre dezerciu a velezradu, ale pretože som už bol mimo jurisdikcie česko-slovenského súdu, vyšetrovanie prerušili až do môjho návratu. Viac o tom možno nájsť v dodatku.

Nájsť bezpečnú cestu na útek bolo veľmi ťažké, lebo som bol pod stálym dozorom polície a detektívov. Túto cestu si vzali na starosť iba moji príbuzní a priatelia. Pretože židia sa mohli voľne sťahovať do Palestíny, uvažovalo sa aj o tom, že sa môžem zviať s nimi, najmä keď môj vzhľad mal určité židovské črty. Môj priateľ Mikuš Sternfeld už aj začal rokovať s jednou skupinou, ktorá mala ísť do Palestíny a bola celkom ochotná prijať ma do svojho transportu, nie však moju ženu a deti, ktoré sa vôbec neponášali na židov.

236 Prezident Beneš neostal vo svojom úrade „do svojej smrti“. Rezignoval 2. júna 1948. Jeho rezignácia bola zverejnená 7. júna. Jeho nástupcom sa stal Klement Gottwald, zvolený 14. júna. E. Beneš zomrel 3. septembra 1948.

V kráľoch ilegálnej skupiny majora Prokeša

Nanešťastie, práve v tom čase a celkom neočakávane sa pridružil ku mne major Kveta Prokeš. Bol vzdialeným príbuzným mojej ženy a mal byť údajne jedným z vedúcich prvej väčšej a dôležitejšej podzemnej skupiny, ktorá sledovala zvrhnutie komunistickej vlády a obnovenie demokratickej republiky. Kveta mi vymenoval niekoľko významných osobností tejto skupiny, medzi nimi bývalého atašé plukovníka Lukeša, univerzitného profesora Dr. Ing. Maceka, prokurátorov bratov Borkovcovcov, niekoľko vysokých dôstojníkov polície a podobne. Tiež sa zmienil, že so skupinou už silno spolupracuje strýc mojej ženy, bankový riaditeľ Kresina a ďalší jeho príbuzný bankový úradník Láda Fronc. Prokeš ďalej naznačil, že skupina je v styku s politikmi v zahraničí, v Západnom Nemecku, Francúzsku, Anglicku a USA a že má dobré spojenie zariadiť bezpečný transport do cudziny pre osoby, ktorých prítomnosť je tam žiaduca. Mňa – Kveta pokračoval – ako prominentného Slováka – vybrala skupina ísť za hranice v najbližšej budúcnosti. Tam som mal vyložiť plány skupiny a tiež zabezpečiť pomoc pri povstaní. Ako šéf justície a nepolitik mal som tiež neutralizovať výstrednosti našich politikov a pracovať pre zjednotenie akcií v exile. Mojm prvým kontaktom mal byť Dr. Fedor Hodža, známy slovenský politik, v tom čase v exile.

Nikdy som nebral Prokeša vážne, no páčila sa mi cesta do Paríža, ako mi ju vykreslil. Zdala sa mi ako dobrá príležitosť dostať sa za hranice a urobiť niečo pre zmierenie politikov vonku. A tak som sa voľky-nevoľky ocitol v spojení s touto skupinou. S Prokešom som sa stretol niekoľkokrát v rodinnom kruhu, no díval som sa na skupinu s otvorenou myslou. Neveril som, že by skupina mohla veľa urobiť, najmä pokiaľ išlo o zvrhnutie vlády.

Môj postoj k skupine sa ukázal ako správny, najmä keď sa neskoršie zistilo, že sa do nej zapojil aj agent-provokatér, ktorý potom všetkých zradil. Všetkých zaistili v ten istý deň, ale ja som vtedy už bol za hranicami. Aj moja navrhovaná cesta do Paríža sa skončila ako zlý sen. Jedna výhovorka nasledovala druhú. Raz vraj cesta je otvorená iba pre osoby českej národnosti, druhýkrát zase iná prekážka.

Keď som už bol z toho všetkého otrávený, vynorila sa druhá bezpečná cesta, otvorená aj pre môjho kolegu Dr. Trebichavského. Na tejto ceste k slobode nás viezol k hraniciam Dr. Hádek, vysoký policajný úradník tiež odstránený komunistami zo svojej funkcie. Ale ani táto cesta nás nepreviedla cez hranice, a to jednak preto, že miesto, kde sme mali stretnúť dobre vyzbrojeného dôstojníka, čo nás mal previesť cez hranice, bolo vzdialené od hraníc asi 20 kilometrov a tam namiesto dobre vyzbrojeného sprievodcu sa objavil iba bledo vyzerajúci neozbrojený študent, na ktorého sme sa nemohli spoľahnúť. A tak sme sa rozhodli vrátiť sa do našich domovov do Prahy.

Ďalšie hľadania cesty na Západ

Znechutený sľubmi podzemnej skupiny, rozhodol som sa hľadať cestu úteku nezávisle od nich. Žena bývalého vyslanca zariadila pre mňa cestu za hranice lietadlom. Ale dva dni pred odletom pilota zavreli, a tak aj z tejto cesty zišlo. Keďže som nevedel, či pilota zatkli pre prípravu odletu so mnou, alebo išlo iba o obyčajné zatváranie ľudí, ktorí prežili vojnové roky v exile na Západe, rozhodol som sa ísť do Bratislavy a tam si hľadať zamestnanie. Vlastne som iba predstieral, že si hľadám zamestnanie. Hlavným cieľom bola návšteva komunistických ministrov, ktorých som dobre poznal z môjho univerzitného štúdia. Bol som celkom presvedčený, že hľadanie zamestnania sa dostane na vedomosť aj vláde, aj predsedovi vlády Širokému,²³⁷ ktorý mal voči mne určité sťažnosti, že som ho vraj ignoroval, keď bol podpredsedom vlády. Tiež som veril, že hľadanie zamestnania bude dobrým maskovaním a že mi

237 Viliam Široký (1902 – 1971) – politik, redaktor. Predstaviteľ dogmatického radikálneho kridla KSČ. Tajomník KV KSČ v Bratislave (1923 – 1928), oblastný tajomník KSČ (1929 – 1935), tajomník ÚV KSČ v Prahe (1935 – 1938), vedúci tajomník celoslovenského vedenia KSČ (1938), v roku 1938 emigroval do Moskvy, vyslaný do Paríža, po návrate do Moskvy v roku 1941 vyslaný na Slovensko, zaistený a v roku 1943 odsúdený na 14 rokov väzenia. Podpredseda vlády (1945 – 1953), predseda vlády (1953 – 1963), minister zahraničných vecí (1950 – 1953), člen Predsedníctva ÚV KSČ (1945 – 1953, 1962 – 1963), Politického byra ÚV KSČ (1954 – 1958), Politického sekretariátu ÚV KSČ (1951 – 1954), predseda KSS (1945 – 1953), člen Predsedníctva ÚV KSS (1953 – 1955), člen Cirkevnej komisie ÚV KSČ (1949 – 1951), v roku 1963 odvolaný zo všetkých štátnych a straníckych funkcií.

môže pomôcť pri mojej obrane v prípade, že by ma predsa chytili pri prechode hraníc.

V Bratislave som navštívil aj univerzitného profesora Dr. Imricha Karvaša.²³⁸ Sondaľ som jeho postoj ku komunistickému režimu a ako ho možno zmeniť. V tom čase sa totiž verilo, že režim dlho nevydrží. Náš rozhovor bol však viac-menej akademický a Karvaš sa k ničomu nezaviazal. V prípade zvrhnutia komunistického režimu som považoval Karvaša za osobu najviac prijateľnú pre Slovensko. V to veril aj Dr. Emil Stodola, honorárny konzul pre Švédsko, ktorý bol v intímnom styku s Karvašom. Rovnako zmýšľali aj viacerí význačnejší politici.

Po návrate do Prahy moja svokra mi zariadila údajne bezpečnú cestu za hranice a to zase s inou podzemnou organizáciou. Cesta mala viesť do ruskej zóny Rakúska, odkiaľ ma mal špeditér previesť do americkej zóny vo Viedni. Na našej strane som stretol pohraničného strážcu, ktorý ma odviedol ku gazdovi Hušekovi, ktorého role susedili s lesíkom na rakúskej strane. Tam ma mal prevziať rakúsky sedliak a postarať sa o môj ďalší transport do americkej zóny. Už zjav rakúskeho sedliaka budil vo mne nedôveru. Sotva sme prišli do jeho domu, ktorý bol vzdialený asi 200 metrov od hranice a asi 500 metrov od rakúskej finančnej stráže, hneď mi povedal, že sa nemôžem spoliehať na pomoc špeditéra, lebo ten sa tam vraj už dlhšie neukázal. Tak som ostal trčať na hraniciach. Americká zóna bola vzdialená asi 200 kilometrov a cestovať ta bolo veľmi riskantné, lebo som nemal falošné papiere. Moja nie práve najlepšia znalosť nemčiny ma tiež mohla prezradiť. V tom čase Rusi zaviedli prísne opatrenia a prikázali vrchnostiam zaistiť utečencov a odovzdať ich česko-slovenskej polícii. To bolo všetko, čo som mal s rakúskym

238 Imrich Karvaš (1903 – 1981) – národohospodár, pedagóg. V rokoch 1932 – 1938 generálny tajomník Národohospodárskeho ústavu pre Slovensko a Podkarpatskú Rus v Bratislave. V roku 1938 minister bez kresla v pražskej vláde. V rokoch 1939 – 1944 guvernér Slovenskej národnej banky, predseda Najvyššieho úradu pre zásobovanie a člen vlády. Vyznamenaný Veľkokrížom radu Nemeckého orla. Od roku 1943 člen Najvyššej rady obrany štátu. Zapojený do príprav protinemeckého povstania slovenskej armády organizovanom ministrom národnej obrany gen. Čatlošom. Začiatkom septembra 1944 zaistený gestapom, väznený v Nemecku. Po roku 1945 docent na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity. V roku 1949 odsúdený na 2 roky. V roku 1958 znovu zatknutý a odsúdený na 17 rokov. Po amnestii v roku 1961 na invalidnom dôchodku.

sedliakom, ktorý sa potom vytratil a viacej som ho nevidel. Hneď som sa dal do styku s jeho synom. Prislúbil som mu dobrú odmenu žiadal som ho ísť do Linca v americkej zóne, a odtiaľ žiadať pomoc ako falošné dokumenty, auto a podobne. Dva dni a tri noci, ktoré som strávil na rakúskej strane, sa mi zdali večnosťou. Skrýval som sa v manzardke s výhľadom na hlavnú cestu, ktorú vo dne i v noci patrolovala finančná stráž na motocykloch. Malé okienko nebolo zasklené, lebo sa miestnosť už dlho nepoužívala. Bola tam iba malá postieľka pre dieťa, takže som musel spať na podlahe. Manzardku som mohol opustiť iba v noci, keď sedliakova rodina už spala a bolo isté, že nikto do domu nevojde. V predsieni domu boli totiž aj nejaké motocykle patriace finančnej stráž.

Ležiac na podlahe uvažoval som o ľudskom živote, o mojej minulosti a nie práve závideniahodnej prítomnosti. Hodiny pomaly ubiehali a ja som stále veril, že šťastne vyviaznem z tejto ťažkej situácie. Mladý sedliak v Linci nepochodil a po návrate mi hneď povedal, že musím opustiť ich dom, lebo ináč by som mohol ohroziť ich bezpečnosť. Radil mi vybrať sa pešky do americkej zóny. Ja som sa však rozhodol za návrat do Česko-Slovenska, čo sa mi zdalo menej riskantné. Mladý sedliak sa kontaktoval s Hušekom, ktorý ešte stále rozvážal hnoj na svoje pole. Kým český gazda skladal hnoj, mladý sedliak pozoroval pohyby finančných strážnikov a na daný povel som sa začal plaziť k hranici. Na Hušekovom prázdnom voze sme sa nepozorovane dostali do jeho domu. Na druhý deň som sa rozlúčil s Hušekovou rodinou a vlakom som vrátil sa do Prahy.

Tento nevydarený útek mi vyvoláva spomienku na špiritistické seanse v Prahe, na ktoré nás pozvali priatelia. V dobe politického napätia a neistoty človek skúša všeličo. V každom prípade to bola zaujímavá skúsenosť. Na prvej seanse médium povedalo, že niekto z prítomných zamýšľa opustiť vlasť. Tieto poznámky sme hneď vzťahovali na nás, lebo o pár dní som skutočne prekročil hranice do Rakúska, ako to tu opisujem. Keď žena opäť išla na seansu, médium povedalo, že osoba o ktorej hovorilo na predošlej seanse, už prekročila hranice, ale že sa skoro vráti späť. Žena tomu neverila, lebo vedela, že som už v Rakúsku a prekračovanie hraníc nie je ľahkou vecou. Keď potom, asi o polnoci, som sa objavil v spálni, skoro zamdlela. Nevedela, či som to ja, alebo môj duch. Ako som písal, bol som prakticky prinútený vrátiť sa z ruskej

zóny Rakúska, lebo všetky spoje tam mi zlyhali. Podzemná skupina, ktorá mi túto cestu sprostredkovala, sa rozhodne nemala spoliehať na to, čo bolo pred nejakým časom, ale mala všetko ešte overiť, kým ma vyslala na cestu.

Po návrate do Prahy som rozšíril správu, že som sa vrátil zo Slovenska, kde som konečne našiel zamestnanie, ktoré za pár dní nastúpim. Táto vymyslenina mala kryť moju ďalšiu cestu za hranice, ktorá sa mala uskutočniť o niekoľko dní. Dňa 4. mája 1949 som popoludní opustil Prahu, sprevádzaný dvomi mladíkmi, ktorí pracovali pre americkú spravodajskú službu. Na druhý deň, 5. mája o piatej hodine ráno, sme prekročili hranice a hlásili sa u amerického dôstojníka.

Moje rozhodnutie odpútať sa od podzemnej skupiny a bez meškania opustiť vlasť, bolo pre mňa veľmi šťastné, lebo pár dní po mojom úteku všetci členovia našej podzemnej organizácie boli zatknutí a to v deň, keď sa malo uskutočniť ich povstanie. Major Prokeš a dvaja Borkovcovci boli obesení,²³⁹ moja svokra dostala 15 rokov žalára, v ktorom neskoršie aj zomrela. Tresty pre ostatných sa pohybovali medzi 10 rokmi a doživotným väzením.

Pri prekračovaní hraníc sme museli postupovať veľmi opatrne, lebo pohraničná stráž v tom čase pozostávala iba z komunistov a tí neváhali strieľať. Naša opatrnosť bola odôvodnená, lebo aj keď moji sprievodcovia boli dobre oboznámení so situáciou na hraniciach, narazili sme na pohraničnú stráž dvakrát. Keď asi o 10. hodine v noci sme počuli ťažké kroky stráže, vrhli sme sa k zemi a ležali sme tam asi hodinu, kým nebolo jasné, že je stráž už preč. Asi o dve hodiny sme celkom neočakávane narazili na stojace policajné auto, v ktorom ktosi kašľal. Vrhli sme sa opäť na zem a čakali na ďalší vývoj. Uvedomiac si, že stráž v aute asi čaká na strážnych, čo išli hliadkovať, na daný signál sme sa rozprŕchli, aby sme nedali strážnemu v aute pevný terč. Našťastie, nič sa nestalo, lebo strážny v aute asi spal. A tak sme pokračovali v ceste k hraniciam, až sme sa konečne našli v slobodnom svete. Aký to len bol ohromný pocit cítiť sa znovu slobodným! Plakal som od radosti a ďakoval Bohu za ochranu. Ľudia, ktorí žijú v slobodnom svete, si slobodu

239 Iba jeden Borkovec bol obesený, Jaroslav.

necenia a považujú ju za samozrejmosť. Ale keď človek slobodu stratí, iba potom si každý uvedomuje, čo ona znamená.

Útek rodiny

Pocit radosti mi zatienoval pocit samoty. Hneď som si uvedomil, že mojou prvou úlohou bude dostať do slobodného sveta aj moju rodinu. V tomto smere som kontaktoval viaceré cesty a hľadel som, aby cesta bola bezpečná aj pre pomerne malé deti. Nakoniec som použil tzv. slovenskú linku, ktorú riadil Dr. Jozef Mikula²⁴⁰ v spojení s americkou tajnou spravodajskou službou. Moja žena po mojom úteku žila v Žiline, lebo ju vykázali z nášho pražského bytu. Tam ju skontaktovala rodina, ktorá ju mala previesť cez hranice. Žena im spočiatku neverila. Z obavy, aby nenaletela nejakým agentom-provokatérom, im dokonca hrozila políciou. Ale po starostlivom preskúmaní môjho listu sa rozhodla s nimi kooperovať.

Žena s tromi deťmi a ešte s inými vari siedmimi utečencami kráčali k hraniciam, ktoré boli asi 17 kilometrov vzdialené od železničnej stanice, na ktorej vystúpili v noci. Deťom naložili, aby po ceste nerozprávali, nekašľali a na daný signál vodcu sa hodili na zem. Niekedy po polnoci sa dostali k rieke Morave, ktorá tvorila hranicu medzi Česko-Slovenskom a Rakúskom. Vodca skupiny vytiahol z ruksaku malú gumenú loďku, nafúkal ju a preplával na nej na rakúsku stranu. Tam uviazal jeden koniec povrazu a vrátil sa na našu stranu. Takýmto spôsobom jeden po druhom sa skupina dostala na rakúsky breh rieky.

Hoci boli už v Rakúsku, ešte stále boli v ruskej zóne a v nebezpečenstve. Keď sa blížili k železničnej stanici, takmer narazili na ruskú stráž.

240 Jozef Mikula (1913 – 1994) – právnik, národohospodár. Aktívny v ľudáckom hnutí od študentských rokov. Spolupracovník autonomistického časopisu *Nástup*. Ústredný tajomník – prednosta sociálneho oddelenia Generálneho sekretariátu HSES, predseda jednotnej vysokoškolskej organizácie Zväzu vysokoškolského študentstva (1942 – 1945). V roku 1945 emigroval do Rakúska a spolupracoval s americkou CIC. V roku 1951 prišiel do USA a pracoval ako vedúci účtovníka vo veľkopodniku na výrobu poľnohospodárskych strojov v Detrote.

Konečne sa dostali do Viedne, kde si mohli odpočinúť, lebo boli úplne vyčerpaní od napätia, pochodovania a strachu.

Vo Viedni celá rodina dostala falošné papiere a sprevádzaná mojím priateľom Dr. Mikulom v americkom aute prekročila hranice. Na druhý deň sa dostali do Stuttgartu, kde som ich už očakával. Po niekoľkých dňoch v utečeneckom tábore IRO²⁴¹ v Ludwigsburgu sme sa presťahovali do Belgicka, kde moji priatelia Mikuš Sternfeld a Ing. J. Konečný zariadili pre nás súkromné ubytovanie a určitú peňažnú pomoc od IRO.

Emigrácia do Austrálie

Z Belgicka som zažiadal o individuálne povolenie emigrovať do Kanady alebo Austrálie. Tentoraz som sa rozhodol nežiadať o emigráciu do USA, kde ma určití politici nechceli mať, lebo som verejne obviňoval demokratov, že vo februári 1948 nemali pripustiť komunistom také ľahké víťazstvo. Povolenie emigrovať do Kanady i do Austrálie mi prišlo súčasne. Hoci Austrália sa v tom čase netešila dobrej povesti, lebo brala emigrantov masovo a takmer bez preverenia, predsa som sa rozhodol pre Austráliu, hoci väčšina mojich známych a priateľov emigrovala do Kanady.

Do Kanady ma sponzoroval Štefan Roman.²⁴² Sponzorstvo s Romanom mi zariadil môj priateľ Kandra, známy ako spisovateľ pod menom Peter Klas.²⁴³ S Romanom som sa nikdy nestretol, viem len, že bol dobrým

241 IRO – International Refugee Organization (Organizácia Spojených národov pre utečencov)

242 Štefan B. Roman (1921 – 1988) – podnikateľ, národný a spolkový pracovník. Do Kanady prišiel v roku 1937. Úsilovnosťou a podnikavosťou v banícko-priemyselnej oblasti sa prepracoval na vedúcu osobnosť kanadského verejného a hospodárskeho života. V roku 1977 kapitálová hodnota jeho podnikov (Roman's Empire) sa odhadovala na 400 miliónov dolárov. Vlastnil najväčšie uránové bane na svete. Bol štedrým podporovateľom slovenských podujatí a dlhoročným predsedom Svetového kongresu Slovákov. Nositeľ viacerých radov a vyznamenaní, vrátane pápežského radu sv. Gregora Veľkého.

243 Ľudovít Kandra (pseud. Peter Klas, 1904 – 1993) – učiteľ, spisovateľ. V roku 1945 odišiel do Rakúska, odkiaľ v roku 1949 emigroval do Kanady. Pracoval v krajských spolkoch a prispieval do zahraničných slovenských periodík. Je autorom viacerých prozaických prác. Jeho (pôvodne dvojzväzkový)

slovenským podnikateľom. Po niekoľkých rokoch sa stal multimilionárom a to preto, že sa na jeho pozemkoch našli ložiská uránu.²⁴⁴

V Austrálii mojím sponzorom bol rabín Danglow, známa osobnosť nielen medzi židmi, ale aj politicky. Boli sme jedinou nežidovskou rodinou, ktorú on sponzoroval. Urobil tak preto, lebo počas vojny som zachránil stovky židovských životov pred deportáciou do koncentračných táborov. Spojenie s Danglowom mi zaobstaral môj priateľ Herbert Lamm, člen jeho kongregácie, ktorého kontaktoval ďalší môj priateľ, Mikuš Sternfeld, známy ako „židovský konzul“ – človek, ktorý tiež musí dostať kredit za záchranu židov.

V Austrálii

Zachádzanie s utečencami v Austrálii mi vyvoláva spomienku na ruských utečencov v našej vlasti. Tí mali naozaj celkom priaznivé podmienky, dostávali rozličné podpory a subvencie, ktoré im umožňovali študovať a získať kvalifikácie primerané ich predošlému vzdelaniu. Česko-Slovensko dovoľovalo ruským utečencom nielen žiť, ale žiť celkom dôstojne. Ale v Austrálii – aspoň donedávna – dokonca aj doktori-emigranti museli pracovať v továrňach, alebo ako upratovači v nemocniciach, čo bolo ozaj absurdné. Univerzitné vzdelanie, vysoké kvalifikácie a veľké skúsenosti emigrantov sa nebrali do úvahy, ako keby Austrália bola plne saturovaná inteligenciou. Aspoň taká bola situácia v päťdesiatych rokoch.

Spočiatku aj ja a moja žena sme začali pracovať v továrni, dokonca pár dní som robil nočné šichty. Neskôr som sa dostal do štátnej služby a v roku 1954 som nastúpil službu u štátneho advokáta, najprv ako úradník a potom ako administratívny úradník. Tam som bol až do roku 1971, keď som odišiel do dôchodku. Štátny advokát Menzies, brat vtedajšieho predsedu

román s povstaleckou tematikou *Satan proti Bohu* vychádzal na pokračovanie v *Slovenskej obrane* (1951 – 1952) a odvtedy vyšiel aj knižne v Kanade (Toronto 1983) i na Slovensku (Martin 2004).

244 Nie na jeho pozemkoch, ale v oblasti Elliot Lake, Ontario.

vlády,²⁴⁵ ma osobne vybral, lebo moja angličtina bola najlepšia spomedzi ďalších dvoch uchádzačov o prácu, z ktorých jeden bol univerzitný profesor z Lotyšska a druhý prominentný maďarský advokát.

Bol som skutočne rád, že môžem zase pracovať medzi právnikmi a vybavovať právne záležitosti. Moja angličtina v tom čase bola na vrchole. Právnici, ktorí pracovali so mnou ma volali pochodujúcim slovníkom („walking dictionary“) a často sa obracali na mňa keď si neboli istí, ako sa určité slovo „speluje“, t. j. píše. Nanešťastie Dr. Menzies sa po niekoľkých mesiacoch rozhodol ísť do výslužby a tak právne záležitosti mi vzali z ruky a musel som robiť iba písárske práce. Iba o niekoľko rokov neskôršie mi bolo dovolené vybavovať aj právne veci. Hoci ako administratívny úradník – okrem normálnej kancelárskej práce – som robil aj právne veci, to nestačilo inšpektorovi, ktorý ma vypočúval v súvislosti so žiadosťou štátneho advokáta na moje preklasifikovanie a tak moja žiadosť bola dvakrát alebo trikrát zamietnutá. Aká to hlúpa logika, ba rasová diskriminácia! (V tom čase sa slovo rasizmus ešte nepoužívalo). Medzitým kancelárske sily, takmer bez vzdelania, boli povyšované iba za opečiatkovanie dokumentov podaných súkromnými advokátmi.

Hneď na začiatku – ale hlavne po preštudovaní niekoľkých právnických kníh v sudcovskej knižnici – som spozoroval, že v Austrálii právo nemá vysoký štandard. To sa mi potvrdilo, keď som prečítal pár zväzkov právnických kníh Dr. Williamsa, ktorý na strane..., zväzok... označil tunajšie právo za zastarané, ba predpotopné. Keď som sa pýtal tajomníka právneho odboru (najvyššia pozícia v odbore), kto je Dr. Williams, chválil ho ako najlepšieho právnika a znalca. Keď som mu potom ukázal, čo si tento právnik myslí o tunajšom práve, zháčil sa a hovoril, že Williams je znalcom iba anglického a nie austrálskeho práva. To je však nezmysel, lebo austrálske právo je založené na anglickom. Po tomto argumente ma nemal rád a nerobil nič, čím by mi pomohol.

Pravda, ja som nebol nadšený austrálskym právom hneď od začiatku, hoci v jednej dobe som uvažoval, že sa zapíšem na právnickú fakultu. Dokonca som už mal aj interview s dekanom právnickej fakulty Mr.

245 Robert G. Menzies (1894 – 1978) – austrálsky politik. Zakladateľ a predseda Liberálnej strany a ministerský predseda v rokoch 1939 – 1941 a 1949 – 1966.

Cowenom,²⁴⁶ ktorý sa neskoršie stal generálnym guvernérom Austrálie. Okrem toho, že mi tunajšie právo išlo proti srsti, musel som si dať odpoveď aj na zásadnú otázku: „Mám venovať svoj obmedzený čas štúdiu, alebo rodine, deťom?“ Rozhodol som sa pre rodinu.

Hoci v minulosti som tu nemal najlepšie skúsenosti, predsa len mám rád túto krajinu a verím, že som bol sem vedený za určitým cieľom.

Dodatok

Pokusy o moju rehabilitáciu

Počas Dubčekovej oslobodzovacej éry, nazvanej „jar 1968“, ktorá bola potom v auguste toho istého roku zakončená ruskou inváziou a okupáciou Česko-Slovenska, sa zistilo, že mnoho ľudí nepohodlných komunistického režimu bolo nezákonne odsúdených, väznených ba aj popravených. To sa dialo hlavne po komunistickom puči, v rokoch 1950 – 1955.

Aby sa napravila táto hanebná a bezpríkladná nespravodlivosť, bolo rozhodnuté znovu posúdiť také prípady a pokiaľ išlo o popravených, rehabilitovať ich aspoň *in memoriam*. Nanešťastie, nové prerokovanie takých prípadov mnohým obetiam už nepomohlo. Dlhé žalárovanie, spojené s týraním, veľmi podkopalo ich zdravie a väčšina z nich zomrela pár rokov po rehabilitácii.

Môj brat Fedor, povzbudený dobrými výsledkami rehabilitácie, sa rozhodol podať žiadosť aj o moje rehabilitovanie. Dobre vedel, že už za mojej aktívnej služby ma nevinne napádal a prenasledoval šéf vojenskej spravodajskej služby Reicin, ktorý pred komunistickým pučom a hlavne po ňom bol najmocnejším funkcionárom v armáde. V žiadosti z 2. júna 1969 môj brat žiadal najvyšší vojenský súd – osobitný senát pre rehabilitáciu – v Příbrame preskúmať rozsudky, alebo iné trestné pokračovania proti mne. Spomenutý senát vydal rozhodnutie 17.

246 Zelman Cowen (1919) – austrálsky právnik a pedagóg. Generálny guvernér (reprezentant kráľovnej v Austrálii) v rokoch 1977 – 1982.

októbra 1969, podľa ktorého zákon č. 82/68 (ohľadne rehabilitácií) sa na môj prípad nevzťahuje, lebo vraj som nebol odsúdený nijakým kompetentným súdom. Konfiškácia môjho majetku štátom podľa zákona 86/50, § 287 bola vraj úplne zákonná.

Nespokojný s uvedeným rozhodnutím brat sa rozhodol podať ďalšiu žiadosť 27. februára 1973, a to na štátnu prokuratúru (prieskumný odbor pre trestné pokračovanie). Tento prokurátor mu oznámil, že štátny súd v Prahe rozhodnutím z 12. septembra 1949 a 10. januára 1950 začal proti mne vyšetrovanie pre velezradu, špionáž a dezerciu podľa §§ 1, 5, a 40 zákona 271/48. Prokurátor výslovne zdôraznil, že tu nešlo šablónovité vyšetrovanie, ako to brat predkladal, lebo vraj už pred mojou dezerciou som rokoval s určitými osobami s cieľom násilného odstránenia komunistickej vlády. Vraj niektorí spoločníci Dr. Korbela – podľa správy generálneho prokurátora – tiež dezertovali a tí, ktorí ostali v Česko-Slovensku, boli už potrestaní. A tak z hľadiska vtedy platných zákonov začatie a prerušenie pokračovania nebolo nezákonné. Prokurátor tiež uviedol, že kým som za hranicami, nemá zmysel v trestnom pokračovaní postupovať.

Dozvedel som sa o týchto rozhodnutiach, t. j. o rozhodnutí Najvyššieho súdu v Příbrame a vysvetlivkách generálneho prokurátora, iba začiatkom roka 1988, keď sa mojím príbuzným podarilo prepašovať dokumenty z vlasti. Chcem tu podotknúť a zdôrazniť, že rozhodnutia oboch inštitúcií sú bez akéhokoľvek podkladu, lebo obe inštitúcie si plne osvojili Reicinove obvinenia, čo je nielen nezodpovedné, ale hraničí s pomätenosťou mysle. Reicin, opojený svojou ohromnou kariérou a mocou, fabrikoval obvinenia vo veľkom, ako je to už dnes všetkým dobre známe.

Ako som sa už zmienil, Reicin začal so svojou perzekúciou a falošnými obvineniami už v roku 1945, keď si uvedomil, že som jeho nepriateľom č. 1. Už v roku 1945, keď som odletel do Londýna na služobnú cestu likvidovať určité veci právnej povahy spojené s pobytom našej armády nachádzajúcej sa počas vojny v Anglicku, nariadil úplne protizákonne vojenskému prokurátorovi, Praha, zaviesť proti mne trestné pokračovanie pre dezerciu, velezradu a špionáž. Prokurátor, ovplyvnený

Reicinom, to aj urobil. Cestu a trestné pokračovanie spojené s ňou som podrobnejšie opísal na konci mojich pamätí.²⁴⁷

Keď sa Reicinovi nepodarilo odstrániť ma z funkcie, hľadal ďalšie možnosti. Raz to bol môj Trestný poriadok vytlačený v roku 1942 v slovenskej reči, čím som vraj prejavil separatistické sklony namierené proti Česko-Slovenskej republike, inokedy zas vymohol dve minister-ské komisie preskúmať moju činnosť za Slovenského štátu. Keď aj tieto zlyhali, ba naopak, vyniesli na svetlo moju podzemnú činnosť, ktorou som zachraňoval a zachránil stovky našich vojakov a židov, po februári 1948 ma znova obžaloval pred vojenskou prokuratúrou, Bratislava, a to s materiálom, ktorý bol už dvakrát prerokovaný a dobre prebraný predtým. V tomto prípade ma trestné pokračovanie a falošné obvinenia mali kompromitovať pred slušnými komunistami, ktorí sa mi z obavy o vlastnú kožu začali vyhýbať, hoci predtým ma považovali za objektívneho a slušného človeka.

Po mojom úteku za hranice Reicin vykonštruoval dokonca fantastické, ale veľmi naivné obvinenia, tvrdiac, že som bol vedúcim aj vodcom podzemnej skupiny, ktorá mala zhodiť komunistickú vládu. Ja a generál Trebichavský mali sme sa vraj stať guvernérmí na Slovensku.

Keby také obvinenia neboli falošné, mohli by mi lichotiť. Ak by niekto ako ja, právnik vyše roka vyradený z aktívnej služby a stále pod policajným dozorom, bol mohol organizovať ozbrojené povstanie, musel by byť nadčlovekom. Ak Reicinove výmysly nie sú úplne výplodom jeho chorej mysle, potom spočívajú čiastočne na zúfalej obrane majora Kveta Prokeša, ktorý sa v snahe zachrániť si život snažil zvaliť všetko na mňa, lebo vedel, že som za hranicami. Bohužiaľ, nič mu to nepomohlo a povraz ho neminul.

Dnes je už každému jasné, že ohromná väčšina výmyslov pochádza od Reicina a jeho nohsledov, ktorí za Hitlera pracovali s gestapom a boli obyčajní vrahovia. Ich cieľom bolo odstrániť ľudí, ktorí vedeli o ich zločinoch príliš mnoho a mohli ich tak priviesť k šibenici.

247 Tento „podrobnejší opis“ sa v rukopise nenachádza.

Aj v slovenskom povstaní som mal prominentnú účasť, odmenenú radom I. triedy²⁴⁸ a podľa Rašlu som patril k centru povstania. V podzemnej činnosti som pracoval tiež s komunistami, keďže vtedy bol naším nepriateľom Hitlerov nacionalizmus.

Pokiaľ ide o môj útek, mal som na to nielen zákonné, ale aj morálne právo, pretože len tak som si mohol zachrániť život.

Čo sa týka zločinov vymenovaných v rozhodnutiach vojenského generálneho prokurátora (Praha) z 29. mája 1973 a bývalého štátneho súdu (Praha) z 12. septembra 1949 a 10. januára 1950, tie by automaticky klesli na nulu, keby sa môj prípad objektívne prerokoval.

Teraz som už úplne a zákonne rehabilitovaný, pokiaľ ide o dezerciu, špiónáž a velezradu, no navrátenie skonfiškovaného majetku je podmienené stálym pobytom v republike, čo ja vôbec nemám v úmysle urobiť.

Dnes je pre mňa najdôležitejšie, že som sa dožil oslobodenia našej vlasti od tyranie a zločinov, o čo som sa vždy usiloval ako šéf vojenskej justície, ako prednosta právneho odboru ministerstva národnej obrany a tiež aj ako človek.

Záverečné slovo

Podľa Rašlu a tiež podľa bývalého prezidenta Dr. Husáka – keby som nebol ušiel – mal som byť prvým popraveným dôstojníkom, lebo som stál v ceste Reicinovi a vraj som bol jeho úhlavným nepriateľom. Prídanie tohto dodatku (appendixu) považujem za potrebné na vysvetlenie fantastických bájek a obvinení, aj keď takto často opakujem, čo som už napísal v pamätiach.

Ako právnik snažil som sa predložiť objektívny, hoci iba fragmentárny alebo čiastočný obraz o časoch, ktoré boli ťažké pre nás všetkých.

248 Podľa úradných záznamov, gen. Korbela bol nositeľom týchto povojnových vyznamenaní: Česko-slovenská vojenská medaila Za zásluhy (1945), Česko-slovenský vojnový kríž (1946) a medaila Za chrabrosť pred nepriateľom (1946).

Lutujem, že som nemohol napísať všetko v ružových farbách. Uvedomujem si, že niektoré state nepodávajú najlepší obraz o niektorých osobách, vrátane našich vodcov. Ale keď sme hrdí na skvelé výkony niektorých osôb, musíme tiež brať zodpovednosť za ľudí, ktorí zlyhali v svojich funkciách, alebo ako ľudia.

Rozhodne si nechcem pripisovať plné zásluhy pri záchrane a pomoci ľuďom nachádzajúcim sa v nešťastí, alebo nespravodlivo prenasledovaným, pretože určité akcie pre ich veľkosť si vyžadovali kooperáciu mojich kolegov. Som však hrdý, že pod mojím vedením a *viribus unitis*²⁴⁹ sme dosiahli náš cieľ a to aj za veľkého tlaku – cez vojnu nemeckého, po vojne komunistického – a zachovali sme svoj čistý štít vojenskej justície. Znovu zdôrazňujem, že za Slovenského štátu nikto nebol popravený a práve tak aj po vojne do februára 1948.²⁵⁰ Po februári, keď komunisti uchvátili moc, istý obraz vojenskej justície sa zmenil a nezákonné žalárovanie, týranie a popravy boli na dennom poriadku – až kým prezident Husák neurobil tomu koniec.

Je naozaj najvyšší čas, aby úplne prestali krutosti, barbarstvo a beštiality, ktoré nás prakticky obklopujú, hoci sa snažíme ich nevidieť. Je načas urobiť niečo pre ľudí a nielen písať o ich biedach. Je čas, aby sa každý z nás stal skutočným človekom a aj rozmýšľal a konal ako taký.

Končím s výzvou všetkým Slovákom dobrej vôle: Je najvyšší čas, aby sme prestali deliť sa na Slovákov, účastníkov slovenského národného povstania a takých, ktorí sa povstania nezúčastnili; na katolíkov a nekatolíkov; na starousadlíkov a Slovákov ktorí opustili vlasť až po komunistickom puči, alebo po ruskej invázii. Musíme si uvedomiť, že všetci sme synovia a potomkovia národa, ktorý v minulosti prešiel cez mnohé ťažké skúšky a ťažkosti, že sme všetci synovia jednej cirkvi – ak chcete katolíckej cirkvi, ale katolíckej v pravom zmysle slova, čím rozumiem

249 *Viribus unitis* (lat.) – spojenými silami, spoločným úsilím.

250 Tu chcel generál Korbel povedať, že pod jeho vedením vojenská justícia ani po vojne nikoho neodsúdila na smrť. Nemožno však obísť, že v rokoch 1945 – 1948 v ľudovodemokratickej Č-SR boli desiatky ľudí ľudovými súdmi a Národným súdom odsúdené na smrť a – s výnimkou tých, ktorým sa podarilo uniknúť do zahraničia – aj popravených. Konkrétne: podľa oficiálnej štatistiky retribučného súdnictva na Slovensku Národný súd a okresné ľudové súdy vyniesli spolu 65 rozsudkov smrti. Poprava bola vykonaná u 29 osôb.

cirkev ako duchovné spoločenstvo čestných a úprimných slovenských vlastencov. Iba tak nájdeme správny postoj k Bohu a národu, lepšie povedané: k ľuďom. Budeme môcť čeliť a odporovať negramotnosti, úzkoprsosti a každému druhu nenávisti a nespravodlivosti.

Pre mnohých sa zdá ťažkou úlohou ostať človekom a správať sa tak, ale s pevnou vôľou aj toto dokážeme. Ostať ľudským tvorom je ozaj veľmi naliehavou vecou, ak len pri našich každodenných barbarstvách, vraždách a vojnách nemáme klesnúť na úroveň zvierat, alebo ešte nižšie.

Ak moje pamäti prinesú určitým osobám nejaký osoh a ľudia sa rozhodnú sledovať svedomie, pravdu a spravodlivosť, ako mnohí z nás v tých kritických rokoch – potom som nepísal tieto pamäti nadarmo.

A ešte pár slov. Myslím, že by bolo rozumné pamäti, alebo aspoň ich najdôležitejšie state, uverejniť a nie držať v archíve. Potom pamäti nebudú slúžiť iba historikom, ktorí budú z nich čerpať materiál na osvetlenie udalostí u nás, ale aj širšiemu publiku, našim občanom a najmä mladej generácii, aby bola viac vnímavá a aktívna, a to nielen v politike, ale aj v iných stránkach nášho života a snaženia.

Summary

Samuel Karol Korbel was born of Slovak parents on 24th April 1909 in Lesnoye, Russia, about 250 kilometres southeast of Moscow.

His father, Samuel Korbel senior, was a graduate of the Forestry Academy in Banská Štiavnica, Slovakia. At that time Slovakia was not an independent state, but a land under Hungarian domination. Not happy with the political situation in the Austro-Hungarian Empire, he sought and found employment in Russia as the director of forests and estates for the aristocratic Uvarov family.

The Korbel family's peaceful life was disrupted by the outbreak of the First World War in 1914. Russia and Austria-Hungary found themselves on opposite sides of the battleline and Korbel senior, as a citizen of the Austro-Hungarian Empire, was now regarded as a hostile foreigner. In order to save him from outbursts of nationalistic demonstrations, he and other foreigners employed by the Uvarov family had to be protected by a military unit of 30 Cossacks. Eventually, they had to leave and were relocated to Ryazan, where in a friendly internment Samuel's father had to report to police on a daily basis.

In October 1917 the Bolshevik Revolution erupted and soon afterwards Russia withdrew from the war. According to the peace terms, all German and Austro-Hungarian citizens in detention had to be repatriated. Samuel's mother Maria and the two boys (Samuel and his younger brother Fedor) went to Selenča in Bácska (then part of Hungary, now part of Serbia), where Samuel's grandfather Karol Medvecký was a Lutheran pastor. (Karol's sister was the well-known Slovak writer Terézia Vansová.) However, the father stayed in Russia. Had he returned with his family, he would have been drafted into the army, which he wanted to avoid.

The family travelled to Bácska under the care of the International Red Cross and their journey took seven weeks instead of the normal seven days. Many sick and wounded soldiers travelled with them. At this time the Spanish flu struck Europe and many people died. Samuel and

Fedor also became infected, but luckily they recovered (by being fed sauerkraut and chilli, which was supposed to be a cure for the flu).

When the war ended in November 1918, Samuel's father could safely return home. The family was reunited in the spring of 1919 and they settled in Banská Bystrica, Slovakia. The father was appointed by the Ministry of Agriculture to the position of Deputy Director of state forests in central Slovakia.

Samuel and Fedor attended Andrej Sládkovič High School in Banská Bystrica, where Samuel matriculated in 1927. Subsequently, he enrolled at the University of Bratislava, where he studied law and received his degree in 1931. After a short practice with a law firm, he had to undertake compulsory military service. During this time he was advised to join the Military Judiciary Service, which after some hesitation he did. This was the start of a very successful professional career, which led to the top judicial position in the Slovak army and (after the Second World War) the Czecho-Slovak army.

In August 1935 he married Vera Jindřiška Svobodová. They later had three children: Fedor Jozef (born in 1936), Milan Peter (1939) and Nadežda Viera (1942).

In August 1944 a politico-military uprising occurred in Slovakia. As a staunch opponent of German influence and Hitler's interference in the affairs of Central European nations, Dr. Korbel joined the uprising. The revolt was short-lived and was suppressed by the German forces within two months. Dr. Korbel went into hiding in the mountains. He was sentenced to death *in absentia* by the Slovak Military Court. In the meantime, he was trying to cross the frontline and join the Czecho-Slovak armed forces which were fighting the Germans with the Red Army. In this he was successful and in January 1945 he was able to travel through Hungary to reach the "liberated Czechoslovak territory" in Chust (now in Ukraine but then – for a short time – the seat of the Czecho-Slovak Governmental Delegation led by František Němec).

From there he moved to Košice, a city in eastern Slovakia, which in April 1945 became a temporary seat of the first postwar Czecho-Slovak

government. There he was appointed to the position of Head of the Legislative Section of the Ministry of National Defence and elevated to the rank of colonel. In March 1947, the President of the Czecho-Slovak Republic bestowed on him the rank of General of Judicial Services, one of the top positions in the military. The new duties required him to live in Prague, which became his permanent residence until 1949.

In February 1948, the Communists seized power in Czecho-Slovakia through a bloodless *coup d'état*. One consequence of this "revolution" was a thorough purge of the army. Officers who were known or suspected of anti-Communist attitudes were removed from their positions. They were branded as reactionaries, the enemies of the people, spies, agents of the capitalist powers, and so on, and many were arrested, put on trial and condemned to long prison sentences or even death.

To avoid this undeserved humiliation, Dr. Korbel decided to escape from Czecho-Slovakia and seek an uncertain but free life as a political refugee in the West. On his second attempt he succeeded in crossing the Czech-German border near Cheb, western Czecho-Slovakia. He reached the US-occupied zone of Germany on 5th May 1949. His wife and children joined him later. Initially, they lived in the International Refugee Organization camp in Ludwigsburg; later they moved to Belgium and eventually they emigrated to Australia, where they arrived in January 1951.

In Australia they settled in Melbourne. Dr. Korbel started working in a factory, but later on was able to find more suitable employment in the Law Courts in Melbourne. He retired in 1971 and lived in Mornington, Victoria. In retirement he wrote his memoirs, in which he recorded some of the experiences and observations of his rich and eventful life. He entrusted the manuscript to his daughter, Mrs. Nada (Nadežda) Rice, with the request to seek publication.

After the death of his wife in 1995, Dr. Korbel moved to a retirement village in Nerang on the Gold Coast, Queensland. There he died peacefully on 1st August 1997.

František Vnuk

Menný register

A

Adamcová 177
 Alberty, Július 131
 Ambruš, Ján 50, 51, 52, 61, 62
 Antonov Alexej I. 40
 Aubrecht, F. 158

B

Bacušan, Ervín 160
 Bandera, Stepan 144
 Bedrna, Karel 90
 Belánsky, Ján 113, 165
 Beneš, Edvard 8, 14, 28, 29, 30, 32,
 33, 51, 76, 77, 79, 81, 83, 84,
 88, 89, 92, 94, 96, 98, 99, 107,
 113, 116, 117, 118, 119, 133,
 134, 135, 136, 137, 145, 146,
 147, 148, 153, 154, 155, 165,
 167, 169, 172, 179
 Boček, Bohumil 147, 148, 170
 Bodický, Ladislav 101, 102
 Borkovec, Jaroslav 176, 180, 184
 Bothár, Alexander 110
 Breyer (Breuer), Ladislav 159
 Brocko, Karol 99
 Bruce-Lockhart, Robert H. 100
 Bystrický, Valerián 33
 Bystrický (Weichertz), Rudolf
 26, 56, 57, 58

C

Clementis, Vladimír 27
 Cowen, Zelman 189
 Cupka, por. 162

Č

Čambalík, Jozef 74, 75, 76
 Čančík, Emanuel 176
 Čaplovič, Miloslav 25, 33
 Čatloš, Ferdinand 46, 48, 49,
 50, 65, 66, 72, 73, 74, 87, 88,
 89, 90, 91, 92, 93, 94, 102,
 182
 Čatlošová, Elena 123
 Čipka, Ján 85, 86, 108, 110

D

Danglow, Jacob 187
 Daniška, pekár 140
 Daxner, Igor 44, 121
 Denk, Pavol 110
 Dolňan, Samuel 110
 Dorošiovová, Valentina N. 70
 Droppa, Igor 49
 Drottner, vojak 121
 Drtina, Prokop 84, 99, 156
 Dubček, Alexander 21, 150, 151,
 167, 171, 173, 189

F

Fábry, Pavol 63
 Ferger, A. 121
 Ferjenčík, Mikuláš 15, 101, 102,
 103, 105, 107, 114, 115, 116,
 117
 Fierlinger, Zdeněk 133
 Fordinál, Štefan 45, 53
 Fritz, Gejza 45
 Fronc, Láďa 180

G

Gablech, Imrich 51
 Golian, Ján 73, 74, 100, 101, 102,
 103, 107, 114
 Gottwald, Klement 81, 88, 145,
 148, 169, 179

H

Hádek, Dr. 181
 Hajdu, Tibor 43, 61, 69
 Hála, František 99
 Handzo, Ján Ctibor 123
 Hanes, Emil 132
 Hanzel, Ladislav 181, 182
 Hasal-Nižborský, Antonín 79, 99,
 106, 116, 148
 Hašek, Ondrej F. 170
 Haviar, Štefan 118
 Hitler, Adolf 8, 23, 29, 30, 31, 34,
 37, 38, 39, 43, 44, 50, 53, 59,
 60, 61, 62, 68, 69, 76, 86, 90,
 94, 95, 112, 117, 124, 133,
 135, 143, 146, 150, 152, 158,
 178, 191, 192, 196
 Hlinka, Andrej 43, 44, 165
 Hodža, Fedor 132, 180
 Hodža, Milan 63, 79, 169
 Homola, Bedřich 34, 35
 Homola, Július 109
 Horniak, Dr. 91
 Horváth, Peter 52, 53
 Houdek, Vlado 99
 Hrala, Jozef 51
 Hruška, Dr. 10, 32
 Hrušovský, Igor 8, 32
 Hudec, Andrej 141
 Husák, Gustáv 16, 73, 120, 171,
 173, 192, 193

Hušek, farmár 182, 183

Ch

Chamberlain, Neville 29, 30
 Charvát, Josef 232
 Chruščov, Nikita S. 169
 Churchill, Winston S. 41

I

Ingr, Jan Sergej 154, 155
 Ištók, Timotheus (Timotej) 110,
 111
 Ivanič, Ľudevít 51

J

Jablonický, Jozef 73
 Jancura, Vladimír 160
 Jančo, Jozef 159, 160
 Janda, Vratislav 232
 Jesenský, Janko 88
 Ježil, Dr. 137
 Jurech, Štefan 71, 72

K

Kanák, Viliam 85, 86, 103, 108
 Kaňa, Jozef 51
 Kandra, Ľudovít 186
 Karvaš, Imrich 182
 Kirschbaum, Jozef M. 45, 46
 Klas – pozri: Kandra
 Klecanda, Vojtěch V. 84, 154
 Klein, Reicinov šofér 6, 13, 116,
 161
 Kleinert 93
 Klubert, F. 73
 Klúčik, František 86
 Knotek, F. 51
 Konečný, J. 186

Korbel, Fedor 9, 10, 18, 142, 177,
189, 195, 196, 210

Korbel, Fedor Jozef 11, 174, 196

Korbel, Milan 174, 196, 210

Korbel, Samuel st. 8, 9, 177

Korbel, Samuel Karol 7, 8, 9, 10,
11, 12, 14, 15, 16, 17, 21, 22,
25, 26, 27, 29, 64, 104, 116,
125, 126, 132, 133, 143, 171,
174, 195, 196, 197, 204, 205,
206, 207, 208, 209, 212

Korbelová (rod. Medvecká), Má-
ria 9

Korbelová Riceová, Nadežda 11,
17, 174, 196, 197, 204, 205,
206, 207, 208, 209, 210, 211,
212, 213, 214, 215, 216

Korbelová (rod. Svobodová),
Vera 11, 174, 196

Korecký, Ján 74, 101

Kosmel, Eduard 159, 160

Kováč, major, ev. kňaz 54, 55

Kovalík, Alexander 121

Koza, Ľudovít 74

Krátky, Ing. 101

Kresina, riaditeľ 180

Kristin, Jozef M. 49, 60, 61

Krošlák, J. 51

Kurčina, kpt. 161, 162

Kurina, voj. 139, 140

Kurtha, por. 86

Kutlvašr (Kuttelwascher), Karel
M. 97

L

Lacko, Martin 18, 23, 24, 69, 75

Lamm, Herbert 187

Laušman, Bohumil 99

Lazar, Ján 51

Lettrich, Jozef 167

Letz, Róbert 18

Lichner, Ján 79, 80, 107, 138, 155,
159, 165, 167, 175

Lichner, Viliam 24, 70, 102, 105

Lokšík, Michal 58, 63, 91

Lord, Dr. 58

Lorinčík, Ján 127, 130, 131

Lorinčík, Pavol 126, 130, 131

Lukeš, plk. 180

M

Macek, Ing. 180

Mačuha, Ivan 153

Mach, Alexander 46, 57

Malár, Augustín 92, 102

Manica, Braňo 109

Marcely, Pavol 23

Markus, Mikuláš 72

Maronek, Ján 35, 36

Masaryk, Jan 81, 84, 145, 154, 156

Masaryk, Tomáš, G. 24, 28, 29,
32, 42, 96, 135, 146

Matuškovič 44

Medvecká, Mária 9

Medvecký, Karol 9, 178, 195

Meislinger, Ľudovít 82, 83

Menzies, advokát 187, 188

Menzies, Robert G. 188

Mičianik, Pavol 18, 23, 71, 72, 75

Mičinec, Rudolf 75

Michela, Miloslav 33

Mikula, Jozef 185

Mišík, Jozef 35

Mňačko, Ladislav 22

Mravec, Samuel 23

Mysík, Richard 116

N

Nálepka, Ján 74
 Němec, František 99, 196
 Neumann, Bedřich 154, 155
 Nosek, Václav 165
 Nosko, Július 105, 114, 115
 Noskovič, Rudolf 101
 Novodomský, Ján 127, 128, 129,
 130
 Novotný, Antonín 169
 Nyč, pplk. 116

O

Obuch, Otto 79
 Ochodničan, por. 87
 Otilia, sekretárka 121
 Otto, Paul 47, 65

P

Papežová, Jarmila 60
 Patton, George S. 98
 Paulíny, Viliam 12, 88, 117, 119,
 177
 Pavlovič, Viliam 24, 70
 Petko, Juraj 121, 125, 126
 Pietor, Ivan 79, 107
 Pekník, Karol 122
 Pika, Heliodor 76, 116, 147, 148,
 166, 168, 170
 Pilfousek, Rudolf 66, 67
 Plevza, Viliam 171
 Plško, Július 110
 Poliaček, Štefan 118
 Polesný, V. 176
 Ponický, Július 44
 Pražák, Albert 97
 Prchala, Lev 169, 170
 Princip, Gavrilo 24

Prokeš, Kvetoslav 176, 177, 180,
 184, 191
 Přecechtěl, mjr. 16
 Příkryl, Vladimír 97, 155
 Pulanich, Anton 51
 Púll, J. 132

R

Rajták, Pavol 51
 Rajnivec, J. 53
 Rakšányi, Dr. 65
 Rašín, Alois 24
 Rašla, Anton 17, 22, 46, 56, 77,
 78, 79, 80, 82, 90, 92, 93, 114,
 192
 Rázus, Martin 136
 Reicin (Rejcin), Bedřich 6, 13, 14,
 68, 83, 90, 105, 116, 134, 137,
 138, 139, 143, 148, 150, 151,
 152, 153, 154, 155, 157, 158,
 159, 160, 161, 162, 165, 166,
 167, 168, 169, 170, 172, 189,
 190, 191, 192
 Roman, Štefan B. 186
 Roosevelt, Franklin D. 41
 Runciman, Walter 30
 Řiřicová-Uhlířová, Ludmila 116

S

Saburov, Alexander N. 74, 75
 Samo, knieža 27
 Sečanský, Michal 161
 Sekáč, Ján 47, 48, 49, 50
 Schmidt, F. 86
 Schvarc, Michal 33
 Schwarz, Alexander 57
 Simonyi, Barnabáš 56, 121, 122,
 175

Slávik, Juraj 63, 155, 177
 Slávik, Vladimír 99, 176
 Slávik-Roth, Eugen 58
 Slánský, Rudolf 24, 172
 Slezáček, Dr. 109
 Smetana, Bedřich (Schmitzer, Friedrich) 159, 160
 Spišiak, Ján 153
 Stalin, Josif V. 25, 41, 77, 78, 80, 85, 130, 152
 Stanek, Ján 73, 74, 91
 Sternfeld, Mikuš 54, 94, 141, 179, 186, 187
 Stodola, Emil 182
 Stránský, Jaroslav 137
 Súdny, Boris 51
 Surovčík, Eugen 159, 160
 Svoboda, Ludvík 14, 137, 138, 145, 146, 147, 148, 155, 168, 169
 Sznacký (Sznaczký), Anton 5, 61, 62, 63

Š

Šagát, Anton 161
 Šalát, Anton 103
 Šalgovič, Viliam 162
 Ševčík, Ján 138
 Široký, Viliam 83, 181
 Šiška, Ján 52
 Šiška, Karol 26
 Šmidke, Karol 101, 102, 109, 120
 Šoltész, Jozef 99, 132
 Šoufal, Josef 24
 Šrobár, Vavro 12, 79, 88, 103, 107, 111, 113, 117, 118, 119, 132, 153, 165, 171, 177
 Štefánik, Milan R. 28

T

Takáč, Samuel 111
 Takáč, Slavo 111
 Talský, Viliam 91, 92, 93, 101, 102
 Terebessy, Ján 44
 Thurzo, Fedor 111
 Tiso, Jozef 5, 12, 44, 53, 80, 88, 94, 95, 103, 107, 111, 113, 117, 118, 119, 132, 153, 165, 171, 177
 Tomaščík, Karol 5, 63, 64, 65
 Trebichavský, Ivan 8, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 121, 150, 159, 175, 177, 181, 191
 Trebichavský, Ladislav 121, 159, 175, 191
 Trokan, Alexander 131
 Tuka, Vojtech 45, 57, 63
 Turzák, Martin 105
 Tvarožek, Tomáš 132

U

Udvardy, Ladislav 11, 42, 44
 Ungar, D. S. 54
 Urban, František 101 – 103, 106, 107
 Ursíny, Ján 79, 103, 107, 136, 137, 144, 167
 Uvarova, grófka 8, 9, 177, 195

V

Václav, sv. 38, 156
 Valach, Karol 51
 Valentíny, Štefan 110
 Valo, Jozef 99, 100
 Valo, Peter 53
 Venohr, Wolfgang 100
 Vesel, Mirko 96, 136, 137

Viest, Borivoj 5, 6, 114
 Viest, Dušan (ml.) 100, 114, 115
 Viest, Dušan (st.) 73
 Viest, Ivan 123
 Viest, Miroslav 114
 Viest, Rudolf 5, 6, 7, 33, 55, 56,
 61, 73, 98, 99, 100, 114, 115
 Viestová, Kvetoslava 73, 114
 Vnuk, František 4, 18, 197

W

Weissmandl, Michal B. 54
 Wilson, Woodrow 28
 Williams, Dr. 188
 Winterstein, Vojtech 137
 Wirth, Friedrich 46, 54, 65, 66,
 69, 109, 110

Z

Zápotocký, Antonín 88, 145, 150
 Zatko, Peter 132
 Zeman, Ing. 113
 Zenkl, Petr 107, 155
 Zibrín, Michal 63, 157
 Zorin, Valerian 145
 Zverin, Ondrej 85, 86, 103, 108

Ž

Žáková, Eleonóra 60
 Žiak, Lukáč 110
 Živčák, Ing. 119

Miestny register

B

Bánovce nad Bebravou 44
 Banská Bystrica 10, 11, 13, 17, 33, 34, 39, 71, 72, 75, 77, 83, 86, 88, 89, 92, 95, 96, 99, 103, 104, 105, 106, 107, 111, 112, 113, 123, 125, 126, 132, 137, 140, 141, 142, 195, 196
 Belehrad 102
 Berlín 35, 47, 64, 65, 71, 102, 105, 114, 116
 Bern 45
 Bílý Potok 164
 Bratislava 8, 10, 11, 22, 26, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 57, 63, 64, 70, 71, 73, 77, 78, 79, 85, 90, 92, 97, 106, 109, 110, 118, 122, 142, 153, 160, 167, 171, 177, 181, 182, 191, 196
 Brest-Litovsk 9, 177
 Brezno 63, 110, 120
 Brno 39, 71, 97, 101
 Brusno 123
 Břeclav 159
 Bubeneč 160, 163
 Budapešť 58, 61, 62, 72, 105, 109, 153, 162
 Bujnoviči 75
 Bukurešť 62, 105
 Buzuluk 68, 116

C

Cinobaňa 125, 126

Č

Česká Kamenice 164
 České Budějovice 40, 154

D

Debrecín 132
 Denver 101
 Devínska Nová Ves 160
 Dolný Smokovec 26
 Domažlice 10, 163, 206
 Donovaly 13, 56, 86, 112, 113, 114, 120
 Dubnica nad Váhom 39, 63
 Dukla 147
 Dunajská Streda 70

E

Eisenstadt 22
 El Alamein 23

F

Flossenbürg 33, 71

G

Giraltovce 72

H

Hájniky 103
 Hanesy 113
 Hora Svaté Kateřiny 162
 Hradec Králové 33
 Hranice 33, 70, 73, 96, 105, 164, 469
 Hronská Dúbrava 103
 Hrušovany 73
 Hustopeč 164

CH

Chicago 51
 Chojníky 64
 Chomutov 162
 Chust 13, 99, 106, 125, 130, 131,
 132, 133, 134, 136, 137, 139,
 140, 152, 196

I

Ilava 44, 57

J

Jalta 41, 133
 Jihlava 164
 Jonsbach 164
 Josefov 33

K

Kachovka 24, 69, 105
 Kalinovo 131
 Karlovy Vary 40
 Klatovy 164
 Kochanovce 54
 Kolín 164
 Komárno 110
 Košice 13, 22, 78, 99, 125, 133,
 134, 137, 142, 196
 Kováčová 104, 161
 Kremnica 48
 Kremnička 104
 Krásné Březno 163
 Kubáň (rieka) 23
 Kunerad 104

L

Leopoldov 58
 Lesnoje-Savasljajka 8, 9, 177, 195,
 204

Levice 160, 161
 Levoča 90,
 Liberec 10, 163, 164
 Linec/Linz 183
 Liptovské Kľačany 136
 Liptovský Mikuláš 72
 Londýn 27, 61, 73, 74, 88, 89, 92,
 96, 98, 99, 100, 117, 119, 126,
 133, 135, 137, 154, 165, 168,
 170, 190,
 Louny 159
 Lovinobaňa 13, 125, 126
 Lučenec 13, 124, 125, 126, 128,
 131
 Ludwigsburg 15, 25, 161, 186,
 197
 Ľubietová 13, 55, 86, 103, 108,
 122, 123, 124, 125

M

Málinec 127, 128, 130, 131
 Martin 79, 105
 Maxičky 160, 162
 Melbourne 15, 197
 Merang 15
 Mičiná 13, 102, 104
 Miskolc / Miškovec 33
 Mladá Boleslav 164
 Mníchov 30, 33, 38
 Montreal 61
 Morava (rieka) 185
 Mornington 15, 197, 214, 215,
 216
 Moskva 33, 76, 93, 96, 98, 99,
 100, 101, 116, 120, 133, 134,
 135, 137, 145, 150, 154, 167,
 173, 181

N

Nitra 35, 44, 51
Nusle 97

O

Odesa 23
Olomouc 71
Ostrava 164
Oščadnica 44
Ovruč 66, 67

P

Paríž 27, 28, 84, 145, 154, 180, 181
Passaic 110
Petržalka 157, 160
Piešťany 51, 81
Pittsburgh 24, 28
Plzeň 39, 40, 68, 98, 116
Postoloprty 159, 162, 163
Praha 10, 13, 16, 24, 26, 28, 32, 33, 35, 38, 40, 58, 63, 69, 76, 77, 78, 87, 90, 97, 100, 102, 106, 107, 111, 136, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 155, 156, 159, 160, 163, 168, 169, 173, 179, 181, 182, 183, 184, 190
Prašivá 13, 121
Prostějov 160

R

Rabštejn 163
Radvaň 140
Rajec 44
Rjazaň / Ríazaň 9, 177
Rím 58, 62, 84
Rimavská Sobota 171

Ružomberok 48, 50, 136
Rybáře 103

S

Selenča 9, 10, 177, 195
Slatina nad Bebravou 55
Sliač 118
Sliače 136
Sofia 71
Spišská Nová Ves 50, 52
Stalingrad (dnes Volgograd) 23
Svätý Kríž nad Hronom (dnes Žiar nad Hronom) 161
Svätý Ondrej nad Hronom 122, 123

Š

Šamorín 70

T

Teherán 97, 133
Telgárt (dnes Švermovo) 73
Teplice nad Metují 164
Tisovec 9, 124, 171
Trenčín 71, 79, 86
Trenčianske Teplice 60
Tvrdošín 136

U

Urmín (dnes Mojmírovce) 35, 36
Usman 70

V

Váh 41
Vajnory 39, 52
Valdice 147
Varšava 119, 151
Veľká Ves 13, 126, 127, 131

Velké Berezne 52
Versailles 27
Viedeň 24, 44, 60, 63, 73, 160,
182, 186
Vltava 40, 64
Vyšné Hágy 26

W

Washington 26, 74, 79

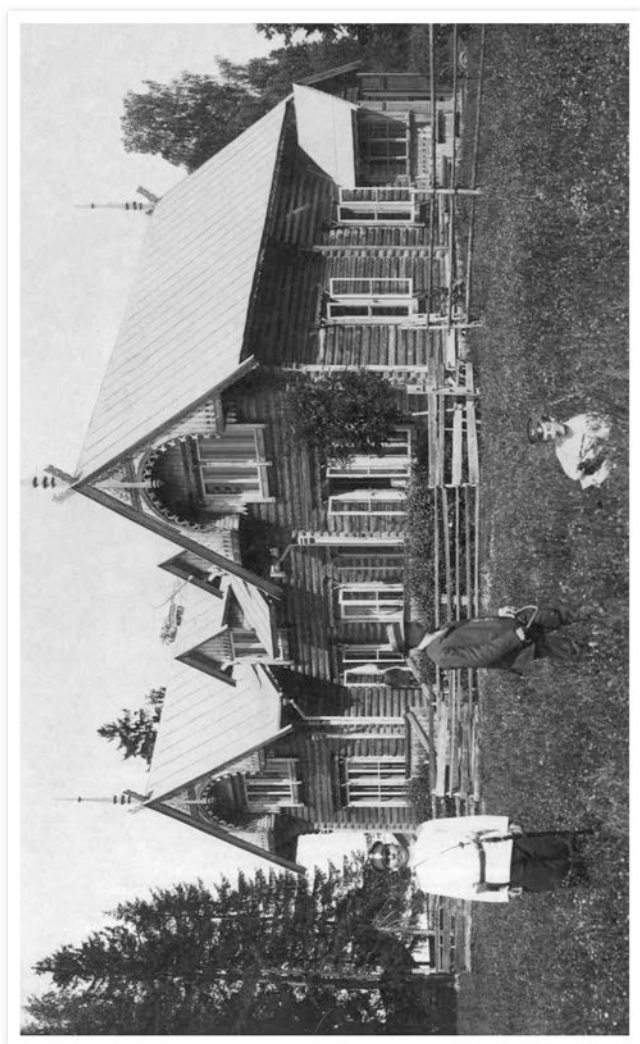
Z

Zákamenné 136
Zlaté Moravce 79
Zvolen 48, 72, 103, 126, 128, 140

Ž

Žilina 50, 52, 86, 185
Žitomír 75, 77

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Dom v Lesnom (Vladimírská gubernia, Rusko), v ktorom sa narodil a prežíval svoje
detské roky (1909 – 1917) Samuel K. Korbel.
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

Rodičia Samuela K. Korbela (Samuel st. a Mária, rod. Medvecká) so synmi Samuelom a Fedorom (1911). (Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

Samuel K. Korbel (druhý sprava) ako poslucháč školy pre dôstojníkov v Domažliciach (1933).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

Samuel K. Korbela (druhý sprava) s priateľmi v aspirantskej škole (1933).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbellovej-Riceovej)

Svadobná fotografia Samuela K. Korbela a jeho manželky Viery Jindřiškové,
rod. Svobodovej (5. augusta 1935).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

Kpt. Samuel K. Korbelt so ženou a synom Fedorom (1938).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbellovej-Riceovej)

Korbelovci so synmi Fedorom (nar. 1936) a Milanom (nar. 1939).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

„Jazdenie na koni bol mój obľúbený šport.“ (1940).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

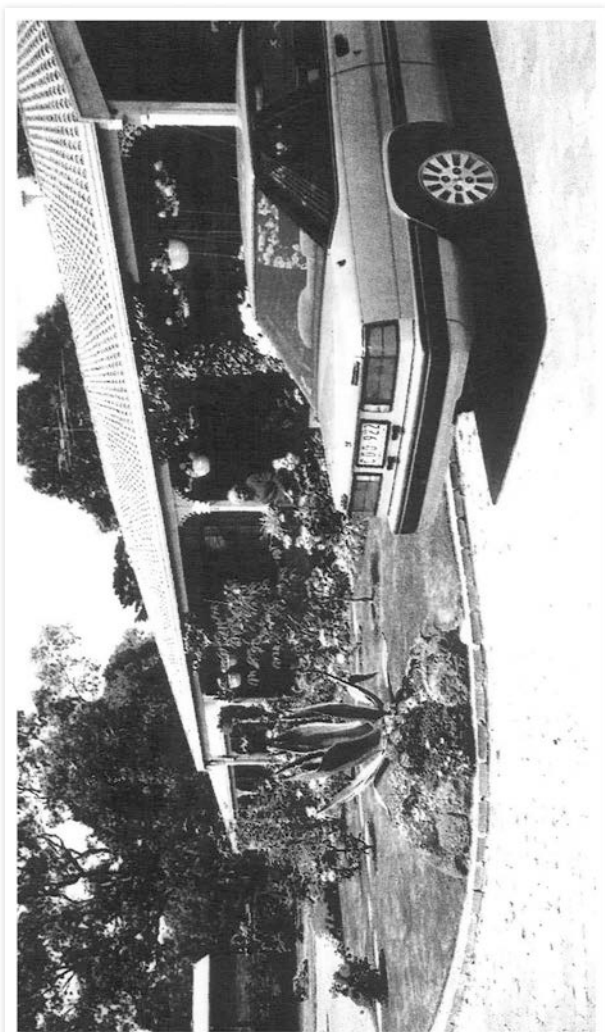
Samuel K. Korbel v mužnom veku.
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

Generál justičnej služby česko-slovenskej armády (1947).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

Ako šťastný dôchodca v rodinnom kruhu. (Mornington, Austrália, asi v roku 1975).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

Na verande rodinného domu v meste Mornington, štát Victoria, Austrália (1985).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

„V jeseni života si opäť obliekam starú generálsku uniformu...“
(Mornington, 1993).
(Zdroj: Rodinný album Nadeždy Korbelovej-Riceovej)

"parlour(intelektualny)komunista", boli velmi slusni ludia. Slusnost a individualita posledneho dokazuje, ze pri konflikte s radikalnymi komunistami, ztratil zivot.

Ak v mojich spomienkach nenovorim velmi lichotive o komunistoch, tyka sa to iba komunistov, ktori sa oducaja ze su tiez ludia, a v ich fanatizme, netolerantnosti a bezohľadnosti, idu aj cez mrtooly stacocnych a nevinnych ludi, dokonca aj cez mrtooly ich kamaradov.

3 Myslim ze bude vhodnym povedat niekoľko slov o cesko-slovensku a o slovenskom state, aby sa citatelia oboznámili s atmosférou v ktorej sme zili a pracovali. A trochu historie tiez neuskoni, najma pre anglicky svet.

Cesko-slovensko ~~XXXXXXXXXXXX~~ ^{vstúpilo v zivot} ku koncu prvej svetovej vojny v roku 1918. Ako nazov ukazuje, je to spojenie dvoch blizkych narodov, Cechov a Slovakov, v jeden stat. - Akehovek Cesko-slovensko bolo utvorene iba v roku 1918 versailskou mierovou saluvou, Cesi a Slovaci patria medzi velmi stare europske narody, a uz v siedmom storoči založili vlastny stat, pod vládou franského obchodníka Samo. - Rozdejsie v deviatom storoči vyvorili risu známa pod menom Velka Morava, ktorá v roku 906 bola zničena Madarmi. - Od tej doby, po cele desiat storočia, Cesi a Slovaci, zili osobitne, Slovaci pod Madarmi, Cesi pod Nemcami. Kým Slovaci, podľa madarizacného plánu, museli bojovať o hole prežitie, Cesi v rakusko-madarskej federácii, mali viac slobody. - Historia oboch narodov je historiou dlhého boja za samostatnosť; tu dosiahli iba v roku 1918.

Ukážka pôvodného rukopisu.

Generál Samuel Karol Korbel (1909 – 1997) bol prvým Slovákom v justičnej službe predvojnovnej česko-slovenskej armády (1932 – 1939) a po vzniku Slovenskej republiky šéfom vojenskej justície slovenskej armády (1939 – 1944). V roku 1944 sa zapojil do povstania, kde bol vojenským prokurátorom povstaleckej armády. Po vojne bol šéfom justičnej služby česko-slovenskej armády. Po februári 1948 bol z armádnej služby prepustený. V roku 1949 utiekol do Nemecka, odkiaľ v roku 1951 emigroval do Austrálie. Jeho pamäti sú cenným svedectvom o fungovaní vojenskej justičnej služby v slovenskej i česko-slovenskej armáde. Hodnotné sú aj jeho postrehy a pozorovania postupného a dômyselného uchvacovania politickej moci komunistami v obnovenom Česko-Slovensku, jeho názory na prezidenta Jozefa Tisu, generála Ferdinanda Čatloša, ako aj na prezidenta Edvarda Beneša a mnohých ďalších predstaviteľov povojnového politického života u nás. Svoje bohaté osobné skúsenosti i prežité udalosti podáva triezvo a nezaujatým pohľadom.

ISBN 978-80-89335-47-3

9 788089 335473

